

AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMS

2018.GADA 10.SEPTEMBRĪ

Augstākās tiesas tiesneši pulcējušies uz Plēnumu

Augstākās tiesas vadība: Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs un Kriminālietu departamenta priekšsēdētājs Pēteris Dzalbe

Ar savu redzējumu par Civillietu departamenta turpmāko darbu uzstājas Aigars Strupiņš, kurš tika ievēlēts gan par departamenta priekšsēdētāju, gan Tieslietu padomes locekli

Marika Senkāne piekrīt kļūt par Plēnuma sekretāri

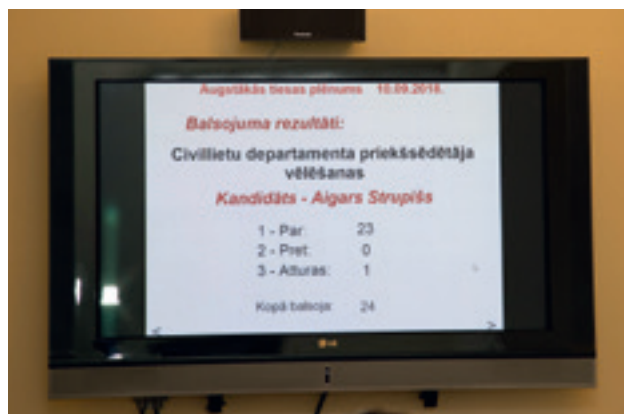
Tiesneši apspriežas pirms balsojuma par Disciplinārtiesas priekšsēdētāju

Disciplinārtiesas jaunā priekšsēdētāja Ināra Garda

Tiesneši balso, izmantojot elektronisko balsošanas sistēmu

Balsojuma rezultāti parādās uz ekrāna

Augstākās tiesas plēnuma 10.09.2018.

Balsojuma rezultāti:

Civillietu departamenta priekšsēdētāja vēlēšanas

Kandidāts - Aigars Strupiņš

1 - Par: 23

2 - Pret: 0

3 - Aturas: 1

Kopā balsoja: 24

BILETENS
№17
2018. gada novembris

ISSN 1691-810X

Izdevējs
LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA

Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redaktore Rasma Zvejniece

Foto: Augstākā tiesa
(G. Ārgale, A. Zikmane u.c.),
Tieslietu ministrija, Satversmes tiesa,
Latvijas Žurnālistu asociācija,
Cesvaines un Priekuļu pašvaldības,
tiesnešu un darbinieku personīgie arhīvi.
Tiesnešu konferences foto:
Raimonds Birkenfelds, *Baltic Pictures*

Iespiests
Tipogrāfija *ADverts* SIA
Metiens 300 eks. Rīga, 2018

SATURS

I AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA	2
Augstākās tiesas plēnuma lēmumi	2
Aktualitātes	4
II TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA	8
Informācija	8
Tieslietu padomes lēmumi tiesu sistēmai konceptuālos jautājumos	12
Tiesnešu konferences lēmumi	20
III PIEREDZE: KOMANDĒJUMU INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS	21
Informē Zane PĒTERSONE, Rudite VĪDUŠA, Reinis MARKVARTS, Anita ZIKMANE	21
Projektu aktivitātes – pieredzes apmaiņai	27
Pieredzes apmaiņas programmas	31
Latvijas pārstāvība Eiropas Padomes tieslietu organizācijās	33
IV LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE 2018. GADA 7. SEPTEMBRĪ	35
Latvijas tiesnešu vēlējums Latvijas tiesu sistēmai otrajā gadu simtā	36
Uzrunas	38
Ārvalstu viesu uzstāšanās	44
Pamatreferāti	50
Tieslietu padomes un Tiesnešu ētikas komisijas vēlēšanas	60
V TIESĪDOMAS: PRIEKŠLASĪJUMI, PUBLIKĀCIJAS	70
Ivars BIČKOVIČS. Tiesu dialogs kā tiesiskuma augstākais garants	70
Ivars BIČKOVIČS. Labā prakse Augstāko tiesu administrēšanā	71
Pēteris DZALBE. Finanšu noziegumu apkarošanas problēma ir pirmstiesas procesa ilgums un izmeklēšanas kvalitāte	73
Veronika KRŪMIŅA. Tiesību mācīšana skolā	74
Anita KOVAĻEVSKA, Aigars STRUPIŠS. Ko darīt, lai tiesu varai uzticētos 80% Latvijas iedzīvotāju?	75
Aleksandrs POTAIČUKS. Nodokļu tiesības cilvēktiesību ietvarā	80
Aleksandrs POTAIČUKS. Pārrobežu lēmums, ko pieņem datu aizsardzības vienas pieturas aģentūras mehānisma ietvaros	83
Anita ZIKMANE. Tiesu prakses apkopojums – praktisks palīgs un resurss žurnālistam	86
Anita ZIKMANE. Nozīmīgas tiesu prakses atziņas tiesu izpildītāju darbā	89
Konference „Efektīva un ētiska tiesas sēdes vadīšana”: Ivars BIČKOVIČS, Anita KOVAĻEVSKA. Atklāšanas uzrunas Dace MITA. Tiesneša ētiska uzvedība tiesas sēdē	91
VI TIESĪBU PRAKSE	95
Skaidrojums	95
Nozīmīgākās lietas departamentos 2018. gada pirmajā pusē	95
Augstākās tiesas spriedums paplašina Satversmes tiesas iedibināto judikatūru	103
Tiesu prakses apkopojumi	105
Juridiskās literatūras jaunumi	109
VII LATVIJAS SENĀTAM 100	110
Cesvainē un Priekuļos godina senatorus – novadniekus	110
Arhīvā digitalizēti vēsturiski Latvijas Senāta materiāli	111
Augstākajai tiesai dāvina Augusta Rumpētera juridiskās literatūras bibliotēku	114
Baltijas valstu simtgades gadā Augstākās tiesas tiekas Latvijā	115

I AUGSTĀKĀS TIESAS INFORMĀCIJA

AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMI

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS NR.1

2018.gada 10.septembrī

Par Augstākās tiesas Civillietu departamenta priekšsēdētāja atbrīvošanu no amata

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 44.panta otro daļu, nolēma:

- atbrīvot tiesnesi Editi Vernušu no Augstākās tiesas Civillietu departamenta priekšsēdētājas amata pēc pašas vēlēšanās.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS NR.2

2018.gada 10.septembrī

Par Augstākās tiesas Civillietu departamenta priekšsēdētāja ievēlēšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 44.panta otro daļu, nolēma:

- ievēlēt tiesnesi Aigaru Strupišu par Augstākās tiesas Civillietu departamenta priekšsēdētāju.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS NR.3

2018.gada 10.septembrī

Par Tieslietu padomes locekļa ievēlēšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 49.panta septīto daļu, 89.² panta otro daļu, nolēma:

- ievēlēt tiesnesi Aigaru Strupišu par Tieslietu padomes locekli no 2018.gada 15.septembra.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS NR.4

2018.gada 10.septembrī

Par Disciplinārtiesas priekšsēdētāja atbrīvošanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 48.¹ pantu, 49.panta astoto daļu, nolēma:

- atbrīvot tiesnesi Aigaru Strupišu no Disciplinārtiesas priekšsēdētāja un locekļa amata ar 2018.gada 14.septembri.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS NR.5

2018.gada 10.septembrī

Par Disciplinārtiesas locekļa ievēlēšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 48.¹ pantu, 49.panta astoto daļu, nolēma:

- ievēlēt tiesnesi Ināru Gardu par Disciplinārtiesas locekli ar 2018.gada 15.septembri.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS Nr.6

2018.gada 10.septembrī

Par Disciplinārtiesas priekšsēdētāja apstiprināšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 48.¹ pantu, 49.panta astoto daļu, nolēma:

- apstiprināt tiesnesi Ināru Gardu par Disciplinārtiesas priekšsēdētāju ar 2018.gada 15.septembri.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS PLĒNUMA LĒMUMS NR.7

2018.gada 10.septembrī

Par Augstākās tiesas plēnuma sekretāra ievēlēšanu

Augstākās tiesas plēnums, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 49.panta pirmo daļu un Augstākās tiesas plēnuma reglamenta 6.punktu, nolēma:

- ievēlēt tiesnesi Mariku Senkāni par Augstākās tiesas plēnuma sekretāri.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Plēnuma sekretāre M.Senkāne

AUGSTĀKĀS TIESAS CIVILLIETU DEPARTAMENTA PRIEKŠSĒDĒTĀJA AMATA KANDIDĀTA TIESNEŠA AIGARA STRUPIŠA RUNA

Augstākās tiesas plēnumā
2018.gada 10.septembrī

Augstākā tiesa un Civillietu departaments ļoti bieži ir bijis pēdējais tiesiskuma bastions, un tie šo savu funkciju ir pildījuši cienijami. Pierādījums tam ir kaut vai maksātnespējas epopeja: Augstākā tiesa masu medijos norādītās kļūdas bija atklājusi un novērsusi jau sen pirms šim publikācijām. Pēdējos gados ir daudz izdarīts, lai samazinātu lietu uzkrājumu un paātrinātu lietu izskatīšanu rīcības sēdēs, par ko jāpateicas visiem Civillietu departamenta tiesnešiem, bet īpaši – tā līdzšinējai priekšsēdētājai Edītei Vernušai.

Tomēr nevar nepamānīt, ka tiesas atrodas situācijā, kura visai būtiski atšķiras no situācijas 5–10 gadus atpakaļ. No tiesas prasa vairāk, turklāt ne vienmēr prasa kvantitatīti. Prasa arī kvalitāti un komunikāciju ar sabiedrību. Tās ir sabiedrības prasības, un zināmā mērā, ciktāl tas neskar tiesu un tiesnešu neatkarību, tās ir leģitimas, likumīgas un tādēļ respektējamas.

Augstākās tiesas Civillietu departaments tādā formātā, kādā tas ir darbojies līdz šim, ir praktiski sasniedzis kvantitatīvos griestus. Augstākās intensitātes darbs pašreizējā formātā ilgtermiņā nav iespējams. Tāpēc, lai ķertos klāt šiem jaunajiem izaicinājumiem, ir jāmaina formāts. Jāievieš un jāattīsta tādas metodes, kuras ļautu efektīvāk pildīt kasācijas tiesas galveno funkciju – nodrošināt tiesību normu vienveidīgu piemērošanu visās Latvijas tiesās.

Runa ir par jaunu alternatīvu tiesnešu darba, sadarbības un informācijas apmaiņas metožu meklēšanu, izmantošanu un attīstīšanu. Šobrīd departaments, kurā ir 17 tiesneši, strādā ar metodēm, kuras vēsturiski mantotas no laikiem, kad departamentā bija 8–10 tiesneši. Ne viss, kas darbojas mazā grupā, var tikt pārņemts uz lielu grupu. Lielā grupā darbojas citas likumsakarības, un tas ir jāņem vērā. Tas attiecas gan uz departamenta apspriedēm, paplašināto sastāvu darbu, gan arī uz departamenta vadību.

Atkārtotšu to, ko teicu sapulcē, kurā departamenta kolēģi mani izvirzīja šim amatam: revolūcijas – tādā izpratnē, ka ar rītdienu laužam visu un sākam jaunu dzīvi, – nebūs. Būs stabila, pārdomāta, uz efektivitāti orientēta attīstība. Piecu-septiņu gadu perspektīvā, kad departamenta darbs būs rezultējies stabilā tiesu praksē un līdz ar to zemāku instanču tiesu nolēmumu kvalitātē, es redzu departamentu skaitliski mazāku, ap 14 tiesnešiem. To skaitā es gribētu redzēt vismaz divus–trīs atzītus tiesībsinātniekus. Ierosināto lietu skaitam šajā periodā uz judikatūras stabilizācijas rēķina būtu jāsamazinās līdz 10–12% (šobrīd ap 25%; „vecajās” Eiropas valstīs 2–10%).

Kā galveno darbības virzienu redzu kasācijas galvenās funkcijas – vienveidīgas tiesu prakses – nodrošināšanu. Lai to panāktu:

- Mēģināsim uzlabot departamenta sapulču un apspriežu efektivitāti;
- Meklēsim optimālas sadarbības un informācijas apmaiņas formas ar zemāku instanču tiesām;
- Aktīvāk iesaistīsim padomniekus un Judikatūras nodaļu aktuālo problēmu risināšanā;
- Sadarbīsimies ar tiesību zinātniekiem;

- Meklēsim iekšējās rezerves kasācijas tiesvedības ilguma saīsināšanai (piemēram, pārskatāmā nākotnē atsakoties no netipiskām kasācijas tiesas funkcijām – faktisko apstākļu un lietas materiālu pārbaudes; iespējams, jādomā par spriedumu formāta maiņu, koncentrējot tos uz tiesību jautājumu risināšanu);
- Sadarbīsimies ar advokatūru, lai celtu kasācijas kvalitāti, kā arī tiesu sistēmas prestižu sabiedrībā.

Protams, jāstrādā arī ar cilvēku resursu drošības un labklājības jautājumiem, kam tiesā ir zināma specifika. Jādomā par stresa menedžmenta programmu, tiesnešu fiziskās veselības uzturēšanas jautājumiem. Jāpadara tiesnešu atlidzība un sociālās garantijas konkurētspējīgas augsta līmeņa juristu darba tirgū. Šie jautājumi jārisina sadarbībā ar pārējo departamentu vadītājiem, Augstākās tiesas priekšsēdētāju un Tieslietu padomi.

Visbeidzot, komentārs par politiķa Alda Gobzema diskusijā “Delfos” publiski pausto informāciju, ka „Vienā ļoti nozīmīgā tiesu institūcijas amatā šobrīd tiek stiprināts tiesnesis, kurš vienlaikus ir kapitāla daļu īpašnieks juridiskai firmai”, un ka šis tiesnesis esmu es (<http://www.delfi.lv/news/saeimas-velesanas/par-ko-balsot/lemburga-ietekme-jefins-ministrs-un-administratoru-mafija-deputatu-kandidati-partieslietam.d?id=50368691,50:48>).

Šī replika noteikti radīja jautājumus gan maniem kolēģiem, gan plašākai sabiedrībai, tāpēc uzskatu par savu pienākumu izskaidrot patiesību. Jo tika pateikta puspatiesība, kuras saturs ir tāds, ka es varētu gūt labumu no juridisko pakalpojumu sniegšanas. Šoreiz starp puspatiesību un meliem nav atšķirības. Pirmkārt, nav noslēpums, ka atnācu uz tiesu no jurista privātprakses. Pirms tam es biju vienīgais dalībnieks un valdes loceklis SIA „A.Strupiša juridiskais birojs”. Pēc iecelšanas tiesneša amatā es tai mainīju firmu uz SIA “Ex Legis” un pieņēmu lēmumu par tās likvidāciju. Tā kopš 2014.gada atrodas likvidācijas stadijā. Likvidācija nav pabeigta dažu organizatorisku grūtību dēļ, taču kopš stāšanās tiesneša amatā 2014.gadā (un, ja pareizi atceros, pat vairākus mēnešus pirms tam) šī SIA saimniecisko darbību nav veikusi. Šis ziņas ir norādītas gan manā deklarācijā, stājoties amatā, gan katrā ikgadējā deklarācijā. Otrkārt, likums neaizliedz tiesnesim būt kapitālsabiedrības dalībniekam.

Šādas lietas, iespējams, var nesaprast cilvēks no ielas vai pat žurnālists. Bet to nevar profesionāls advokāts, tāpat kā viņš nevar nezināt, kā šo informāciju pārbaudīt. Jebkurā gadījumā sabiedrībai ir tiesības zināt pilnu ainu. 2016.gadā es atteicu ierosināt tiesvedību pēc maksātnespējas administratora A.Gobzema pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem lietā, kurā no viņa personiski bija piedzīti zaudējumi vairāk nekā 120 000 euro, ko viņš bija nodarījis, pildot maksātnespējas administratora pienākumus.

Diemžēl šādas personiskas vērsšanās pret tiesnešiem ar nepamatotiem apvainojumiem nav retums. Tas ir viens no tiesneša darba negatīvajiem blakusproduktiem, kad zaudējusi puse vērsas pret tiesnesi personiski pat tad, ja tai nav pamatotu juridisku argumentu. Kā departamenta priekšsēdētājs darišu visu likumiski iespējamo, lai sargātu tiesnešu neatkarību arī šajā kontekstā. Tas nenozīmē, ka nereaģēšu uz tiesnešu pieļautiem reāliem, pierādāmiem pārkāpumiem.

KASĀCIJAS INSTANCE ATKAL SAUKSIES SENĀTS

Saeima 25.oktobrī, pieņemot grozījumus likumā „Par tiesu varu”, lēma, ka turpmāk Augstākā tiesa var tikt saukta arī par Senātu un Augstākās tiesas tiesneši – par senatoriem. Senāta sastāvā būs Administratīvo lietu departaments, Civillietu departaments un Krimināllietu departaments.

Grozījumu izdarīšana procesuālajos likumos nav paredzēta. Vienlaikus pastāvēs abi nosaukumi – gan Senāts, gan Augstākā tiesa.

Grozījumi likumā „Par tiesu varu” atjauno vēsturisko kasācijas instances nosaukumu. Latvijas Senāts bija Latvijas tiesu sistēmas kasācijas instance no 1918. līdz 1940.gadam. Tāpat Senāta nosaukums kasācijas instancei bija pēc Latvijas tiesu sistēmas atjaunošanas no 1995. līdz 2013.gadam.

Likums stāsies spēkā, kad to izsludinās Valsts prezidents.

UKRAINAS AUGSTĀKĀ TIESA GŪST PIEREDZI LATVIJĀ

Ukrainas Augstākās tiesas kolēģi ar Latvijas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju Veroniku Krūmiņu un tiesnesēm Jautriņi Briedi un Anitu Kovaļevsku

25.septembrī Augstākajā tiesā viesojās divas Ukrainas Augstākās tiesas pārstāvju grupas, kas gūt pieredzi Latvijā ieradušās divu dažādu Eiropas atbalstītu projektu ietvaros.

Ukrainas Augstākās tiesas tiesneši tikās ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču un tiesnešiem un zinātniskajiem padomniekiem no visiem departamentiem, lai iepazītos ar Latvijas Augstākās tiesas darba pieredzi, īpašu uzmanību pievēršot tā saucamajiem „kasācijas filtriem”. Ukrainas Augstākās tiesas tiesneši Latvijā ieradušies Twinning projekta “Ukrainas Augstākās tiesas institucionālās kapacitātes stiprināšana cilvēktiesību aizsardzības jomā nacionālā līmenī” ietvaros. Vizīti organizēja tiesnese Jautriņe

Briede, kas šobrīd strādā par Twinning projekta ekspertu Ukrainas Augstākajā tiesā.

Savukārt Ukrainas Augstākās tiesas darbinieku delegācija ieradusies Tiesu administrācijas īstenotā projekta „Sadarbības attīstība starp Ukrainas un Latvijas tieslietu institūcijām par jaunāko tiesu administrēšanas sistēmu tehnoloģijām” ietvaros. Ukrainas kolēģi ar interesi uzklusēja Augstākās tiesas Administrācijas vadītāju Sandru Lapiņu, Administrācijas nodaļu un Kancelejas vadītājus, kā arī Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieku Aleksandru Potaičuku, kas dalījās pieredzē par dažādiem tiesas darba organizācijas aspektiem.

JAPĀNAS TIESĪBZINĀTŅU PROFESORI INTERESĒJAS PAR TIESĪBU ATTĪSTĪBU POŠTPADOMJU VALSTĪS

21.septembrī Augstākajā tiesā viesojās profesori *Ichihashi Katsuya*, *Sato Humito* un *Yasuda Rie* no Nagojas Universitātes Japānā un profesors *Honda Takio* no Rio Koku Universitātes (Kioto), kā arī Publisko tiesību studiju centra direktora vietnieks *Tsay Igor*, kurš pārstāvēja Pasaules ekonomikas un diplomātijas universitāti Taškentā. Viesi tikās ar Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju Veroniku Krūmiņu un tiesnesi Ievu Višķeri. Augstākās tiesas pārstāves iepazīstināja ar departamenta darbu, detalizētu uzmanību pievēršot delegāciju interesējošiem jautājumiem – administratīvo tiesību attīstībai pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, likuma atrunas

principa un likuma prioritātes principa piemērošanai, metodēm, ko izmanto tiesību interpretācijā, sniedzot piemērus, kā šie principi un metodes tiek piemēroti lietu izskatīšanā. Profesorus interesēja, cik plaša rīcības brīvība ir tiesnešiem tiesību interpretēšanā. Pētot postpadomju valstu pieredzi pārejā uz tiesisku valsti, japāņu zinātnieki secinājuši – lai patiesi īstenotu šādu pāreju, nepieciešamas radikālas izmaiņas likuma piemērošanā: no padomju tiesību doktrīnai raksturīgā formālisma uz tiesību interpretāciju, kas paredz tiesām piešķirt tiesisku rīcības brīvību. Delegācijas pārstāvji puda atzinību par Latvijā paveikto administratīvā procesa un tiesu sistēmas attīstībā.

AUGSTĀKĀ TIESA PIEDĀVĀ TĒMAS STUDENTU DARBIEM

Augstākā tiesa nosūtījusi Juridiskajām fakultātēm piedāvājumu tiesību zinātņu maģistrantūras un doktorantūras studentiem ar tēmām 2018./2019. mācību gadam, kuru pētniecībā interesantu pienesumu dotu arī Augstākās tiesas nolēmumos paustās atziņas. Pārsvārā izvēlētas tādas tēmas, kurās būtiskas atziņas meklējamas ne tikai Augstākās tiesas judikatūrā, bet arī Eiropas Savienības Tiesas vai Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumos.

Krimināltiesības un kriminālprocess: Pierādījumu vērtēšana; Apsūdzības grozīšana; Kriminālatbildība par ārstniecības personas profesionālo pienākumu nepienācīgu pildīšanu.

Civiltiesības: Komercsabiedrības reputācijas aizskārumi;

Prasījuma tiesības darba devēja uzteikuma apstrīdēšanas termiņa nokavējuma gadījumā; Strīdi, kas saistīti ar preču zīmju aizsardzību; Negodīgi līgumu noteikumi līgumos ar patērētāju; Piespiedu zemes nomas attiecības.

Administratīvās tiesības: Nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma apmērs par pārkāpumiem ieslodzījuma vietās; Tiesības uz informāciju un atbildi pēc būtības; Tiesības mainīt vārdu un uzvārdu; Pilsonības piešķiršana un atņemšana.

Tiesas iespēju robežās nodrošinās atbalstu studentu pētniecības darbam, kā arī iespēju par šo tēmu uzstāties Augstākās tiesas konferencēs un publicēt rakstus „Augstākās Tiesas Biļetenā”.

ĢIMEŅU DIENA AUGSTĀKAJĀ TIESĀ

18.maijā Augstākajā tiesā notika Ģimeņu diena, kad ciemos tika aicinātas tiesnešu un darbinieku ģimenes – vecāki, vecvecāki, dzīvesbiedri, brāļi, māsas un citi tuvie cilvēki. „Jūsu atbalsts un sapratne Jūsu tuvajiem cilvēkiem palīdz arī viņu ikdienas darbā. Tādēļ gribam parādīt, kur strādājam un ko darām,” Ģimeņu dienas sākumā sacīja Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs. Viņš pastāstīja par Augstākās tiesas struktūru un darbu.

Strādāt Augstākajā tiesā nozīmē strādāt iestādē ar spēcīgu vēsturi, kam, tāpat kā Latvijas valstij, šogad simtgade. Klātesošie noskatījās filmu „Senatori”, kas ir stāsts par trīsdesmit Latvijas Senāta senatoriem, kuri šajā amatā strādājuši Latvijas brīvvalsts pirmajā laikā. Tāpat izstaigāja Tiesu pili un pabija tiesas muzejā. Ģimeņu dienas noslēgumā klātesošie pabija arī savējo tuvinieku darba kabinetos, lai savām acīm redzētu, ka

viņiem te labi klājas. Ģimeņu diena Augstākajā tiesā notika pirmo reizi. Ņemot vērā pozitīvās atsauksmes, tā varētu kļūt par jaunu tiesas tradīciju.

AUGSTĀKĀ TIESA IZGLĪTO ŽURNĀLISTUS

AUGSTĀKAJĀ TIESĀ VIESOJAS KOMUNIKĀCIJAS STUDENTI. Lai iepazītos ar Augstāko tiesu un tās sadarbību ar medijiem, 7.maijā Augstāko tiesu apmeklēja Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas studiju nodaļas 2.kursa studenti. Studenti tikās ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču, kurš iepazīstināja ar Latvijas tiesu sistēmu un tās vēlmi konstruktīvai sadarbībai ar medijiem. Komunikācijas nodaļas vadītāja Rasma Zvejniece iepazīstināja ar nodaļas

darba virzieniem un metodēm, kā arī Tieslietu padomes apstiprināto Tiesu komunikācijas stratēģiju, bet preses sekretāre Baiba Kataja stāstīja par pieredzi tiesu lietu atspoguļošanā. Studenti izstaigāja arī Tiesu pili un pabija Augstākās tiesas muzejā. Komunikācijas studiju nodaļas pasniedzēja Lolita Stašāne saka paldies par izsmelto stāstiem par tiesu praksi un komunikāciju un iespēju pabūt vietās, kur citkārt nokļūšana ir vai nu nopelnīts gods vai sods.

MEDIJU SKAIDRO TIESVEDĪBAS ABC.

Ikgadējā Mediju diena 25.aprīlī par tiesām rakstošajiem žurnālistiem šoreiz tika piedāvāta kā tiesvedības „ābece”. Augstākās tiesas priekšsēdētājs un departamentu priekšsēdētāji un zinātniski analītiskie padomnieki sarežģītos tiesvedības procesus centās skaidrot vienkāršā, medijiem noderīgā skaidrojumā.

Priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs atgādināja par Augstākās tiesas un Tieslietu padomes lomu un vietu Latvijas tiesu sistēmā, kā arī žurnālistiem vienmēr noderīgo – kas par ko atbild. Civillietu departamenta priekšsēdētāja Edite Vernuša un zinātniski analītiskais padomnieks Rihards Gulbis, Krimināllietu un Administratīvo lietu departamentu priekšsēdētāji Pēteris Dzalbe un Veronika Krūmiņa iezīmēja būtiskāko par katru no procesiem, kas noris tiesā – civilprocesu, kriminālprocesu un administratīvo procesu. Kas tajos notiek katrā no tiesu instancēm, kāda loma Augstākajā tiesai un kādi ir biežākie mediju „klupšanas akmeņi”, atspoguļojot lietas katrā no šiem procesiem.

TIESAS ATZIŅAS KĀ PRAKTISKS PALĪGS ŽURNĀLISTU DARBĀ. Raudzieties uz tiesas atziņām kā resursu žurnālista darbā un kā iespēju sabiedrībai zināt savas tiesības Latvijas Žurnālistu asociācijas konferencē 23.martā aicināja Augstākās tiesas Judikatūras uz zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita Zikmane. Augstākās tiesas pārstāve bija aicināta žurnālistiem stāstīt, kā tiesu nolēmumi un tiesu prakses apkopojumi var kļūt par praktisku palīgu mediju darbā.

AUGSTĀKĀS TIESAS TIESNESES SAŅEM TIESLIETU SISTĒMAS GODA ZĪMI

Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesneses Anita Čerņavska un Ļubova Kušnīre 3.maijā svinīgā apbalvošanas ceremonijā, kas notika Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, saņēma Tieslietu sistēmas III pakāpes Goda zīmi par priekšzīmīgu, godīgu un radošu darba pienākumu izpildi tieslietu jomā. Tieslietu sistēmas apbalvojuma mērķis ir izcelt īpašus sasniegumus un ieguldījumu Latvijas tieslietu sistēmas attīstībā un tiesiskuma stiprināšanā.

UZ SENIORU DIENU AICINA VISUS TIESLIETU SISTĒMĀ STRĀDĀJUŠOS

Tieslietu sistēmas kopīgā Senioru diena, kas 12.aprīlī pirmo reizi notika Latvijas simtgades pasākumu ietvaros, varētu kļūt par tradīciju. Atsaucība un senioru satikšanās prieks liecināja, ka šādi pasākumi ir nepieciešami. Uz tikšanos Tieslietu ministrijas Sarkanajā zālē bija aicināti pensionētie ministrijas darbinieki, tiesneši, prokurori, advokāti un notāri. Seniorus uzrunāja tieslietu ministrs Dzintars Rasnačs, ģenerālprokurors Ēriks Kalnmeiers, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs un Tiesu administrācijas personālvadības un juridiskā departamenta direktore Inese Linča. Runātāji pauda pateicību par senioru darbu

un ieguldījumu Latvijas tiesu sistēmas atjaunošanā un attīstībā. Augstākās tiesas priekšsēdētājs seniorus uzrunāja par skolotājiem – tādi viņi bijuši tagadējai juristu paaudzei. Gan juristi, kas veidoja Latvijas tiesu sistēmu 1918.gadā, gan tie juristi, kas to atjaunoja deviņdesmitajos gados, bijuši skolotāji nākamajam juristu paaudzēm.

Klātesošos ar muzikālu priekšnesumu priedēja Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas jauktais koris, un dalībnieki noskatījās Augstākās tiesas veidoto filmu „Senatori” par Latvijas Senātā 1918.–1940.gadā strādājušajiem senatoriem un viņu likteņiem.

II

TIESLIETU PADOMES INFORMĀCIJA

TIESLIETU PADOME

PAR TIESLIETU PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJA VIETNIECI IEVĒL DZINTRU BALTU

15.oktobrī Tieslietu padome uz sēdi sanāca atjauninātā sastāvā, jo darbu sākuši pieci no jauna ievēlēti tiesnešu pārstāvji – Aigars Strupiņš, Dzintra Balta, Juris Stukāns, Guntars Ploriņš un Andris Zutis. No tiesnešu vidus bija jāievēl jauns Tieslietu padomes priekšsēdētāja vietnieks, un šajā amatā ievēlēja Rīgas apgabaltiesas tiesnese Dzintra Balta.

TIESNEŠI VĒLAS IEROBEŽOT TIESLIETU MINISTRA LOMU TIESU PRIEKŠSĒDĒTĀJU IECELŠANĀ

Ar pārliecinošu balsu vairākumu tiesneši 18.septembra neklātienas konferences aptaujā pauda atbalstu priekšlikumam, ka rajona (pilsētas) un apgabaltiesas priekšsēdētāju uz pieciem gadiem pēc tiesas tiesnešu kopsapulces ierosinājuma iecel amatā Tieslietu padome. Līdz šim saskaņā ar likumu „Par tiesu varu” rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāju amatā iecel Tieslietu padome pēc tieslietu ministra priekšlikuma.

Šis jautājums bija arī Tieslietu padomes 15.oktobra

sēdes darba kārtībā. Tieslietu padome rosināja likumā „Par tiesu varu” noteikt, ka rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāju uz pieciem gadiem iecel amatā Tieslietu padome un arī tiesas priekšsēdētāja amata kandidātu izvirzīšanas un iecelšanas kārtību nosaka Tieslietu padome.

Iepriekš, 25.jūnija sēdē, Tieslietu padome neatbalstīja rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāju iecelšanu amatā pēc attiecīgās tiesas tiesnešu kopsapulces ierosinājuma.

PRASA ATJAUNOT AUGSTĀKĀS TIESAS VĒSTURISKO NOSAUKUMU – SENĀTS

Tieslietu padome atkārtoti atbalstīja Augstākās tiesas priekšlikumus grozījumiem likumā „Par tiesu varu”, lai atgrieztu vēsturisko Senāta nosaukumu kasācijas instancei, kāds tas bija 1918.–1940.gadā un 1995.–2013.gadā. Šāds priekšlikums gan no Augstākās tiesas plēnuma, gan no Tieslietu padomes bijis jau 2014.gadā, šogad beidzot virzīti grozījumi likumā „Par tiesu varu”.

ATBALSTA PAGARINĀJUMU IZŅĒMUMA IESPĒJAI NODOT LIETU CITAI TIESAI

Tieslietu padome atbalstīja Tieslietu ministrijas ierosinājumu pagarināt Civilprocesa likuma 32.¹ pantā ietvertu regulējumu pēc šobrīd noteiktā pārejas perioda beigām 2018.gada 31.decembrī. Tieslietu padome noteica, ka likumā paredzētais regulējums par civillietu

nodošanu citai tiesai to ātrākai izskatīšanai pagarināms vēl par 2 gadiem – līdz 2020.gada 31.decembrim.

Vienlaikus Tieslietu padome aicina ministriju rast lietas dalībnieku tiesības uz taisnīgu tiesu mazāk ierobežojošus risinājumus tiesas pieejamības aspektā.

DARBU BEIDZ TIESLIETU PADOMES PIRMĀ SASTĀVA TIESNEŠI

Tieslietu padome 2018.gada augustā. Sēž no kreisās: Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas zemesgrāmatu nodaļas tiesnese Inguna Helmane, Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas priekšsēdētāja p.i. Sandra Strence, Zemgales rajona tiesas (Tukumā) tiesnese Adrija Kasakovska, Augstākās tiesas tiesnese Ināra Garda, Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētāja Ilze Freimane. Stāv no kreisās: Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētājs Jānis Skrastiņš, tieslietu ministrs Dzintars Rasnačs, Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs Gaidis Bērziņš, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes priekšsēdētājs Andris Spore, Latgales apgabaltiesas priekšsēdētājs Andris Strauts, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnesis Zigmunds Dundurs un Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs Jānis Rozenbergs. Klāt nav ģenerālprokurors Ēriks Kalnmeiers.

Pirms astoņiem gadiem – 2010.gadā – tika izveidota Latvijā jauna koleģiāla institūcija – Tieslietu padome, kas piedalās tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē, kā arī tiesu sistēmas darba organizācijas pilnveidošanā. Tieslietu padomes sastāvā atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 89.¹ pantam ir 15 locekļi – astoņi pastāvīgie locekļi (amatpersonas) un septiņi vēlēti locekļi. Vēlētie locekļi ir tiesneši – viens Augstākās tiesas plēnuma ievēlēts tiesnesis un seši Tiesnešu konferences ievēlēti tiesneši. Vēlēta Tieslietu padomes locekļa pilnvaru termiņš ir četri gadi, viņu var ievēlēt atkārtoti, bet ne vairāk kā divas reizes pēc kārtas. Šā gada septembrī divu gadu pilnvaru

termiņš beidzās tiem pieciem tiesnešiem, kas Tieslietu padomes sastāvā bija strādājuši kopš tās izveidošanas, – Augstākās tiesas tiesnesei Inārai Gardai, Latgales apgabaltiesas priekšsēdētājam Andrim Strautam, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas priekšsēdētāja p.i. Sandrai Strencei, Zemgales rajona tiesas (Tukumā) tiesnesei Adrijai Kasakovskai un Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētājai Ilzei Freimanei. Latvijas Tiesnešu konferencē 7.septembrī Tieslietu padomes priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, pateicoties par viņu darbu, sacīja: „Jūs bijāt celmlauži, kas pavisam noteikti paliks ierakstīti Latvijas tiesu sistēmas vēstures lappusēs.”

TIESLIETU PADOME NEATBALSTA GROZĪJUMUS ZEMESGRĀMATU LIKUMĀ

Uzskatot, ka Saeimā otrajā lasījumā pieņemtie grozījumi Zemesgrāmatu likumā, iespējams, radītu apdraudējumu zemesgrāmatu publiskajai ticamībai un Latvijas starptautiskajai reputācijai un pienākumiem, istenojot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī palielinātu zemesgrāmatu nodaļu darbinieku slodzi un atbildību,

Tieslietu padome neatbalstīja likumprojektu grozījumiem Zemesgrāmatu likuma 60.pantā. Saskaņā ar likuma grozījumiem nekustamā īpašuma īpašniekam zemesgrāmatā iesniedzot nostiprinājuma lūgumu, netiktu obligāti prasīta notāra klātbūtne personu identifikācijas, rīcības spējas un pārstāvības tiesību pārbaudes procesā.

TIESLIETU PADOME ATBALSTA TIESU PRIORITĀROS PASĀKUMUS

Tieslietu padome izvērtējusi un atbalstījusi Tieslietu ministrijas iesniegtos zemesgrāmatu nodaļu, rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu prioritāros pasākumus, Tieslietu ministrijas prioritāros starpnozaru pasākumus un Augstākās tiesas pieteiktos prioritāros pasākumus 2019.–2021.gadam. Ministru kabinets, izstrādājot nākamā gada budžetu, uzklausa Tieslietu padomes viedokli.

Kā Zemesgrāmatu nodaļu, rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu budžeta prioritātes Tieslietu padome atbalstījusi apsardzes nodrošināšanu valsts noslēpuma objektos, operatīvās darbības rezultātā no elektronisko

sakaru komersantiem iegūtās informācijas aizsardzības nodrošināšanu, mākoņpakalpojumu licenšu atjaunošanu. Atbalstīta tiesu iestāžu centralizācija Madonā un Jēkabpilī, Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas daļēja pārvietošana, papildu telpas Zemgales rajona tiesai Tukumā, Kurzemes rajona tiesas Ventspilī izvietošana vienā adresē.

Tieslietu ministrijas pieteiktie starpnozaru pasākumi, tāpat kā Augstākās tiesas prioritārie pasākumi ir divi – tiesnešu un prokuroru atalgojuma palielināšana un tiesu darbinieku atalgojuma palielināšana.

TIESU ADMINISTRĀCIJA PREZENTĒ SASNIEGUMUS UN IZAICINĀJUMUS

Tiesu administrācija Tieslietu padomei sniedza pārskatu par darbības rezultātiem 2017.gadā un šā gada būtiskākajiem izaicinājumiem. Kā svarīgākos aizvadītā gada pasākumus Tiesu administrācijas direktors Edvins Balševics minēja tiesu reformas nodrošināšanu, drošības risinājumus tiesās un lielākos būvniecības projektus – tiesu ēku rekonstrukciju Madonā un Tukumā, jauna tieslietu centra celtniecību Jēkabpilī un tiesu telpu paplašināšanu Ventspilī. Uzlabota Tiesu administrācijas uzturēto informācijas sistēmu – Tiesu informatīvās sistēmas, Vienotās datorizētās zemesgrāmatas un Izpildu lietu reģistra – funkcionalitāte.

Plašā iesaiste projektos un starptautiskā sadarbība to ietvaros ir Tiesu administrācijas darba raksturīga iezīme. Aizvadītajā gadā sākts e-lietas projekts, ieviests

starptautiskais ECLI kods. Tiesu administrācijas direktors minēja arī tādu mūsdienīgu rīku ieviešanu kā procesu robotizāciju un biznesa inteligences rīku „Microstrategy”. Visplašākais bijis Eiropas Sociālā fonda atbalstītais projekts „Justīcija attīstībai”, kura ietvaros noticis Latvijas tieslietu sistēmas novērtējums, mācībās piedalījušās 850, pieredzes apmaiņā ārvalstīs – 270 personas, ierīkotas 17 videokonferenču iekārtas, organizētas 14 konferences.

Šā gada izaicinājumi Tiesu administrācijai ir tiesu reformas pabeigšana, zemesgrāmatu integrācija rajona (pilsētas) tiesās, E-lietas projekta un Biznesa inteligences rīka attīstība, projekta „Justīcija attīstībai” pasākumi, kā arī drošības risinājumu ieviešana tiesās.

TIESLIETU PADOME PIEDALĀS DIVOS ENCJ PROJEKTOS

Bukarestē septembrī norisinājās Eiropas Tieslietu padomju asociācijas (ENCJ) plenārsesija un divu projekta darba grupu pirmā sanāksme. Projekta „Neatkarība un atbildīgums” darbā 2018/2019 periodā piedalīsies Tieslietu padomes sekretariāta padomniece Dace Šulmane, projekta „Sabiedrības uzticība tiesām un to tēls” darbā – Tieslietu padomes sekretariāta vadītāja Solvita Harbaceviča. Projekts „Neatkarība un atbildīgums” šajā gadā pievērsīsies tiesu varas neatkarības indikatoru attiecināmībai un piemērošanai visās dalībvalstīs.

Projekta grupas locekļi iedalīti vairākās apakšgrupās (dialoga grupās), kas projekta laikā katra izvirzīs savus secinājumus un priekšlikumus: Neatkarības un uzskatāmības indikatoru uzlabošana; Tiesnešu aptauja par tiesu varas neatkarību; Nacionālie attīstības plāni; Tiesas klientu aptaujas; Kvalitātes indikatoru uzlabošana; Kvalitātes indikatoru nosacījumu attīstība.

Dace Šulmane nozīmēta dialoga grupai, kas analizēs tiesas klientu aptauju saturu, efektivitāti un pieredzi dalībvalstīs.

LATVIJAS TIESLIETU SISTĒMA STARPTAUTISKU EKSPERTU VĒRTĒJUMĀ

EIROPAS KOMISIJAS ZIŅOJUMS PAR TIESISKUMU EIROPAS SAVIENĪBĀ (EU JUSTICE SCOREBOARD)

Eiropas Komisijas 2018.gada ziņojumā par tiesiskumu Eiropas Savienībā analizēta un salīdzināta tieslietu sistēmas efektivitāte, kvalitāte un neatkarība ES dalībvalstīs. Ziņojuma sagatavošanā piedalījušās 28 ES dalībvalstis, sniedzot gan statistikas datus, gan aprakstot situāciju dažādos ar tieslietām saistītos jautājumos.

Apskatot vidējo lietu izskatīšanas termiņu visās trīs tiesu instancēs civillietu un komercietu jomā, Latvija uzrāda vidēji labus, stabilus rādītājus (līdzīgi Somijai). Apskatot termiņus, kas nepieciešami strīdīgu administratīvo lietu izskatīšanai, Latvija ierindojas 11.vietā (Lietuva un Igaunija ir izvirzījušās līderpozīcijās. Īpaši gari administratīvo lietu izskatīšanas termiņi ir Kiprā, Maltā, Grieķijā, Itālijā un Portugālē.

Neizskatīto administratīvo lietu uzkrājums Latvijas tiesās ir viens no zemākajiem ES (pirmajā instancē uz 100 iedzīvotājiem). Līdzīgi rādītāji ir Ungārijā, Igaunijā, Polijā, Maltā, Slovēnijā un Čehijā. Neizskatīto civillietu skaita ziņā (uz 100 iedzīvotājiem) Latvija ierindojas 11.vietā.

Latvijā 2015. un 2016. gadā tiesu iestādēm tika tērēts vidēji 51 eiro uz vienu valsts iedzīvotāju (vairāk nekā Lietuvā un Igaunijā) jeb 0,4% no iekšzemes kopprodukta (6.vietā Eiropā).

Latvija, līdzīgi kā Igaunija, Spānija, Lietuva un Nīderlande saņēmusi augstāko punktu skaitu par sociālo mediju izmantošanu visās tiesu instancēs un vadlīniju esamību sadarbībai ar masu medijiem/presi. Latvija ir izcelta kā viena no piecām ES valstīm (līdzās Čehijai, Igaunijai, Lietuvai un Ungārijai), kurās elektroniski var iesniegt prasības pieteikumu tiesā un sekot līdz tiesvedības gaitai.

Jautājumos, kas skar tiesiskās palīdzības un tiesu nodevu apmērus, Latvija ieņem salīdzinoši zemas pozīcijas. Piemēram, Latvijā ir ceturrtā augstākā tiesas nodeva zema apmēra patērētāju tiesību strīda izskatīšanai tiesā (aiz Kipras, Somijas un Igaunijas)

Advokātu skaits uz 100 000 iedzīvotāju Latvijā ir otrs zemākais ES, mazāks skaits ir tikai Zviedrijā. Augstākais

advokātu skaits ir Kiprā, Luksemburgā, Grieķijā un Itālijā.

Ziņojumā arī norādīts, ka Latvijā ir augstākais sieviešu īpatsvars pirmās un otrās instances tiesās visā ES, Latvijā pirmās instances tiesās 81% no tiesnešiem ir sievietes, otrās instances tiesās – virs 75%. Augstākajā tiesā šis īpatsvars ir virs 60% (zemāks nekā Rumānijā un Bulgārijā).

Ja kopumā salīdzina ES dalībvalstu sabiedrības attieksmi pret tiesu varas neatkarību, tad Latvijā novērojams vidēji zems vērtējums. Tradicionāli visaugstāk savas valsts tiesu varu novērtē dāņi, somi un austrieši. Latvijas sabiedrības novērtējums ir līdzīgs ar Lietuvas, Portugāles, Rumānijas un Maltas vidējiem rādītājiem. *EU Justice Scoreboard* šajā gadījumā ir izmantojis *Eurobarometer* pētījuma rezultātus, kurā secināts, ka 47% no aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem uzskata, ka Latvijas tiesu sistēma ir neatkarīga.

Savukārt uzņēmēju redzējumā saskaņā ar izmantotajiem Pasaules Ekonomikas foruma datiem tiesu varas neatkarības vērtējums līdzinās iepriekšējiem gadiem, tomēr vairākās valstīs 2016.–2017.gadu ciklā tas ir mazliet samazinājies (piemēram, Latvijā, Zviedrijā, Beļģijā, Polijā, Horvātijā).

EIROPAS PADOMES KOMISIJAS TIESU EFEKTIVITĀTEI ZIŅOJUMS PAR LATVIJAS TIESU SISTĒMAS IZVĒRTĒJUMU

Latvijā ir spēcīga un labi organizēta tiesu sistēma un sekmīgi procesi tās uzlabošanai – secinājusi Eiropas Padomes komisija tiesu efektivitātei (CEPEJ), kuras ziņojums tika prezentēts Tieslietu padomes sēdē 23.aprīlī.

Komisija nav konstatējusi Latvijā problēmas, kas būtu saistītas ar Eiropas tieslietu standartu neievērošanu, vienlaikus komisija norādījusi uz iespējam uzlabot Latvijas tiesu sistēmu. „Latvijas sabiedrība prasa lielāku tiesu neatkarību, un šo viedokli par neatkarību nepieciešams stiprināt,” kā svarīgāko uzdevumu minēja projekta koordinators Leonids Antohi.

Arī pētījuma eksperts Pjērs Kornu norādīja: „Mēs atklājām dažus aspektus, kur, mūsaprāt, varētu veikt uzlabojumus. Tie nav tikai jautājumi par labāk funkcionējošu tiesu sistēmu, bet arī sabiedrības uztveri par to, kāda ir tieslietu sistēma, tās neatkarība, kvalitāte un efektivitāte.”

Komisija rekomendējusi palielināt Tieslietu padomes lomu tieslietu sistēmai būtisku jautājumu risināšanā, vienlaikus mazinot Tieslietu ministrijas un ministra kā „starpnieka” lomu starp Tieslietu padomi un citām tiesu pašpārvaldes struktūrām, no vienas puses, un Saeimu un izpildvaru, no otras puses. Būtu pārskatāms Tieslietu padomes sastāvs, mazinot tajā *ex officio* locekļu skaitu, kas tajā ir pēc amata, bet palielinot tiesnešu ievēlētu pārstāvju skaitu. Jastiprina tiesnešu pašpārvaldes loma tiesneša amata kandidātu atlases un karjeras jautājumos, lielāki jābūt pašu tiesnešu iesaistei sistēmas pārvaldības jautājumos. Tieslietu padomei jābūt tieslietu sistēmas reformu virzītājam – norāda komisija.

CEPEJ eksperti prezentē savu ziņojumu Tieslietu padomes sēdē

Komisija saskatījusi zināmus riskus Latvijā ieviestajā lietu pārdales mehānismā, lietu uzkrājuma mazināšanas nolūkā tās pārsūtot izskatīšanai citās tiesās. Tāpat komisija norādījusi uz iespējamiem neatkarības riskiem tiesnešu specializācijas procesā, kā arī vērsusi uzmanību uz pārāk augstām tiesu nodevām lielu prasību lietās un sarežģītu to aprēķina mehānismu.

Ziņojumā norādīts arī uz Latvijas tiesnešu atalgojuma problēmu. Tiesu varas atalgojumam jābūt līdzvērtīgam ar likumdevēju un izpildvaru. „Ja vēlamies neatkarīgus tiesnešus, tad viņiem ir jāpiešķir adekvāts statuss un adekvāti ienākumi,” norādīja komisijas eksperti.

Novērtējumu par Latvijas tiesu sistēmu Eiropas Padomes Komisija Tiesu efektivitātei sagatavojusi Eiropas Sociālā fonda projekta „Justīcija attīstībai” ietvaros. Ziņojums izstrādāts atbilstoši Tieslietu padomes apstiprinātajam ietvaram un pamatojoties uz CEPEJ izstrādāto metodoloģiju.

TIESLIETU PADOMES LĒMUMI TIESU SISTĒMAI KONCEPTUĀLOS JAUTĀJUMOS

15.10.2018. LĒMUMS NR.347

PAR GROZĪJUMIEM VALSTS UN PAŠVALDĪBU INSTITŪCIJU AMATPERSONU UN DARBINIEKU ATLĪDZĪBAS LIKUMĀ

Turpmākajā likumprojekta „Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā” pilnveidošanas un tālākas virzības procesā

Tieslietu padome ierosina:

- atteikties no tiesnešu un prokuroru mēnešalgas tiesas sasaistes;
- palielināt prokurora un tiesneša darba samaksas starpību;
- samazināt Augstākās tiesas un Satversmes tiesas tiesneša darba samaksas starpību;
- rajona (pilsētas) tiesas tiesneša bāzes mēnešalgas koeficientu 2,91 palielināt līdz Saeimas deputāta mēnešalgai piemērojamajam koeficientam;
- paredzēt tiesnesim pakāpenisku izdienas piemaksas pieaugumu līdz 21% visas tiesneša karjeras laikā.

25.06.2018. LĒMUMS NR.332

PAR AUGSTĀKĀS TIESAS TIESNEŠA AMATA KANDIDĀTU ATLASES, STAŽĒŠANĀS UN KVALIFIKĀCIJAS EKSĀMENA KĀRTOŠANAS KĀRTĪBU

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 49.¹ panta piekto daļu, 51.panta trešo daļu un 54.² panta pirmo daļu,

Tieslietu padome nolēma:

- apstiprināt Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kārtību saskaņā ar pielikumu.

Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kārtība

Vispārīgie jautājumi

Kārtība nosaka Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu (turpmāk – tiesneša amata kandidāts) atlases, konkursa norises, stažēšanās, kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kārtību un kritērijus departamenta tiesnešu kopsapulces atzinumam par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu vai tiesnesi, kurš pretendē aizstāt Augstākās tiesas tiesnesi.

Tiesneša amata kandidātu atlase notiek atklātā pretendentu konkursā (turpmāk – konkurss).

Konkurss notiek divās kārtās un ietver tiesneša amata kandidātu atlasī, atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām obligātajām prasībām, profesionālās kvalifikācijas un amatam nepieciešamo zināšanu un kompetenču izvērtējumu.

Tiesneša amata kandidātu atlasī, konkursa organizēšanu un stažēšanos nodrošina Augstākās tiesas administrācija (turpmāk – Administrācija).

Šajā kārtībā „departaments” ir tas Augstākās tiesas departaments, kurā ir tiesneša amata vakance.

Konkursa izsludināšana

Pieteikšanos uz vakanto Augstākās tiesas tiesneša amata vietu izsludina oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis” un tīmekļvietnēs internetā www.at.gov.lv un www.tiesas.lv, nosūtot informāciju Tiesu administrācijai.

Sludinājumā norāda Augstākās tiesas departamentu, kurā ir vakance, tiesneša amata kandidātam izvirzītās prasības, iesniedzamos dokumentus, pieteikšanās termiņu un vietu.

Tiesneša amata kandidātiem jāiesniedz šādi dokumenti:

- motivēta pieteikuma vēstule, norādot atbilstību likuma „Par tiesu varu” 54. un 55.pantam;
- CV (atbilstoši Europass CV standartam);
- izglītību apliecinājošu dokumentu kopijas.

Ja kandidāts nav tiesnesis, papildus jāiesniedz darba stāžu juridiskajā specialitātē apliecinājošu dokumentu kopijas un atsauksmes no iepriekšējām darbavietām.

Konkursa pirmā kārtā

Administrācija ne vēlāk kā 14 dienu laikā pēc pieteikšanās termiņa beigām izskata pieteikumus, tiem pievienotos dokumentus un izvērtē tiesneša amata kandidātu atbilstību likuma „Par tiesu varu” 54. un 55.pantam.

Nepieciešamības gadījumā, lai pārbaudītu, vai nepastāv likuma „Par tiesu varu” 55.pantā noteiktie ierobežojumi, no kompetentajām institūcijām tiek pieprasīta informācija par tiesneša amata kandidātu.

Tiesneša amata kandidāts, kurš neatbilst likuma „Par tiesu varu” prasībām, tālāk netiek virzīts.

Ja kandidāts pretendē uz Augstākās tiesas tiesneša amatu saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 54.panta otro daļu:

- Administrācija nosūta dokumentus par kandidātu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai kvalifikācijas eksāmena pieņemšanai;
- pēc kvalifikācijas eksāmena nokārtošanas kandidāts sagatavo eseju, kas tiks izmantota departamenta tiesnešu kopsapulces atzinuma sagatavošanā, vērtējot kandidāta profesionālās prasmes;
- esejas tēmu nosaka departamenta priekšsēdētājs, un Administrācija piecu darba dienu laikā pēc kvalifikācijas eksāmena rezultātu saņemšanas to nosūta uz tiesneša amata kandidāta norādīto elektroniskā pasta adresi;
- eseju sagatavo datorrakstā, un tās apjoms nepārsniedz trīs lappuses;
- eseju iesniedz norādītajā termiņā uz elektroniskā pasta adresi vakance@at.gov.lv.

Dokumentus par kandidātiem, kuri ir tiesneši vai saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 54.panta otro daļu ir nokārtojuši kvalifikācijas eksāmenu, Administrācija iesniedz departamentam atzinuma sniegšanai.

Kvalifikācijas eksāmens

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, pieņemot kvalifikācijas eksāmenu, novērtē Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta, kurš nav tiesnesis, profesionālo sagatavotību.

Kvalifikācijas eksāmenā atbilstoši departamenta tiesību nozarei tiek novērtētas kandidāta zināšanas administratīvajās tiesībās, civiltiesībās vai krimināltiesībās.

Kvalifikācijas eksāmens sastāv no trīs jautājumiem (vispārējs jautājums, jautājums procesuālajās tiesībās, jautājums materiālajās tiesībās) un juridiskas problēmas uzdevuma (kāzusa).

Kvalifikācijas eksāmena jautājumu un uzdevumu (kāzusu) izstrādi, kā arī to aktualizēšanu pirms konkursa izsludināšanas nodrošina departamentu priekšsēdētāji.

Pirms eksāmena tiesneša amata kandidātam ir tiesības iepazīties ar visiem kvalifikācijas eksāmena jautājumiem.

Kvalifikācijas eksāmens noris mutiski.

Konkrētus kvalifikācijas eksāmena jautājumus un uzdevumu (kāzusu) tiesneša amata kandidāts izlozē.

Kvalifikācijas eksāmenā tiesneša amata kandidāta maksimālais sagatavošanās laiks ir divas stundas.

Tiesneša amata kandidātam aizliegts izmantot palīg līdzekļus un palīgmateriālus, izņemot normatīvos aktus. Tiesneša amata kandidāts atbildes laikā drīkst izmantot sagatavošanās laikā izdarītās piezīmes.

Konkursa otrā kārtā/departamenta tiesnešu kopsapulces atzinums

Departamenta tiesnešu kopsapulce sniedz atzinumu par tiesneša amata kandidātu vai tiesnesi, kurš pretendē aizstāt Augstākās tiesas tiesnesi.

Departamenta tiesnešu kopsapulce uzklausa tiesneša amata kandidātu un novērtē viņa atbilstību Augstākās tiesas tiesneša amatam vai tiesneša aizstāšanai, pamatojoties uz kritērijiem, kas noteikti šīs kārtības pielikumā.

Katrs departamenta tiesnesis savu vērtējumu (0-10, kur 0 ir zemākais un 10 augstākais vērtējums) ieraksta individuālajā kandidāta novērtēšanas lapā (pielikumā).

Profesionālo prasmju novērtēšanā kandidātam, kurš ir tiesnesis, izmanto pieņemtos nolēmumus, kandidātam, kurš nav tiesnesis, – eseju.

Pēc individuālās kandidāta novērtēšanas lapas aizpildīšanas departamenta priekšsēdētājs organizē departamenta tiesnešu balsojumu par katru kandidātu. Tiesnesis balso, pamatojoties uz veikto novērtējumu kandidāta individuālajā novērtēšanas lapā.

Tālākai apstiprināšanai amatā tiek virzīts kandidāts, par kura piemērotību departamenta tiesneša amatam nobalsojusi vairāk nekā puse no departamentā apstiprināto tiesnešu skaita.

Konkursa noslēgums

Departamenta tiesnešu kopsapulces atzinumu par izvēlēto kandidātu departamenta priekšsēdētājs iesniedz Augstākās tiesas priekšsēdētājam.

Priekšlikumu kandidāta apstiprināšanai Augstākās tiesas tiesneša amatā Augstākās tiesas priekšsēdētājs virza uz Saeimu vai Tieslietu padomi, priekšlikumu par tiesnesi, kurš pretendē aizstāt Augstākās tiesas tiesnesi vakances vai pagaidu prombūtnes laikā, – uz Tieslietu padomi.

Ja departamenta tiesnešu kopsapulce nevienu no kandidātiem nav atzinusi par piemērotu departamenta tiesneša amatam, tiek rīkots atkārtots konkurss.

Ne vēlāk kā piecu darba dienu laikā pēc departamenta kopsapulces atzinuma saņemšanas Administrācija kandidātiem rakstiski paziņo par pieņemto lēmumu.

Stažēšanās

Stažēšanās nepieciešamību un laiku nosaka departamenta priekšsēdētājs pēc tiesneša apstiprināšanas amatā. Stažēšanās laikā tiesnesis netiek iekļauts kā referents lietu sadales plānā.

Noslēguma jautājums

Ar šīs kārtības apstiprināšanas dienu spēku zaudē Augstākās tiesas tiesnešu amata kandidātu atlases atklāta konkursa nolikums, kas apstiprināts ar Tieslietu padomes 2011. gada 27. septembra lēmumu Nr.53.

25.06.2018. LĒMUMS NR.333

PAR TIESNEŠA AMATA KANDIDĀTA ATLASES, STAŽĒŠANĀS UN KVALIFIKĀCIJAS EKSĀMENA KĀRTOŠANAS KĀRTĪBU

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 54.² panta pirmo daļu,

Tieslietu padome nolēma:

- apstiprināt rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtošanas kārtību saskaņā ar pielikumu.

Tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kārtība

Vispārīgie jautājumi

Kārtība nosaka pirmo reizi izvirzīta apgabaltiesas, rajona (pilsētas) tiesas un zemesgrāmatu nodaļas tiesneša amata kandidāta (turpmāk – tiesneša amata kandidāts) atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kārtību.

Tiesneša amata kandidāta atlases un stažēšanās norisi nodrošina Tiesu administrācija (turpmāk – administrācija).

Pieteikšanās uz vakanto tiesneša amata vietu un pieteikuma izskatīšanas kārtība

Pieteikšanos uz vakanto tiesneša amata vietu izsludina laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”. Sludinājumā norāda informāciju par tiesneša amata kandidātam izvirzītajām prasībām, pieteikšanās termiņu un pieteikuma iesniegšanas vietu. Sludinājumu ievieto arī mājaslapā internetā (www.tiesas.lv).

Persona, kura vēlas kandidēt uz apgabaltiesas, rajona (pilsētas) tiesas vai zemesgrāmatu nodaļas tiesneša amatu, rakstiski iesniedz administrācijā pamatotu pieteikumu, dzīves aprakstu (CV) un izglītību un darba stāžu juridiskajā specialitātē apliecināšanos dokumentus.

Pieteikšanās termiņš nav mazāks par 20 dienām no sludinājuma publicēšanas laikrakstā „Latvijas Vēstnesis”.

Administrācija mēneša laikā no pieteikuma iesniegšanas dienas izskata pieteikumu, tam pievienotos dokumentus un izvērtē personas atbilstību likumā „Par tiesu varu” tiesneša amata kandidātam noteiktajām prasībām.

Lai pārbaudītu, vai nepastāv likuma „Par tiesu varu” 55.pantā noteiktie ierobežojumi, administrācija no attiecīgajām kompetentajām institūcijām pieprasa informāciju par tiesneša amata kandidātu. Ja nepieciešams, administrācija pieprasa arī citām

kompetentajām institūcijām vai amatpersonām, kā arī tiesneša amata kandidātam iesniegt papildu informāciju.

Ja tiesneša amata kandidāts atbilst likuma „Par tiesu varu” prasībām, administrācija tiesneša amata kandidātu rakstiski uzaicina uz strukturēto interviju, paziņojot par tās norises vietu, datumu un laiku, vismaz piecas darbdienu pirms pirmās atlases kārtas norises dienas.

Ja tiesneša amata kandidāts neatbilst likuma „Par tiesu varu” prasībām, administrācija pieņem lēmumu tiesneša amata kandidātu tālāk nevirzīt. Tiesneša amata kandidāts, iesniedzot pamatotu iesniegumu Tieslietu ministrijas valsts sekretāram, mēneša laikā pēc administrācijas lēmuma paziņošanas var to apstrīdēt. Lēmumu par apstrīdēto administratīvo aktu var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.

III. Tiesneša amata kandidātu atlases komisija

Administrācijas direktors izveido tiesneša amata kandidātu atlases komisiju (turpmāk – komisija). Komisijas sastāvā ietilpst:

- Tieslietu ministrijas pārstāvis;
- divi administrācijas pārstāvji;
- attiecīgās apgabaltiesas priekšsēdētājs vai tā pārstāvis un Augstākās tiesas pārstāvis, ja tiesneša amata kandidāts pretendē uz apgabaltiesas tiesneša amatu;
- attiecīgās rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs vai tā pārstāvis un apgabaltiesas priekšsēdētājs vai tā pārstāvis, ja tiesneša amata kandidāts pretendē uz rajona (pilsētas) tiesas tiesneša amatu;
- attiecīgās zemesgrāmatu nodaļas priekšnieks vai tā pārstāvis un apgabaltiesas priekšsēdētājs vai tā pārstāvis, ja tiesneša amata kandidāts pretendē uz zemesgrāmatu nodaļas tiesneša amatu.

Administrācijas direktors no komisijas locekļu vidus ieceļ komisijas priekšsēdētāju.

Komisijas priekšsēdētājs ir atbildīgs par tiesneša amata kandidātu atlases (turpmāk – atlase) gaitu, novērtējumu un rezultātu noteikšanu atbilstoši šīs kārtības prasībām.

Komisijas darbu nodrošina administrācija. Komisijas sekretāra pienākumus pilda administrācijas norīkota persona.

IV. Atlases vispārīgie nosacījumi

Atlasei ir divas kārtas:

- pirmajā kārtā – strukturētajā intervijā – novērtē tiesneša amata kandidāta prasmju piemērotību tiesneša amata pienākumu pildīšanai;
- otrajā kārtā – profesionālās sagatavotības pārbaudē – pārbauda tiesneša amata kandidāta profesionālās zināšanas, kas nepieciešamas tiesneša amata pienākumu pildīšanai.

Pirms katras atlases kārtas komisijas sekretārs sastāda personu sarakstu, kuras piedalās atlasē, un pārbauda tiesneša amata kandidātu personas datus saskaņā ar uzrādīto personu apliecinošo dokumentu.

Atlases telpās drīkst atrasties tiesneša amata kandidāti, komisijas priekšsēdētājs, komisijas locekļi, komisijas sekretārs, kā arī komisijas priekšsēdētāja pieaicināti speciālisti (turpmāk – speciālists).

Atlases laikā tiesneša amata kandidātam aizliegts

izmantot saziņas līdzekļus un paligmateriālus.

Atlases gaitu protokolē:

strukturētās intervijas protokolu paraksta komisijas priekšsēdētājs un komisijas sekretārs. Protokola pielikumā pievieno strukturētās intervijas novērtējuma lapu (1.pielikums);

profesionālās sagatavotības pārbaudes protokolu paraksta komisijas priekšsēdētājs, komisijas locekļi un komisijas sekretārs. Protokola pielikumā pievieno esejas novērtējuma lapas (2.pielikums) un atlases rezultātu lapu (3.pielikums).

Protokola oriģināleksemplāru saskaņā ar arhīva dokumentu glabāšanas noteikumiem administrācija glabā trīs gadus attiecīgi no strukturētās intervijas vai profesionālās sagatavotības pārbaudes dienas.

V. Strukturētā intervija

Strukturētajā intervijā novērtē tiesneša amata kandidāta prasmi:

- iegūt un analizēt informāciju, lai izdarītu pamatotus secinājumus;
- pieņemt lēmumus, izvērtējot informāciju un izmantojot dažādas pieejas problēmas risinājumam;
- izskaidrot un pārliecināt par savu viedokli;
- analizēt savu rīcību un uz klausīt kritiku;
- rast kompromisu problēmsituācijās;
- saglabāt emocionālu līdzsvaru stresa situācijās.

Strukturētajā intervijā katru tiesneša amata kandidātu intervē divi speciālisti, kuri apguvuši tiesneša amata kandidātu atlases mācību programmu. Viens no speciālistiem veic arī strukturētās intervijas sekretāra pienākumus.

Strukturētās intervijas sekretārs tiesneša amata kandidātus intervijas norises telpā aicina pa vienam. Strukturētās intervijas jautājumus uzdod pēc iepriekš sagatavota plāna.

Strukturētās intervijas norises dienā administrācija tiesneša amata kandidātam rakstiski paziņo profesionālās sagatavotības pārbaudes norises vietu, datumu un laiku, kā arī esejas tematu (turpmāk – paziņojums). Informāciju par esejas tematu ievieto arī mājaslapā internetā (www.tiesas.lv).

Neierašanās uz strukturēto interviju liedz tiesneša amata kandidātam tiesības piedalīties turpmākajā atlases procesā.

Ja tiesneša amata kandidāts, kurš nav ieradies uz strukturēto interviju, sešu mēnešu laikā no strukturētās intervijas norises dienas kandidē uz citu vakantu tiesneša amata vietu, iesniedzot pieteikumu, drīkst nepievienot dzīves aprakstu (CV) un izglītību un darba stāžu juridiskajā specialitātē apliecinošus dokumentus.

VI. Profesionālās sagatavotības pārbaude

Profesionālās sagatavotības pārbaude notiek vienā dienā un sastāv no testa un esejas prezentācijas.

Tiesneša amata kandidāts sagatavo eseju par tematu, ko noteikusi komisija atbilstoši tiesneša amata vietai, uz kuru kandidē tiesneša amata kandidāts.

Tiesneša amata kandidāts vismaz divas darbdienu pirms testa norises dienas nosūta eseju uz paziņojumā norādīto elektroniskā pasta adresi. Eseju sagatavo datorrakstā, un tās apjoms nepārsniedz trīs lappuses.

Ja tiesneša amata kandidāts šīs kārtības 28.punktā minētajā termiņā eseju neiesniedz, viņš nedrīkst kārtot testu.

Testā ir 30 jautājumu. Testā pārbauda tiesneša amata kandidāta:

- vispārējo erudīciju un juridisko loģiku; pamatzināšanas šādās jomās:
- administratīvās tiesības, civiltiesības un krimināltiesības;
- Eiropas Savienības tiesības;
- tiesību teorija;
- tiesu iekārta.

Administrācija nodrošina vismaz divu testa variantu izstrādi un to pārstrādi ne retāk kā reizi gadā.

Testa jautājumi ir ierobežotas pieejamības informācija.

Pirms testa norises tiesneša amata kandidāts izlozē identifikācijas numuru. Komisijas sekretārs ieraksta identifikācijas numuru šīs kārtības 15.punktā minētajā sarakstā, un tiesneša amata kandidāts to apliecina ar parakstu. Identifikācijas numuru izmanto testa darbu identificēšanai.

Konkrēto testa variantu izvēlas pēc nejaušības principa izlozes veidā. Komisijas sekretārs protokolā norāda izlozētā testa numuru. Atkārtota izloze nav atļauta.

Tiesneša amata kandidāts testu pilda rakstiski.

Komisijas sekretārs pirms testa norises informē tiesneša amata kandidātus, ka testa izpildei noteiktais laiks ir viena stunda.

Ja tiesneša amata kandidāts nokavē testa sākumu, viņš drīkst pildīt testu, bet testa izpildes laiku nepagarina un to norāda protokolā.

Tiesneša amata kandidātu, kurš izmantojis saziņas līdzekļus vai palīgmateriālus, izraida no testa norises telpas un aizpildīto testu nevērtē. Komisijas sekretārs uz testa lapas atzīmē izraidīšanas faktu.

Tiesneša amata kandidāts ar komisijas sekretāra atļauju testa norises laikā drīkst iziet no telpas. Komisijas sekretārs atļauj iziet no telpas vienlaikus ne vairāk kā vienam tiesneša amata kandidātam.

Testa laikā atstājot testa norises telpu, tiesneša amata kandidāts testa lapu nodod komisijas sekretāram, un komisijas sekretārs uz testa lapas atzīmē prombūtnes faktu un laiku. Testa izpildes laiku nepagarina.

Ja tiesneša amata kandidāts neievēro noteikto laika ierobežojumu un turpina pildīt testu pēc noteiktā laika beigām, aizpildīto testu nevērtē. Komisijas sekretārs uz testa lapas atzīmē, ka tests aizpildīts pēc noteiktā laika.

Tiesneša amata kandidāts, kurš aizpildījis testu, iesniedz to komisijas sekretāram un atstāj testa norises telpu. Pēc testa beigām komisijas sekretārs pasludina pārtraukumu.

Pēc pārtraukuma komisijas sekretārs tiesneša amata kandidātus pa vienam aicina esejas prezentācijas telpā.

Esejas prezentāciju drīkst uzsākt un tā uzskatāma par notikušu, ja komisijas darbā piedalās ne mazāk kā četri komisijas locekļi (ieskaitot komisijas priekšsēdētāju). Pirms esejas prezentācijas komisijas priekšsēdētājs paziņo komisijas sastāvu.

Esejas prezentācijai tiesneša amata kandidātam tiek dotas 10 minūtes. Pēc esejas prezentācijas noklausīšanās komisijas locekļiem ir tiesības uzdot jautājumus.

VII. Atlases rezultāta noteikšana

Šīs kārtības 20.punktā minētās prasmes katrs speciālists novērtē četru punktu sistēmā (4.pielikums). Atsevišķas prasmes novērtējumu iegūst, punktu skaitu reizinot ar prasmes novērtējuma koeficientu. Strukturētās intervijas kopējo novērtējumu iegūst, summējot katras prasmes novērtējumu.

Atsevišķo prasmju novērtējumu un strukturētās intervijas kopējo novērtējumu speciālists ieraksta strukturētās intervijas novērtējuma lapā (1.pielikums).

Strukturētās intervijas vidējo novērtējumu iegūst, summējot strukturētās intervijas kopējos novērtējumus un iegūto skaitli dalot ar divi.

Strukturētās intervijas galīgo novērtējumu iegūst, strukturētās intervijas vidējo novērtējumu reizinot ar koeficientu 1,6. Iegūto rezultātu ieraksta atlases rezultātu lapā (3.pielikums).

Katru pareizu atbildi uz testa jautājumu novērtē ar vienu punktu. Testa rezultātu ieraksta atlases rezultātu lapā (3.pielikums).

Katrs komisijas loceklis sešu punktu sistēmā novērtē esejas saturu, izklāstu, oriģinalitāti, noformējumu, kā arī prezentācijas prasmes (5.pielikums) un kopējo novērtējumu ieraksta esejas novērtējuma lapā (2.pielikums). Ja nepieciešams, esejas novērtējuma lapā ieraksta arī isu novērtējuma pamatojumu.

Pēc esejas novērtēšanas komisijas sekretārs apkopo esejas novērtējuma lapās ierakstītos rezultātus. Katra tiesneša amata kandidāta esejas vidējo novērtējumu iegūst, summējot komisijas locekļu novērtējumus un iegūto skaitli dalot ar komisijas locekļu skaitu. Esejas vidējo novērtējumu ieraksta atlases rezultātu lapā (3.pielikums).

Atlases rezultātu iegūst, summējot strukturētās intervijas galīgo rezultātu, testā iegūto punktu skaitu un esejas vidējo novērtējumu. Iegūto atlases rezultātu ieraksta atlases rezultātu lapā (3.pielikums).

Atlases rezultāts ir pozitīvs, ja tiesneša amata kandidāts ieguvis vismaz 60 punktu. Administrācija par tiesneša amata kandidātu, kurš atlasē ieguvis augstāko rezultātu, sagatavo un iesniedz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā (turpmāk – kolēģija) nepieciešamos dokumentus priekšlikuma izteikšanai par tiesneša amata kandidāta stažēšanās laiku. Pārējos tiesneša amata kandidātus, kuri atlasē ieguvuši pozitīvu rezultātu, iekļauj tiesneša amata kandidātu sarakstā.

Ja tiesneša amata kandidāts ieguvis mazāk par 60 punktiem, atlases rezultāts ir negatīvs un viņu uz kolēģiju priekšlikuma izteikšanai par tiesneša amata kandidāta stažēšanās laiku nevirza.

Administrācija komisijas lēmumu un atlases rezultātu tiesneša amata kandidātam paziņo rakstiski ne vēlāk kā piecas darbdienu pēc otrās atlases kārtas norises dienas.

Tiesneša amata kandidāts, iesniedzot pamatotu iesniegumu Tieslietu ministrijas valsts sekretāram, mēneša laikā pēc komisijas lēmuma paziņošanas var to apstrīdēt attiecībā uz atlases kārtu laikā pieļautajiem atlases kārtības pārkāpumiem, kas varēja ietekmēt atlases rezultātu kopumā. Tieslietu ministrijas valsts sekretāra lēmumu var pārsūdzēt tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.

VIII. Stažēšanās

Tiesneša amata kandidāts stažējas valsts pārvaldes iestādē, tiesā vai zemesgrāmatu nodaļā.

Administrācija, pamatojoties uz kolēģijas priekšlikumu par stažēšanās laiku, noslēdz ar tiesneša amata kandidātu stažēšanās līgumu (turpmāk – līgums).

Līgumā norāda puses, to tiesības un pienākumus, kā arī stažēšanās laiku. Līguma neatņemama sastāvdaļa ir individuālais stažēšanās plāns, kas nosaka stažēšanās vietu, laikposmu un par stažēšanos atbildīgās personas. Individuālo stažēšanās plānu saskaņo ar attiecīgo valsts pārvaldes iestādi, tiesu vai zemesgrāmatu nodaļu.

Stažēšanās laikā neieskaita tiesneša amata kandidāta prombūtni, kas ir ilgāka par vienu kalendāra nedēļu. Šādā gadījumā administrācija individuālajā stažēšanās plānā izdara attiecīgus grozījumus.

Līgums izbeidzas, ja tiesneša amata kandidātu nepieļaiž pie kvalifikācijas eksāmena kārtošanas vai tiesneša amata kandidāts nenokārto kvalifikācijas eksāmenu, kā arī ja Saeima noraida lēmuma projektu par tiesneša amata kandidāta iecelšanu vai apstiprināšanu tiesneša amatā vai pieņem lēmumu par tiesneša amata kandidāta iecelšanu vai apstiprināšanu tiesneša amatā.

Stažēšanās laikā tiesneša amata kandidātam izmaksā atlīdzību 80 procentu apmērā no attiecīgi apgabaltiesas, rajona (pilsētas) tiesas vai zemesgrāmatu nodaļas tiesneša mēneša amatalgas.

Piecu darbdienu laikā pēc stažēšanās beigām par stažēšanos atbildīgā persona iesniedz administrācijā atsaukumi par tiesneša amata kandidātu un stažēšanās rezultātiem. Atsauksmei pievieno tiesneša amata kandidāta stažēšanās pārskatu.

Pēc tiesneša amata kandidāta stažēšanās administrācija sagatavo pieteikumu par tiesneša amata kandidāta kvalifikācijas eksāmena pieņemšanu. Pieteikumu kopā ar stažēšanās pārskatiem, atsauksmēm par tiesneša amata kandidātu un stažēšanās rezultātiem iesniedz kolēģijā piecu darbdienu laikā no dienas, kad saņemtas visu par stažēšanos atbildīgo personu atsauksmes.

IX. Kvalifikācijas eksāmens

Kolēģija atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 94. panta pirmajai daļai lemj par atļauju tiesneša amata kandidātam kārtot kvalifikācijas eksāmenu.

Kvalifikācijas eksāmenu kārtot tās kolēģijas sēdes laikā, kurā pieņemts lēmums par atļauju tiesneša amata kandidātam kārtot kvalifikācijas eksāmenu, izņemot gadījumus, ja kolēģijai nepieciešama papildu informācija par tiesneša amata kandidāta piemērotību tiesneša amatam.

Kvalifikācijas eksāmenā pārbauda tiesneša amata kandidāta zināšanas par administratīvo procesu, civilprocesu, kriminālprocesu vai zemesgrāmatu darbību regulējošajiem tiesību aktiem atbilstoši tiesneša amata vietai, uz kuru kandidē tiesneša amata kandidāts. Kvalifikācijas eksāmenā ir divi jautājumi un juridiskās problēmas uzdevums (turpmāk – kāzuss).

Kvalifikācijas eksāmena jautājumu un kāzusa variantu izstrādi, kā arī to pastāvīgu aktualizēšanu atbilstoši grozījumiem normatīvajos aktos nodrošina administrācija.

Tiesneša amata kandidātam ir tiesības iepazīties ar kvalifikācijas eksāmena jautājumiem.

Kvalifikācijas eksāmens noris mutiski.

Konkrētus kvalifikācijas eksāmena jautājumus un kāzusa variantu izvēlas pēc nejaušības principa izlozes veidā. Tiesneša amata kandidāta izlozētos jautājumu un kāzusa varianta numurus kolēģijas sekretārs norāda protokolā.

Atkārtota izloze nav atļauta.

Kvalifikācijas eksāmena norises laikā tiesneša amata kandidātam tiek dots sagatavošanās laiks, kas nav mazāks par stundu.

Sagatavošanās notiek atsevišķā telpā, kurā atrodas tiesneša amata kandidāti un kolēģijas pilnvarotas personas.

Tiesneša amata kandidātam aizliegts izmantot saziņas līdzekļus un palīgmateriālus, izņemot normatīvos aktus.

Pēc sagatavošanās laika beigām tiesneša amata kandidāts atbild uz kvalifikācijas eksāmena jautājumiem un prezentē kāzusa risinājumu. Tiesneša amata kandidāts atbildes un prezentācijas laikā drīkst izmantot sagatavošanās laikā izdarītās piezīmes.

Kolēģijas sekretārs iesniedz administrācijā izrakstu no kolēģijas sēdes protokola par tiesneša amata kandidāta pieļaušanu pie kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kopā ar kolēģijas atzinumu par tiesneša amata kandidāta profesionālo sagatavotību tiesneša amatam. Administrācija par tiesneša amata kandidātu sagatavo un iesniedz tieslietu ministram nepieciešamos dokumentus kandidatūras izvirzīšanai tiesneša amatam.

X. Noslēguma jautājumi

Kārtību piemēro attiecībā uz to tiesneša amata kandidātu atlasī, stažēšanos un kvalifikācijas eksāmena kārtošanos, kuri uz vakanto tiesneša amata kandidāta vietu pieteikušies pēc šīs kārtības spēkā stāšanās.

Kārtība ir spēkā ne ilgāk kā līdz 2019. gada 1. janvārim.

27.08.2018. LĒMUMS NR.342

PAR MAKSĀTNESPĒJAS PROCESU TIESVEDĪBU IZVĒRTĒJUMU

Ievērojot Tieslietu padomes 2018.gada 5.februāra lēmumā izvirzītos uzdevumus tiesu sistēmas tālākai pilnveidei un attīstībai, izvērtējot Ziņojumu par maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesu tiesvedībām no 2008.gada līdz 2014.gadam (turpmāk – Ziņojums) un informāciju par tiesnešu specializāciju un lietu sadali pirmās instances tiesās, kā arī sēdē izteiktos viedokļus un ierosinājumus,

Tieslietu padome nolēma:

- Publiskot Ziņojumu un informāciju par tiesnešu specializāciju un lietu sadali maksātnespējas jomā pirmās instances tiesās laikā no 2008.gada līdz 2014.gadam, ievietojot to Augstākās tiesas mājaslapā internetā (timekļa vietnē www.at.gov.lv) sadaļā Tieslietu padome.
- Nodot Ziņojumu izvērtēšanai Ģenerālprokuratūrai, lai pārbaudītu tajā atzīmēto pirmās instances tiesas nolēmumu taisīšanas likumību.
- Nodot Ziņojumu turpmākam darbam Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai, Tiesnešu disciplinārkolēģijai, Tiesnešu ētikas komisijai, Tieslietu ministrijai, Tiesu administrācijai un tiesu priekšsēdētājiem.
- Aicināt Tiesu administrāciju un Tieslietu ministriju sagatavot tiesnešu mācību programmas projektu 2019.gadam un iesniegt to apstiprināšanai Tieslietu padomei.
- Aicināt Tiesu administrāciju uzlabot Tiesu informatīvās sistēmas meklētāja un lietu sadales moduļa funkcionalitāti, nodrošinot nepieciešamās tiesu prakses atlasī.
- Turpināt dialogu ar likumdevēju par maksātnespējas procesu efektivizēšanu.

PAR TIESLIETU PADOMES IZVEIDOTĀS EKSPERTU GRUPAS DARBU MAKSĀTNESPĒJAS LIETU IZPĒTĒ

Anita ZIKMANE,
Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski
analitiskās nodaļas vadītāja, Ziņojuma ekspertu
grupas vadītāja

Tieslietu padomei, reaģējot uz tiesu reputācijai mesto ēnu maksātnespējas lietu izskatīšanā tiesās, bija nepieciešams pārbaudīt izskanējušos pārmējumus, lai atbilstoši izdarītajiem sākotnējiem secinājumiem lemtu par jautājuma nodošanu izlemšanai kompetentajām institūcijām.

Izskanējušie atšķirīgie pārmējumi pēc to struktūras un intensitātes apgrūtināja precīza un konkrēta uzdevuma formulēšanu – ko tieši Augstākajai tiesai lūgt pārbaudīt un vērtēt. Tāpēc arī aicināto ekspertu un tiesnešu secinājumi ir gan par konkrētiem nolēmumiem, gan sistēmā saskatāmajām problēmām.

Ziņojumā respektēts Tieslietu padomes lēmumā dotais darba uzdevums: piesaistot tieslietu jomas ekspertus, apkopot un izanalizēt maksātnespējas procesa un tiesiskās aizsardzības procesa lietas, kurās apmierināti protesti laikā no 2008.gada līdz 2014.gadam, un nepieciešamības gadījumā izlases veidā veicot arī to lietu izpēti, kurās protests nav iesniegts.

Pēc Tiesu informācijas sistēmas datiem analizējamajā laika posmā Latvijas tiesās tika izskatītas aptuveni 15 000 ar maksātnespēju saistītas lietas, katrā lietā Tiesu informācijas sistēmas datu bāzē vidēji pievienojot 10 nolēmumus.

Atbilstoši uzdevumā iezīmētajam virzienam sākotnēji ekspertu rīcībā tika nodots pārskats par 118 nolēmumiem, kurus, izskatot protestus, Augstākās tiesas Civillietu departaments atcēlis, kā arī konkrētie nolēmumi. Padziļinātai analīzei tika atlasītas pēc žurnāla „IR” publikāciju teksta atpazīstamās lietas. Strādājot ar šiem nolēmumiem, ekspertu ieskatā bija lietderīgi arī iepazīties ar nolēmumiem vēl citās saistītās lietās. Tās tika izvēlētas nolūkā gūt apstiprinājumu vai noliegumu sākotnējiem secinājumiem.

Nobeiguma ziņojumā detalizēti analizētas 44 lietas.

Secinājumi pie atsevišķām lietām lasāmi kā papildinājums un komentāri par Augstākās tiesas nolēmumos paustajiem secinājumiem. Savukārt lietās, kurās nebija iesniegti protesti, ekspertu secinājumi ietver pirmās instances tiesas tiesnešu nolēmumu vērtējumu – gan pozitīvu, gan arī negatīvu. Ziņojums nedrīkst iespaidot tiesnešu vispārējo neatkarības izjūtu, jo nekas no apspriestā tieši nevar ietekmēt tiesnešu neatkarību. Šī analīzes un secinājumu procesa mērķis ir tikai un vienīgi tiesnešu objektivitātes un neatkarības stiprināšana.

Jāizsaka pateicība prof. Kalvim Torgānam un Helmutam Jaujam, kuri atsaucās aicinājumam un faktiski izturēja papildu pienākumu slodzi. Tāpat paldies Mārtiņam Paporinskim, kuram gan tiešie akadēmiskie pienākumi neļāva pilnvērtīgi iesaistīties ekspertu apspriedēs, tomēr viņa viedoklis, kas arī ietverts ziņojumā, dod būtisku ieguldījumu sistēmas izpratnē.

Gan Augstākās tiesas tiesneši Rudite Viduša, Edite Vernuša un Aigars Strupišs, gan Rīgas rajona tiesas tiesnese Elita Stivriņa un Tieslietu ministrijas pārstāvji – ministra padomnieks Edgars Stafekis un Tiesu uzraudzības

departamenta direktore Egita Gintere – dalījās savā pieredzē un zināšanās, lai pēc iespējas aptvertu visus aspektus, kas būtiski secinājumu izdarīšanā.

Nenovērtējamās šajā gadījumā bija tieši katrā pieaicinātā zināšanas par procesiem kopumā un līdzšinējā iesaiste lietu izskatīšanā. Jāpatur prātā iesaiste gan tieši lietu izskatīšanā, gan arī pārstāvo vai konsultējot kādu no iesaistītajiem lietas dalībniekiem vai maksātnespējas procesa dalībniekiem – tāpēc arī Ziņojumam pievienots īss ieskaits iespējamā interešu konfliktā katram, kurš atzina, ka nepieciešams par tādu norādīt.

Analīzes darbs tika organizēts, nododot ekspertu rīcībā maksimāli daudz pieejamās informācijas (nolēmumus, statistiku, apkopotos secinājumus), gan klātienē diskusijas formātā, kur būtiska nozīme bija Augstākās tiesas tiesneša sagatavotajam ziņojumam par konkrētas lietas materiāliem un juridiskajām problēmām. Kāpēc tiek runāts gan par konkrētiem nolēmumiem, gan lietām kopumā? Ekspertu rīcībā sākotnēji tika nodoti gan nolēmumi, kuri tika atcelti, gan arī nolēmumi, kuri tika pieņemti, jau ievērojot Augstākās tiesas apsvērumus konkrētajā lietā.

Ekspertu viedokļi bija atšķirīgi. Diskusijas bija spraigas. Lietu analīze bija laikietilpīga. Tika konfrontēta likuma norma, tiesu prakse un tiesību doktrīna. Turklāt jāatzīmē, ka ziņojuma izstrādātāji būtībā pārstāvēja gan par tiesībspolitiku atbildīgos, gan tiesību normu piemērotājus, gan tiesību zinātnes veidotājus.

Praktiski katrā tikšanās reizē eksperti diskutēja par piemērojamā likuma komplicēto raksturu, tajā skaitā likumdevēja izvēli par salīdzinoši sarežģītu normu, pat visa likuma intertemporālo piemērošanu. Tāpat tika runāts par būtiskiem normatīvā regulējuma trūkumiem, par tiesnešu rīcībā apskatāmajā laika periodā esošajiem tehnoloģiju un datu resursiem.

Līdz 2015.gada Maksātnespējas likuma grozījumiem daudzi jautājumi bija risināti tikai tiesu praksē. Jāņem vērā, ka bija nepieciešams laiks vienotas tiesu prakses izveidošanai un nostiprināšanai. Likuma norma vienlīdz dod tiesības visiem tiesnešiem panākt pareizu tās piemērošanu, tomēr, strādājot ar cienijamo ekspertu un godāto tiesnešu viedokļu apkopošanu, jāsecina, ka gadījumos, kad Augstākā tiesa nav piekritusi pirmās instances tiesneša viedoklim par normas piemērošanu, tad visbiežāk varam runāt par kļūdu tiesību normas piemērošanā, turpretim gadījumos, kad Augstākajā tiesā lieta skatīta paplašinātā sastāvā un tiesneši pievienojuši savas atsevišķas domas, tad tās ir tikai diskusijas un domas tiesību zinātnes attīstībai.

Ja Augstākā tiesa atceļ pirmās instances nolēmumu, tad tas nozīmē, ka tā nolēmumā ir konstatējusi būtisku kļūdu. Tomēr tas vēl pats par sevi nenozīmē, ka lietas iznākums ir nepareizs vai ka tieši tiesnesis ir pieļāvis kļūdu.

Maksātnespējas lietās no tiesneša tika sagaidīta ne tikai procesa vadīšana un tiesību normu piemērošana, bet arī papildu rūpība, izvērtējot lietu faktiskos apstākļus, kas šajās lietās skar būtiskus finansiāli-ekonomiskos apstākļus. Diskusijās vairākkārtīgi tika apsvērts, vai un kādā mērā tiesnesim būtu bijusi jāpievērš uzmanība summu apmēriem,

proti, parādu apjomam miljonos latu vai *euro*, kreditoru prasījumiem, ja tie izteikti šādos apmēros, saistību dzēšanai, ja tas skar ievērojamas naudas summas. Arī šajā jautājumā viedokļi būtiski atšķirās, proti, bija norādes, ka visas lietas jāskata vienlīdz rūpīgi, tāpat izskanēja atšķirīgs viedoklis, ka lielu summu gadījumā lietas apstākļiem būtu jāpievērš īpaša uzmanība.

Ziņojuma ievadā ir dots problēmu un secinājumu kopsavilkums. Atzīmējami šādi aspekti. Kvalitatīva maksātnespējas procesa uzraudzība – konstatēts, ka atsevišķos gadījumos nav veikta likumā noteikto maksātnespējas pieteikumu apmierināšanas ierobežojumu pārbaude vai nav veikta kreditoru tiesību ievērošanas kontrole. Kvalitatīva nolēmuma problēma – atsevišķos gadījumos secināts, ka nav saprotama tiesas argumentācija, nolēmumā nav analizēti visi procesa dalībnieku vai ieinteresēto personu pieteikumi vai pierādījumi.

Rūpīga lietas materiālu analīze un iepazīšanās ar iesniegtajiem dokumentiem, kā arī pieteikto lūgumu motivēta izvērtēšana, iespējams, ne vienmēr būtu novērsusi pašu kļūdu, tomēr vismaz nebūtu devusi pamatu saprātīga vērotāja no malas viedoklim, ka tiesneši nav veltījuši pienācīgu rūpību lietu izlemšanā, ka tiesneši pieļāvuši administratoriem vai lietas dalībnieku pārstāvjiem manipulēt ar procesu.

Diskusijās tieši tiesnešu ieskatā būtiski bija, lai tiesnesis būtu adekvāti reaģējis uz pieteikumos un sūdzībās norādīto. Proti, ja ir norādīts uz iespējamiem fiktīviem darījumiem vai kreditoriem, vai izteiktas šaubas par administratora objektivitāti, tad tika sagaidīts, ka tiesnesis vispusīgi un rūpīgi būs pievērsies šo apsvērumu izvērtēšanai.

Divi atsevišķi jautājumi izpelnījās īpašu ekspertu un tiesnešu uzmanību. Pirmais, kurš tiek uzsvērts kā pamats žurnāla „Ir” publikācijās atlasītajām lietām, ir tā sauktie „ceļotāji”. Otrais ir tiesas un administratora kompetences nošķiršana.

Publikācijās radītais priekšstats ir, ka par „ceļotājiem” dēvētie uzņēmumi n fiziskās personas mainīja adreses, lai to pieteikumi nonāktu konkrētās tiesās vai pat pie konkrētiem tiesnešiem. Secināts, ka tiesnesis tieši nevar kontrolēt juridiskās vai deklarētās adreses maiņu, tam arī nevajadzētu ietekmēt lietas izskatīšanu, jo ne piemērojama procesuāltiesiskais, ne materiāltiesiskais regulējums neatšķiras. Tomēr zināmas tiesu prakses atšķirības varēja būt pamats noteiktai interesei mērķtiecīgi izvēlēties noteiktu tiesu, kurā bija skaidra līdzšinējā prakse.

Visos maksātnespējas procesu regulējošajos likumos, kas bijuši spēkā kopš 1996.gada, bija noteikts, ka administratora pienākums ir nodrošināt procesa likumīgu norisi, kā arī skaidrots, ka administratora pienākums un arī viņa atzinuma mērķis ir atvieglot tiesas darbu un sniegt tai objektīvu un neatkarīgu speciālista viedokli.

Administrators ir vienīgais subjekts, kurš šajos procesos var tiesai sniegt objektīvu un profesionālu viedokli par konkrētās lietas faktiem, jo gan parādnieks, gan kreditors ir ieinteresēti lietas iznākumā, līdz ar ko uz tiem nevar paļauties kā uz objektīvas informācijas avotiem. Savukārt administratoram ir visas iespējas izpētīt konkrētā parādnieka situāciju, saistību rašanās apstākļus, iemeslus saistību nepildīšanai, iespējamus šķēršļus maksātnespējas vai tiesiskās aizsardzības procesa uzsākšanai un sniegt tiesai par to visu objektīvu, profesionālu atzinumu.

Izpētītās lietas norāda, ka praksē maksātnespējas administratori reizēm nav izpildījuši šo pienākumu ieturēt neitrālu pozīciju, pat šķietami rīkojušies kā parādnieka vai atsevišķa kreditora aizstāvji.

Tiesību uz taisnīgu tiesu tvērums ir lietas izskatīšana neatkarīgā un objektīvā tiesā saprātīgā termiņā. Pamatu pamatā tiesībām uz taisnīgu tiesu ir kvalitatīvs tiesas spriedums. Diskurss par tiesas nolēmumu kvalitāti nenotiek tikai Latvijā. Eiropas Padomes Komisijas Tiesu efektivitātei (CEPEJ) ietvaros darbojas speciāla darba grupa tieši tiesu darba kvalitātes uzlabošanai – nākamā šīs darba grupa tikšanās septembra otrajā pusē būs Rīgā. Šajā kontekstā gan tiek runāts par nepieciešamajiem rīkiem tiesnešu darba modernizēšanā un efektivizācijā, kā arī par pašas kvalitātes monitoringa instrumentiem.

Aigars STRUPIŠS, Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnesis, Ziņojuma ekspertu grupas loceklis

Gandrīz visi žurnāla „Ir” publikācijās minētie un ekspertu grupas analizētie pirmās instances tiesu nolēmumi ir atcelti jau sen pirms publikācijām. Tas nozīmē, ka pēc protesta saņemšanas Augstākā tiesa šajos nolēmumos ir konstatējusi tādas kļūdas, kas ir par pamatu to atcelšanai. Tas savukārt norāda, ka nav pamata runāt par tiesu sistēmas krīzi, jo tiesu sistēma kopumā tiek galā ar šiem jautājumiem. Latvija nav unikāla valsts tiesu nolēmumu pārsūdzēšanas ziņā. Tiesu nolēmumi tiek pārsūdzēti visās valstīs, jo tāda ir tiesību un tiesas spriešanas specifika. Tapēc var runāt par reputācijas krīzi, bet, kamēr sistēma tiek galā ar tās fundamentālajiem uzdevumiem, to nevar dēvēt par sistēmas krīzi institucionālā vai funkcionālā izpratnē.

Pārbaudot atlasītos nolēmumus pārsvarā pēc publikācijās minētajiem apstākļiem, tie sadalījās trijās grupās. Pirmo grupu veidoja nolēmumi, par kuriem publiski izteiktos pārmetumus tiesnešiem ekspertu vairākums atzina par nepamatotiem. Te cita starpā ietilpst tie gadījumi, kuros pirmās instances tiesas tiesnesim, skatot lietu, nebija un nevarēja būt zināmi tie apstākļi, kuru „nepamanišana” viņam tika pārņemta. Piemēram, gadījums, kurš vairākos publiskos forumos tika pasniegts kā tiesneša neprofessionalitāti raksturojoša anekdote. Runa ir par lietu, kurā iespējami fiktīva kreditora prasījums astoņu miljonu latu vērtībā bija nodrošināts ar 1955.gadā PSRS ražotu automašīnu „Pobeda”. Pārbaudot attiecīgo lietu, tika konstatēts, ka šāds apstāklis uz lietas izskatīšanu pirmajā instancē lietā nemaz neparādījās. Pieteikumā tiesai norādīti kreditori, sadalot tos nodrošinātajos un nenodrošinātajos un norādot katra kreditora prasījuma apmēru. Nodrošinājuma priekšmets lietā uz to brīdi tiesnesim nebija un nevarēja būt zināms. Tas lietā parādījās vēlāk, tikai uz protesta izskatīšanu.

Šajā grupā tika iekļauti arī nolēmumi, kuros vispār netika saskatīti nekādi trūkumi vai pārkāpumi. Piemēram, publikācijās minētais gadījums, kad Augstākās tiesas priekšsēdētājs atsauca paša iesniegto protestu. Pārbaudot lietu, izrādījās, ka protests atsaukts pēc tā paša kreditora lūguma, kurš pirms tam bija lūdzis protestu iesniegt. Tas, ka šajā lietā parādās kāda medijos bieži piesaukta administratora uzvārds, pats par sevi nevar kalpot kā pārkāpuma pierādījums, jo īpaši, ja kreditors, lūdzot atsaukt protestu, pats ir atzinis, ka viņa tiesības tomēr nav pārkāptas.

Otrajā grupā tika iekļauti nolēmumi, kuri tika atcelti tāpēc, ka Augstākā tiesa nepiekrita pirmās instances tiesas veiktajai tiesību normas iztulkošanai vai apstākļu vērtējumam. Tas nozīmē, ka atceltajā nolēmumā ir tikuši vērtēti lietas būtiskie apstākļi, ir argumentēta tiesību normas izvēle un iztulkojums, taču Augstākā tiesa tam nav piekritusi. Šādi gadījumi nekādā ziņā nevar būt par pamatu tiesneša atbildībai, ciktāl tiesnesis nav rīkojies ļaunprātīgi vai rupji nolaidīgi (sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas dalībvalstīm CM/Rec(2010)12 Par tiesnešiem: neatkarība, efektivitāte un atbildība). Šie doktrinālie jautājumi tika analizēti darba grupā, un šajos gadījumos vairākums atzina, ka tie pārsvarā ir gadījumi, kurus radīja likuma neskaidribs, tiesu prakse un doktrīnas trūkums. Kā piemēru var minēt t.s. „trijstūra problēmu”, kuras centrā ir jautājums par to, kurā no diviem maksātnespējas procesiem ķīlas ņēmējs uzskatāms par nodrošināto kreditoru gadījumā, ja galvenais parādnieka un ķīlas parādnieka statusi nesakrīt vienā subjektā. Šajā jautājumā Augstākā tiesa atcēlusi vairākus pirmās instances tiesas nolēmumus, taču vēlāk likumdevējs ar grozījumiem Maksātnespējas likumā akceptēja to doktrīnu, kura bija pārstāvēta tieši atceltajos nolēmumos. Dažos gadījumos ekspertiem dalījās viedokļi arī par citiem tiesību jautājumiem, tai skaitā par dažiem Augstākās tiesas nolēmumos aplūkotojumiem, kas norāda uz šo jautājumu sarežģīto juridisko dabu vēl tagad, 8–10 gadus pēc aplūkojamo nolēmumu atcelšanas.

Šādā situācijā pārmetumi tiesnešiem par „nepareizu” likuma iztulkojumu, manuprāt, rāda izpratnes trūkumu par tiesību dabu un to attīstības dinamiku un dialektiku, kā arī nespēju pieņemt praksē nemaz ne tik reti sastopamos gadījumus, kad vakardienas „kļūda” var kļūt par rītdienas judikatūru. Tiesneši nav studenti, kuriem var likt sliktas atzīmes par „nepareizu” likuma iztulkošanu. Tiesneši ir tiesību piemērotāji, kuri darbojas sarežģītās faktiskajās un tiesiskajās situācijās un kuru profesionālais pienākums ir ne vien rakstīt nolēmumus, bet arī attīstīt tiesību sistēmu to lietu faktisko apstākļu kontekstā, kuras viņi izskata.

Trešajā grupā ietverti 12 nolēmumi, kuros atrodamās kļūdas var norādīt uz problēmām tiesneša darbā, kas iziet ārpus normālas tiesību attīstības prakses un kas jau var norādīt uz trūkumiem tiesnešu darbā vai kvalifikācijā. Šajos gadījumos tiesneši, taisot nolēmumus, pārsvarā nav ņēmuši vērā viņu rīcībā (lietā) esošo informāciju. Piemēram, tiesnesis, pasludinot fiziskās personas maksātnespēju, nav ņēmis vērā lietā esošo informāciju par to, ka parādnieks īsi pirms pieteikuma iesniegšanas atsavinājis vairākus nekustamos īpašumus, kas var norādīt uz ļaunprātīgu mēģinājumu izvairīties no saistībām. It īpaši runa ir par bezatlīdzības darījumiem (dāvinājumiem), bet tas attiecas arī uz pārdošanas gadījumiem, kur tiesai tomēr bija jāuzdod jautājums – kur palikusi par šiem īpašumiem ieņemtā nauda, ja gandrīz uzreiz pēc to pārdošanas jāpasludina maksātnespēja? Protams, pastāv iespēja, ka saņemtā nauda nav piesavināta, bet gan novirzīta kreditoru prasījumu segšanai, taču tas ir jānoskaidro lietas izskatīšanas gaitā, ja šādi fakti parādās lietā. Te gan uzreiz jāvērs uzmanība arī uz administratoru prettiesisku rīcību, norādot savos atzinumos, ka nav šķēršļu maksātnespējas pasludināšanai. Tas cita starpā liecina, ka administratori ir snieguši tiesai nepatiesus atzinumus un ka tādēļ tiesneši nevar paļauties uz administratoru atzinumiem. Problēmu

gan rada tas, ka sevišķās tiesāšanas kārtībā tiesas iespējas iegūt alternatīvus pierādījumus ir stipri ierobežotas.

Šajā trešajā grupā kā īpaša apakšgrupa izcēlas trīs nolēmumi, kuri ekspertu ieskatā var norādīt uz nopietnākām problēmām, jo nav izskaidrojami ar vienkāršu nevēribu vai kļūdām. Vienā gadījumā izdarīti trīs vienveidīgi pārkāpumi, pieņemot lēmumus par pāreju no ĀTAP uz maksātnespēju situācijā, kad lieta nav attiecīgās tiesas lietvedībā, kā rezultātā varēja tikt atņemta iespēja noskaidrot, vai ĀTAP saskaņojušais kreditors nav fiktīvs. Turklāt trešais gadījums notika jau pēc tam, kad pēc otrā gadījuma Augstākā tiesa atzina šādas rīcības prettiesiskumu. Citā gadījumā nolēmumā ir pārrakstīti administratora formālie apsvērumi, pilnībā ignorējot otras puses pozīciju, lai gan tā balstīta uz argumentiem, kuriem pirmšķietami ir būtiska nozīme lietā. Šie argumenti nav ne analizēti, ne atspēkoti. Turklāt nolēmums šajā visnotaļ sarežģītajā lietā pieņemts tiesas sēdē, kura kopumā ilga 27 minūtes. Šādi apstākļi to kopsakarā ekspertu ieskatā rada šaubas par šo nolēmumu pieņemšanas apstākļiem un motīviem, kas būtu jāpārbauda citām metodēm, kuras nebija ekspertu grupas arsenālā.

Domāju, ka saprātīgam sabiedrības loceklim ir skaidrs, ka publikācijās akcents tika likts nevis uz tiesas pieļautajām kļūdām un trūkumiem, cik uz konkrēto tiesnešu, kuri šīs kļūdas pieļāvuši, kompetences un godaprāta apšaubīšanu. Ekspertu grupa, uzsākot darbu, izdiskutēja šo jautājumu un atzina, ka tās rīcībā nav mehānismu, lai noskaidrotu tiesnešu rīcības motīvus šādu trūkumu pieļaušanā, jo tas nav iespējams bez nopietnām izmeklēšanas un operatīvās darbības pilnvarām. Tādēļ ekspertu grupa vērsa uzmanību uz šiem trūkumiem un kļūdām, klasificējot tās iepriekš aprakstītajām metodēm, bet neizdarīja nekādus secinājumus par attiecīgo tiesnešu motīviem, jo tiem ekspertu grupas rīcībā nebija nekādu pierādījumu.

Tiesnešu atcelšanas, disciplinārtatbildības un kvalifikācijas kontroles jautājumi ir strikti regulēti likumā, un no tiem nedrīkst atkāpties. Nav noslēpums, ka tiesnešu ietekmēšanai tiek izmantots plašs līdzekļu spektrs, sākot ar nevainīgām publikācijām par juridiskajiem jautājumiem, kuras parādās profesionālajos izdevumos tieši pirms kādas konkrētas lietas izskatīšanas, beidzot ar krimināliem līdzekļiem, kā piemēram, tiesneša Laukrozes slepkavība 2001.gadā, kas joprojām nav atklāta. Pa vidu šīm galējībām ir virkne ar visdažādākajām darbībām – mēģinājumi piekļūt tiesnešiem uz *ex parte* sarunām, sūdzības par tiesnešiem, no kurām pamatotas izrādās labi ja desmitā daļa, raksti un sižeti masu medijos, kas parāda tiesnešus nelabvēlīgā gaismā utt.

Nav ne mazāko šaubu, ka tiesu sistēmai jātiek valā no negodīgiem, korumpētiem vai nekompetentiem tiesnešiem. Taču tas ir jādara likumā paredzētām metodēm. Uzskats, ka var panākt likumību ar nelikumīgām metodēm, ir dziļi maldīgs. Vienīgais, kas tādejādi tiek panākts, ir tiesiskuma demontāža. Šāda viedokļa nesēju kultivētā atkāpšanās no likuma it kā labu mērķu dēļ agrāk vai vēlāk pavērsīsies pret viņiem pašiem, neatkarīgi no it kā labajiem nolūkiem. Jo daļējs tiesiskums nevar pastāvēt. Tas vai nu ir, vai nu tā nav. Tas tāpat ir arī ar daudziem citiem fundamentāliem tiesību principiem – vārda brīvību, tiesnešu neatkarību utt. Tā vai nu ir, vai arī tās nav. Vidusceļš nav iespējams.

Zināmas bažas par tiesiskās kultūras limeni radīja dažu juristu izteikumi sociālajos tīklos pēc K.Torgāna raksta žurnālā „Ir”, kurā tika „atmaskota” ekspertu grupas

„nespēja” atzīt tiesas pieļautās kļūdas. Neraugoties uz to, ka ekspertu grupas ziņojums nemaz nebija publiskots, līdz ar ko jāšaubās, vai sociālo tiklu aktivisti vispār bija ar to iepazīšies, publiski tika demonstrētas pozīcijas, sākot no ziņojuma apšaubīšanas bez jebkādiem faktiem un beidzot ar izteicieniem, ko var saprast arī kā draudus tiesu varai no likumdevēja un izpildvaras puses. Jācer, ka Latvija nenonāks Polijas situācijā, kurā tiesai līdzīgā situācijā jāmeklē aizsardzība pārnacionālajās vai starptautiskajās institūcijās. Iespējams, tas drīzāk parāda politiskās reakcijas vēlēšanu tuvuma dēļ, jo, raugoties strikti no profesionāla jurista skatupunkta, normāli būtu atturēties no viedokļa izteikšanas jautājumos, par kuriem nav pilnas informācijas, tāpat kā nedrīkstētu tiesāt kādu bez pierādījumiem.

Tāpēc aicinu visus, kuru rīcībā ir fakti par negodprātīgiem tiesnešiem, rīkoties likumā paredzētajā kārtībā, nevis censties ietekmēt tiesnesi personiski. Jo kurš gan gribētu, lai viņa lietu izskata tiesnesis, ko ar sūdzībām vai masu mediju vajāšanām iebiedējis pretējās puses advokāts? Būtu ļoti vēlams arī diskusijās par tiesu darbības kvalitāti izvairīties no vispārinājumiem un runāt par konkrētām lietām, konkrētiem nolēmumiem, konkrētiem apstākļiem un konkrētiem pierādījumiem. Tikai ar konkrētību iespējams uzlabot tiesu darbu. Vispārināti pārmetumi nerisina neko, bet kaitē visiem. Tāpēc es personiski nevarēju pievienoties atzinumā paustajiem atsevišķajiem viedokļiem, kuri pārsvarā balstīti uz pieņēmumiem, nevis uz faktiem un pierādījumiem.

TIESNEŠU KONFERENCES LĒMUMI

PAR TIESLIETU PADOMES LOCEKĻU IEVĒLĒŠANU

Par Tieslietu padomes locekli no rajona (pilsētas) tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 11.septembrī ievēlēts Guntars FLORIŅŠ, Administratīvās rajona tiesas Valmieras tiesu nama tiesnesis.

Par Tieslietu padomes locekli no rajona (pilsētas) tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 11.septembrī ievēlēts Andris ZUTIS, Rēzeknes tiesas tiesnesis.

Par Tieslietu padomes locekli no apgabaltiesu tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 11.septembrī ievēlēts Juris STUKĀNS, Rīgas apgabaltiesas tiesnesis.

Par Tieslietu padomes locekli no apgabaltiesu tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Dzintra BALTA, Rīgas apgabaltiesas tiesnese.

PAR TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJAS LOCEKĻA IEVĒLĒŠANU

Par Tiesnešu ētikas komisijas locekli no rajona (pilsētu) tiesnešu izvirzīto kandidātu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 11.septembrī ievēlēta Adrija KASAKOVSKA, Zemgales rajona tiesas (Tukumā) tiesnese.

PAR TIESNEŠU DISCIPLINĀRKOLĒGIJAS LOCEKĻU IEVĒLĒŠANU

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no Augstākās tiesas tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēts Pēteris OPINCĀNS, Kriminālietu departamenta tiesnesis.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no Augstākās tiesas tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Inta LAUKA, Civillietu departamenta tiesnese.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no apgabaltiesu priekšsēdētāju vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Inguna PREISA, Zemgales apgabaltiesas priekšsēdētāja.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no apgabaltiesu priekšsēdētāju vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Edite KNĒĢERE, Vidzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no rajona (pilsētas) tiesu priekšsēdētāju vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēts Ilgvars

JAUNĢELŽE, Kurzemes rajona tiesas priekšsēdētājs.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no rajona (pilsētas) tiesu priekšsēdētāju vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Ilze FREIMANE, Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētāja.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no rajona (pilsētas) tiesu zemesgrāmatu nodaļu priekšnieku vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Elga GUITĀNE, Kurzemes rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas priekšiece.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli no rajona (pilsētas) tiesu zemesgrāmatu nodaļu priekšnieku vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Žanna ZUJEVA, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas zemesgrāmatu nodaļas priekšiece.

PAR TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒGIJAS LOCEKĻU IEVĒLĒŠANU

Par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli no Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēts Aivars KEIŠS.

Par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli no Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesnešu vidus Tiesnešu e-konferencē 2018.gada 18.septembrī ievēlēta Rudite VĪDUŠA.

PAR TIESU PRIEKŠSĒDĒTĀJU IECEĻŠANAS KĀRTĪBU

2018.gada 18.septembra e-vēlēšanās tika uzdots jautājums:

„Vai Jūs esat par priekšlikumu, ka:

- Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāju uz pieciem gadiem no rajona (pilsētas) tiesas tiesnešu vidus pēc tiesas tiesnešu kopsapulces ierosinājuma iecel amatā Tieslietu padome. Tiesnešu kopsapulces organizēšanas un norises kārtību nosaka Tieslietu padome;
- Apgabaltiesas priekšsēdētāju uz pieciem gadiem no apgabaltiesas tiesnešu vidus pēc tiesas tiesnešu kopsapulces ierosinājuma iecel amatā Tieslietu padome. Tiesnešu kopsapulces organizēšanas un norises kārtību nosaka Tieslietu padome.”

Aptaujas jautājumā ietvertais priekšlikums atbalstīts ar 304 balsīm „par”.

III

PIEREDZE:

KOMANDĒJUMU

INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks Reinis MARKVARTS piedalījās Eiropas Savienības Tiesas (EST) organizētajā konferencē „Mūsdienu tiesību bibliotēku problēmas”

(Luksemburga, 2018.gada 3.oktobris – 4.oktobris)

Atklājot konferenci, EST priekšsēdētājs K.Lēnartss norādīja uz vairākiem izaicinājumiem, ar kuriem saskaras EST bibliotēka: 1) jo lielāks ir pieejamās informācijas apjoms, jo grūtāk tajā orientēties un atrast nepieciešamo; 2) paplašinoties Eiropas Savienības dalībvalstu skaitam, pieaug bibliotēkas krājuma apjoms un tā uzturēšanas izmaksas; 3) jaunās tehnoloģijas atvieglo piekļuvi bibliotēkas krājumam, taču vienlaikus rada vairākas problēmas, kas saistītas, piemēram, ar datņu formātu, kādā tiek uzglabāts digitālais krājums, precīzas krājuma indeksācijas uzturēšana, informācijas meklēšanas rīku modernizēšana.

Bibliotēku attīstība saistāma ar tiesību jomas profesijas vajadzībām un šīs profesijas turpmāko attīstību. Līdzās zinātniskajiem izdevumiem izmantojami arī brīvpieejas interneta resursi, tomēr jāņem vērā atšķirība – šīs publikācijas nav recenzētas, tām nav salīdzinošā vērtējuma. Ņemot vērā plašo informācijas apjomu un apstākli, ka bibliotēkas nevar nodrošināt, ka to krājumā ir visa literatūra, kas varētu interesēt lasītājus, attīstās jauni bibliotēku pakalpojumi, piemēram, krājuma papildināšana pēc lasītāju ierosmes. EST priekšsēdētājs norādīja uz nepieciešamību attīstīt EST bibliotēkas un nacionālo tiesu bibliotēku sadarbību, daloties ar krājumā esošo materiālu (ņemot vērā autortiesību aspektus), izmantojot brīvpieejas resursus, rīkojot apmācības, izvērtējot tehnoloģiju.

Bijušais EST ģenerālvokāts, profesors M.Pojarešs Maduru savā uzrunā atzīmēja vairākas tiesību attīstības tendences: tiesību globalizācija; pārnacionālās tiesības un to ietekme; izmaiņas tiesību profesijā; mākslīgā intelekta ietekme uz tiesību attīstību (ASV ar mākslīgā intelekta palīdzību jau šobrīd tiek izņemti par personas vainu

atsevišķās krimināllietās); jaunas tiesību un tiesvedības jomas. Tāpat arī profesors norādīja uz izmaiņām tiesību zinātnes resursos: tiesību zinātnes un publikāciju formas attīstība, interneta emuāru izplatīšanās līdzās zinātniskajām publikācijām; pāreja no papīra formāta uz digitālo.

Runājot par tiesību globalizāciju, profesors pieminēja pieaugošo starptautisko attiecību regulāciju, tiesību sistēmu ekstrateritorialitāti (iespēju tiesām izlemt jautājumus, kas varētu būt arī citu tiesu kompetencē), sadarbības tīklu veidošanos, kas veicina tiesību harmonizāciju ar neformāliem līdzekļiem, kā arī tiesību integrācijas modeļus, piemēram, ES.

Profesors atzina, ka tiesām ir jāpārvalda arvien plašāks tiesību avotu skaits. Lai gan salīdzinošo tiesību materiālu izmantošana ir neizbēgama, to izmantošana saskaras arī ar pretestību, kā to īpaši var novērot ASV, kur pat tika apsvērts veikt Konstitūcijā labojumu, aizliedzot tiesām atsaukties uz ārvalstu tiesībām. ES tiesību jomā pieaug nepieciešamība ne vien pēc vertikālās, bet arī horizontālās sadarbības, proti, ne vien pēc ES tiesību interpretācijas, ko sniedz EST, bet arī pēc datubāzēm, kur būtu aplūkojams, kā ES tiesību iztulkojumu veikušas citu dalībvalstu tiesas.

Citu valstu tiesu spriedumi būtu izmantojami nevis kā autoritatīvs tiesību normu iztulkošanas avots, bet gan lai piešķirtu tiesas atziņai pārliecināšanas spēku, līdzīgi kā to nodrošina atsaukšanās uz tiesību doktrīnu vai pat kā atsauce uz daļlīteratūras avotu metaforiskā nozīmē. Norādes uz citu valstu tiesu spriedumiem veic arī komunikācijas funkciju starp tiesām. Vienas valsts tiesa, kas atsauca uz otras valsts tiesas atziņām, rosina šīs otras valsts tiesas atsaukties uz pirmās valsts tiesas atziņām. Profesors pieminēja bijušā Izraēlas Augstākās tiesas tiesneša Ārona Baraka atziņu, ka ārvalstu tiesības ir nacionālo tiesību spogulis.

Apšaubāma ir ārvalsts tiesu spriedumu kā autoritatīvu avotu izmantošana, jo ir jāņem vērā konkrētās tiesas demokrātiskā leģitimizācija. Vienlaikus var pastāvēt konstitucionāls pilnvarojums piemērot universālas tiesību vērtības. Tas, cik plašas ir tiesas pilnvaras tiesību normu iztulkošanā, ir atkarīgs no tiesai konkrētajā tiesību sistēmā piešķirtajam pilnvarām.

Pēdējā laikā ir novērojamas pārmaiņas politikas un tiesību savstarpējā mijiedarbē. Piemēram, ASV Augstākās tiesas tiesnešu apstiprināšanas politikā var apdraudēt

šīs tiesas leģitimitāti. Pieaug tendence deleģēt tiesām politisku lēmumu pieņemšanu, likumdevējam pieņemot atvērta tipa tiesību normas – proti, ja politiķi nevar izlemt kādu jautājumu, tā izlemšana tiek pārnesta uz tiesu. Tas apdraud tiesību leģitimitāti un inficē tiesības ar politiku, kā arī pakļauj riskam tiesu varas leģitimitāti. Tiesām ir jābūt atvārtām ekonomisku un sociālu problēmu risināšanai, tomēr tas ir jāveic ar juridiskām metodēm. Juridisko pamatojumu ir iespējams kontekstualizēt, turklāt kopienas ietvaros, kas pārsniedz nacionālās valsts robežas.

Aplūkojot interneta emuāru jeb blogu priekšrocības, salīdzinot ar publikācijām zinātniskajos izdevumos, profesors norādīja uz publicēšanas ātrumu, brīvību rakstības stila un formas izvēlē, iespēju nodrošināt visplašāko pieejamību, iespēju rakstīt un papildināt ierakstu par lietu (piemēram, tiesvedību), kas ir attīstības stadijā. Jautājums, kas rodas kontekstā ar tiesību bibliotēkām – vai blogu ierakstiem būtu jābūt daļai no bibliotēku kataloga?

Agrāk bibliotēku fokuss bija pieejamības nodrošināšana, nākotnē tai būtu jābūt informācijas atļai, kas informācijas pārpilnības laikā ir būtiskākais jautājums.

Salīdzinot informācijas meklēšanas procesu zinātniskajos pētījumos pirmsdigitalizācijas laikā un šobrīd, profesors atzīmēja, ka avotu meklēšanā varētu izstrukt nejausības efekts. Agrāk, meklējot informāciju bibliotēkā, pētnieks varēja pāršķirstīt ar pētāmo jautājumu šķietami pavisam nesaistītus avotus un atklāt interesantas sakarības. Vai tas būs iespējams arī nākotnē?

ASV Kongresa bibliotēkas bibliotekāre J.Sančesa norādīja, ka no vietām, kur glabājas grāmatas, bibliotēkas ir kļuvušas par informācijas centriem – bibliotēkas šobrīd vairs nav vieta, bet gan pakalpojums. Kongresa bibliotēkā vairs tikai 2 procenti no lasītājiem ierodas bibliotēkas telpās, pārējie attālināti izmanto digitālos pakalpojumus. Kongresa bibliotēkas krājums var būt ļoti noderīgs ne vien ASV tiesām un tiesību zinātniekiem, bet arī citu valstu pētniekiem, ņemot vērā, ka 60 procenti un Kongresa tiesību bibliotēkas 5 miljonu darbu krājuma ir veltīti ārvalstu tiesību avotiem, kuru daudzveidība reizēm pārsniedz pat attiecīgo valstu nacionālo tiesību bibliotēku krājumus.

Atšķirībā no interneta pārlūkprogrammas, kas piedāvā nepārskatāmu rezultātu sarakstu un rada informatīvo pārslodzi, bibliotēkara funkcija ir norādīt uz vajadzīgajiem informācijas avotiem. Tiesību bibliotēkara funkcijas ir konsultants, problēmu risinātājs un pētniecības eksperts.

Eiropas Universitātes Institūta Florencē bibliotēkas direktors P.Torns norādīja uz diviem aspektiem mūsdienu bibliotēku attīstībā – elektronisko katalogu izveide un pilnu tekstu pieejamības nodrošināšana elektroniski tiešsaistē. Torns norādīja uz vairākiem jautājumiem, kas jāņem vērā saistībā ar bibliotēku digitalizāciju. 1) Ja agrāk bibliotekāri pievienoja krājumam atsevišķus darbu eksemplārus, tad šobrīd izdevniecības un darbu izplatītāji piedāvā veselus darbu paketes, kurās var būt tūkstošiem atsevišķu grāmatu vai rakstu, un bibliotēkas kataloga papildināšana šādā situācijā ir īpaši sarežģīta. Turklāt nereti izdevējs nevis

izsniedz bibliotēkai grāmatas digitālo eksemplāru, bet gan vienīgi uz licences pamata nodrošina piekļuvi darbiem, kas glabājas uz izdevēja servera, tādējādi šie darbi fiziski vairs neatrodas bibliotēkas katalogā. 2) Jau tuvākajā nākotnē visu bibliotēku katalogu saturs būs ļoti līdzīgs.

Ar minētajiem bibliotēku darbības aspektiem saistās vairāki bibliotēku izaicinājumi. 1) Tā kā bibliotēkas bieži vairs nav satura glabātājas, bet gan vienīgi nodrošina pieeju saturam, kas nav pašas bibliotēkas un starpbibliotēku abonementu rīcībā, bibliotēkām ir svarīgi identificēt savu unikālo saturu un to digitalizēt un padarīt publiski pieejamu; 2) Būtu veicināma sadarbība starp Eiropas un ASV bibliotēkām; 3) Jālidzsvaro laiku, kas tiek veltīts kataloga izveidei un uzturēšanai un bibliotēkas pakalpojumu sniegšanai; 4) Jāveicina atvērtais pieejas materiālu pieejamība un ar to saistītie pakalpojumi; 5) Jāpiedāvā datizraces un tekstizraces pakalpojumi.

Diskusijā konferences dalībnieki apsprieda nepieciešamību nodrošināt tiesisko līdzsvaru starp bibliotēku lasītāju vajadzībām un izdevēju izvirzītajiem nosacījumiem. Profesors M.Pojarešs Maduru norādīja uz vēsturiskās attīstības īpatnībām tiesību zinātnes žurnālu izveidē – ASV žurnālus izdevušas galvenokārt augstskolas, turpretim Eiropā to izdošanu uzņēmušas komerciālas izdevniecības. Tā rezultātā ASV tiesību zinātnes periodika ir plašāk pieejama, augstskolas nereti izņem padarīt izdevumus brīvi pieejamus internetā, turpretim Eiropā izdevniecības noteikušas daudz ierobežotāku pieeju saviem izdevumiem. Kā pretreakcija esot attīstījušies tiesību zinātnei veltīti interneta emuāri.

Diskusijā atzīts, ka zinātnē atlīdzību nodrošina nevis ienākumi no publikācijām, bet gan karjeras izaugsme, ko veicina publikācijas, tāpēc autora ekonomisko interešu aizsardzība ir mazāk nozīmīga.

Lai gan publikācijas blogos varētu būt alternatīva publikācijām zinātniskajos žurnālos, to ierobežo pētījumu programmu (piemēram, „Apvārsnis 2020”) atbalsta nosacījumi, kur kā priekšnosacījums atbalsta saņemšanai ir izvirzītas publikācijas noteiktos izdevumos, lielākā daļā no kuriem ir komerciālie zinātniskie žurnāli.

Saistībā ar autortiesību izņēmumu datizraces un tekstizraces vajadzībām tika atzīts, ka būtu nozīmīgi to attiecināt ne vien uz pētniecības iestādēm, bet arī uz bibliotēkām, lai bibliotēkas varētu attīstīt datizraces un tekstizraces pakalpojumus un izdevēji nevarētu tam likt šķēršļus.

Berlīnes Valsts bibliotēkas pārstāvis A.Talke runāja par zinātnisko publikāciju pieejamības nodrošināšanu. No pieejamības viedokļa vislabākā ir t.s. Zelta pieeja, kad publikācija tiek izdota elektroniskā formā un žurnāls ir brīvi pieejams internetā visiem lasītājiem. Savukārt, ja tiek izvēlēta t.s. Zaļā pieeja, tad publikācija primāri tiek izdota slēgtas pieejamības žurnālā, un autors saglabā tiesības rakstu publiskot brīvpieejas datubāzē vai citādi padarīt publikāciju brīvi pieejamu. Atsevišķās valstīs (piemēram, Vācijā, Francijā, Austrijā, likumprojekts Šveicē) ar likumu noteikts ierobežojums izdevējiem liegt autoram tiesības publiskot darbu brīvpieejas izdevumos, ja publikācija tapusi publiski finansētā pētījumā.

Kā vēl viens pētniecībai nozīmīgs likumā

paredzams līgumu brīvības ierobežojums attiecībā uz reproducēšanas tiesību nodošanu tika minēta tekstizrace un datizrace. Ņemot vērā, ka, veicot tekstizraci un datizraci, tiek meklēts noteikts informācijas saturs, nevis forma, A.Talke apšaubīja, cik tālu šādu darbību drikstētu ierobežot ar autortiesību aizsardzību.

Kā veiksmīgs piemērs noteiktas jomas pētījumu publiskas pieejamības nodrošināšanā tika minēts Starptautiskās Darba organizācijas projekts GOALI (*Global Online Access to Legal Information*), kurā atbalstīta darba tiesību jomas publikāciju pieejamība zemu ienākumu valstīs.

Komisijas Konkurences ģenerāldirektorāta Valsts atbalsta informācijas, komunikāciju un mediju sektora nodaļas vadītājs E.Sakerss aplūkoja zinātnisko publikāciju izdevējdarbību no konkurences tiesību viedokļa. Kā zinātnisko pētījumu izdevniecību ietekmes ierobežošanas piemēru Sakersa kungs atzīmēja izdevēju *Reed Elsevier* un *Wolters Kluwer* apvienošanās lietu.

Uz konkurences tiesību pamata izdevēju izvīrītos nosacījumus var ierobežot vienīgi tad, ja tiek konstatēts dominējošais stāvoklis tirgū, ja tiek radīti šķēršļi jaunu konkurentu ienākšanai tirgū u.tml. Tādas problēmas, ar kurām saskaras bibliotēkas, kā ierobežojumi iegādāties atsevišķus izdevumus elektroniskā formā, jo izdevniecības piedāvā vienīgi izdevumu paketes, parasti nav atrisināmas ar konkurences tiesību palīdzību.

Parīzes Panteona-Asas universitātes profesors F.Piko atzina, ka digitālie resursi rada vienlīdzīgas piekļuves iespējas informācijas resursiem neatkarīgi no pētnieka atrašanās vietas un zinātniskās institūcijas resursiem. Tomēr jāņem vērā, ka ne visi informācijas meklēšanas rīki ir vienlīdz vērtīgi. Tāpat arī jāprot atšķirt dažādas interneta vietnes pēc to uzticamības, kā arī uzticams autors no mazāk uzticama. Salīdzinot ar zinātniskajiem žurnāliem, kam ir zinātniskā redakcija un noteikts reitings, internetā orientēties ir sarežģītāk. Nevajadzētu paļauties uz atziņām, kas izteiktas publicētos studentu darbos.

**Civillietu departamenta tiesnese
Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas preču
zīmju tiesnešu tikla sanāksmē
(Vīne, 2018.gada 27.septembris –29.septembris)**

Eiropas preču zīmju tiesnešu tikls (*Circle of European Trade Mark Judges (CET-J)*) apvieno Eiropas valstu tiesnešus – preču zīmju tiesību speciālistus (parasti pa vienam tiesnesim no valsts), lai dalītos pieredzē un apmainītos ar informāciju par jaunākajām dalībvalstu tiesu prakses tendencēm, apspriestu diskutablus Eiropas Savienības Tiesas spriedumus un to ietekmi uz nacionālajām sistēmām un kopīgi meklētu iespējamus risinājumus preču zīmju tiesību problēmām.

Sanāksmē piedalījās 24 pārstāvji no 17 valstīm: Austrijas, Beļģijas, Čehijas, Francijas, Grieķijas, Itālijas, Latvijas, Lielbritānijas, Nīderlandes, Norvēģijas, Polijas,

Portugāles, Slovākijas, Spānijas, Šveices, Turcijas un Vācijas.

Lielākoties darbs notika prezentāciju un diskusiju formā. Katram pārstāvim bija jāprezentē grafiski attēlota nacionālā preču zīmju strīdu izskatīšanas sistēma, kā arī trīs aktuālas preču zīmju lietas. Latvijas tiesnese izvēlējās runāt par Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018.gada 4.jūnija spriedumu lietā Nr.C04494311 (SKC-103/2018), 2017.gada 14.jūlija rīcības sēdes lēmumu lietā Nr.C04384713 (SKC-935/2017) un 2017.gada 28.decembra spriedumu lietā Nr.C04217014 (SKC-337/2017).

Pirmā lieta bija saistīta ar vienu no šobrīd Eiropā visaktuālākajām preču zīmju tiesību tēmām – preču zīmes piešķirto tiesību izsmelšanas ierobežojumiem. Šī tēma parādījās arī citu valstu prezentācijās, un bija interesanti un noderīgi redzēt, cik dažādi var izpausties minētie izņēmumi un kur varētu būt aptuvenā robeža.

Otrā lieta atklāj problēmas un īpatnības preču zīmju jomā, kas raksturīgas bijušās PSRS valstīm, proti, padomju laikā pazīstamu preču zīmju piederības problēmu pēc neatkarības atjaunošanas.

Savukārt trešā lieta ilustrē noilguma tecējuma sākumu prasības celšanai par preču zīmes pārkāpuma pārtraukšanu un sniedz atbildi uz jautājumu, vai preču zīmes īpašniekam ir pienākums monitorēt ierakstus Komercreģistrā iespējamu pārkāpumu atklāšanai, kā arī Komercreģistra publiskās ticamības principa jēgu un nozīmi. Šīs lietas apspriešana šādā forumā bija īpaši interesanta no tāda viedokļa, ka dalībvalstis atšķiras noilguma skaitīšanas principi, piemēram, vai termiņu skaita no pārkāpuma vai no uzzināšanas par pārkāpumu.

Plašas diskusijas raisījās par vismaz trīs pavisam neseni Eiropas Savienības Tiesas spriedumiem: Eiropas Savienības Tiesas 2018.gada 6.septembra spriedumu lietā *Bundesverband Souvenir – Geschenke – Ehrenpreise v EUIPO (Neuschwanstein)*, C-488/16 P, ECLI:EU:C:2018:673; Eiropas Savienības Vispārējās tiesas 2018.gada 13.septembra spriedumu lietā *ACTC v EUIPO – Taiga (tigha)*, T-94/17, ECLI:EU:T:2018:539; un Eiropas Savienības Tiesas 2018.gada 25.jūlija spriedumu lietā *Mitsubishi Shoji Kaisha and Mitsubishi Caterpillar Forklift Europe*, C-129/17, ECLI:EU:C:2018:594.

Pirmā lieta izpelnījās nopietnu kritiku, un vairums dalībnieku nespēja piekrist ne Eiropas Savienības Tiesas sprieduma motivācijai (īpaši par aprakstošo raksturu), ne lietas rezultātam, proti, ka vārdiskā preču zīme *Neuschwanstein* var pildīt preču zīmes funkciju un ka uz to var pastāvēt monopols, kas jo īpaši ietekmē suvenīru industriju. Trešā lieta bija vairāk diskutabla, tomēr speciālisti izteica bažas par to, ka preču zīmes noņemšanu no preces varētu kvalificēt kā preču zīmes izmantošanas darbību un līdz ar to pārkāpumu.

Sanāksmes pēdējā dienā apkopoti svarīgākie secinājumi un ieteikumi, kurus plānots arī publicēt.

**Civillietu departamenta tiesnese
Zane PĒTERSONE piedalījās Minhenes
Starptautiskajā patenta tiesību
konferencē**

(Minhene, 2018.gada 21.jūnijs – 23.jūnijs)

Konference bija veltīta ekvivalentiem patenta pārkāpumiem jeb ekvivalences doktrīnas piemērošanai, tiesai vērtējot, vai ir izdarīts patenta tiesību pārkāpums.

Ar ekvivalences doktrīnu saprot noteikumu daudzu (bet ne visu) pasaules valstu patenta tiesību sistēmās, kas atļauj tiesai atzīt patenta tiesību pārkāpumu arī tādā gadījumā, kad pārkāpjošā ierīce (vai process) tieši neatbilst patenta pretenziju burtiskajam tvērumam, bet tomēr ir ekvivalenta jeb līdzvērtīga patentētajam izgudrojumam.

Konferencē apskatīta konkrēta lieta – t.s. *Epilady* lieta (*Improver Corporation v Remington Consumer Product Limited [1990] F.S.R. 181*), kurā bija jautājums par to, vai atbildētāja epilators ar gumijas stienīti, kurā bija iestrādātas spraudziņas, pārkāpj prasītāja tiesības uz epilatoru ar spirālveida atsperi. Lasot patenta pretenzijas gramatiski, atbildētāja ierīce tām neatbilst, bet rodas jautājums, vai tomēr ierīce nav ekvivalenta. Tas, ka par šo lietu vēl joprojām tiek diskutēts, liecina par šī jautājuma aktualitāti un neviennozīmību, kā arī šobrīd piedāvātie dažādu valstu pārstāvju risinājumi ļāva paskatīties uz tiesību doktrīnas un tiesu prakses attīstības tendencēm ekvivalences piemērošanā.

Eiropas Patenta Konvencijas dalībvalstīm (tostarp Latvijai) ir pienākums ievērot šīs konvencijas 69.panta pirmo daļu (*tiesību apjomu, ko piešķir Eiropas patents vai Eiropas patenta pieteikums, nosaka pretenzijas; izgudrojuma apraksts un zīmējumi tiek izmantoti pretenziju iztulkošanai*), kā arī Protokolu par 69.panta iztulkošanu, saskaņā ar kuru Konvencijas 69.pantu nevajadzētu interpretēt tādējādi, ka Eiropas patenta piešķirtais aizsardzības apjoms tiek saprasts kā tāds, kas burtiski un tieši izriet no pretenzijas lietoto vārdu nozīmes, aprakstu un zīmējumu izmantojot tikai pretenzijas esošās nenoteiktības novēršanas nolūkam. To nevajadzētu interpretēt arī tādējādi, ka pretenzijas kalpo tikai kā vadlīnijas un ka faktisko aizsardzību var paplašināt arī uz to, ko patenta īpašnieks, ņemot vērā lietpratēja viedokli par aprakstu un zīmējumiem, ir iecerējis aizsargāt. Gluži otrādi, tas ir jāinterpretē kā vidus pozīcijas atrašana starp šīm divām galējībām, kas vienlaikus dod taisnīgu aizsardzību patenta īpašniekam un saprātīgu noteiktības pakāpi trešajām personām.

Kā tas tiek darīts praksē, konferencē apskatīts no dažādu valstu tiesu prakses un dažādu lektoru skatu punkta, kā arī raisījās interesantas un vērtīgas diskusijas dalībvalstu starpā. Pamatā apskatīta Vācijas, Lielbritānijas, Francijas, ASV un Japānas pieeja, pieskaroties arī Nīderlandes un Itālijas praksei. Šo valstu tiesu praksē ir izstrādāti vairāku soļu testi – jautājumi, uz kuriem tiesai nepieciešams atbildēt, lai atzītu pārkāpumu saskaņā ar ekvivalences doktrīnu. Piemēram, Lielbritānijas tests ietver šādus trīs jautājumus, uz kuriem jāatbild (uz pirmajiem diviem – pozitīvi, uz trešo – negatīvi), lai konstatētu ekvivalentu pārkāpumu:

- Neskatoties uz to, ka atbildētāja ierīce (konkrēts elements) neatbilst patenta pretenziju

gramatiskajam tvērumam, vai tā sasniedz būtībā to pašu rezultātu būtībā tādā pašā veidā kā izgudrojums?

- Vai tas būtu acīmredzams lietpratējam attiecīgajā tehnikas jomā, lasot patentu tā prioritātes datumā, bet zinot, ka atbildētāja ierīce (konkrēts elements) sasniedz būtībā to pašu rezultātu kā izgudrojums, ka tā to dara būtībā tādā pašā veidā kā izgudrojums?
- Vai šāds patenta lasītājs būtu secinājis, ka patenta īpašnieks tomēr bija domājis, ka stingra pieturēšanās pie attiecīgās patenta pretenzijas burtiskās nozīmes bija izgudrojuma būtiska prasība?

Tā kā šādi testi katrā valstī un attiecīgi valstu prakse ekvivalences piemērošanā ir atšķirīgi, ir nepieciešams par šo tēmu runāt un meklēt harmonizācijas iespējas. Iespējams, ka šo jautājumu Eiropā harmonizēt palīdzēs Vienotās Patenta Tiesas izveide, kuras apelācijas instances skaidrojums būs noteicošais.

Kamēr Latvijā vēl nav tiesu prakses šajā jautājumā, Latvijas tiesām ir iespēja izvērtēt citu valstu praksi un izvēlēties, to ieskatā, labāko risinājumu.

**Civillietu departamenta tiesnese
Zane PĒTERSONE piedalījās Eurojust
Apvienotās uzraudzības iestādes dalībvalstu
pārstāvju ikgadējā sanāksmē**

(Hāga, 2018.gada 7.jūnijs – 8.jūnijs)

Sanāksmē pārskatīts pagājušajā gadā *Eurojust* (Eiropas Savienības tiesiskās sadarbības iestāde) un *Eurojust* Apvienotajā uzraudzības iestādē (pārraudzības iestāde datu aizsardzības jomā) paveiktais, izskatītas jaunākās tendences datu aizsardzības un tās pārraudzības jomā Eiropas Savienībā, apspriests jaunais normatīvais regulējums un reformas, nākamā gada plāni un izmaiņas sadarbībā ar trešajām valstīm.

Eurojust vajadzībām ir uzbūvēta jauna ēka, kurā Apvienotās uzraudzības iestādes ikgadējā sanāksme notika pirmo reizi. Neskatoties uz vairākiem uzlabojumiem, *Eurojust* joprojām ir problēmas ar nepietiekamiem naudas līdzekļiem, lai gan lietu skaits ir liels un tās kļūst sarežģītākas, tostarp koordinēšanas ziņā. Lietu skaits ir pieaudzis no 192 lietām 2002.gadā uz 2550 lietām 2017.gadā.

Sanāksmes ietvaros notika viena no trīs t.s. „troikas” locekļiem vēlēšanas. Atkārtoti darbam „troika” pārvēlēts *Rajko Pirnat* no Slovēnijas.

Sanāksmē arī runāts par notiekošajām un nākotnē paredzamajām reformām. Apvienotās Karalistes pārstāvis puda gatavību turpmākai sadarbībai arī pēc *Brexit*, norādot, ka Eiropas valstu vienotās vērtības un noziedzības izraisītie draudi tām paliek nemainīgi, neraugoties uz politiskajiem procesiem, līdz ar to Apvienotā Karaliste vēlas sadarbību ne tikai turpināt, bet pat padziļināt.

Viena no nozīmīgākajām pārmaiņām skar pašu datu apstrādes kontroles mehānismu *Eurojust*, vienādojot to ar citām Eiropas Savienības institūcijām un attiecīgi paredzot atteikties no Apvienotās uzraudzības iestādes. Līdz ar to 2019.gadā Apvienotā uzraudzības iestāde beigs savu darbību.

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita ZIKMANE piedalījās Maksā Planka (Max Planck) institūta Luksemburgā procesuālajās tiesībās un Eiropas Savienības Tiesas organizētā konferencē „50 gadu jubileja Eiropas civilprocesuālajām tiesībām” un jauno tiesībzinātnieku forumā
(Luksemburga, 2018.gada 26.septembris – 28.septembris)

Konference apliecināja 1968.gadā noslēgtās konvencijas par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās nozīmi Eiropas Savienības kopējā vēlāk vienotā tirgus izveidošanā un darbības nodrošināšanā. Tikai divus gadus pēc Romas līguma parakstīšanas par Eiropas Ekonomiskās kopienas izveidošanu Komisija aicināja tā laika 6 dalībvalstis izstrādāt kopēju instrumentu, kas nodrošinātu civiltiesisko drošību, tiesību un aizskarto interešu juridisku aizsardzību. Šī konvencija iezīmēja tā saukta „Briseles režīma” izveidošanu, kas vēlāk papildināts ar Lugano konvencijām un Regulām 44/2001 un 1215/2012 – tādējādi kļūstot par ES tiesību integrālu daļu. Eiropas Savienības Tiesas (EST) ģenerālvokāts Ņe atzīmēja, ka „Briseles režīma” veiksmes stāsts slēpjas šo instrumentu juridiski skaidrajās normās, jo šos tiesību aktus diskutēja juristi (parasti Tieslietu ministrijas). Max Planck institūta Luksemburgā procesuālajās tiesībās direktors Burkhard Hess norādīja, ka „Briseles režīms” ir izveidojis piekto brīvību ES tiesībās – spriedumu brīvu kustību. Tālāk apkopotas interesantas un būtiskas tēzes un atziņas, kas izskanējušas konferences laikā.

EST tiesības interpretēt šo konvenciju tika dotas ar atsevišķu protokolu. Tieši šī vienotā interpretācija ir ļāvusi attīstīt vienotu izpratni par normu būtību un piemērošanu, vienlaikus respektējot dalībvalstu tiesības saglabāt savu neatkarīgu procesuālo tiesību regulējumu un tiesu sistēmu darbību. EST pienesums ir ieviesta skaidrība terminos, jo šajā nozarē iztrūkst kopējas definīcijas. Īpaši spriedumi ir justīcijas mākslasdarbi (*ouvre juridictionnel*). Ņemot vērā, ka EST un nacionālo tiesu dialogs balstās konkrētās lietas faktos, ne visi teorijas aspekti var izgaismoties konkrētā nolēmumā. Tiesu prakse veidojas, likumu abstraktās normas piemērojot konkrētos gadījumos. Izskanēja arī kritika par tiesu spriedumiem, kas nav uzticīgi konceptiem. Pat EST nedrīkst aizstāt likumdevēju, tāpēc spriedumos jāatrod līdzsvars, lai neizmanto tu ļaunprātīgi (lai tā neizskatītos) juridisko aktivismu. Nošķiramas judikatūras līnijas un pastāvīgā judikatūra. Arī EST dotā interpretācija un tiesību definēšana jeb noteikšana.

EST tiesnesis norāda, ka prejudiciālo jautājumu lūgumiem faktu ziņā jābūt pēc iespējas precīzākiem (jo definēt faktiskos apstākļus ir un paliek tikai nacionālā tiesneša uzdevums). Defektīvs prejudiciālā nolēmuma lūgums liedz EST sniegt lietderīgu atbildi.

EST spriedums nekļūst svarīgs pats par sevi – tas notiek dialogā ar nacionālajām tiesām. Kāds spriedums var būt ar *Grand arrêt* [būtisks spriedums] statusu tikai

noteiktai valstij, jo būtiski ietekmē tās tiesību sistēmai svarīgus jautājumus.

Runātāji atsaucās uz EST pēdējā laika nolēmumu atziņām, ka savstarpējā uzticēšanās, kas ir pamatu pamatā sadarbībai civillietās, nav akla uzticēšanās, tāpēc dalībvalstu tiesu sistēma ir izaicinājuma priekšā, cik liela mērā un kā reaģēt uz izaicinājumiem tiesu sistēmu neatkarībai dalībvalstīs.

Pamattiesību jautājumi ir dienas kārtībā. Gan atbildētāja tiesību aizsardzība (piemēram, C-125/79 – *ex parte* lēmumi nevar tikt atzīti, izmantojot šo režīmu, C-619/10 – aizmugurisku spriedumu atzišana ir pakļauta nosacijumam par paziņošanu un iespēju pārsūdzēt). Gan sabiedriskās kārtības atruna tiek izmantota līdzīgā situācijā, tikai šeit no klasiskās izpratnes notiek virzīšanās uz [ES līmeņa] pamattiesību aizsardzību (piemēram, C-7/98, C-394/07, C-420/07, C-681/13). ES Pamattiesību hartas 47.pants (ES pamattiesību aizsardzība) un Briseles Ia regulas 45.pants (nacionālo tiesību aizsardzības iespējas). Šīs abas sistēmas mijiedarbojas, un tas atspoguļojas tiesu spriedumos, gan nacionālos, gan EST. Uzstādītajā savstarpējās uzticēšanās mērķī ir parādījies limits. To gan pieļauj EST atziņas, gan arī to izrādījušas dalībvalstu tiesas. Lai arī kritika izskan par Latvijas Augstākās tiesas nolēmumu Flylal lietā, kad pēc EST sprieduma, lai arī pamatojoties uz citiem apsvērumiem (EST tiesnese Toader norāda uz drošību un konstitucionālajiem argumentiem), netiek atzīts ārvalstu nolēmums. Tiek atzīmēts, ka arī Vācijas Augstākā tiesa 2018.gada 29.jūlijā, atsaucoties uz konstitucionālo vērtību aizsardzību, neatzīst Polijas spriedumu. Diskusijas laikā izvirzīta hipotēze, ka veidojas Eiropas sabiedriskā kārtība (*ordre public european*). Atklāts pagaidām ir jautājums, kādas tiesības ietilpst ES Pamattiesību hartas 47.pantā (tiesības uz taisnīgu tiesu), proti, vai ir noteikti kritēriji, piemēram, *ex officio* darbība, obligāta kasācijas kontrole, kontrole pārsniedzot sūdzības robežas?

Briseles režīms balstās tā sauktajos „autonomajos jēdzienos”, kas prasa vienādu izpratni visā režīmā, tomēr pētot atklājas, ka grūti atrast šī fenomena pirmsākumus konkrētos spriedumos, jo dažādās valodu versijās šis jēdziens parādās atšķirīgos laikos. Piemēram, C-29/76 runā par vispārējiem principiem no nacionālajām tiesību sistēmām. EST nepieciešami avoti arī autonomajiem jēdzieniem. Šajā ziņā EST pēta nacionālās tiesības, piemēram, kas ir pārdevējs, kas ir delikts vai līgums. Tomēr EST nevar aprobežoties ar vienu sistēmu, jo „Briseles režīmā” jānodrošina ES līmeņa vienotu piemērošanu. Rezultātā rodas situācijas, ka ar EST prejudiciālajiem nolēmumiem tiek mainīta attiecīgās valsts izpratne civiltiesībās vai civilprocesā.

EST lietās izmanto klasisko ES tiesību interpretācijas algoritmu: normas teksta interpretācija, papildinot ar preambulu apsvērumiem, kuros atrodas piemērojamie principi. Sākotnēji Briseles konvencijas interpretācijā dominēja salīdzinošo tiesību pētījumu pieeja, tagad Tiesas nolēmumos dominē regulējuma mērķis. Salīdzinošo tiesību pētījumu pieeju vairs var saskatīt tikai atsevišķos ģenerālvokātu secinājumos (piemēram, C-133/11 par negatīvajām prasībām). EST pamatā citē pati sevi, tādējādi attālinoties no dalībvalstu prakses un doktrīnas. Ja EST lēmumi ārpus dalībvalstu politiskās

gribas, tad dalībvalstīm jāmeklē pielāgošanās iespējas EST nolēmtajam.

„Briseles režīma” būtiska daļa judikatūras attiecas uz jautājumu, vai pušu starpā ir liguma attiecības, vai tās veidojas uz atbildības par deliktu (būtisks aspekts jurisdikcijas pamatam). EST judikatūra liguma definējumam prasa brīvprātīgi uzņemtas saistības. Šādi gadījumi analizēti tad, kad ir no likuma izrietošs pienākums. Šobrīd izskatīšanā ir Lugano konvencijas piemērošanas kontekstā iesniegts prejudiciālā nolēmuma lūgums, vai Šveicē par krāpšanu apsūdzēti darbinieki pret darba devēju ir joprojām darbinieki (attiecību pamatā ligums), vai tas ir likuma pārkāpums.

Procesuālās autonomijas princips attīstās līdz ar laiku, un arī tā saturā ir vērojamas izmaiņas. Attiecībā uz efektivitātes un ekvivalences principu laika gaitā spriedumu tekstā nav ievērota konsekvence, kas ļauj spekulēt, vai patiešām ir notikusi attīstība vai tikai vārdu spēle un formulējumu (valodas) izmaiņas.

Atsevišķa diskusija veltīta Briseles (jurisdikcija, spriedumu atzišana un izpilde) un Romas (piemērojamais likums) regulu savstarpējās savietojamības un atbilstības jautājumiem.

Paneli, kas bija veltīti nākotnes izaicinājumiem, EST prezidents *Koen Lenaerts* norādīja, ka nākotnē paredz iespēju daļu no izveidotajiem principiem izmatot arī attiecībā uz trešajām valstīm, tomēr saglabājot būtiskāku kontroli, proti, līdzīgi kā pastāv klasiskajās starptautiskajās privāttiesībās. Eiropas Komisijas Tiesiskuma un patērētāju ģenerāldirektore *Tiina Astola* iezīmēja, ka notiek un turpināsies darbs pie izsniegšanas un pierādījumu iegūšanas regulu pārskatīšanas, tāpat pie Briseles IIa regulas pārskatīšanas – šajā sakarā būtiski drošības mehānismi, lai, atsakoties no *exequaturas*, tiktu nodrošināta tiesību aizsardzība (jo īpaši: bērna tiesības tikt uzklautam, bērna labākās intereses). Nākotnē darba kārtībā arī patērētāju kolektīvās prasības – nodrošinot balansu starp patērētāju interesēm, kad tos var pārstāvēt valstis atzītas patērētāju tiesību aizsardzības organizācijas, un nepieļaujot to pārvēršanos par *class actions*. Max Planck institūta Hamburgā privāttiesībās goda direktors *Jurgen Basedow*: tirdzniecības attiecības, jo īpaši institucionalizēti brīvās tirdzniecības līgumi, ES prasa noteikt arī juridisko ietvaru – tāpēc tikai likumsakarīgi, ka šīm valstīm – kā Moldovai, Gruzijai, Ukrainai, nākotnē Lielbritānijai – jāmeklē tiesisks ietvars sadarbībai civillietās.

Dienu pirms konferences Max Planck institūta Luksemburgā procesuālajās tiesībās pētniekiem (doktorantūras studentiem un pēcdoktorantūras pētniekiem) bija dota iespēja prezentēt savus pētījumus un secinājumus un diskutēt ar pieredzējušiem pētniekiem un EST tiesnešiem un ģenerālvokātiem. Vienīgais atzīmējamais pētījums attiecās uz personisko tiesību aizsardzību apjomu un piemērojamo režīmu. Izmantojot EST lietas 21/76; 68/93; C-194/16 un C-509/09+C-161/10, apskatīts risinājums prasībai pēc notikuma vietas [arī atbildētāja domicila] un kaitējuma iestāšanās vietas. Pēdējais arī tiek saukts par „mozaikas principu”, jo katrā valstī var iesniegt prasību tikai par tajā ciesto kaitējumu. Kaitējuma iestāšanās vietas valstī nav iespējams prasīt pagaidu noregulējumu par ziņu padarīšanu nepieejamu interneta vidē. Salīdzinājumam par citām tiesībām tika izmantoti nolēmumi lietās C-441/13, C-170/12, C-618/15.

Vienā no diskusijām atzīmēts, ka apsverams, vai nolēmums, kuru tiesu iestāde pieņem, neanalizējot lietas

materiālus, proti, tāds, kuru pieņem pēc algoritma principa, iespējams, neatbilst tiesas taisītam spriedumam pārrobežas sadarbības civiltiesībās jomā.

Kopumā pasākums papildināja izpratni par EST nolēmumu lomu un nozīmi, jo īpaši to ietekmi uz nacionālajām tiesību sistēmām.

**Administratīvo lietu departamenta tiesnese
Rudite VĪDUŠA piedalījās Eiropas konkurences
tiesību tiesnešu asociācijas (AECLJ) konferencē
„Konkurences tiesības un veselības aprūpe, arī
farmācija”**

(Parīze, 2018.gada 14.jūnijs – 16.jūnijs)

Veselības aprūpe katrā valstī ir joma, kas cieši saistīta ar sociālo aizsardzību un kā tāda ir lielā mērā pakļauta publisko tiesību ietekmei, turklāt katra valsts ir izveidojusi savu īpašu modeli veselības aprūpes pakalpojuma nodrošināšanai (piemēram, var būt izveidots nacionālais veselības dienests, var pastāvēt apdrošināšanas sistēma, līdzmaksājumu princips). Pakalpojumu dažādās daļās var nodrošināt publiskā, brīvprātīgā un privātā sektora dalībnieki. Līdzīgi arī zāļu ražošanā un aptieku tirgū pastāv stingrs regulējums, turklāt bieži vien nedz personas, kas izraksta medikamentus, nedz pacienti nav tie, kas faktiski par medikamentiem maksā. Farmācijas jomā liela ietekme uz tirgu ir patenti esībai, kas noved pie konkurences tiesību strīdiem, kad oriģinālo zāļu ražotāji ar dažādiem paņēmieniem cenšas faktiski saglabāt peļņas līmeni arī pēc patenta termiņa izbeigšanās.

Veselības aprūpes jomai veltītā sadaļa, ievērojot dažādu valstu veselības aprūpes sistēmu būtiskās atšķirības, nesniedzās tālāk par vispārīgu pārskatu par to, kādi aspekti tiek ņemti vērā un līdzsvaroti, katrā valstī organizējot veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu. Izvērstāk bija iespējams pievērsties Somijas veselības aprūpes sistēmas reformas apskatam (ieskaitot mērķus un sasaisti ar konkurences tiesībām), ar ko iepazīstināja Somijas valdības pārstāvis.

Attiecībā uz farmācijas jomu vislielākā uzmanība ar vairākiem analītiskiem priekšlasījumiem tika pievērsta tirgus definēšanai, ievērojot tādus aspektus kā produktu dzīves cikls (zinātniskās izpētes stadija, intelektuālā īpašuma aizsardzības stadija un patentbrīvo zāļu tirgus), pieprasījuma puses kompleksais raksturs (ārsts – pacients – publiskā finansējuma nodrošinātājs vai apdrošinātājs) un produkta specifika. Apskatītas arī problēmas, kas saistās ar ģenērisko zāļu ienākšanu tirgū, tostarp gan ļaunprātīga rīcība no oriģinālo zāļu ražotāju puses, gan ar zāļu ražotājiem nesaistīti faktori (piemēram, ārstu vai pacientu atturēšanās izvēlēties ģenēriskās zāles).

Tēmas tika analizētas, iedziļinoties ekonomiskajā kontekstā un apskatot Eiropas Komisijas un Eiropas Savienības Tiesas praksi.

Pēdējā sadaļa bija atvēlēta dalībvalstu tiesnešu ziņojumiem par jaunāko tiesu praksi, kas varētu būt interesanta arī citu dalībvalstu tiesnešiem.

Administratīvo lietu departamenta tiesnese Rudite VĪDUŠA piedalījās Orhūsas konvencijas darba grupas 11. sanāksmē

(Ženēva, 2018. gada 26. februāris – 28. februāris)

Apvienoto Nāciju Organizācijas Eiropas Ekonomikas komisijas (EEK) reģiona valstu pārstāvji regulāri tiek darba grupā, lai apmainītos ar pieredzi saistībā ar Orhūsas konvencijas par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem piemērošanu.

Kārtējā sanāksmē bija veltīta konvencijas pirmajam pilāram – pieejai tiesai jautājumos par vides informācijas pieejamību. Atšķirībā no citām darba grupas sanāksmēm šī bija īpaša ar to, ka tika organizēta atsevišķa tikšanās

tiesu varas pārstāvjiem, aktuālus jautājumus izrunājot arī mazākās grupās. Pārējā sanāksmē, piedaloties valdību un nevalstiskā sektora pārstāvjiem, ietvēra virkni referātu par katras valsts pieredzi konvencijas piemērošanā vai tematiskas izpētes par kāda jautājuma risināšanas iespējām, piemēram, mediācijas izmantošanu, pieeju digitālajām datu bāzēm, *locus standi* niansēm dalībvalstīs.

Sanāksmē deva iespēju apzināties un salīdzināt Latvijas tiesu praksi ar citām reģiona valstīm. Ievērojot tiesību sistēmu būtiskās atšķirības un Latvijas transformāciju Rietumu tiesību lokā, atsevišķos jautājumos ir visai grūti atrast visām valstīm vienotu skatpunktu par tiesību normu piemērošanu un par valsts un privātpersonu attiecību risināšanu vispār. Tādēļ no Latvijas tiesneša skatpunkta lielākā vērtība bija tieši Eiropas Savienības institūciju (Komisijas, Eiropas Investīciju bankas) un dalībvalstu pārstāvju priekšlasījumiem.

PROJEKTU AKTIVITĀTES – PIEREDZES APMAIŅAI

AUGSTĀKĀS TIESAS ĪSTENOTAIS EIROPAS SAVIENĪBAS PROJEKTS „AUGSTĀKĀS TIESAS KĀ TIESĪBU SISTĒMU EFEKTIVITĀTES GARANTS EIROPAS SAVIENĪBĀ”

Supreme Courts
as guarantee
for effectiveness
of judicial systems

This project is co-funded by the European Union

SPĀNIJA: Augstākā tiesa, Konstitucionālā tiesa, Tieslietu padome

Augstākās tiesas Administrācijas vadītāja Sandra LAPINA, nodaļu vadītāji Gunita ĀRGALE, Rasma ZVEJNIECE, Pāvils VELECKIS, Uldis ČUMA-ZVIRBULIS, Jānis SUPE un juriskonsulte Ilze LEJA pieredzes apmaiņas vizītē apmeklēja Spānijas Augstāko tiesu, Spānijas Tieslietu padomi un Spānijas Konstitucionālo tiesu.

Salīdzinot ar Latviju, Spānijā tiesu sistēma ir daudz sarežģītāka un plašāka, kas skaidrojams ar valsts teritoriālo izmēru un iedzīvotāju skaitu. Augstākā tiesu instance ir Augstākā tiesa, tai seko Spānijas Nacionālā tiesa (atbild par visu Spānijas teritoriju), 17 autonomo apgabalu tiesas (vairāki līmeņi), provinču tiesas, kā arī pašvaldību tiesas (lēmumu pieņem viens tiesnesis). Šobrīd Spānijā vēlas veikt tiesu reformu un apvienot mazākās tiesas, jo plašās tiesu sistēmas uzturēšana prasa lielus izdevumus. Spānijā ir apmēram 5700 tiesneši, 53% no tiem sievietes. Lai kļūtu par tiesnesi, personai pēc jurista kvalifikācijas iegūšanas ir jāmacās speciālā Tiesnešu skolā (atrodas Barselonā) – viens gads

mācības, viens gads stažēšanās. Uz 70 vietām katru gadu ir apmēram 5000 pretendenti. Pēc skolas pabeigšanas tiesneši sāk darbu zemākās instances tiesās.

Spānijas Augstākā tiesa. Augstākajā tiesā ir Civillietu kolēģija (10 tiesneši), Krimināllietu kolēģija (15 tiesneši), Administratīvo lietu kolēģija (33 tiesneši), Darba un sociālo lietu kolēģija (13 tiesneši), kā arī Militārā kolēģija (9 tiesneši). Tehniskās funkcijas veic Tehniskais kabinets, kura darbinieki palīdz arī sagatavot lietas izskatīšanai, veic judikatūras analīzi, ikdienā sagatavo un sniedz informāciju visiem Spānijas tiesnešiem par jaunumiem tiesu jomā, kā arī sniedz institucionālo atbalstu. Sekretāri atbild par tiesas dienas kārtību, sniedz atbalstu tiesnešiem. Katram tiesnesim ir divi juridiskie asistenti (palīgi).

Augstākā tiesa aktīvi iesaistās starptautiskajā sadarbībā. Reizi divos gados tiek rīkota augsta līmeņa tikšanās Latīņamerikā. Piedalās REDUE un REJUE tiklos. Regulāri sadarbojas ar kaimiņvalstīm Portugāli, Maroku, Franciju, Itāliju, jo ir līdzīgas tiesu sistēmas.

Augstākās tiesas Administrācijas delegācija kopā ar kolēģiem Spānijas Augstākajā tiesā

Visi tiesvedības dokumentu tiek reģistrēti sistēmā Lexnet, kas ir kopīga visu instanču tiesām (izņemot Konstitucionālo tiesu un autonomo apgabalu tiesas). Lietas ir papīra formātā, šobrīd tiek ieviesta elektroniskā lieta. E-lietu ieviešana ir noteikta ar likumu – piemēram, šī gada 23. aprīlī stājās spēkā likuma norma, kas nosaka, ka civillietās visi dokumenti tiek iesniegti tikai elektroniski (ar drošu elektronisko parakstu). Ja kaut kas tiek iesniegts papīra veidā, tas tiek ieskenēts un uzreiz atdots iesniedzējam (katrā tiesas zālē ir skeneris). Ja rodas šaubas par dokumenta juridisko spēku, tiek lūgts to iesniegt atkārtoti. Elektroniskā sistēma palīdz būtiski ietaupīt laiku, cilvēkresursus un papīra patēriņu. Visiem lietās dalībniekiem ir pieeja savai lietai un tās dokumentiem E-lietas sistēmā. Sistēma ir ļoti pārskatāma – ekrāns ir sadalīts divās daļās: kreisajā pusē ir „satura rādītājs” – visu lietā esošo dokumentu nosaukumi. Uzklikšķinot uz konkrēta dokumenta, tas atveras ekrāna labajā pusē. Tiesnesim un palīgam, strādājot ar lietu, ir iespējams elektroniskos dokumentus grupēt un atlasīt pēc dažādām pazīmēm, kā arī veikt elektroniskajos dokumentos pasvītrojumu un piezīmes. Darbojas automatiskā lietu sadale tiesnešiem. Spriedumu parakstīšana ir sarežģīta, jo tie jāparaksta 10 tiesnešiem precīzā secībā – vispirms referējošais tiesnesis, tad pārējie secībā pēc stāža Augstākajā tiesā. No 23.aprīļa tiesneši spriedumus paraksta elektroniski.

Spānijas Tieslietu padome. Tieslietu padome Spānijā būtiski atšķiras no Tieslietu padomes Latvijā – tai ir plašākas funkcijas. Tieslietu padome Spānijā ir finansiāli un administratīvi neatkarīga organizācija,

tai ir autonomija kā konstitucionālai iestādei. Tieslietu padomes plēnumā darbojas 21 tiesnesis.

Tieslietu padomes budžetu nosaka padomes plēnums. Lēmuma pieņemšanā plēnumam ir liela brīvība, tomēr, pieņemot Tieslietu padomes budžetu, analizē arī valsts budžetu un tā pieaugumu un cenšas iespēju robežās Tieslietu padomes budžetu korelēt ar valsts budžeta pieaugumu vai samazinājumu (2018.gadā pieaugums bija 2,4%).

Tiesnešu algas Spānijā tiek maksātas no Tieslietu ministrijas budžeta, vadoties pēc vienādiem principiem. Tiesneša alga sastāv no divām komponentēm: viena ir pamatalga, otra ir piesaistīta konkrēta tiesneša produktivitātei.

Budžeta izpildes kontroli atšķirībā no Latvijas veic iekšējais neatkarīgais kontrolieris, tomēr, līdzīgi kā Latvijā, to pārbauda arī Valsts kontrole.

Augstākās tiesas budžets ir iekļauts Tieslietu ministrijas budžetā, Augstākajai tiesai ir mazāka finansiāla autonomija nekā Tieslietu padomei. Neskatoties uz to, Spānijas Augstākā tiesa ir apmierināti ar piešķirtā budžeta apmēru.

Spānijas Tieslietu padome atbild par vienotu tiesu komunikāciju. Kopā pa visām Spānijas tiesām ir 35 komunikācijas speciālisti. 2015.gadā ir aktualizēts Komunikāciju protokols, kas nosaka tiesu komunikācijas vadlīnijas. Tiesas regulāri rīko preses konferences par svarīgākajām lietām. Ja lieta tiek izskatīta atklātā sēdē, to drīkst filmēt (ar likumā noteiktiem izņēmumiem). Tiesneši, kuri darbojas Tieslietu padomē, drīkst sniegt intervijas par vispārīgiem tiesu sistēmas jautājumiem. Tiesneši nesniedz medijiem informāciju par tiesu lietām,

to dara tikai komunikācijas speciālisti, tiesneši palīdz komunikācijas speciālistiem sagatavot informāciju par lietām. Visām tiesām ir vienota mājaslapa, kurā nodrošina pēc iespējas vairāk publiski pieejamas informācijas (piem., publicē tiesnešu kandidātu interviju video, CV utt.). Nolēmumus pirms publicēšanas anonimizē, to veic speciāls Dokumentācijas centrs. Tiesas komunicē sociālajos tīklos.

Tieslietu padome pēdējos gados virzās uz maksimālu informācijas digitalizāciju, lai sabiedrībai būtu pieejama plašāka informācija un tiesu darbs tiktu padarīts ātrāks un efektīvāks. Tiesnešiem un tiesu darbiniekiem ir sava informatīvā sistēma, kur var atrast visu informāciju par lietām, kā arī informāciju par personu adresēm, īpašumiem, nodokļiem utt. Vienā sistēmā ir saslēgtas daudzas iestādes – tiesas, Tieslietu padome, policija, bankas, pašvaldību nodokļu inspekcijas u.c. Šajā sistēmā tiesneši var, piemēram, uzlikt liegumu kontiem bankās – agrāk šis process varēja ilgt vairākus mēnešus, šobrīd aizņem dažas minūtes. Komunikācija ar cietumiem arī notiek elektroniski. Šobrīd tiek veidoti tiesu elektroniskie arhīvi.

Attiecībā uz Personas datu aizsardzības regulu, tieslietu jomu uzrauga Tieslietu padome, nevis Datu valsts inspekcija.

Spānijas Konstitucionālā tiesa. Konstitucionālajai tiesai ir autonomija gan budžeta, gan tiesiskā regulējuma ziņā. Tiesa pati apstiprina savu gada budžetu. Konstitucionālajā tiesā ir 12 tiesneši, kas darbojas četrās kolēģijās. Pagājušajā gadā izskatītas 6900 lietas, lietu skaits samazinās.

Konstitucionālās tiesas IT nodaļā strādā 32 darbinieki, tajā skaitā programmētāji – tiesa pati nodrošina visu savu IT sistēmu darbību, uzturēšanu un pilnveidošanu, praktiski nepiesaistot ārpalpojumus. Uzsākta visu procesu elektronizācija, jau vairāk nekā gadu sūdzību iesniegšana Konstitucionālajā tiesā privātpersonām ir pieejama tikai elektroniski. Viss vadības darbs, personāla vadība, finanšu vadība notiek elektroniski speciālās sistēmās. Tiesnešiem un darbiniekiem ir nodrošināta iespēja strādāt attālināti, tiek lietota CURIA mobilā aplikācija. Asistenti ar dokumentiem strādā praktiski tikai elektroniski, bet tiesneši joprojām papīra formātā.

EIROPAS SOCIĀLĀ FONDA PROJEKTS „JUSTĪCIJA ATTĪSTĪBAI”

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

SPĀNIJA: tiesu efektivitātes nodrošināšana

*Tieslietu padomes sekretariāta konsultante
Irina ČAŠA piedalījās Eiropas Publiskās
administrācijas institūta (EIPA) sadarbībā ar
Spānijas Tiesnešu mācību centru organizētajā kursā
„Reformu process Latvijas tiesu sistēmā: Spānijas
pieredze”.*

Vizītes laikā saņemta informācija par Spānijas tiesu sistēmas pārvaldību un darbības efektivitātes uzlabošanu.

Lietu uzkrājuma jautājumus risina ar jaunu tiesnešu vietu izveidošanu. Paredzēta iespēja tiesnesi iecelt ne tikai konkrētajā tiesā, bet provincē, vienā teritoriālajā apgabalā, tas ir, neatkarīgais teritoriālais tiesnesis vai „ceļojošais tiesnesis”, ar papildus samaksu un valsts apmaksātu autotransportu, ap 260 tiesnešiem visā Spānijas teritorijā.

Tiesu noslodzes mazināšanai tiek aprēķināts lietu skaits, noteikts minimāli izskatāmo lietu skaits. Ir liels īpatsvars ar lietām, ko varētu atrisināt pirmstiesas procesā.

Apstiprinātas vadlinijas lietu smaguma novērtēšanai (lietu sadales mērķiem). Ir noteiktas dažādas metodes, kā aprēķināt lietu izskatīšanas laiku: pēc lietu kategorijām ir aprēķināts, cik laika ir jāvelta konkrētai lietai, to apstiprina Tiesu varas ģenerālā padome. Datus vadliniju izstrādei ieguva no tiesnešiem, kuri precīzi aizpildīja tabulas, norādot, cik laika patērē katrai lietai un lietu veidam, tad apkopoja. Sarežģītās lietās var noteikt papildu laiku.

Kontroles mehānismi tiesu sistēmā: tiesnešu skola un kontroles dienests. Tiesnešu skola nodarbojas arī ar nolēmumu anonimizāciju, tos ievieto publiskajā datubāzē. Tas ir maksas pakalpojums – augstskolām, zinātniekiem, lai varētu pētīt tiesu praksi. Savukārt inspekcija ne tikai veic pārbaudes pēc savas iniciatīvas, bet arī pēc tiesas priekšsēdētāju iniciatīvas. Inspekcija apkopo profesionālās darbības standartus un sniedz rekomendācijas, kā uzlabot katras konkrētas tiesas darba kvalitāti. Reizi 3–4 gados katra tiesa tiek pārbaudīta (par termiņu pārvaldību; tiesas sēžu nozīmēšanu; par tiesneša izskatīto lietu skaitu, ja maz, tad uzstāda „izsekošanas programmu” tiesneša datorā, kas katru dienu tiesnesim sūta atskaiti par padarīto). Inspekcija ierodas arī „pieklājības vizītēs” pie jaunajiem tiesnešiem, lai vērtētu, kā viņi plāno savu darbu.

Katrā tiesā ir arī laika monitorings: ja tiesnesim liels lietu uzkrājums, viņam katru nedēļu jāsniedz atskaite par paveikto. Lekcijas universitātē tiesnesis var lasīt pēc tiesas darba laika, t.i., pēc plkst.15.00, bet tam jāsaņem Tieslietu padomes atļauja un tiesas priekšsēdētāja atļauja. Šīs atļaujas strādāt ārpus tiesas ir publiski pieejamas, tās var redzēt Tieslietu padomes mājaslapā.

Tieslietu padomes mājaslapā ir apkopota visa informācija par tiesu sistēmu, tostarp par budžetu, amatpersonu deklarācijas, tiesu kalendāri, Tieslietu padomes priekšsēdētāja darba kalendārs, normatīvais regulējums, arī visi starptautiskie līgumi. Tāpat portālā ir viss par Eiropas Savienības Tiesu un Eiropas Cilvēktiesību tiesu, spriedumi tiek tulkoti spāņu valodā,

lai arī sabiedrībai būtu saprotami. Tieslietu padomes uzturētajā mājaslapā ir arī visa Spānijas tiesnešu mācību centra informācija. Portālā ir virtuālā bibliotēka, programma HELP (*help.coe.int*). Tiesas dokumentācijas centrs (kas atbild par datu bāzi un interneta vietni). Mākslīgā intelekta izmantošana: projekts datu analīzei par spriedumiem, kas ir pieņemti. Tiesu varas ģenerālā padome katru ceturksni publicē statistikas informāciju.

Ja tiesnesis vēlas pāriet uz citu tiesu, viņš piesakās konkursā. Jaunajā tiesā jānostrādā vismaz 2 gadi, tad

var rotēt atkal. Ja tiesnesis vēlas pārkvalificēties (piem., no krimināllietu nozares uz civillietu), viņam ir iespēja saņemt papildu mācības.

Nemot vērā Spānijas pieredzi, arī Latvijā būtu izvērtējama iespēja izstrādāt lietu „svēršanas” (novērtēšanas) vadlīnijas. Būtu noderīgi izpētīt Spānijas pieredzi komunikācijas nodrošināšanā un komunikatoru tikla veidošanā. Latvijas tiesnešiem būtu jāsniedz plašāku informāciju par Eiropas Padomes HELP programmas piedāvātajām iespējām, pieejamiem kursiem.

PORTUGĀLE: tiesību jautājumu izpēte tiesu vajadzībām, zinātnisko padomnieku darbs

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas zinātniski analītiskie padomnieki Māris BURBERGS un Aleksandrs POTAIČUKS, konsultante Kristīne LAGANOVSKA un konsultante likumu piemērošanas jautājumos Zinaida INDRŪNA pieredzes apmaiņā ar Portugāles tiesu un citu institūciju darbiniekiem iepazīs ar padziļinātu tiesību jautājumu izpēti veiktā tiesu vajadzībām, apkopojumu veidošanu un tiesu praksi pieejamības sabiedrībai nodrošināšanu.

Tiesnešu mācību centrs. Portugāles Tiesnešu mācību centra divas galvenās funkcijas ir tiesnešu un prokuroru kandidātu apmācības un tālākizglītības semināru organizēšana. Tiesnešu un prokuroru kandidātu apmācību kopējais ilgums ir 3 gadi. Pēc iestājeksāmena nokārtošanas kandidāti apmeklē lekcijas gada garumā. Pēc tam seko 2 gadu ilga stažēšanās tiesā vai prokuratūrā, kas tiek īstenota sadarbībā ar mācību centru. Apmācības īsteno praktizējoši tiesneši un prokurori, kuri uz apmācību laiku tiek norīkoti pilna laika darbā mācību centrā. Apmācību laikā tiek izmantotas reālas tiesu lietas, kas tiek anonimizētas.

Tālākizglītības semināri ir par aktuāliem tiesību jautājumiem visās tiesību nozarēs, tos vada tiesneši, speciālisti no starptautiskām institūcijām, universitāšu pasniedzēji un citi speciālisti. Semināri ir pieejami tikai tiesnešiem un prokuroriem. Tiesnešiem un prokuroriem ir pienākums apmeklēt vismaz divus seminārus gadā. Tiesu darbiniekiem zināšanu ieguve Tiesnešu mācību centrā nav iespējama.

Konstitucionālā tiesa. Portugāles Konstitucionālajā tiesā ir trīs zinātnisko padomnieku amata vietas, šobrīd strādā viens. Zinātniskais padomnieks veic padziļinātu tiesību jautājumu izpēti, kam velta vairākus mēnešus (piemēram, surogātmašu tiesiskā regulējuma izpētei tika veltīti 10 mēneši). Zinātniskais padomnieks apkopojumā ietver plašu materiālu klāstu – citu valstu, starptautisko institūciju praksi, tiesību zinātnes atziņas. Apkopojumā padomnieks var sniegt arī savus secinājumus par apskatīto jautājumu.

Nepieciešamo informāciju zinātniskais padomnieks iegūst, cita starpā, arī caur Konstitucionālās tiesas dalību starptautiskos forumos. Piemēram, Konstitucionālā tiesa ir daļa no Eiropas Padomes *Superior Courts Network*, kura ietvaros iespējams iegūt konsultācijas no Eiropas Cilvēktiesību tiesas Reģistra par ECT praksi, Eiropas Padomes valstu salīdzinošajiem pētījumiem. Arī Latvijas Augstākā tiesa varētu apsvērt pievienošanos šim tīklam.

Zinātniskā padomnieka kvalifikācijas celšana tiek nodrošināta ar starptautisku konferenci un semināru apmeklēšanu.

Konstitucionālajai tiesai ir divas datubāzes – viena iekšējai lietošanai, otra ir pieejama publiski. Publiski pieejamās datubāzes padziļinātai izmantošanai ir nepieciešama autorizēšanās. Datubāzēs tiek iekļauts arī nolēmuma kopsavilkums, kuru raksta referējošais tiesnesis. Konstitucionālās tiesas spriedumi tiek publicēti arī valsts oficiālajā vēstnesī un ar to saistītajā interneta vietnē.

Lisabonas apgabaltiesa. Portugāles pirmās un apelācijas instances tiesās nav zinātniskā padomnieka vai tiesneša palīga amata vietas. Šo instanču tiesneši paši raksta visus nolēmumus un nepieciešamības gadījumā veic jautājumu padziļinātu izpēti.

Publiski ir pieejami tikai noteikti Lisabonas apgabaltiesas nolēmumi. Publicējamo nolēmumu atlasī veic 5 norīkoti tiesneši. Lēmums par publicēšanu nav

koleģiāls; katrs no šiem tiesnešiem izlemj, vai kāds nolēmums ir publicējams. Citi apgabaltiesas tiesneši var ieteikt nolēmumu publicēšanai, ja uzskata, ka tas ir nozīmīgs. Nolēmumu anonimizāciju veic apgabaltiesas kanceleja.

Augstākā tiesa. Portugāles Augstākajā tiesā nav zinātniskā padomnieka amata vietu, bet šīs funkcijas uzņemas asistējošie tiesneši. Asistējošie tiesneši ir zemāku instanču tiesneši, kuri stažējas Augstākajā tiesā. Šobrīd Augstākajā tiesā ir 30 asistējošie tiesneši, kuri veic tiesību jautājumu padziļinātu izpēti, veido tiesu prakses apkopojumus. Tiesu prakses apkopojumi tiek veidoti gan par noteiktu laika posmu (piemēram, par katru gadu), gan par specifisku tiesību jautājumu. Apkopojumi ir publiski pieejami Augstākās tiesas mājaslapā.

Augstākās tiesas nolēmumi tiek publicēti datubāzē, kura ir publiski pieejama. Nolēmumam tiek pievienots kopsavilkums, kuru raksta referējošais tiesnesis. Ja

referējošais tiesnesis nav uzrakstījis kopsavilkumu, to dara asistējošais tiesnesis. Nolēmumu anonimizāciju veic kanceleja.

Augstākā administratīvā tiesa. Portugāles Augstākajā administratīvajā tiesā ir izveidotas vairākas zinātnisko padomnieku amata vietas. Zinātnisko padomnieku pienākumi ir pielīdzināmi Latvijas tiesnešu palīgu pienākumiem – viņi pamatā veic lietu izpēti un nolēmuma aprakstošās daļas izveidi. Tikai retos gadījumos zinātniskie padomnieki tiek uzaicināti rakstīt arī motīvu daļu. Augstākās administratīvās tiesas nolēmumu anonimizāciju veic tiesneši, jo neatklājamo datu apjoms esot vērtējams jautājums. Nolēmumi tiek publicēti tiesas mājaslapā un valsts oficiālajā vēstnesī.

Augstākā administratīvā tiesa informēja par plāniem Portugālē izveidot atsevišķu zinātnisko padomnieku institūciju, kas atbalstītu visu Portugāles tiesu darbu ar kvalitatīviem pētījumiem.

PIEREDZES APMAIŅAS PROGRAMMAS

TIEKAS LATVIJAS UN IGAUNIJAS AUGSTĀKO TIESU KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTA/ PALĀTAS DARBINIEKI

Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja palidze Sanita JEFIMOVA, zinātniski analītiskie padomnieki Jānis BAUMANIS un Nora MAGONE, tiesnešu palīgi Agnese ADGERE, Edīte TURKOPULE, Līga AŠITOKA un Dana MARZAVINA aprīli Tartu piedalījās kopīgā sanāksmē ar Igaunijas Augstākās tiesas Krimināllietu palātas tiesnešu palīgiem un padomniekiem.

Sanāksmē apspriesti šādi jautājumi.

Par Tiesu informācijas sistēmu. Atšķirībā no Latvijas Igaunijā izveidota informācijas sistēma, kurā apkopoti dati no pirmstiesas kriminālprocesa un iztiesāšanas, proti, nepastāv dažādas sistēmas un dati ir pieejami vienkopus. Turklāt Igaunijā ir izveidots pilotprojekts e-lietai, kurā lietas dokumenti ir digitāli. Pievienojot nolēmumu tiesu sistēmā, tam papildus tiek pievienoti atslēgvārdi, kuri turpmāk atvieglo atbilstošas tiesu prakses meklēšanas iespējas. Tiesu informatīvā sistēma ir savienota arī ar Tiesību aktu sistēmu (līdzīga kā www.likumi.lv) – pie konkrētiem likumu pantiem ir pieejamas saites uz konkrētām lietām. Arī Igaunijā tiek pārraudzīta šīs sistēmas godprātīga izmantošana. Pārrunājot gan Latvijas, gan Igaunijas informācijas sistēmu darbību un specifiku, efektīvi un vērtīgi likās, ka Igaunijas sistēmā ir pieejami dati no pirmstiesas kriminālprocesa, kas varētu būt lietderīgi, iztiesājot lietu un izvērtējot atsevišķus iespējamus Kriminālprocesa normu pārkāpumus un to ietekmi uz pierādīšanu.

Par tiesnešu palīgu/padomnieku atlases kārtību. Igaunijas Augstākās tiesas padomniekam jābūt ar maģistra grādu tiesību zinātnē. Padomniekam ir jāatbilst prasībām, kādas ir izvirzītas tiesnesim. Padomnieku atlases kārtība ir noteikta likumā. Padomnieks ir ierēdnis. Padomniekus izvēlas atklātā konkursā komisija, kurā ietilpst Augstākās tiesas priekšsēdētājs, divi tiesneši, padomnieks un administrācijas pārstāvis. Līdzīgi kā Latvijā, izvērtējot kandidātus tiesnešu palīgu vai padomnieku amatam,

Igaunijā konkurss uz padomnieka amatu noris trīs kārtās. Pirmajā kārtā padomnieku kandidātus izvērtē pēc iesniegtiem dokumentiem. Otrajā kārtā notiek rakstisks pārbaudījums, kura laikā padomnieka kandidātam jāsniedz atbilde par piedāvātās lietas risinājumu. Situācijā, kad komisijai nav šaubu par kandidāta kompetenci, otro kārtu var arī izlaist. Trešajā kārtā notiek mutiskās pārrunas, kuru laikā tiek pārbaudītas kandidāta zināšanas, noskaidrota motivācija, personīgās īpašības.

Padomnieku atlasē priekšroka tiek dota personām, kuras ir ieguvušas praksi Augstākajā tiesā un saņēmušas labu prakses vadītāja novērtējumu. Par prakses vadīšanu atbildīgs ir konkrēts Augstākās tiesas Krimināllietu palātas padomnieks.

2016.gadā pieņemta jauna kārtība, pēc kuras padomniekus vispirms amatā ieceļ uz 3 gadiem, tad šo termiņu pagarina vēl uz 3 gadiem, un trešajā reizē padomnieks tiek iecelts amatā bez termiņa ierobežojuma. Šāda kārtība tika veidota, lai motivētu padomniekus pretendēt uz vakantajām tiesnešu amata vietām citās tiesās, pieņemot, ka šajā laikā viņi būs ieguvuši nepieciešamās zināšanas un pieredzi.

Par tiesnešu palīgu/padomnieku pilnvarām un darba specifiku. Igaunijas Augstākajā tiesā ir 33 padomnieki, no kuriem 8 padomnieki strādā Krimināllietu palātā. Igaunijā padomnieki nav piesaistīti konkrētam tiesnesim, bet konkrētai lietai. Igaunijas Augstākajā tiesā padomnieks, saņemot krimināllietu, sniedz rakstveida viedokli par lietas izskatīšanas iespējamību, proti, vai tā būtu pieņemama skatīšanai kasācijas kārtībā. Viedokli izvērtē trīs Augstākās tiesas tiesneši un, ja viens tiesnesis uzskata, ka lieta jāizskata, lieta tiek pieņemta izskatīšanā. Igaunijas Augstākajā tiesā 2017.gadā izskatīšanai tika pieņemti 11% lietu.

Pieņemot lietu izskatīšanai, padomnieks sadarbībā ar tiesnešiem raksta nolēmuma projektu. Apspriežot lietu un

pārrunājot tās virzību un sagatavoto nolēmuma projektu, tiesas sastāva apspriedē piedalās padomnieks. Sagatavojot nolēmuma projektu, padomnieks apzina esošo tiesu praksi, izpēta attiecināmo tiesu praksi un nepieciešamības gadījumā sadarbojas ar Igaunijas Augstākās tiesas analītisko nodaļu (tās funkcijas zināmā mērā ir salīdzināmas ar Latvijas Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītisko nodaļu. Te gan atzīmējams, ka Igaunijā šī nodaļa neveic tiesu prakses apkopojumus par tiesu nolēmumiem zemāku instanču tiesās).

Par padomnieku profesionālās kvalifikācijas pilnveides iespējām. Igaunijas Augstākajā tiesā ir izveidota speciāla nodaļa, kuras kompetencē ir tiesnešu un padomnieku tālākizglītības nodrošināšana. Augstākās tiesas padomniekiem ir iespēja apmeklēt visas mācības, kuras tiek rīkotas tiesnešiem. Kā uzsvēra Krimināllietu palātas padomnieki, viņiem tiek nodrošinātas plašas iespējas iegūt papildu zināšanas un pieredzi.

Igaunijas Augstākās tiesas padomniekam tiek piedāvāta iespēja uz pusgadu iegūt pieredzi zemāku instanču tiesās. Tādējādi padomniekam ir iespējas iepazīt zemāku instanču tiesu darba organizāciju un specifiku ne tikai teorētiski, bet arī praksē, šāda pieredze un zināšanas padomniekam būs noderīgas, nākotnē pretendējot uz tiesneša amatu. Šeit jāņem vērā, ka zemāku instanču tiesās palīgi ir piesaistīti konkrētam tiesnesim. Augstākās tiesas padomniekiem tiesas budžeta ietvaros ir iespēja apmeklēt apmācības arī ārvalstīs.

Vairāki Igaunijas Augstākās tiesas padomnieki ir mācībspēki augstskolās. Īpaši tika uzsvērts, ka padomnieki faktiski ir vienīgie, kas pasniedz tiesības par sodu izpildi.

Pārrunājot Latvijas un Igaunijas tiesnešu palīgu un padomnieku apmācības iespējas, vērtīgi liktos, ja arī Latvijas Augstākās tiesas tiesnešu palīgi varētu piedalīties apmācībās ārvalstīs.

Par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu. Igaunijā tiek izdalīti trīs medicīniska rakstura

piespiedu līdzekļu piemērošanas pamati: 1) psihiatriskā piespiedu ārstēšana; 2) narkotisko vielu atkarības piespiedu ārstēšana; 3) personu, kuras izdara noteikta veida seksuāla rakstura noziedzīgus nodarījumus, piespiedu ārstēšana. Piespiedu ārstēšanai nav termiņa. Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana nav saistīta ne ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu, ne ar sankciju, kas paredzēta par šo noziedzīgo nodarījumu. Tāpat Igaunijā nav noteikts, ka katru gadu tiesai būtu jāizvērtē, vai nav grozāms vai atceļams piemērotais medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis. Taču, ja personai vairāk nekā četrus gadus tiek piemērots medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis, tiek nozīmētā ārstu komisijas ekspertīze. Piespiedu ārstēšana no narkotisko vielu atkarības un tādu personu ārstēšana, kuras izdarušas noteikta veida seksuāla rakstura noziedzīgus nodarījumus, regulēta atsevišķi un citādāk. Par piespiedu ārstēšanas pārtraukšanu iesniegumus ir tiesīgi iesniegt aizstāvji, tuvinieki un medicīnas iestāde. Igaunijas Augstākā tiesa atzina, ka arī pati persona to ir tiesīga darīt. Šādā gadījumā personai tiek piešķirts valsts nodrošināts aizstāvis.

Latvijā attiecībā uz medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu ir ieviests detalizētāks regulējums, kas paredz lielāku regulāru kontroli pār piemēroto medicīniska rakstura piespiedu līdzekli.

Par Augstākās tiesas nolēmuma struktūru un saturu. Sanāksmes laikā tika demonstrēti Igaunijas Augstākās tiesas nolēmumi. Atšķirībā no Latvijas, Igaunijā pēc ievada daļas nolēmumā tiek iekļauta rezolutīvā daļa. Parasti nolēmuma aprakstošā daļa ir lakoniska. Tajā tiek iekļauts tikai būtiskākais uz sūdzības izskatīšanu attiecinamais lietas apraksts.

Pārrunājot lēmumu par atteikšanos skatīt lietu kasācijas kārtībā saturu, Igaunijā šie lēmumi ir īsi un lakoniski un satur atsauci tikai uz konkrētām normatīvo aktu tiesību normām bez papildu paskaidrojumiem vai argumentiem par sūdzības nepieņemamību.

Krimināllietu departamenta zinātniskie padomnieki un tiesnešu palīgi Igaunijas Augstākās tiesas zālē

LATVIJAS PĀRSTĀVĪBA EIROPAS PADOMES TIESLIETU ORGANIZĀCIJĀS

Latvijas pārstāve CEPEJ Aija Branta saņēma apbalvojumu – goda plāksni – par ieguldījumu tieslietu kvalitātes un efektivitātes stiprināšanā Eiropā. Šādu apbalvojumu saņēma arī kolēģi no Andoras, Somijas, Vācijas un Ungārijas. Apbalvojumu pasniedza CEPEJ prezidents Georgs Stava.

Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta tiesnese Aija BRANTA kā Latvijas pārstāve Eiropas Padomes Tieslietu sistēmu efektivizācijas komisijā (CEPEJ) piedalījās komisijas plenārsēdē 2018.gada jūnijā Strasbūrā.

Plenārsēdes pirmā diena sākās ar konferenci – semināru „Mākslīgais intelekts un tiesas spriešanas kvalitāte”. Referāti bija sagatavoti par šādiem tematiem: Mākslīgais intelekts – palīgs tiesas spriešanas efektivitātes un kvalitātes uzlabošanai, Kas ir „mākslīgais intelekts”, Mākslīgais intelekts un krimināltiesības, Mākslīgā intelekta loma nolēmumu pieņemšanas procesā. Konference – seminārs noslēdzās ar diskusiju un CEPEJ darba plāna „Uz Eiropas ētikas algoritmu?” prezentāciju.

Pēc konferences – semināra vairāku valstu pārstāvji isumā informēja CEPEJ par pēdējā gadā nozīmīgākajiem sasniegumiem tieslietu efektivizācijas jomā.

Tā kā pašlaik rit darbs pie Eiropas tieslietu sistēmu izvērtējuma cikla (2016–2018) sagatavošanas, notika šī dokumenta apspriešana, noteikts termiņš pēdējo labojumu un precizējumu iesniegšanai, kā arī 2018.gada CEPEJ Ziņojuma „Eiropas Tieslietu sistēmas – tiesas spriešanas

efektivitāte un kvalitāte” publicēšanas un komunikācijas stratēģijas apspriešana. Pārskata Ziņojums, kas sniedz nelielu pārskatu par tieslietu sistēmām un valdošajām tendencēm tieslietu jomā 45 valstīs (arī Marokā un Izraēlā), prezentēts preses konferencē 4.oktobrī Parīzē.

Apspriesta arī sadarbība ar Eiropas Savienību *Justice Scoreboard* ietvaros, kā arī kolēģu izvērtējuma vizīšu ietvaros Gruzijā un Montenegro gūtā informācija par šo valstu tieslietu sistēmām un nepieciešamajiem uzlabojumiem tajās.

Informāciju par CEPEJ ietvaros paveikto darbu sniedza CEPEJ-GT-QUAL un SATURN Centre grupu vadītāji. Apspriesti un pieņemti CEPEJ-GT-MED darba grupas izstrādātie dokumenti *Road map of the CEPEJ-GT-MED* un *Mediation Development Toolkit*.

Road map balstās uz dalībvalstīs iepriekš veiktās aptaujas par CEPEJ vadlīniju ietekmi rezultātiem. Mērķis ir noteikt ieviešamos pasākumus mediācijas biežākai izmantošanai. CEPEJ ir sastādījusi Eiropas Padomē izstrādāto instrumentu sarakstu mediācijas jomā, konkrēti, Eiropas Padomes Rekomendāciju(98) 1 par mediāciju ģimenes lietās, Rekomendāciju(99) 19 par mediāciju krimināllietās, Rekomendāciju(2001) 9 par strīdu risināšanas alternatīvajām metodēm

starp amatpersonām un privātpersonām, Rekomendāciju(2002) 10 par mediāciju civillietās, kā arī Vadlinijas minēto rekomendāciju ieviešanai, kuru uzdevums ir sniegt palīdzību Dalībvalstīm mediācijas izmantošanas veicināšanai dažādās jomās, kā arī atbalstīt mediatorus to ikdienas praktiskajā darbā. Savukārt *Toolkit* ir dinamisks mediācijas rīku apkopojums, kas nodrošina CEPEJ Vadliniju mediācijā ieviešanu: tajā apkopotos mediācijas rīkus Dalībvalstis var piemērot konkrētajām vajadzībām un situācijai. Dokumentā minēto rīku uzskaitījumu plānots papildināt. Šie dokumenti ir Starptautiskā Mediācijas institūta (IMI) un Eiropas Padomes Advokātu biedrības (CCBE) veiksmīgas sadarbības rezultāts.

Apspriests *ad hoc* darba grupas sagatavotais dokuments par CEPEJ lietoto definīciju harmonizēšanu, to plānots apstiprināt šā gada decembrī.

Sekretariāts informēja plenārsēdē par CEPEJ sadarbības programmu norisi. Noslēgusies sadarbības programma Tunisijā un Jordānā. Sadarbības programmas mērķis bija demokrātiskas pārvaldības stiprināšana. Uzsāktas sadarbības programmas Albānijā, Kosovā un Slovēnijā ar mērķi tieslietu sistēmas efektivitātes un kvalitātes stiprināšana. Tiek apspriesta sadarbība ar Spāniju digitālās justīcijas (*cyberjustice*) jomā, mainot un uzlabojot datu iegūšanu, kā arī sadarbība ar Maltu tieslietu efektivizācijas jomā.

Noslēgusies arī Latvijas sadarbības programma ar CEPEJ Eiropas Savienības Sociālā fonda „Justīcija attīstībai” ietvaros. CEPEJ eksperti strādāja pie Latvijas tieslietu sistēmas izvērtējuma. Sadarbības programma noslēdzās ar ekspertu vizīti Rīgā februārī, kad eksperti uzstājās ar Ziņojumu, izvērtējot Latvijas tiesu sistēmu, un norādīja gan uz sasniegumiem, gan jomām, kurās veicami uzlabojumi.

Latvijas pārstāve CEPEJ sniedza savu vērtējumu par ekspertu Ziņojumu, pievērsoties trīs galvenajiem punktiem Ziņojumā, proti, jautājumam par Tieslietu padomi, lietu izskatīšanas termiņiem un juridiskās palīdzības problemātikai.

Būtisks dokuments, ar ko plenārsēdē iepazīstināja CEPEJ prezidents Georgs Stava, bija CEPEJ Biroja komentāri par Eiropas Padomes Parlamentārās Asamblejas Rekomendāciju 2121(2018) Eiropas Padomes Konvencijas par advokāta profesiju izstrādei (*The case for drafting a European Convention on the profession of lawyer*).

Informāciju par CEPEJ sadarbību ar citām Eiropas Padomes institūcijām sniedza Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes (CCJE), Eiropas Prokuroru konsultatīvās padomes (CCPE) un Eiropas Tiesiskās sadarbības komitejas (CDCJ) pārstāvji.

Saistībā ar sadarbību ar Eiropas Savienību Bulgārijas pārstāvis informēja par paveikto prezidentūras laikā, savukārt Austrijas pārstāvis par valsts ieplānoto prezidentūras laikā.

CEPEJ 15.GADADIENA

Šī plenārsēde bija nozīmīga ar to, ka tika atzīmēta CEPEJ 15.gadadiena. Plenārsēdē piedalījās tās bijušie prezidenti Eberhards Dešs (*Eberhard Desch*) un Džons Steisijs (*John Stacey*). Par godu svinīgajam pasākumam izdota brošūra „15 gadi, kalpojot justīcijai Eiropā”. Tajā dots ieskats par CEPEJ izveidošanu, misiju, uzdevumiem, organizāciju, kā arī minēti tās būtiskākie sasniegumi un nozīmīgākās ieceres turpmākajam darbam.

Sakarā ar CEPEJ 15.gadu jubileju Sekretariāta priekšsēdētājs Stefans Lenbežērs (*Stephane Leyenberger*), kurš ir arī Savernas (*Saverne*) mērs, organizēja ekskursiju uz šo skaisto Francijas pilsētiņu, kas atrodas tikai dažu desmitu kilometru attālumā no Strasbūras.

IV

LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE

2018.GADA 7.SEPTEMBRI

PAMATTĒMA: LATVIJAS TIESU SISTĒMAS SIMTGADE UN PERSPEKTĪVA

Latvijas tiesnešu konference bija veltīta Latvijas tiesu sistēmas simtgadei, ar skatu perspektīvā. Konferences viesi bija Augstāko tiesu pārstāvji no valstīm, kas arī svin savu valstu simtgades, – Lietuvas, Igaunijas, Somijas un Polijas.

Latvijas tiesnešus uzrunāja Valsts prezidents Raimonds Vējonis, Tieslietu padomes priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs Gaidis Bērziņš, Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele, tieslietu ministrs Dzintars Rasnačs.

Pamatzīņojumus konferencē sniedza Sanita Osipova un Egils Levits. Satversmes tiesas tiesnese, LU Juridiskās fakultātes profesore Sanita Osipova atskatījās uz Latvijas tiesību sistēmas veidošanu un nostiprināšanu līdz Latvijas okupācijai 1940.gadā. Savukārt Eiropas Savienības Tiesas tiesneša Egila Levita tēma bija par Latvijas tiesību attīstību

kopš 1990.gada – no padomju sistēmas uz modernu Eiropas Savienības dalībvalsts tiesību sistēmu.

Konferences noslēguma daļa bija veltīta Tieslietu padomes un Tiesnešu ētikas komisijas locekļu vēlēšanām. Ņemot vērā, ka beidzas divu atkārtotu termiņu pilnvaru laiks pieciem Tieslietu padomes locekļiem un vienam Tiesnešu ētikas komisijas loceklim, Tiesnešu konference uzklusēja nākamo kandidātu redzējumu darbībai šajās pašpārvaldes institūcijās. Balsošana par kandidātiem notika 11.septembrī elektroniskajās vēlēšanās.

Tiesnešu konferencē piedalījās 313 no 558 Latvijas tiesnešiem.

Šajā Biļetena numurā publicējam konferences materiālus – uzrunas, pamatzīņojumus, Tieslietu padomes un Tiesnešu ētikas komisijas locekļu un kandidātu uzstāšanās.

KĀDAI BŪT LATVIJAS TIESU SISTĒMAI OTRAJĀ GADU SIMTĀ

Izmantojot mobilās tehnoloģijas, Tiesnešu konferencē 7.septembrī tapa vēlējums Latvijas tiesu sistēmai otrajā gadu simtā. Ikviens bija aicināts uzrakstīt savu novēlējumu, un, tos visus kopā saliekot, veidojās vēlējumu „lideru” zīmējums.

Visvairāk Latvijas tieslietu sistēmai novēlēts: **NEATKARĪBU! IZTURĪBU! DROSMI! TAISNĪGUMU! GODĪGUMU! GUDRĪBU! VIEDUMU! ATTĪSTĪBU! IZCILĪBU! VEIKSMI!**

Un ir vēl vairāk nekā simts citu vēlējumu. Tie sarindoti alfabēta secībā.

Top vēlējums Latvijas tiesu sistēmai. Ar katru klātnākušo vēlējumu bilde uz ekrāna mainās. Jānis Dreimanis no Tiesu administrācijas vada šo procesu.

Ko novēlat Latvijas tiesu sistēmai otrajā gadu simtā?

Atbalstu! Atbildīgumu! Atbilstošu atalgojumu! Atdalīties no izpildvaras! Atklātību! Atsvaru! Attīstību! Augstu laimi! Atveseļošanās! Autoritāti! Ballē kārtīgi izdancoties! Brīvību! Cerību! Cienīt vērtības! Cieņu! Cieņpilnu attieksmi! Cilvēciskumu! Cilvēcību! Darbaprieku! Darīt! Daudz laimes! Degsmi! Dieva palīdzību! Domāt! Drosmi! Drosmīgus tiesnešus! Drošību! Dziļumu! Ētiku! Finansiālu stabilitāti! Gaismu! Godaprātu! Godīgumu! Gudrību! Gudru prātu! Gudru valdību! Humora izjūtu! Ideālismu! Ideālus tiesnešus! Iedvesmu! Ieinteresētību! Ilgu mūžu! Ilgu mūžu Latvijai! Intelektuālo domāšanu! Inteliģenci! Intuīciju! Izaugsmi! Izcilību! Izcilus tiesnešus! Izdošanos! Izglītību! Izpildvaras atbalstu! Izpratni! Izturību! Labklājību! Labu atalgojumu! Labu tradīciju noturību! Labus kolēģus! Labus palīgus tiesnešiem! Lai Latvijas tiesneši zied un zeļ! Laimi! Laimīgus tiesnešus! Latviešu sīkstumu! Latviskumu! Lepni turēt! Lepnumu! Lidzsvaru! Mainīties! Materiālo nodrošinājumu! Mieru! Misijas apziņu! Mīlestību! Mīlēt savu valsti un lepoties ar to! Miļumu! Mobilitāti! Možu garu! Mūsdienīgumu! Nealkatību! Neapstāties izaugsmē! Neatkarību! Neatlaidību! Neietekmējamību! Nepadoties! Nervus cietus kā riekstu! Nostiprināties! Objektivitāti! Optimismu! Pacietību! Panākumus! Pastāvēt! Pastāvību! Pašattīrīties! Pašcieņu! Paškritiku! Pašpaļāvību! Patiesību! Patstāvību! Pārlicību! Partību! Pēctecību! Pilnību! Pilnveidoties! Prieku! Profesionalitāti! Radošumu! Sabiedrības atbalstu! Sabiedrības izpratni! Saprātni! Saprātu! Saskaņu! Saticību! Saules mūžu Latvijai! Sirdsgudrību! Sīkstumu! Spēku! Stabilitāti! Stingru mugurkaulu! Stipru tiesu varu! Stiprumu! Šokolādi! Taisnību! Taisnīgumu! Talantīgumu! Tautas uzticību! Tālredzību! Ticību! Tiekies uz pilnību! Tiesiskumu! Tiesībmiestību! Tiesu administrācijai būt pie Tieslietu padomes! Tīrību! Turību! Uzplaukumu! Uzticamību! Uzticēšanos! Uzticību! Veiksmi! Veiksmīgus tiesnešus! Veselību! Veselo saprātu! Viedumu! Vienotību! Vienprātību! Viziju!

Vēlējumu rakstīšana

IKVIENAM TIESNESIM IR JĀTIECAS UZ IZCILĪBU

VALSTS PREZIDENTA RAIMONDA VĒJOŅA UZRUNA LATVIJAS TIESU SISTĒMAS SIMTGADĒI VELTĪTAJĀ KONFERENCĒ

Godātie tiesneši! Ekselences! Konferences viesi! Cienjamās dāmas un godātie kungi!

Valsts nav iedomājama bez tiesībām un tiesu sistēmas. Pēc Latvijas valsts dibināšanas viens no pirmajiem lēmumiem bija pašiem savas tiesu sistēmas izveidošana. Tādēļ šogad atzīmējam arī Latvijas tiesu sistēmas simtgadi.

Atskatoties uz paveikto, mēs tiešām varam būt lepmi. Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas ir izveidota neatkarīga, eiropiska tiesu sistēma un tiesu darbu nosaka tiesiskās valsts standartiem atbilstoši likumi.

Paldies visiem, kuri ik dienu strādā, lai Latvija būtu tiesiska valsts. Daudzu Latvijas tiesnešu profesionalitāte un godprātīgais darbs dod būtisku pienesumu tiesiskuma nostiprināšanā.

Pēc Eiropas Savienības rādītājiem mēs esam tikai pa vidu, tāpēc mēs nedrīkstam apstāties pie sasniegtā un piedāvāt Latvijas iedzīvotājiem viduvēju tiesu sistēmu. Ikvienam tiesnesim ir jātiecas uz izcilību un katrā lietā ir jāizdara iespējami labākais savu pilnvaru robežās.

Ikvienam tiesnesim ir jābūt pārliecinātam par panākto taisnīgumu un tiesiskumu, kad tinte uz tiesas nolēmuma ir nožuvusi. Tad mēs varēsim teikt, ka taisnīgums Latvijā tiek nodrošināts bez kompromisiem.

To, ka tiesu sistēmā darāmā vēl ir daudz, ļoti spilgti parāda nesenais ziņojums par problēmām maksātspējas jomā. Atsevišķi tiesneši ir bijuši aktīvi iesaistīti dažādu šaubīgu shēmu piesegšanā, tādējādi metot ēnu pār tiesu sistēmu kopumā.

Izmantojot iespēju, vēlos teikt paldies katram tiesnesim, kas aktīvi iesaistījās šo lietu izpētē un apspriešanā. Paldies Jums! Iespējams, ka maksātspējas procesu tiesvedību izvērtējums nebūtu nonācis Tieslietu padomes darba kārtībā, ja žurnālisti nebūtu tik neatlaidīgi darijuši savu darbu. Tāpēc paldies arī žurnālistiem!

Spēja izvērtēt problēmas maksātspējas jomā un apspriest tās ar sabiedrību parāda tiesu varas gatavību

mainīties. Iesāktais nedrīkst palikt pusceļā. Nepieciešams veikt sistēmiskus pilnveidojumus, lai nekas līdzīgs neatkārtotos ne šajā lietu kategorijā, ne arī citās lietās.

Godātie tiesneši!

Tiesas spriešana un taisnīguma nodrošināšana ir viena no svarīgākajām valsts funkcijām. Taču katram iedzīvotājam sastapšanās ar tiesu varu ir individuāla. Tādēļ sabiedrības acīs visi tiesneši ir vienlīdzīgi – katra tiesneša darbs, attieksme pret lietas dalībniekiem un spēja nodrošināt taisnīgumu veido priekšstatu par visu sistēmu.

Mums no visiem tiesnešiem ir jāprasa profesionalitāte, atbildība un drosme spriest taisnīgu tiesu un izlemt sarežģītus jautājumus. Neviens tiesnesis un neviena tiesu instance nav izņēmums. Likuma neskaidrība vai Augstākās tiesas prakses neesamība nevar kalpot par attaisnojumu, ja lietā nav nodrošināts taisnīgums.

Es vēlos vērst īpašu uzmanību uz pirmās instances tiesas tiesnešiem, kuri veido visas tiesu sistēmas pamatu. Tiesu reformas tika veiktas ar mērķi, lai rajona vai pilsētas tiesa spētu izskatīt un taisnīgi izspriest katru lietu. Paturot to prātā, esam pārgājuši uz tīro instanču sistēmu un daudzās lietās ir samazinātas pārsūdzības iespējas.

Līdz ar to ir jo īpaši svarīgi, ka jau pirmās instances tiesas tiesnesis profesionāli izdara visu, lai varētu teikt, ka process ir bijis godīgs un rezultāts ir taisnīgs. Ja šodien nebūsim prasīgi un akceptēsim, ka pirmās instances tiesas tiesnesis var netikt galā ar kādām lietām, vietā ir jautājums – vai mēs neatrodamies jaunu problēmu priekšā?

Vakar Saeima pieņēma likuma grozījumus, kas paplašina iespējas veikt tiesnešu profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu. Taču aicinu Saeimas Juridisko komisiju un Tieslietu ministriju turpināt pilnveidot tiesnešu disciplinārtbildības un kvalifikācijas novērtēšanas regulējumu.

Tiesnešu disciplinārtbildības noilguma termiņiem ir jābūt garākiem, jo mēs bieži vien par izdarītajiem pārkāpumiem uzzinām vēlāk par likumā noteiktajiem diviem gadiem. Ir jāparedz iespēja veikt tiesnešu kvalifikācijas ārpuskārtas novērtēšanu arī ārpus disciplinārtbildības procesa, ja tam ir nopietni iemesli. Tāpat jāizvērtē, kā padarīt efektīvākus un iedarbīgākus tiesnešu kvalifikācijas novērtēšanas un disciplinārtbildības mehānismus.

Aicinu tiesnešus jau tuvākajā laikā nākt ar idejām un priekšlikumiem likumu pilnveidei, lai uzlabotu tiesnešu atbildības mehānismus un tādējādi stiprinātu tiesu varas neatkarību.

Es aicinu katru tiesnesi strādāt tā, lai mūsu tiesu sistēma nešaubīgi tiktu raksturota ar trīs vārdiem – taisnīgums, godīgums un izcilība.

Sveicu Jūsu svētkos – tiesu sistēmas simtgadē!

Lai Latvijas simtgade mūs visus iedvesmo godprātīgai rīcībai, kas stiprina valsti un tiesiskumu!

KATRS TIESNESIS TIESAS ZĀLĒ IR LATVIJAS TIESLIETU SISTĒMAS SEJA

Ivars BIČKOVIČS, Tieslietu padomes priekšsēdētājs

Latvijas simtgades atzīmēšana šajā gadā nebūtu iedomājama, ja 1918.gada nogalē nekavējoties pēc neatkarības pasludināšanas nebūtu izveidota tiesu sistēma. Tā tika radīta ātri un ar stipriem pamatiem.

Bija nepieciešamas vien dažas nedēļas, lai 1918.gada 6.decembrī pieņemtu Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību, kas noteica jaunās valsts tiesu sistēmu. Gada nogalē – decembrī – Pagaidu valdība iecēla senatorus, faktiski izveidojot Latvijas tiesu kasācijas instanci – Senātu.

Domājams, ka tik liela cieņa un pietāte pret Latvijas pirmskara laika Senātu mūsdienās tiek izrādīta ne tikai pateicoties senatoru izcilajam darbam jurisprudencē, bet arī personību spožumam un pilsoniskai drosmei.

Mēs varam lepoties ar daudzām lietām – ar to, cik izlēmīgi bija mūsu senči, proklamējot Latvijas Republiku un arī to aizstāvēt. Ar to, cik pašreizējīgi daudzi juristi, tiesneši, senatori iesaistījās savas valsts izveidē un demokrātisko institūciju nostiprināšanā.

Ne velti Kristapa Valtera, Kārļa Ducmaņa, Augusta Lēbera un citu senatoru devums Latvijas jurisprudencē, kā arī dzīvesstāsti, no kuriem daļa izvērtās traģiski, ir kļuvuši par nozīmīgiem pieturas punktiem un pamatu jaunām publikācijām un pētījumiem.

Savukārt atskatoties uz 90.gadu sākuma notikumiem jurisprudencē, tos var dēvēt par „otro piedzimšanu”, kurā katra izdarītā izvēle formēja tālāko tiesību sistēmas attīstību: gan attiecībā uz pirmskara Latvijas juristu atziņu celšanu gaismā, gan būtiskāko tā dēvētā „Latvijas laika” likumu pēctecības nodrošināšanu un darbības atjaunošanu.

Būtībā no jauna atsākot tieslietu sistēmas izveidi, mēs pēdējā ceturtdaļgadsimtā esam paveikuši ļoti daudz, sperot daudzus fundamentālus tieslietu sistēmas sakārtošanas soļus, no kuriem minēšu vien dažus:

1) Mūsu – tiesnešu – pamatlikums: likums „Par tiesu varu”, pieņemts 1992.gadā, un, lai gan niansēs bieži grozīts, pašos pamatos atzīstams par stabilu pamatu mūsu valsts tiesiskās sistēmas darbībai un attīstībai;

2) Trīspakāpju tiesu sistēmas izveidošana 1995.gadā;

3) Administratīvo tiesu izveidošana un darbība, viešot

skaidrību daudzos valststiesību problēmjautājumos ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas Savienības līmenī;

4) 2016.gadā pabeigtā pāreja uz tiro trīs instanču tiesu sistēmu ieviesusi skaidrāku un efektīvāku lietu izskatīšanas mehānismu Latvijā;

5) Šogad pabeigtā tiesu teritoriālā reforma.

Salīdzinoši jauns institūts Latvijas pastāvēšanas un tiesu varas neatkarības kontekstā ir Tieslietu padome. Savos pirmajos astoņos darbības gados Tieslietu padome kā koleģiāla institūcija veidojusi un attīstījusi dialogu par tiesnešu lomu mūsdienu demokrātiskā valstī, kā arī aizstāvējusi un paudusi tiesu varas nostāju dažādos jautājumos. Daži piemēri: analīze par tiesneša amata kandidātu atlases un jauno tiesnešu apmācības kārtību; plānotā reforma zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrēšanai rajona (pilsētu) tiesās; diskusija par „advokātu procesa” ieviešanu; viedoklis par lietu nodošanas citām tiesām aspektiem; tiesnešu un tiesu darbinieku atalgojuma problemātika, šajā gadā veiktais vērtējums par maksātspējas procesu izskatīšanu tiesās un daudzi citi.

Tieslietu padome ir arī pieņēmusi Tiesu sistēmas komunikācijas vadlinijas, kas jau veiksmīgi tiek ieviestas Latvijas tiesās.

Kā ilgtermiņā īpaši būtisku mūsu darba rezultātu, kas nākotnē būs vērtā nemams tieslietu sistēmas attīstības stimuls, gribētu atzīmēt tiesnešu karjeras jautājumu nodošanu pašas tiesu varas, Tieslietu padomes kompetencē. Domāju, ka nākotnē šis solis pozitīvi ietekmēs tiesnešu neatkarības pašnovērtējumu un arī veicinās atklātas un konkrētas diskusijas tiesu varas iekšienē par visiem tiem problēmjautājumiem, ar ko savā ikdienas darbā saskaras tiesneši.

Šis gads tieslietu sistēmas darbībā bijis vēsturisks arī ar jau pieminētās tiesu teritoriālās reformas pabeigšanu. Tomēr šī pabeigtība būs tikai relatīva līdz brīdim, kamēr mēs nebūsim izveidojuši strukturāli vienotu un uz vienotiem principiem (specializācijā, lietu sadalē) funkcionējošu sistēmu.

Savukārt kā Augstākās tiesas priekšsēdētājs vēlos uzsvērt to darbu, ko veicam, nodrošinot mūsu nolēmumu maksimālu pieejamību. Kvalitatīvs nolēmums šodien nav iedomājams bez normatīvā regulējuma izsvērtas piemērošanas, kā arī bez tiesu prakses atziņu jeb kā ierasts teikt – judikatūras – ievērošanas. Šādu pienākumu gan tieši uzliek procesuālie likumi, gan netieši tāds izriet no tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas.

Tiesu prakses apkopojumi ir darba instruments visiem tiesnešiem. Ikviens no Jums ir aicināts vērtēt un vērst mūsu uzmanību uz vienu vai otru prakses jautājumu, kurā būtu lietderīgi apkopot tiesu atziņas vai pētīt pastāvošo praksi.

Tagad daži vārdi par mūsu darba starptautisko dimensiju.

Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij aktīvi jāseko līdzi tajā notiekošajiem integrācijas procesiem, arī tieslietu, tiesiskās sadarbības jomās. Tāpat mums pašiem jābūt uzticamiem partneriem citu Eiropas Savienības valstu kolēģiem. Jāatceras arī, ka tieslietu sistēmas raita, kvalitatīva un caurskatāma darbība ir viens no galvenajiem

priekšnoteikumiem, lai Latvija šodien varētu izmantot visas tās ekonomiskās priekšrocības, ko dod dalība ES iekšējā tirgū. Tādējādi Jūsu katrs darbs ir ieguldījums mūsu valsts attīstībā.

Kā svarīgs mūsu darba novērtējums un atskaites punkts ir ikgadējais Eiropas Komisijas ziņojums par tiesiskumu Eiropas Savienībā (*EU Justice Scoreboard*), kurā analizēta un salīdzināta tieslietu sistēmas efektivitāte, kvalitāte un neatkarība ES dalībvalstīs.

Saskaņā ar šā gada ziņojumu vidējie lietu izskatīšanas termiņi visās trīs tiesu instancēs 2016.gadā civillietu un komercietu jomā Latvijā bijuši vidēji labi un stabili (līdzīgi Somijai).

Tāpat mums kā tieslietu sistēmai kopumā nav raksturīga ilgstoša lietu glabāšana skapjos – tā piemēram, neizskatīto administratīvo lietu uzkrājums Latvijas tiesās ir viens no zemākajiem ES (pirmajā instancē uz 100 iedzīvotājiem). Neizskatīto civillietu skaita ziņā (uz 100 iedzīvotājiem) Latvija ierindojas labā līmenī – 11.vietā. Šā gada Ziņojumā Latvija ir izcelta kā viena no piecām ES valstīm (līdzās Čehijai, Igaunijai, Lietuvai un Ungārijai), kurās elektroniski var iesniegt prasības pieteikumu tiesā un sekot līdz tiesvedības gaitai.

Kā pagātnes un arī nākotnes rūpju tēmu jāpiemin jau iepriekš apspriesto tiesu neatkarības subjektīvās uztveres aspektu. Jaunākie *Eurobarometer* pētījuma rezultāti parādījuši, ka 47% no aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem uzskata, ka Latvijas tiesu sistēma ir neatkarīga.

Šis rādītājs ir zemāks nekā citās Baltijas valstīs un Skandināvijā. Uzticības līmenis tiesu varai ir saistīts ar sabiedrības ticību valsts institūcijām kopumā. Tādēļ tas ir visām valstīs varām kopīgi risināms jautājums un, iespējams, viens no stratēģiski svarīgākajiem.

Kā pozitīvu attīstības tendenci te gribētu minēt šovasar klajā nākušajā ENCIJ (Eiropas Tieslietu padomju

asociācijas) pētījumā konstatēto skaidro tendenci: lielākajā daļā Eiropas valstu (arī Latvijā) uzticība tiesu varai ir augstāka nekā citiem valsts varas atzariem.

Domājot par nākotnes uzdevumiem un izaicinājumiem, jāatzīmē, ka šī gada diskusiju dinamika gan Tieslietu padomē, gan parlamentā, gan arī masu medijos rādīja, ka aizvien lielāka sabiedrības uzmanība tiek pievērsta tiesnešu pašpārvaldes institūciju darbam. Īpaši tas attiecas uz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju, bet arī uz Tiesnešu disciplinārkolēģiju un Ētikas komisiju. Nākotnē šo institūciju loma un arī atbildība par tieslietu sistēmas attīstību tikai pieaugs. Tādēļ ir būtiski, ko mēs ievēlēsime vien Tieslietu padomes, bet arī pašpārvaldes institūciju sastāvā.

Savukārt Tieslietu padome savā jau daļēji atjauninātajā sastāvā turpinās darbu pie tādām būtiskām šogad aizsāktām tēmām kā tiesnešu kandidātu atlase, tiesu priekšsēdētāju atlase, tiesnešu profesionālās darbības (ārpuskārtas) izvērtēšana, specializācija un lietu sadale tiesās.

Šajā darbā Tieslietu padomes vadmotīvs būs Satversmes 92.pantā garantētais – ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Mūsu sistēmiskā un individuālā profesionālā neatkarība savukārt ir ārkārtīgi svarīgs šo tiesību garantis. Tādēļ, kad mēs savā darbā aizstāvam līdzsvaru un kompetenču sadalījumu varu starpā un pieprasām tieslietu sistēmas optimālai funkcionēšanai nepieciešamos līdzekļus, mēs to nedarām savtīgu interešu vārdā, bet domājot par to, kā sabiedrības labā spēsim veikt to, ko mums par pienākumu uzliek likums un Satversme.

Aicinu arī katru no Jums personīgi atcerēties, ka katrs tiesnesis tiesas zālē ir Latvijas tieslietu sistēmas seja visiem tiem cilvēkiem, kas ir vērsušies tiesā un bieži vien tur nonākuši vienīgo reizi dzīvē.

TIESU SISTĒMAS REPUTĀCIJA IR PAŠU TIESNEŠU ATBILDĪBAS JAUTĀJUMS

Gaidis BĒRZIŅŠ, Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs

Dāmas un kungu! Jūsu godības!

Šodien mēs atskatāmies uz paveikto iepriekšējā periodā un runāsim par jauniem izaicinājumiem. Šis laika

posms nav bijis rozēm kaisīts. Tiesu sistēmai ir pārņemts:

- par garajiem lietu izskatīšanas termiņiem (bieži vien pat bez pamata);
- par tiesu nolēmumiem, kuru likumības izvērtēšanai bija jāiesaistās Augstākajai tiesai protesta kārtībā;
- par vājo komunikāciju ar sabiedrību.

Tajā pašā laikā tiesu sistēma ir cietusi no nepietiekamā finansējuma tiesnešu un tiesu darbinieku atalgojumam. Arī dažkārt nepamatotie medijos izplatītie skāļie apgalvojumi par krīzi tiesu varā ir ietekmējuši tiesu sistēmu.

2015.gada 18.maijā Tieslietu padome apstiprināja Tiesu sistēmas komunikācijas vadlīnijas, lai noteiktu tiesu sistēmas komunikācijas mērķus, uzdevumus, principus un izveidotu vienotu sistēmu komunikācijas nodrošināšanai. Sākumā tas šķita tikai dokuments. Praksē ar medijiem komunicēja tikai atsevišķi tiesneši. Šobrīd katrā tiesā ir atbildīgais par komunikāciju ar sabiedrību, kas nodrošina to, ka tiesas kļūst atvērtākas un pieejamākas sabiedrībai.

Par vienu no būtiskākajiem pasākumiem, kas ir īstenoti, jāatzīst tiesu teritoriālā reforma, kas noslēdzās šā gada 1.martā. Tiesu teritoriālā reforma tika īstenota, lai risinātu ar tiesu efektivitātes paaugstināšanu saistītus problēmjautājumus, piemēram, nevienmērīgu tiesu noslodzi un atšķirīgu tiesvedības ilgumu viena veida lietās, mazā tiesnešu skaita dēļ apgrūtināto vai neiespējamo tiesnešu specializāciju un lietu sadales nejausības nodrošināšanu.

Kādi ir tiesu teritoriālās reformas rezultāti, salīdzinot ar periodu, kad šī reforma tika uzsākta?

Starp vismazāk un visvairāk noslogoto reorganizācijā iesaistīto tiesu 2014.gadā saņemto lietu skaits uz tiesnesi atšķirās trīs reizes, bet reformas īstenošanas rezultātā 2018.gadā noslodzes atšķirības samazinās, pārsvarā sasniedz vidējos rādītājus.

Pieaug ielānāto videokonferenču skaits, tādējādi ietaupot resursus un sekmējot ātrāku lietu izskatīšanu, jo procesā iesaistītās personas tiesas sēdē var piedalīties attālināti. Papildus ir radusies nepieciešamība pēc vēl plašākām videokonferenču iespējām.

Izlidzinās zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu kompetencē esošo lietu skaits uz vienu tiesnesi mēnesī. Iespēja nodrošināt tiesnešu specializāciju un nejausības principa vienlaicīgu ievērošanu lietu sadalē.

Mazināti riski, kad atstatišanas vai noraidīšanas gadījumā tiek ierobežots nejausības princips lietas sadalē.

Par reformas ieviešanu vēlētos īpašu paldies pateikt visiem bijušajiem un esošajiem tiesu priekšsēdētājiem, ikvienam tiesnesim, kurš aktīvi iesaistījās Tieslietu ministrijas organizētajās diskusijās, sniedzot savu ieguldījumu tiesu reformas ieviešanai. Paldies arī visiem tiesu darbiniekiem par izturību! Īpašu paldies vēlos teikt Latgales apgabaltiesas priekšsēdētājam Strauta kungam – par drosmi būt pirmajiem!

Sabiedrībai ir tiesības zināt ne tikai par tiesas spriesto, bet arī par pārkāpumiem, kādus tiesnesis pieļāvis, pildot savus amata pienākumus. Tieši tāpēc Saeima pieņēma grozījumus Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā, nosakot, ka disciplināri sodītu tiesnešu vārdi turpmāk tiks publiskoti. Uz publiskošanas nepieciešamību jau iepriekš bija norādījusi Satversmes tiesa.

Gribētu uzsvērt, ka tieši atbilstoši pašu tiesnešu ierosinājumam Saeima ir atbalstījusi grozījumus, kas paredz iespēju disciplinārlietas ietvaros nosūtīt tiesnesi uz ārpuskārtas novērtēšanu, ja ir radušās šaubas par tiesneša profesionalitāti.

Likums noteic, ka tiesnešu disciplinārkolēģijai būs tiesības nosūtīt tiesnesi uz profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu. Tas būs ātrs un efektīvs veids, kā izvērtēt tiesneša profesionālās zināšanas, prasmes un kompetences ārpus kārtējās tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas.

Jānorāda, ka diskusijas par to personu loku, kurām būtu tiesības rosināt tiesneša ārpuskārtas kvalifikācijas pārbaudi, noteikti turpināsies.

Mums dažkārt patīk kaisīt pelnus uz savas galvas un nonivelēt savus sasniegumus. Var jau teikt – ko tad mēs te paši sevi cildinām? Tāpēc dažkārt svarīgi ir paskatīties uz to, kā mūs vērtē citi. Eiropas Komisijas 2018.gada ziņojumā par tiesiskumu Eiropas Savienībā secināts, ka:

- daudzos ar tiesvedību saistītos rādītājos Latvija, līdzīgi kā daudzas citas Eiropas Savienības dalībvalstis, uzrāda stabilus efektivitātes rādītājus, bez lielām ikgadējām svārstībām. Kopējais lietu izskatīšanas ilgums visās tiesu instancēs Latvijā ir labā vidējā Eiropas līmenī;
- neizskatīto administratīvo lietu uzkrājums Latvijas tiesās ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā, bet neizskatīto civillietu skaita ziņā Latvija ierindojas 11.vietā;
- Latvija, līdzīgi kā Igaunija, Spānija, Lietuva un Nīderlande, saņēmusi augstāko punktu skaitu par sociālo mediju izmantošanu visās tiesu instancēs un vadlīniju esamību sadarbībai ar masu medijiem/presi;
- Latvija ir izcelta kā viena no piecām Eiropas Savienības valstīm, kurās elektroniski var iesniegt prasības pieteikumu tiesā un sekot līdz tiesvedības gaitai.

Protams, ka minētais apliecina arī to, ka vēl ir uz ko tiekties.

Vēlos norādīt, ka lietu izskatīšanas ilguma problēma kopumā ir atrisināta. Īpaši gribu izcelt Augstākās tiesas Civillietu departamenta, Administratīvo lietu departamentu tiesnešus un Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētāju par aktīvu līdzdalību likumdošanas procesā.

Tiesu sistēmas reputācijai ir liela nozīme sabiedrības uzticībai tiesu varai. Reputācija visupirmām kārtām ir pašu tiesnešu atbildības jautājums. Taču jāatzīst, ka reputāciju mūsu laikmetā visai viegli var ietekmēt gan kāds darvas piliens pašā tiesu varā, gan arī dažādas provocējošas vai viltus ziņas. Tāpēc jo īpaši svarīgi tiesnešiem ir gan augsta reputācijas latiņa, gan pieņemto lēmumu skaidrošana sabiedrībai. Kā nozīmīgu vidi, kurā ir iespējams iepazīstināt sabiedrību ar pieņemtajiem tiesu nolēmumiem, gribētu minēt Latvijas Vēstneša portālu, kas pēdējo gadu laikā ir piedzīvojis izaugsmi.

Kā izaicinājumus turpmāk uzskatu:

- adekvāts finansējums tiesu sistēmai, kā rezultātā būtu iespējama tiesnešu un tiesu darbinieku algu palielināšana;
- Tieslietu padomes darbības paplašināšana;
- tiesu sistēmā nodarbināto apmācības turpināšana;
- zemesgrāmatu tiesnešu integrācija vispārējās jurisdikcijas tiesā;
- vēl aktīvāka komunikācija ar sabiedrību;
- tiesu varas prestiža celšana.

Nevar nepieminēt arī iespējamus pārbaudījumus tiesu varā. Tuvojas vēlēšanas, politiķi sacenšas ar solījumiem. Dažkārt tie ir nepārdomāti, liecina par nekompetenci vai apzināti provokatīvi. Tā, piemēram, man ir grūti iedomāties, kā un cik efektīvi varētu strādāt apvienotā Tieslietu un Iekšlietu ministrija, vai policijas priekšnieku un tiesas priekšsēdētāju kopējā politiskā vadība neietekmēs tiesu varas neatkarību. Ļoti ceru, ka populisms mūsu valsti negūs priekšroku pār veselo saprātu un tiesu varas neatkarību.

Un visu beidzot! Izmantojot iespēju, vēlos pateikties visai tiesu varas saimei par līdzšīņējo sadarbību, gan esot tieslietu ministra amatā, gan pildot Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētāja pienākumus. Paldies!

AICINU VIRZĪTIES UZ IDEĀLO LATVIJAS TIESNESI SEVĪ

Ineta ZIEMELE, Satversmes tiesas priekšsēdētāja

Augsti godātais Valsts prezidenta kungs!

Augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāja kungs, godātie tiesneši un kolēģi.

Savā uzrunā tiesnešu konferencē Latvijas valsts simtgadē es vēlētos īsi pieskarties diviem aspektiem. Proti, tiesu varas lomai demokrātiskā tiesiskā valstī un tiesneša īpašajai atbildībai un pienākumam mainīties.

Pēdējā laikā salīdzinoši daudz tiek runāts par tiesu varu. Tomēr esmu konstatējusi, ka līdz galam tiesu varas vieta un būtība nav saprasta nedz plašākā sabiedrībā, nedz arī pašā tiesu varā. Tādēļ vēlos atgādināt to, ko Satversmes tiesa norādīja jau vienā no saviem pirmajiem spriedumiem 1999.gadā, proti, ka „viens no demokrātiskas valsts galvenajiem principiem ir varas dališanas princips, no kura savukārt izriet tiesu varas kontrole pār likumdevēja un izpildu varu. Ārpus tiesu varas kontroles nevar palikt neviena no tiesību normām vai izpildvaras darbībām, ja tās skar kādas personas tiesības”. Nesen Satversmes tiesa uzsvēra, ka „ikviens tiesnesis, spriežot tiesu, darbojas arī kā izpildvaras un likumdevējvaras atsvars no valsts varas dališanas principa izrietošajā līdzsvara un atsvara sistēmā”. Tātad tiesnesis nav nedz ārsts, nedz pedagogs, nedz prokurors vai policists, kuriem nav šīs īpašās likumdevējvaras un izpildvaras atsvara funkcijas demokrātiskā valstī. Tiesnesim kā vienas, proti, tiesu, varas pārstāvim ir īpašs statuss, īpaša loma un īpaša atbildība.

No vienas puses, šāds statuss prasa, lai valstī iedibinātā finansiālo un sociālo garantiju sistēma ir tāda, kas ļauj tiesu varai pildīt tiesiskumam tik būtisko atsvara funkciju un kas nodrošina tiesu varai piemēroto un Satversmē ietvertu statusu attiecībā ar likumdevējvaru un izpildvaru. Ir apbrīnojami, ka 28 gadus pēc neatkarības atjaunošanas un atgriešanās pie demokrātiskas tiesiskas valsts principiem vēl par to ir jārunā, Satversmes tiesai jātaisa spriedumi un jāseko līdzī pietuvināti, kā šie spriedumi tiek īstenoti. Laikā kopš neatkarības atjaunošanas ir skaidri parādījis tas, ka sabiedrības labklājība, vienlīdzība un attīstība nav iespējama bez spēcīgas tiesu varas, kas garantē taisnīgu

tiesu, novērš patvaļu un nejēdzīgus lēmumus, kur tie skar konkrētu iedzīvotāju tiesības, un tādējādi ir patiesi atsvars likumdevējvarai un izpildvarai. Ja sabiedrībā periodiski tiek runāts par apšaubāmiem risinājumiem valsts ekonomikā vai sociālajos jautājumos, bet tiesu vara nav spējusi vismaz nedaudz labot šo situāciju konkrētu lietu ietvaros, tad ir ne tikai pamatoti uzdot jautājumu par iemesliem, bet atbildes noskaidrošana ir Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts nākotnes jautājums.

No otras puses, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir ne vien tiesības, bet arī pienākums noteikt tiesnesim kā tiesu varas īstenotājam īpašas kompetences, kvalifikācijas un pieredzes prasības. Satversmes tiesasprāt, tiesneša amatam vajadzētu būt jurista karjeras augstākajam punktam, jo tiesnesis īsteno valsts varu. Es gribētu jo īpaši uzsvērt Satversmes tiesas teikto, ka tiesnesim ir pienākums pastāvīgi papildināt savas zināšanas visas tiesneša karjeras laikā, lai ne tikai nezaudētu kvalifikāciju, bet arī lai spētu veikt īpašas tiesu varas funkcijas laikā un pasaulē, kas šobrīd mainās ļoti straujiem soļiem. Tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī nevar būt tāda situācija, ka, izvirzot īpašas prasības un sagaidot īpašu atbildību no tiesu varas, likumdevējvaras un izpildvaras attieksmē un lēmumos, kas skar tiesu varas darbības nodrošinājumu, dominē pārpalikuma vai – labākajā gadījumā – jaunākā brāļa princips. Šāda attieksme neatbilst tiesu varas statusam un nesekmē uzticēšanos demokrātiskai tiesiskai valstij.

Visbeidzot, kāpēc ir svarīgi sakārtot nepilnīgo līdzsvara atsvara mehānismu Latvijā? Tas ir Latvijas valsts, kuras būtība ir nodrošināt Latvijas iedzīvotājam cieņpilnu dzīvi, mērķa īstenošanas jautājums. Cilvēks dzimst vienlīdzīgs savās tiesībās un cieņā. Valsts ir mehānisms, lai nodrošinātu cilvēka cieņu. Šim mehānismam ir raksturīgas īpašas varas atzaru līdzsvara un atsvara attiecības. Ja līdzsvars ir izjaukts, tad cilvēka cieņa valstī netiek pilnībā garantēta. Cilvēki grib uzticēties tiesām un savai valstij. Uzticēšanās tiesām ir mūsdienu sabiedrības kopā esības un darbības viena no būtiskajām īpašībām. Latvijas ilgtspējīgai attīstībai ir svarīga katra valsts iedzīvotāja vēlme būt šajā sabiedrībā, dzīvot, pilnveidoties un meklēt aizsardzību nepieciešamības gadījumā. Jurists šo visu apgūst, iegūstot jurista izglītību. Šīs zināšanas nosaka jurista īpašo misiju sabiedrībā, bet tiesnesim ir gan īpaša misija, gan īpaša atbildība.

Kolēģi tiesneši, neatkarīgi no tā, ka tiesu varai ir jāpalaucas uz pārējo varu izpratni un atbalstu stipras tiesu varas nepieciešamībai, demokrātiskas tiesiskas Eiropas Savienības valsts ietvars sniedz mums daudz iespēju pašiem stiprināt tiesneša statusu un veicināt uzticēšanos tiesu varai. Latvijas kā sevi cenošas, attīstītas valsts centrā jābūt ideālam tiesnesim, proti, tādām, kas ir pastāvīgā dialogā ar kolēģiem Eiropā un tiesību zinātni, kas ir neatkarīgs un drosmīgs. Es Jūs aicinātu virzīties uz ideālo Latvijas tiesnesi sevi.

PAR TIESU SISTĒMAS VĒSTURES LĪKLOČIEM UN IZAICINĀJUMIEM

Dzintars RASNAČS, tieslietu ministrs

Augsti godājamais Valsts prezidenta kungs!
Cienījamā tiesnešu saime!

Latvijas simtgadei veltītajā konferencē būtu svarīgi runāt gan par mūsu vēsturi, gan par pārbaudījumiem un izaicinājumiem.

Gatavojot savu runu, jau zināju, ka četri ļoti izcili oratori runās pirms manis un man būs atstājuši to, ko mēs dēvējam par vēsturi un arī dažus vārdus par izaicinājumiem.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas tiesu sistēmas izaugsme ir gājusi dažādus ceļus un likločus. Varbūt pat metusi kūleņus, taču ir gājusi pareizā virzienā!

Latvijas Republikas 1992.gada 15.decembra likums „Par tiesu varu” bija tas pamats trīs līmeņu tiesu sistēmai un jaukto instanču sistēmai, kas darbojās līdz 2016.gada 31.decembrim. Bija nepieciešami trīs gadi apgabaltiesu izveidošanai, tika īstenoti dažādi risinājumi saistībā ar tiesu apgabalu robežām. 1997.gada februārī Jēkabpils rajona tiesa tika pārcelta no Latgales tiesu apgabala uz Zemgales tiesu apgabalu. Tāpat 1997.gadā Ventspils, Liepājas, Jelgavas, Rēzeknes un Daugavpils rajona tiesas tika apvienotas ar šo pilsētu tiesām. No 39 tiesām mēs nonācām līdz 34. Tā bija pirmā teritoriālā reforma.

Tiesu sistēma ir gājusi garu ceļu savā attīstībā. Ceļš ir bijis pilns dažādiem pārbaudījumiem. Šodien, kad mēs atzīmējam Latvijas valsts simtgadi, atskatoties uz paveikto, varam būt lepni par tiesu sistēmas izaugsmi un attīstību.

Tiesu sistēmas neatņemama sastāvdaļa ir Satversmes tiesa, kuru vēsturiski sākotnēji likumdevējs vēlējās iekļaut kā atsevišķu sastāvdaļu Augstākajā tiesā. Taču Latvija, manuprāt, ir izvēlējusies pareizo ceļu, veidojot neatkarīgu Satversmes tiesu. Par to esam pārliecinājušies kopš 1996.gada, kad šī tiesa sāka strādāt. Tiesu sistēma ir

veidojusies ar vienu speciālo tiesu – tā ir administratīvā tiesa. Ja sākotnēji – tās izveidošanas brīdī 2004.gadā – tā bija centralizēta, tad vēlāk – 2008.gadā, pēc pirmajiem tās darbības gadiem, bija skaidrs, ka tā ir jāveido tuvāk cilvēkam – tiesu apgabalos tika izveidoti tiesu nami, samazinot tiesu noslogotību un atvieglojot sabiedrības pieeju šīm tiesām.

2018.gada martā noslēdzās līdz šim vērienīgākā tiesu teritoriālā reforma. Saku lielu paldies gan esošajiem, gan bijušajiem rajonu tiesu priekšsēdētājiem par to, ka uzņēmāties paveikt šo darbu. Šis darbs ir sabiedrības labā – iedzīvotāju un valsts labā! Liels paldies Latgales apgabaltiesas priekšsēdētājam Andrim Strautam, kurš pirmais gāja šo ceļu. Un pirmais to arī paveica.

Šodien esam jau dzirdējuši par Eiropas Komisijas apkopojumu *Justice Scoreboard*, par tiesu varas vietu sabiedrības vērtējumā, salīdzinot ar likumdevēja varu un izpildvaru. Tāpēc pie tā vairs neatgriezīšos. Svarīgāk būtu minēt nākotnes izaicinājumus.

Pirmais un galvenais ir e-lietas ieviešana tiesās, prokuratūrā, probācijā un ieslodzījuma vietās. E-lietas ieviešanu esam paredzējuši pabeigt 2021.gadā. Tas būs milzīgs un kardināls reformas solis. Tam pamatā ir Eiropas Sociālā fonda finansējums. Galvenais tās īstenotājs būs Tiesu administrācija. Gribu pateikt lielu paldies Tiesu administrācijai par milzīgo atbalstu tiesām un ministrijai šo gadu gaitā.

Otrs izaicinājums būs zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu iekļaušanās tiesu sistēmā.

Trešais – mākslīgais intelekts. Tas pakāpeniski ienāks arī tiesu darbā, sākot no standarta un rutīnas situācijām, beidzot ar situācijām, kuras prasa kompleksu dažādu avotu analīzi.

Nākamais, tiesnešu algas, par ko Jūs šodien saņemsiet pozitīvu vēstījumu.

Tomēr viena lieta dara mani uzmanīgu. Sabiedrība pagēr no Tieslietu ministrijas kā izpildvaras institūcijas stingru uzraudzību pār tiesnešu darbu. Vai tiesiskā un demokrātiskā valstī tas ir normāli?

Varbūt mums jādara tas, ko Lietuva paveica jau 2010. gadā, atdodot pašpārvaldi pilnībā tiesnešu pārziņā. Četru gadu laikā pret tiesnešiem esmu ierosinājis 30 no 54 disciplinārām lietām kopumā. Septiņas – Augstākās tiesas priekšsēdētājs, pārējās 17 ierosinājuši tiesu priekšsēdētāji. Manuprāt, tas nav normāli, ka izpildvara turpinātu veikt aktīvas darbības šajā jomā. Tiesnešiem arī pašiem ir jāsāk darīt to, ko Tieslietu padome jau ir sākusi darīt. Jautājumā par maksātnespēju. Pierādīt, ka tiesu vara ir neatkarīga un spēj tikt galā ar problēmām un iespējamiem pārkāpumiem. Ministram kā izpildvaras pārstāvim nebūtu jāiejaucas šādos procesos.

Ļoti gaidu šo dienu. Lai mums izdodas!

ĀRVALSTU VIESU UZSTĀŠANĀS

**Juha HEIHE (Juha Häyhä),
Somijas Augstākās tiesas tiesnesis**

Somijas Augstākās tiesas vārdā man ir gods šodien sveikt Latvijas kolēģus valsts dibināšanas simtgades pasākumos.

Likums vienmēr iekļaujas kādā pasaules uzskatā. Sistēmas saturu vienmēr ietekmē šādu uzskatu saturs. Mūsu valstu tiesību vēsturē ir ļoti daudz kopīga. Abās valstīs ir valdījušas svešas varas. Latvijas teritorija iekarotāju acīs ir bijusi pievilcīgāka nekā Somijas, jo Latvijā ir valdījuši gan vācu, zviedru, dāņu, poļu, gan krievu iekarotāji, savukārt interesi pārvaldīt Somiju ir izrādījuši tikai mūsu tuvākie kaimiņi – zviedri un krievi.

Bez šaubām šāda vēsture ir atstājusi pēdas, un mūsu valstīm ir bijis jāsaskaras ar jautājumiem par mūsu pašu tiesību sistēmu identitāti. Arī šajā ziņā starp abām valstīm pastāv līdzības. Uz abām tiesību sistēmām ietekmi ir atstājusi romāņu-ģermāņu tiesību tradīcija ar Skandināvijas valstu tiesību kultūras „piegaršu”. Šobrīd abas valstis ir Eiropas Savienības un Eiropas Padomes locekles. Tomēr es neesmu pietiekami kompetents, lai veiktu salīdzinošu pētījumu par mūsu tiesību sistēmu kopīgajām iezīmēm, ne norādīt acīmredzamās atšķirības starp tām. Domāju, man ir jāpaliek abstraktākā līmenī.

Abās valstīs tiek uzskatīts, ka mūsu tiesību sistēmu identitāti raksturo modernā demokrātija. Modernajā demokrātijā attiecības starp varu un likumu ir izšķiroši svarīgas, un par to arī būs mans ziņojums. Manā skatījumā pastāv trīs kategorijas jeb trīs likuma aspekti, kas ir ļoti svarīgi un kas ilustrē, kā likums mūsdienā demokrātijā sadarbojas ar varu.

Pirmkārt, likuma uzdevums sākas, kad indivīdam kādā sadzīves situācijā veidojas prasība attiecībā uz otru indivīdu, lai tas rīkojas vai atturas no kādas rīcības. Likums ir noteikumu kopums, kas ļauj paredzēt citu darbības, sniedzot rīkojumus. Tiesiskā iekārta ir varas iekārta – tā pavēl, aizliedz, tā piešķir kompetenci. Sabiedrība šajā iekārtā balsta savas gaidas un cerības. Individuālās tiesiskās attiecības nosaka likumi, kurus radījis kāds, kam ir pārākums pār citiem. Likums ir tehnisks instruments valdības rokās, likums ir konstruktīvs instruments sabiedrības attīstībai, realitātes mainīšanai. Likumam piemīt tehniska spēja vadīt un ievirzīt.

Šis uzskats ir ļoti piemērots racionālas, centralizētas valdības struktūras kontekstā, kāda tā ir modernā valstī. Likumam ir jābūt izteiktam racionāli un sistemātiski sakārtotos kodos. Tiesiskajai iekārtai ir jābūt iekārtai arī sistēmiskā šī vārda izpratnē. Savukārt tiesību sistēmas rezultātiem ir jābūt paredzamiem vismaz tiem indivīdiem, kas pazīst šīs sistēmas svarīgākos elementus.

Likums ne tikai rada tiesisko paļāvību, tiesību sistēma vienmēr ir saistīta ar sociālo kontekstu, kurā tā darbojas. Kāpēc izmantot tiesību instrumentus, ja jūsu cerības attiecībā uz citiem indivīdiem varētu tikt īstenotas ar citiem mehānismiem? Piemēram, pusēm nav motivācijas slēgt līgumu, ja tām ir cits pamats paļauties vieni uz otru. Tiesību sistēma ļauj arī citām normatīvajām sistēmām plaukt un būt efektīvām. Likums ir saistošs sabiedrības dzīvē. Morāles normas, tradīcijas un vietējās paražas, tirdzniecības prakses utt. var sekmīgi pildīt tādas pašas funkcijas kā tiesību normas. Vai arī runājat galējībās – mīlestība ir viss, kas mums nepieciešams.

Otrkārt, likumu var arī izprast kā varas uzspiešanu. Te izpaužas varas izlietošana sabiedrībā, jo tiesiskā iekārta pati balstās varā. Sabiedrības varas struktūras rada likumu. Suverēnā vara valstī ir tāda vara, ko realizē ar tiesiskiem līdzekļiem, un šajā ziņā likums ir varas izmantots instruments.

Bet kāda veida instruments? Vārds „vara” šajā gadījumā attiecas uz jebkādas autoritātes spēju kontrolēt citu personu rīcību vai ietekmēt to. Vara sabiedrībā diemžēl var nonākt arī diktatoru vai tirānu rokās, vai arī kāda ārzemnieka rokās, kuram nav vēlmes valdības formu pielāgot vietējiem apstākļiem. Abās valstīs no vēstures esam mācījušies, ka šajos gadījumos tiesiskajai iekārtai ir bijusi sekundāra loma varas piemērošanā – diktatoram, tirānam vai ārvalstu valdniekam vienmēr bijusi virsroka.

Tiesību sistēma vienmēr atspoguļo attiecīgās valsts varas struktūru. Gan Latvijai, gan Somijai ir bijis liktenis tikt svešzemju varu pārvaldītām. Ne vienmēr esam bijuši brīvi, lai neatkarīgi lemtu par savām lietām, saviem jautājumiem. Šī iezīme ir atstājusi pēdas abu valstu tiesību sistēmās.

Tomēr šobrīd Latvijas un Somijas tautas ir uzskatāmas par varas suverēnām lietotājām. Mēs ticam parlamentārajai demokrātijai. Ja mēs pārzinām tiesības, mēs arī zinām, kādā veidā mūsu sabiedrībās tiek izmantota vara. Varas izmantošana tiek ievirzīta tiesību sistēmā, to dara parlaments un tauta. Protams, pastāv atšķirības starp mūsu valstīm attiecībā uz to, cik detalizēti likumdošana tiek izmantota, kuras sabiedriskās dzīves jomas aptver likums, un kādā veidā tiek formulētas sankcijas par nepakļaušanos vai nepaklausību. Neraugoties uz šīm acīmredzamajām atšķirībām, varas dališana likumdevējvarā, izpildvarā un tiesu varā, kā arī darba dališana starp šīm varām abās valstīs ir izšķiroši svarīga.

Sistēma darbojas tik ilgi, kamēr likums ir atzīts par saistošu pilsoņiem un kamēr tieslietu sistēmas pārstāvji patiesi ciena minēto darba dališanas principu. Šis tiesību aspekts nepieprasa, lai visi lēmumi, ko pieņēmuši tieslietu sistēmas pārstāvji, būtu pieņemami visiem. Tomēr šiem lēmumiem ir jāpakļaujas. Galu galā, ja jūs pieņemat

sistēmu, jūs pieņemat varas izmantošanas rezultātus, pat ja atsevišķos gadījumos jums varētu būt atšķirīgs viedoklis. Šajā skatījumā tiesiskā palāvība ir pamatota uzskatā, ka sistēma darbojas pareizi. Augstākajās tiesās mūsu pienākums ir atbalstīt šo pārliecību, veicot mūsu ikdienas darbu, cik labi vien iespējams.

Treškārt, šis jau nav viss stāsts pilnībā. Likums nav tikai rīkojumi vai komandas, kurām ir jāpakļaujas, ne arī varā balstīta normu sistēma. Ir ārkārtīgi svarīgi atzīmēt, ka starp varu un likumu ir divvirzienu satiksme. Tiesu iekārta izšķiroši svarīgā veidā ir arī varas izmantošanas ierobežojums. Likumu var uztvert kā noteikumu kopumu, kura mērķis ir iezīmēt indivīda brīvības vispārējo ietvaru, pretstatot to valsts varas intervencei. Saskaņā ar šo uzskatu valsts varas realizācija ir jāierobežo, lai cienītu pilsoņu brīvību.

Likums nosaka robežas tam, kā valsts iestādes var izmantot varu. Likums sniedz indivīdiem tiesības, nodrošina priekšrocības, aizsargā un atbalsta vājos sabiedrībā. Tāpat mums ir ļoti svarīga konstitūcija, cilvēku pamattiesības, arī starptautiskās konvencijas un saistības. Tas viss ir

ietverts tiesību sistēmā. Suverēnu varas izmantošanu vienmēr kontrolē likums. Šī likuma iezīme reizēm diskusijās tiek atstāta novārtā – diskusijās, kad mēs runājam par tiesiskumu vai par likuma virsvaldību. Tomēr ir iespējams, ka viens no svarīgākajiem moderno tiesību sasniegumiem ir iespēja kontrolēt varas klaju izmantošanu. Mums ir vienkārši jāpalasa mediji, lai saprastu, kādus izaicinājumus šai tiesību lomai rada modernie apstākļi.

Tiek uzskatīts, ka neiesaistīšanās politikā ir bijis tiesnešu tikums. Tomēr mūsu kā tiesnešu pienākums ir aizsargāt modernās tiesību sistēmas pamatstruktūru. Mums ir jāciena visi šie trīs aprakstītie aspekti, domājot par attiecībām starp likumu un varu. Mēs nevaram atļauties ignorēt to, ka, lai dzīvotu modernā demokrātiskā valstī, attiecībām starp likumu un varu ir jādarbojas atbilstoši visām šim trim kategorijām. Domāju, jūs Latvijā, tieši tāpat kā mēs somi, esam mācījušies no vēstures to, cik svarīgi ir ievērot šo prasību. Ar šiem vārdiem es nobeigšu savu runu, un man ir liels prieks sveikt savus Latvijas kolēģus ar lieliski paveikto simts gadus ilgo darbu tiesas spriešanā.

**Darjušs ZAVISTOVSKIS (*Dariusz Zawistowski*),
Polijas Augstākās tiesas Civillietu palātas prezidents**

Gribu paust pateicību par to, ka uzaicinājat Polijas Augstākās tiesas delegāciju uz šo Latvijas tiesnešu konferences svinīgo sēdi, atzīmējot Latvijas Republikas simtgadi, kā arī neatkarīgās Latvijas neatkarīgās tiesu varas izveidi. Vissirsnīgākie sveicieni Jums.

Pagājušajā gadā mēs svinējām simto gadadienu kopš Polijas Augstākās tiesas izveidošanas. Ar neparastu likteņa pagriezieni tieši tiesas kļuva par pirmo neatkarības vēstnesi – par pirmo reālo neatkarīgas valsts apliecinājumu, neskatoties uz ļoti sarežģītajiem apstākļiem, kādos šī neatkarība tika atgūta. Tas bija Lielā kara laiks, ko vēlāk nosauca par Pirmo pasaules karu. Varšavu toreiz ieņēma vācu karaspēks, bet Polija, kas 18.gadsimta beigās tika izdzēsta no Eiropas kartes, bija jāveido no jauna, tāpat kā Latvijas Republika.

1918.gads bija ārkārtīgi nozīmīgs visai Eiropai – karš, kas aptvēra visu kontinentu, beidzās. Karš bija radijais milzīgus materiālos postījumus un nesis miljoniem cilvēku nāves. Karš izmainīja arī Eiropas politisko

karti. Trīs imperatoru sabrukums un multinacionālo impēriju noriets Centrālajā un Austrumeiropā daudzām nācijām deva iespēju atgūt neatkarību. Proti, tā bija iespēja izveidot republikāniskas valstis, kas bija daudz demokrātiskākas un progresīvākas. Latvijas Republika arī pieder šai valstu grupai, gluži tāpat kā citas Baltijas valstis un tāpat arī Polija.

Neatkarīgās Latvijas proklamēšana notika 1918.gada 18.novembrī – īsi pēc tam, kad Rietumeiropā beidzās karadarbība. Bet tas vēl nenozīmēja, ka Latvijas valsts pastāvēšana bija garantēta. Šajā ziņā Latvijas vēsture atkal atgādina Polijas vēsturi. Šajā Eiropas daļā pret jaunajām valstīm vērsās naidīgas darbības, it īpaši no Vācijas un boļševistiskās Krievijas puses. Latvijai nācās cīnīties ar ieročiem rokās par savām robežām, tāpat kā to darīja Polija līdz 1920.gadam. Mēs bijām sabiedrotie, un līdz kara sākumam 1939.gadā Polija un Latvija uzturēja labas kaimiņattiecības ar kopējo robežu. Šī kopējā robeža bija vairāk nekā 100 kilometrus gara.

Savas tiesu sistēmas dibināšana Latvijas Republikai bija ļoti būtiska robežšķirtne. 1918.gada 6.decembrī pieņemtais likums paredzēja izveidot arī kasācijas instances tiesu – Latvijas Senātu. Šis fakts bija simbolisks un stāsta arī par tiesneša misiju. Vēl no Senās Romas laikiem zinām, ka tieši likums ir valstu pirmsākums un pamats: „*Quid est enim civitas nisi iuris societas civium?*” (Kas gan ir valsts, ja ne tās pilsoņu likumīgs ipašums?)¹. Jāuzsver, ka pastāv daudzas līdzības veidā, kā tika izveidotas neatkarīgas tiesu sistēmas Latvijā un Polijā. Abās valstīs šo sistēmu struktūras bija līdzīgas, kurās tieši advokātiem bijusi ļoti svarīga loma.

Raugoties uz valstiskuma veidošanu no juridiskās perspektīvas, var secināt, ka Polijas atdzimšana pēc 120 gadiem, iespējams, bijusi sarežģītāka nekā Baltijas valstu, tai skaitā arī Latvijas atdzimšana. Polijas teritorija bija sašķelta trīs daļās un tajā darbojās piecas dažādas tiesību sistēmas. Tā dēvētajā Polijas Karalistē, kas ietvēra arī Varšavu, darbojās sistēma, kuras pamatā bija Napoleona

¹ Cicero, *De Republica*, I, 49.

kodekss. Austrumu reģionos spēkā bija Krievijas impērijas likumu kopojums (*Свод законов*). Rietumu teritorijās tika piemērota ģermāņu tiesību sistēma. Visbeidzot zemēs, kas tika atbrīvotas no Austroungārijas varas, tika piemēroti ne tikai Austrijas likumi, bet arī Ungārijas tiesību normas. Ņemot vērā šo daudzo tiesību sistēmu pastāvēšanu, nacionālo un etnisko minoritāšu mozaiku, kā arī atšķirības ekonomiskās attīstības jomā, Polijas tiesu varas izveide ar vienu Augstāko tiesu augšgalā bija svarīgs nosacījums vienotas un nedalītas Polijas atdzimšanai.

Polijas tiesu varas atjaunošanas vēsture parāda, ka neviena valsts nevar pastāvēt bez cilvēkiem, kas ir gatavi upurēt savas intereses kopējā labuma vārdā. Kad pagājušajā septembrī svinējām Augstākās tiesas simtgadi, mēs atcerējāmies mūsu priekšgājējus. Viņi ir pelnījuši tikt pieminēti. Pirmkārt, Augstākās tiesas pirmais priekšsēdētājs Staņislavs Sredņickis (*Stanisław Szrednicki*), kurš bija viens no retajiem poļu tiesnešiem Krievijas laikā, gandrīz visi citi, kas iecelti tiesneša amatā starpkaru periodā, bija vai nu advokāti, vai notāri. Neviens no viņiem negāja šajā amatā, lai nopelnītu naudu, jo viņu iepriekšējie ienākumi bija daudzkārt lielāki, nemaz nerunājot par sākotnējiem darba apstākļiem, kas bija pavisam trūcīgi. Šie cilvēki ir apbrīnas vērti par viņu pašai ziedošanos valstij un vēlmi strādāt augstāka mērķa vārdā.

Diemžēl Polijas tiesu sistēmas vēsturē, kā visās dzīves jomās, nav tikai veiksmes mirkļi. 1929.gadā – tikai pāris gadus pēc savas darbības uzsākšanas – Polijas Augstākā tiesa tika pakļauta „tīrīšanai”. Šī tīrīšana sekoja 1926. gada valsts apvērsumam, kurā tiesneši atbalstīja konstitucionālo kārtību. No amata tika atcelts gan Augstākās tiesas prezidents Vladislavs Seida (*Władysław Seyda*), gan citi tiesneši. Līdz ar to balsis, kas iestājās par pilsonisko tiesību aizstāvību un pret Polijas demokrātijas sagraušanu, Augstākajā tiesā tika aplūsinātas.

Nākamā „lielā tīrīšana” notika vēsturisku iemeslu dēļ pēc Otrā pasaules kara un tā dēvēto socialistisko tiesību ieviešanas. Tikai nedaudziem izdzīvojušajiem pirmskara Augstākās tiesas tiesnešiem bija iespēja turpināt darbu. Tika izveidotas tā dēvētās slepenās nodaļas, kuru funkcionāriem nebija pietiekamas kvalifikācijas, bet kuri aukstasinīgi piesprieda ilgus cietumsodus un nāvessodus pretkomunistiskās pagrīdes organizāciju locekļiem.

Un tagad, kad pagājuši 30 gadi kopš 1989.gada demokrātiskajām pārmaiņām, Polijas Augstākajā tiesā atkal notiek tīrīšana. Tā skar tiešniešu vairākumu. No sākotnējiem 93 tiesnešiem ir palikuši 59. Viens no iemesliem, kas tiek minēts, lai attaisnotu šo tīrīšanu – tiesneši ir sasnieguši pensionēšanās vecumu (65 gadus). Tas attiecas arī uz Augstākās tiesas prezidenti Malgožātu Gersdorfu (*Małgorzata Gersdorf*), neraugoties uz to, ka saskaņā ar Konstitūciju viņa iecelta amatā uz sešu gadu termiņu, un šis termiņš beigtos 2020.gadā. Mainījusies arī tiesas struktūra, ir izveidotas divas jaunas palātas, kurās amatus ieņem pilnīgi jauni tiesneši. Šajā procesā ir iesaistīta jaunā Tieslietu padome, kuras locekļus ir ievēlējis parlaments, tādējādi pārkāpjot spēkā esošo Konstitūciju. Izmantojot valsts līdzekļus, notiek propagandas kampaņa pret tiesnešiem ar mērķi pārliecināt sabiedrību, ka tiesneši ir korumpēti, ka viņi ir kalpojuši komunistiskajai valstij un ir iesaistīti

politiskajās cīņās. Tāpēc ir nepieciešama personāla maiņa, kas uzlabos tiesu sistēmas funkcionēšanu. Šo iemeslu dēļ ir uzsākta tā saucamā tiesu sistēmas reforma, ko daudzi gan Polijā, gan ārvalstīs uztver ar izbrīnu un nosodījumu. To uzskata par apdraudējumu vērtībām, kurās ir balstīta Eiropas integrācija.

Vai ir kādi būtiski iemesli šim darbībām? Ļaujiet man sniegt dažus faktus pārdomu rosināšanai. Pirmās instances tiesā strādājošs vidusmēra tiesnesis ir tikko sasniedzis 40 gadu vecumu, tādēļ viņa zināšanas un pieredze par komunismu ir galvenokārt nākusi no mācību grāmatām, nevis personīgās dzīves. Augstāko instanču tiesās vēl strādā vecāka gada gājuma tiesneši, bet vai tiešām tā ir viņu vaina, ka viņiem diemžēl nācies saņemt juridisko izglītību un uzsākt profesionālo karjeru pirms iepriekšējās valsts pārvaldes sistēmas sabrukuma? Vai viņiem visiem kolektīvi ir jāuzņemas atbildība? Visiem tiesnešiem, kas dzimuši pirms 1972. gada, bija jāiesniedz ziņojumi, ka viņi nav sadarbojušies ar komunistiskā režīma drošības dienestiem. Bez tam Augstākajā tiesā jau 1990.gadā tika veikts pārbaudes process, pēc kura tikai dažus no tiesnešiem atkārtoti iecēla amatā. Vairāku tūkstošu tiesnešu vidū gadā tiek uzsāktas desmitiem disciplinārlietu, bet tikai retos gadījumos tiek izskatīti jautājumi, kas nav saistīti ar novēlotu motivēta sprieduma sastādīšanu vai satiksmes noteikumu pārkāpumiem. Šī brīža Polijas valdības locekļi uzskata par politisko iesaisti arī faktu, ka tiesneši izsaka viedokļus par Konstitūciju, piemēram, ka tā neparedz iespēju dažu dienu laikā pieņemt vairākus būtiskus likumu grozījumus, kas regulē tiesu sistēmu, kā arī viedokļus par to, ka šīs jaunās tiesību normas ir kļūdainas.

Šī situācija Polijas tiesu sistēmā var kalpot kā bridinājums citām valstīm mūsu reģionā. Kad sagruva komunistiskais režīms, notika arī tiesību sistēmas maiņa, taču postkomunisma valstīs pret tiesībām aizvien izturējās ļoti instrumentāli. Te es gribētu citēt isu izvilckumu no raksta, kas publicēts 2009. gadā un kurā izteikta instrumentāla izturēšanās pret tiesībām, proti, „suverēna tauta var piešķirt likumam tādu saturu, kādu vēlas”. Šajā rakstā ir arī uzsvērts, ka šāda instrumentāla izturēšanās pret tiesībām „izriet no iepriekšējo laiku birokrātiskajām tradīcijām un autoritārajām politiskajām praksēm, kā arī tā ir saistīta ar demokrātijas populistisku interpretāciju un pieņēmumu, ka politiskajam vairākumam vienmēr ir taisnība. Instrumentāla izturēšanās pret tiesībām parasti arī noved pie tiesiskuma „korozijas”, arī tad, kad attiecīgajā sabiedrībā jau ir ieviestas pamatinstitūcijas un pamatprocedūras.” Vēsturiskā pieredze rāda, ka demokrātisku sistēmu galvenokārt aizsargā tiesību sistēma, un tiesu vara, kas aizsargā tiesiskumu, parasti ir tā vara, pret kuru pirmo vēršas tie, kas ļaunprātīgi vēlas izmantot varu politiskiem mērķiem.

Tomēr, neskatoties uz šīm drūmajām pārdomām par Polijas tiesu varas šī brīža stāvokli, mums ir jācer uz labāku nākotni. Šo cerību avots ir tajā, ka mēs varam tieši uzrunāt sabiedrību, un tieši to Polijas tiesneši ir darījuši pēdējā gada laikā. Esam izveidojuši valsts mēroga asociāciju „Iustitia”, kas apvieno apmēram vienu trešo daļu no visiem Polijas tiesnešiem. Polijas tiesneši, kas gadiem ilgi uzskatīja, ka viņu vienīgais pienākums

ir spriest tiesu (jāteic, ka šī pārliecība ir izrādījusies liela kļūda), tagad ir kļuvuši daudz aktīvāki. Tiesneši raksta preses rakstus, sniedz intervijas, piedalās diskusijās un vada stundas skolās, rīko tiesās atvērto durvju dienas un cenšas paskaidrot, ko nozīmē viņu darbs. Kaut arī šāda rīcība ir diezgan novēlota, tomēr tā ir svarīga tiesību stunda gan sabiedrībai, gan arī mācība tiesnešiem. Sabiedriskajās aktivitātēs tiesneši sadarbojas arī ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem, galvenokārt advokātiem.

Uzskatu, ka šādā veidā juristiem, it sevišķi tiesnešiem, vajadzētu rīkoties visās postpadomju bloka valstīs, kur nav bijušas pietiekamas juridiskās zināšanas un pastāvējusi nihilistiska attieksme pret tiesiskumu, kas diemžēl joprojām nav pilnībā mainījies. Polijas tiesu vara ir ļoti labs piemērs tam. Mēs redzam, ka ļoti specifiskos apstākļos to var pakļaut politiskajam spiedienam un izmantot saviem mērķiem, gluži tāpat kā kaut kādiem politiskiem mērķiem tiek izmantots, piemēram, bēgļu jautājums. Tiesneši nedrīkst klusēt, pastāvot šādiem draudiem. Mums ir nepieciešama pilsoniskā drosme un

nepieciešams tiešs dialogs ar sabiedrību. Ilgtermiņā tas varētu nodrošināt, ka tiesas atgūtu sabiedrības uzticību, kas pēdējo gadu laikā ir zaudēta.

Visbeidzot es gribētu uzsvērt, ka Polijas tiesneši saskata reālu tiesu varas reformu nepieciešamību. Taču reformas ir jāveic atbilstoši konstitucionālajiem principiem, proti, varas dalīšanas principam un tiesu varas neatkarības principam. Tāpat arī nepieciešamas atbilstošas konsultācijas ar pašiem tiesnešiem. Ļoti liela loma šajos procesos varētu būt starptautiskajam sabiedriskajam viedoklim, it īpaši mūsu kolēģu – tiesnešu no Eiropas Savienības dalībvalstīm – viedoklim. Es aicinātu tiesnešus organizēt kopīgas konferences un diskusijas par tiesiskumu un arī par to, ka ir jāpalielina pilsoņu loma, jādoma par efektīvāku viņu tiesību aizsardzību, it īpaši pamattiesību aizsardzību. Tas būtu ārkārtīgi vērtīgs ieguldījums mūsu kopīgajā nākotnē un varbūt arī „dambis”, kas palīdzētu apturēt bīstamo politiskā populisma vilni, kas šobrīd ir nāves briesmas tiesiskas valsts idejai.

**Alģis NORKŪNS (Alģis Norkūnas),
Lietuvas Augstākās tiesas tiesnesis**

Latvija un Lietuva šogad svin savas valsts un tiesu sistēmas simtgades. Mēs esam lepnī būt šeit, un sirsnīgi sveicu Latvijas kolēģus Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētāja, Lietuvas Tieslietu padomes un tiesnešu vārdā šajā jubilejas gadā.

Daži vārdi par mūsu vēsturi un nākotnes izaicinājumiem.

Lietuvā pirms simts gadiem 1918.gadā tika izveidota tiesu sistēma, ņemot par paraugu Vācijas okupētajā teritorijā ieviesto tiesu sistēmu. Tika saglabāta trīspakāpju tiesu sistēma, ko veidoja miertiesas, apgabaltiesas un sistēmas pašā augšgalā bija Lietuvas Augstākais Tribunāls, kas saskaņā ar pagaidu likumu „Par Lietuvas tiesu darba organizāciju” tika noteikts par apelācijas instanci to lietu izskatīšanai, kas tika iztiesātas apgabaltiesās kā pirmās instances tiesās. Gan pirmās, gan otrās instances apelācijas tiesu spriedumi bija galīgi un tie netika pakļauti kasācijas procedūrai.

Likums par tiesu iekārtu tika pieņemts 1933.gadā. Tas regulēja Lietuvas tiesu sistēmu, tiesu kompetenci, tiesvedības kārtību, tiesnešu, izmeklētāju, prokuroru un viņu palīgu, kā arī advokātu statusu. Likums noteica arī jauno četru pakāpju tiesu sistēmu, ieviešot jaunu tiesu instanci vispārējo tiesu lietu izskatīšanai apelācijas kārtībā – Apelācijas palātu, kas darbojās visā valsts teritorijā. Augstākais Tribunāls tādējādi tika atbrīvots no lietu izskatīšanas apelācijas kārtībā un darbojās vienīgi kā kasācijas tiesa. Tas kasācijas kārtībā izskatīja vispārējās jurisdikcijas lietas, karatiesu lietas un Klaipēdas apgabala tiesu lietas. Par īpaši nozīmīgu tika uzskatīta Augstākā Tribunāla tiesu prakse – ne tikai kasācijas nolēmumi, bet arī Kopsapulces lēmumi, kas atrisināja būtiskus tiesību jautājumus. Tas arī tika uzskatīts par vienu no Augstākā Tribunāla pamatfunkcijām.

Dramatiskas izmaiņas Lietuvas tiesu sistēmai nesa nacistiskās Vācijas un padomju okupācijas laiks, kas ilga 50 gadus. 1940.gadā padomju vara likvidēja Lietuvas tiesas un izveidoja padomju tiesas, imitējot vēlēšanas un represējot neatkarīgās Lietuvas tiesnešus. Galvenā prasība jaunajiem tiesnešiem bija lojalitāte pret komunistisko partiju. Šī iemesla dēļ juridiskā izglītība netika prasīta. Izmantojot politisko demagoģiju un ieviešot institucionālo un politisko kontroli pār tiesām, padomju režīms nevarēja nodrošināt patiesu tiesnešu neatkarību.

Līdz 1985.gadam politiskā korupcija veicināja sabiedrības vilšanos tiesu sistēmā. Mihaila Gorbačova kā PSRS lidera pasludinātā pārbūves kursa galvenais uzdevums bija sabiedrības uzticēšanās atjaunošana valsts institūcijām, pirmkārt, tiesām. 1988.gadā, kad Lietuvā pieņēmas spēkā tautas atmoda un valsts pārbūves kustība, tika sasniegts lūzuma punkts un Lietuva noteica kursu uz valsts neatkarības atjaunošanu, Lietuva pati sāka reorganizēt savu tiesību sistēmu.

1990.gada 11.martā Lietuvas Republika atjaunoja savu neatkarību. Tika reformēta bijusi padomju sistēma, arī padomju tiesas. Vienas no svarīgākajām pārmaiņām

tiesu sistēmā bija uz konkrētu tiesu instanci vērstas institucionālas pārmaiņas. Tika izveidota četrpakāpju trīs instanču tiesu sistēma iepriekšējās divpakāpju divu instanču tiesu sistēmas vietā. 1992.gadā sākās vispārējās jurisdikcijas tiesu *de jure* reformas un Konstitūcijā noteiktās četrpakāpju tiesas, proti, rajona tiesas, apgabaltiesas, Lietuvas Apelācijas tiesa un Lietuvas Augstākā tiesa uzsāka savu darbību 1995.gada 1.janvārī. Šīs reorganizācijas laikā nācās pārvarēt tehniskas, finansiālas un organizatoriskas grūtības. Problemātiskākie aspekti bija saistīti ar dubultās kasācijas iedibināšanu, Lietuvas Augstākās tiesas sadalīšanu, zvērināto tiesas atcelšanu un Saimnieciskās tiesas izveidi. Būtiskas pārmaiņas Lietuvas tiesu sistēmā ienesa Konstitucionālās tiesas nodibināšana saskaņā ar 1992.gada grozījumiem Konstitūciju un to reālā piemērošanā 1993.gadā.

Jaunās tiesu sistēmas veidošana tika pabeigta 1999.gadā, izveidojot specializētās administratīvās tiesas. Tika izveidota trīspakāpju divu instanču administratīvo tiesu sistēma, ko veidoja administratīvās apgabaltiesas, Augstākā Administratīvā tiesa un Lietuvas Apelācijas tiesas Administratīvo lietu departaments. 2001.gadā tika izveidota divpakāpju sistēma ar piecām administratīvajām apgabaltiesām un vienu Augstāko Administratīvo tiesu, tādējādi radot neatkarīgu administratīvo tiesu sistēmu un pabeidzot administratīvo tiesu institucionālo reformu. Līdz ar to arī reorganizējot visu Lietuvas tiesu sistēmu kopumā.

Sobrīd Lietuvā pastāv trīs tiesu sistēmas – ir Konstitucionālā tiesa, vispārējās jurisdikcijas tiesas un specializētās administratīvās tiesas. Likums, kas regulē tiesu darbību, ir „Likums par tiesām”, kurā ietverts vispārējās jurisdikcijas tiesu un administratīvo tiesu darbības mehānisms, kā arī noteikumi par tiesnešu iecelšanu, statusu, disciplinārbildību, sociālajām garantijām utt.

Vispārējās jurisdikcijas tiesu sistēmu veido Lietuvas Augstākā tiesa, Lietuvas Apelācijas tiesa, apgabaltiesas un rajona tiesas, kas izskata civillietas, krimināllietas un administratīvo pārkāpumu lietas. Administratīvo tiesu

sistēmu veido Augstākā Administratīvā tiesa un divas administratīvās apgabaltiesas.

Kā konstitucionālās uzraudzības institūcija Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa risina jautājumus, kas ir saistīti ar likumu konstitucionalitāti un citu regulējumu atbilstību Lietuvas Konstitūcijai.

Tiesnešu pašpārvaldi veido Tiesnešu kopsapulce, Tieslietu padome, Goda tiesa, tāpat arī Tiesnešu ētikas un Disciplinārā komisija un kopš 2018.gada janvāra arī tiesas tiesnešu sapulce. Tiesu sistēmas un arī pašpārvaldes institūciju darbībā un to procedūru pilnveidošanā īpaši nozīmīgi ir Konstitucionālās tiesas skaidrojumi un izvērtējumi, kas attiecas gan uz tiesu un tiesnešu neatkarības principa nodrošināšanu, gan uz tiesnešu pašpārvaldes institūciju lomu, tostarp Tieslietu padomes lomu varas dalīšanas sistēmā. Lai aizsargātu tiesnešu tiesības, pārstāvētu viņu intereses un nodrošinātu viņu profesionālās vajadzības, 1993.gadā tika izveidota Lietuvas Republikas Tiesnešu asociācija un 2008.gadā Rajona tiesu tiesnešu apvienība. Tiesnešu pašpārvalžu institūcijām atbalstu sniedz nevis Tieslietu ministrijas pakļautībā esošais Tieslietu departaments, bet gan Valsts Tiesu administrācija, kura savas kompetences ietvaros kā autonoma iestāde nodrošina tiesu iestāžu un tiesnešu pašpārvaldes iestāžu administratīvo un organizatorisko darbību.

Ar veiksmīgu tiesu darbības publicitāti, informācijas tehnoloģiju attīstību tiesās (e-lietu ieviešana civiltiesībās un administratīvajās lietās, sēžu protokolu aizstāšana ar audioierakstiem u.c.) un administratīvās uzraudzības pārkartojumiem tika veikta arī tiesu institucionālā reforma, apvienojot rajona tiesas.

Daži no galvenajiem tiesu sistēmas nākotnes izaicinājumiem ir veiksmīga tiesu reformas īstenošana, kuras rezultātā tiks apvienotas rajona tiesas un apgabaltiesas, rezultātu izvērtējums, kā arī tiesu un tiesnešu neatkarības stiprināšana un sabiedrības uzticēšanās vairošana tiesu sistēmai un tiesnešu pasludinātajiem spriedumiem.

Vīve LIGI (Viive Ligi), Igaunijas Augstākās tiesas tiesnese

Man ir liels gods un privilēģija sveikt Jūs Latvijas tiesu sistēmas simtgadē. Sveicu Jūs šajā svarīgajā un ļoti īpašajā notikumā Igaunijas Augstākās tiesas priekšsēdētāja un citu kolēģu vārdā.

2018.gads arī Igaunijai ir simbolisks un nozīmīgs laiks. Visā valstī jau ir norisinājušies daudzi pasākumi, kas veltīti mūsu valsts simtajai gadskārtai, un vēl daudzi pasākumi notiks. Piemēram, nākamnedēļ Tartu svinēsim Igaunijas apelācijas tiesu simtgadi. Augstākās tiesas pirmā sēde notika 1920.gada 14.janvārī, un šī ir tā diena, ko mēs uzskatām par tiesas dibināšanas dienu. Tas nozīmē, ka mums Augstākās tiesas jubileja ir jāgaida vēl mazliet vairāk par gadu.

Šīs dienas konference ir lieliska iespēja pārdomāt pagātnes notikumus, tāpat tā ir iespēja paskatīties uz priekšu. Man nebūs pietiekami daudz laika, lai aptvertu Igaunijas tiesu sistēmas vēsturi pilnībā un varbūt tas nav

nemaz tik slikti, jo tā vietā esmu nolēmusi koncentrēties uz vissvarīgākajiem šī brīža jautājumiem, proti, Igaunijas konstitucionālās kontroles sistēmu un tiesu aktivismu.

Igaunijas konstitucionālās kontroles sistēma ir īpaša. Mums ir tāds „četri vienā” risinājums. Proti,

Augstākā tiesa ir gan konstitucionālā tiesa, gan vienlaikus arī augstākā tiesa civillietās, krimināllietās un administratīvajās lietās. Tiesības iniciēt konstitucionālās kontroles procesu Augstākajai tiesai ir ļoti ierobežotas. Saskaņā ar likumu šīs tiesības ir piešķirtas tikai Valsts prezidentam, tieslietu kancleram, vietējam pašvaldībām un tiesām. Jebkuram citam individam vai organizācijai, kas uzskata, ka viņu tiesības ir pārkāptas, ir jāvēršas ar savu prasību pirmās instances tiesā. Ja tiesa uzskata, ka attiecīgā tiesību norma, kas būtu piemērojama konkrētajā lietā, ir nekonstitucionāla, tā šo normu nepiemēro un nosūta lietu izskatīšanai Augstākajā tiesā. Individuālas konstitucionālās sūdzības Augstākajā tiesā netiek pieņemtas.

Tomēr individuālās konstitucionālās sūdzības ir tā joma, kur Augstākā tiesa ir demonstrējusi savu aktivismu. Proti, tiesa ir spriedusi, ka šādas sūdzības var pieņemt, ja individam nav neviena cita efektīva tiesiskās aizsardzības līdzekļa. Šāds avangarda lēmums bija lēmums Brusilova lietā, kas tika pasludināts 2003.gadā. Līdz šim tā ir bijusi vienīgā reize, kad Augstākā tiesa ir atzinusi tiesības uz individuālu konstitucionālo sūdzību. Vēl vairāk, šopavasār, kad tieslietu ministrs piedāvāja kodificēt tiesas praksi un cita starpā pieļaut individuālas konstitucionālās sūdzības izņēmuma lietās, Augstākā tiesa šo priekšlikumu neatbalstīja. Tas vedina domāt, ka savā ziņā Augstākā tiesa ir distancējusies no sava 2003. gada revolucionārā lēmuma.

Brusilova lieta patiesībā nav vienīgā, kas devusi iemeslu Augstākajai tiesai pārdomāt konstitucionālās uzraudzības principus. Līdzīgas tendences var redzēt arī pagājušā gadsimta 20. un 30. gadu tiesu praksē.

Igaunijas pirmajā konstitūcijā, ko pieņēma 1920.gadā, nekas nebija minēts par konstitucionālo uzraudzību. Lai gan tajā laikā Eiropā jau bija iesakņojusies ideja par atsevišķu konstitucionālo tiesu. Pirmā konstitucionālā tiesa, proti, Austrijas Konstitucionālā tiesa, tika dibināta 1920.gadā. Ir zināms, ka „konstitucionālās uzraudzības” jautājumu Lietuvas konstitūcijas projekta izstrādātāji apsprieda ļoti plaši. Šajā projektā pat bija ietverti noteikumi, kas Augstākajai tiesai dotu tiesības veikt konstitucionālo uzraudzību. Tomēr mums šodien nezināmu iemeslu dēļ viss, kas bija saistīts ar konstitucionālo uzraudzību, beigu beigās no Konstitūcijas tika izslēgts vai netika tajā ietverts. Vienīgais mājiens par konstitucionālo uzraudzību bija 86.pants, saskaņā ar kuru Konstitūcija ir saistošas vadlīnijas parlamentam, tiesām un valdībai.

Tomēr Augstākajai tiesai ar 86.pantu bija pietiekami. Pamatojoties uz šo pantu, 1927.gadā tiesa sprieda, ja tiesas procesa laikā tiek apgalvots, ka attiecīgs likumdošanas akts neatbilst Konstitūcijai, tad visām tiesu instancēm ir gan tiesības, gan pienākums pievērsties šim jautājumam. Tiesa tāpat arī paskaidroja, ka tiesas nevar piemērot normatīvos aktus, kas ir pretrunā ar Konstitūciju. Augstākās tiesas ieskatā, kad kāds likumdošanas akts ir stājies spēkā, tiesu sistēmai kopumā ir tiesības vērtēt tā atbilstību Konstitūcijai. Tā tas bija, neraugoties uz faktu, ka netika pieņemti formāli noteikumi attiecībā uz konstitucionālo uzraudzību.

Tad kāpēc Augstākā tiesa, kas pagātnē ir ļoti skaidri demonstrējusi vēlmi iesaistīties tiesu aktivismā, vērsās

pret tieslietu ministra priekšlikumu, kas tika izteikts šopavasār? Pirmkārt, gribētu norādīt, ka lēmums Brusilova lietā 2003.gadā nebija pieņemts vienbalsīgi. Lēmumu publicēja kopā ar tiesnešu trīs atsevišķām domām, ko parakstīja septiņi tiesneši. Savukārt pilnajā tiesas sastāvā tiesnešu skaits, kas lēma par Brusilova lietu, bija septiņpadsmit, un lēmums tika pieņemts ar desmit balsīm par.

Šāda viedokļu atšķirība tiesā ir saglabājusies arī līdz šim brīdim. Augstākās tiesas oficiālais viedoklis, ko tā sniedza šopavasār attiecībā uz likumdošanas priekšlikumu, ko iepriekš pieminēju, arī atspoguļo tiesnešu dažādos viedokļus. Tie, kas atbalstīja šo priekšlikumu, uzskatīja, ka ir neiespējami ignorēt faktu, ka individuālās konstitucionālās sūdzības iesniedz Augstākajai tiesai, kā arī to, ka Augstākajai tiesai tās ir jārisina pēc būtības. Viņi norādīja, ka ir bijušas vairāk nekā 40 individuālas konstitucionālās sūdzības, par kurām tiesa sprieda, ka tās nav pieņemamas, tajā pašā laikā sniedzot arī detalizētu paskaidrojumu par to, kā būtu aizsargājamas iesaistīto individuālo tiesības. Likumdošanas izmaiņu atbalstītāji uzskata, ka tiesības vērsties ar jautājumu tieši Augstākajā tiesā ir visefektīvākais savu pamattiesību aizstāvēšanas līdzeklis.

Savukārt likumdošanas priekšlikuma oponenti jeb tiesnešu vairākums uzskatīja, ka Augstākās tiesas risinājumu, kas radies, lai vērstos pret likumdošanas ierobežojumiem, nedrīkst kodificēt steigā un bez padziļinātas analīzes. Šie tiesneši norādīja, ka savā tiesu praksē Augstākā tiesa patiesībā nekad nav pieņēmusi tiesības iesniegt individuālo konstitucionālo sūdzību, proti, sūdzību, kas apstrīd likumdošanas akta konstitucionalitāti, ja nav iesaistīta nekāda cita prasība pret valsti. Tiesneši, kas bija pret šo likumdošanas iniciatīvu, uzskatīja, ka šis priekšlikums varētu ļoti būtiski ietekmēt pašreizējo varas līdzsvaru un arī sabiedrībā nepamatoti paaugstināt cerības un gaidas. Tas varētu radīt atsevišķu individuālo konstitucionālo sūdzību plūdus, ar kuriem tiesa nespētu tikt galā.

Augstākā tiesa nebija vienīgā institūcija, kas sniedza savu viedokli par ministra likumdošanas priekšlikumu. Arī daudzas citas institūcijas izmantoja šo iespēju, un tā kā konsultācijas notika tikai šī gada pavasarī, šobrīd nav zināms, vai ministrs nolems turpināt konstitucionālās uzraudzības reformu. Iespējams, ka pirms vēlēšanām, kuras jau ir tepat, šis jautājums vairs nebūs tik pievilcīgs. Bet tikpat labi ir iespējams, ka Igaunija drīz kļūs par valsti, kas oficiāli atzīs tiesības uz individuālo konstitucionālo sūdzību. To mēs vēl redzēsim.

Dārgie kolēģi, man ir jāatzīst, ka, domājot par pagājušajiem simts gadiem, es patiešām ceru, ka nākamie simts gadi nebūs tādas likumdošanas šūpoles, un mums beidzot būs iespēja izbaudīt stabili attīstību. Bet tas, protams, nenozīmē, ka mēs varam vienkārši gulēt uz saviem lauriem. Diskusijas par to, kā uzlabot mūsu tiesu sistēmas un kā labāk aizsargāt pilsoņu tiesības, ir ļoti atbilstošas, un tām arī ir jānotiek, protams, ar nosacījumu, ka tās ir konstruktīvas un nepārvēršas par politisko propagandu.

Nobeigšu savu runu, vēlreiz vēlot visiem klātesošajiem daudz laimes Latvijas tiesu sistēmas simtajā dzimšanas dienā!

TIESU SISTĒMAS IZVEIDE LATVIJAS REPUBLIKĀ STARPKARU POSMĀ

Dr. iur. Prof. Sanita OSIPOVA, Satversmes tiesas priekšsēdētājas vietniece

Ikviena sabiedrība savai pašorganizācijai izmanto tiesības. „Kur sabiedrība, tur arī tiesības”, teica senie romieši.¹ Var teikt, ka tiesības ir sabiedrības normatīvā struktūra² vai sabiedrības dzīves normatīvā kārtība.³ Tiesības ir kultūras fenomens, ko līdz ar pārējo kultūru rada pati sabiedrība.⁴ Tāpēc dažādās kultūras veidojas atšķirīgas tiesību sistēmas. Katra no tām ir piemērota konkrētās sabiedrības locekļu nacionālajai identitātei un vēsturiskajai pieredzei, kas ietekmējusi juridisko kultūru.⁵ Tātad tiesības ir būtiskas visai sabiedrībai, jo tās dod normatīvu satvaru gan visas sabiedrības, gan ikvienas personas dzīvei. Tāpēc tām ir jābūt pietiekami stabilām, lai harmonizētu sabiedrības dzīvi ilgtermiņā, nodrošinot mieru un taisnīgumu.

Savukārt tiesību realizācija, sociālā miera un kārtības nodrošināšana un taisnīguma atjaunošana gadījumos, kad tiek pārkāptas tiesību normas, ir tiesas kompetencē. Neviena sabiedrība nav iedomājama bez institūcijas,

kas spriež tiesu. Tiesu iekārtas izveidošana un likumīga darbība ir viens no nepieciešamiem priekšnoteikumiem, lai pastāvētu jebkāda valsts. Arī Latvijas Republikā jau no valsts dibināšanas pirmsākumiem tika veidota neatkarīga tiesu vara. Latvijas tiesu sistēmas ģenēzes laiks *de iure* aptver posmu no valsts dibināšanas 1918.gadā līdz Satversmes pieņemšanai. *De facto* tas ir ievērojami ilgāks, jo Satversmes spēkā stāšanās diemžēl negarantēja, ka nekavējoties tiek īstenotas Satversmes prasības attiecībā uz tiesu varu.⁶

1918.–1922.gadā normatīvi tika likti pamati tiesu sistēmas organizācijai un darbībai, kas būtiski netika mainīti līdz pat II pasaules karam un daļēji tika pārņemti, atjaunojot valsti XX gs. beigās.

Latvijas Republiku dibinot, Tautas Padome izstrādāja Politisko Platformu, ko pieņēma 1918.gada 18.novembrī Padomes dibināšanas sapulces laikā. Politiskā Platforma kopā ar 1918.gada 18.novembra uzsaukumu „Latvijas pilsoņiem!” tiek uzskatīta par Latvijas Republikas pirmo pagaidu konstitūciju.⁷ Neviens no šiem dokumentiem nav tieši runāts par tiesu iekārtu, tomēr to realizācija nav iedomājama bez tiesu pastāvēšanas, jo Politiskā platforma runā par „cittautiešu tiesībām”, „pilsoniskām brīvībām”, vēlēšanām un citām tiesībām un procesiem, kas nav realizējami bez tiesu pastāvēšanas. Latvijas valsti

¹ Леже, Р. Великие правовые системы современности. 3-е издание. Москва: Волтерс Клаувер, 2011, с. 1.

² Thomas Raiser Das lebende Recht. Rechtssoziologie in Deutschland. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, S.160.

³ Muthorst, O. Grundlagen der Rechtswissenschaft. Methode -Begriff -System. München: C. H. Beck, 2011, S. 4,5.

⁴ „Tiesības ir nepieciešams noteikums cilvēka kultūrai dzīvei un vēl vairāk – tiesības ir kultūras faktors,” rakstīja V.Sinajskis. Vasilijis Sinajskis Tiesības un ģimene/ Jurists. Nr.8., 01.11.1929., 225., 226. sl.

⁵ Piemēram, par atšķirībām publisko un privāto tiesību nodalījumā dažādās Eiropas valstīs. Skat. Danovskis, E. Publisko un privāto tiesību dalījuma nozīme un piemērošanas problēmas Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 20–31.

⁶ Saeimas II sesijas 25.sēdes 1923.gada 4.jūlijā stenogramma. Pieejama: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pa|issue:p_001_sast1923n1|article:DIVL2476|query:neatkar%C4%ABb|issueType:P [skatīts 31.08.2018.]

⁷ Latvijas Tautas Padomes politiskā platforma. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Zin. red. J. Lazdiņš. Rīga: TNA, 2015, 55., 56.lpp.

dibinot, tika iecerēts veidot „republiku uz demokrātiskiem pamatiem”, tāpēc tajā noteikti bija jāiedzīvina arī modernās varas dalīšanas un tiesiskas valsts idejas. Politiskā Platforma noteica likumdevēju un valdību, kas darbosies laikā līdz Satversmes sapulces sasaukšanai: Latvijas Tautas Padomi un Pagaidu valdību, taču tiesu institūcijas un tiesāšanas kārtība ar šo dokumentu netika noteiktas. Tas tika izdarīts dažas nedēļas vēlāk ar Latvijas Tautas padomes 1918. gada 6. decembra Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību. Pagaidu nolikums paredzēja, ka „Latvijas tiesas darbojas pēc tiem vietējiem un Krievijas likumiem, kas bija spēkā līdz 1917. gada 24. oktobrim.”⁸ Kontinuitāti ar iepriekš šajā teritorijā spēkā bijušajām tiesībām vēl vairāk nostiprināja Latvijas Republikas Tautas padomes 1919. gada 5. decembra likums „Par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā”, kas noteica, ka arī turpmāk spēku saglabā tās Krievijas impērijas tiesības, kas bija bijušas spēkā Latvijas teritorijā, ciktāl tās netika grozītas ar jauniem Latvijas likumiem vai nebija pretrunā ar tiem. Tiesu iestādes tika pārņemtas no vācu okupācijas pārvaldes un nodotas Latvijas Tieslietu ministrijas pārraudzībā. Tātad pagaidu likumdevējs un valdība tika izveidoti no jauna un nekavējoties, bet attiecībā uz tiesu iekārtu un procesu tika saglabātas iepriekšējās iestādes un kārtība.⁹

Latvijas Republika saglabāja spēkā bijušās Krievijas impērijas tiesības, nosakot vairākus izņēmumus:

1) šie bijušās Krievijas likumi nebija atcelti vai aizstāti ar Latvijas valsts likumiem,

2) bijušās Krievijas likumi nerunāja pretī Latvijas valsts interesēm,¹⁰ t.i., demokrātiskai valsts iekārtai un Tautas padomes Politiskajai platformai.¹¹

Turklāt Latvijas Republika skaidri noteica, ka padomju tiesības¹² nav uzskatāmas par Latvijas Republikas tiesību avotu.¹³

Tādējādi Latvijā tika saglabāta Krievijas impērijā XIX gs. otrajā pusē tiesu reformas ietvaros izveidotā tiesu sistēma. Latvijas Republikas tiesu sistēma tika veidota, par pamatu ņemot Krievijas impērijas 1864. gada 20. novembra likumu *Учреждение судебных установлений*,¹⁴ ar grozījumiem un papildinājumiem, kas tajā bija veikti līdz 1917. gada 24. oktobrim. Likuma nosaukumu XIX gs.

beigās Stērstu Andrejs tulkoja latviski kā Tiesu ustavi,¹⁵ vēlāk tika lietots nosaukums Tiesu iekārtas likums.¹⁶ Vai jaunā Latvijas Republika saglabāja specifisku „nogrimušas impērijas” tiesu sistēmu? 1889. gada 9. jūlija likums par tiesu reformu Baltijas guberņās pārveidoja vietējo tiesu iekārtu pēc Krievijas parauga.¹⁷ Aleksandra II valsts pārvaldes un tiesu sistēmas reformas bija daļa no impērijas centralizācijas, rusifikācijas un ekonomisko uzplaukumu veicināšanas politikas. Visupirms 1860. gadā tika izveidota Krievijas impērijas valsts banka, bet 1862. gadā tika veikta finanšu kontroles reforma. Tikai pēc tam 1864. gadā ar Tiesu ustaviem tika veidota principiāli jauna neatkarīga no administratīvās varas tiesu sistēma.¹⁸ Šis pats likums ieviesa tiesu pristavus (*Судебный пристав*) jeb tiesu izpildītājus, kā arī zvērināta advokāta institūtu (*Присяжный поверенный*), piešķirot jaunus funkcijas prokurāturai.¹⁹ Ar 1866. gada 14. aprīļa Nolikumu par notariātu izveidoja Krievijā latīņu tipa notariātu.²⁰ Tātad tiesu reformas ietvaros tika izveidota ne tikai tiesu sistēma, bet arī iedibināti visi nepieciešamie tiesiskuma atbalsta punkti: tiesu varas amatpersonas, zemesgrāmata, valsts banka, lai sekmētu tiesiskas valsts XIX gs. izpratnē izveidošanu un veicinātu ekonomikas uzplaukumu valsti.

Neviens no minētajiem institūtiem nebija Krievijas jaunievedums. Ar šo reformu valsts iekļāvās kontinentālajā Eiropā kopš XIX gs. sākuma notiekošajos tiesvedības modernizācijas procesos, ieviešot t.s. franču tipa „trīspakāpju tiesu” sistēmu ar tai piederīgajiem tiesu varas amatiem. Tas bija būtisks solis arī profesionālas tiesu sistēmas izveidei, jo līdz tam liela daļa impērijas tiesnešu, prokuroru un advokātu bija bez juridiskās izglītības.²¹

Tātad Krievijas impērijas tiesiskās centralizācijas sekas bija franču tiesu varas institūciju un procesa ideju ieviešana impērijā, t.sk. arī Latvijā teritorijā. Tomēr XIX gs. otrajā pusē daudzi Francijas jaunievedumi vairs nebija gluži jaunievedumi, jo kopš to ieviešanas gadsimta sākumā tie bija praksē parādījuši savas stiprās un arī vājās puses un zināmā mērā, kā rakstija krievu juristi XIX gs. beigās, pat novecojuši.²² Tāpēc Krievijas tiesu reformas gaitā plaši tika izmantoti jaunākie kontinentālajā Eiropā tapušie likumi. Franču idejas Krievijas impērijā tika ieviestas, pētot to darbību Francijā, kā arī analizējot jaunākos risinājumus, kas bija veidoti citās valstīs, ieviešot franču tiesību institūtus. Turklāt franču tiesu sistēmu un procesuālos likumus raksturoja spilgti izteikta tiesas neatkarība no izpildvaras un liberālisms, jo īpaši civilprocesā. Krievija reformas laikā bija absolūtā monarhija, kurā tik radikāli risinājumi nederēja. Tāpēc, strādājot pie reformas likumiem, pamatā tika izmantoti

⁸ Latvijas Tautas padomes 1918. gada 6. decembra Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Zin. red. J. Lazdiņš. Rīga: TNA, 2015, 304. lpp.

⁹ Latvijas Tautas Padomes politiskā platforma. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Zin. red. J. Lazdiņš. Rīga: TNA, 2015, 55., 56. lpp.

¹⁰ Lazdiņš, J. Tiesu varas pēctecība kā viens no valsts kontinuitātes pamatiem. No: The 5th International Scientific Conference of the University of Latvia Dedicated to the 95th Anniversary of the Faculty of Law of the University of Latvia. Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges. Rīga 10–11 November, 2014. Rīga: University of Latvia Press, 2014, p. 635.

¹¹ Latvijas Tautas Padomes politiskā platforma. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Zin. red. J. Lazdiņš. Rīga: TNA, 2015, 55., 56. lpp.

¹² 1917. gada 24.–25. oktobrī pēc vecā stila Krievijā pie varas nāca lielnieki. Tieši tāpēc „Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā” imperatīvā formā noteica, ka pagaidu kārtībā spēku saglabā tās bijušās Krievijas tiesības, kas bija pieņemtas līdz 24. oktobrim pēc vecā stila.

¹³ Lazdiņš, J. Tiesu varas pēctecība kā viens no valsts kontinuitātes pamatiem. No: The 5th International Scientific Conference of the University of Latvia Dedicated to the 95th Anniversary of the Faculty of Law of the University of Latvia. Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges. Rīga 10–11 November, 2014. Rīga: University of Latvia Press, 2014, p. 635.

¹⁴ Учреждение судебных установлений 20 ноября 1864 года. Pieejams: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/> [skatīts 31.08.2018.].

¹⁵ Kalniņš, V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1. daļa. Rīga: Zinātne, 1972, 293. lpp.

¹⁶ Lazdiņš, J. Tiesu vara. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Zin. red. J. Lazdiņš. Rīga: TNA, 2015, 300. lpp.

¹⁷ Kalniņš, V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. 1. daļa. Rīga: Zinātne, 1972, 293. lpp.

¹⁸ Пашенцев, Д. А. К вопросу о генезисе правовой системы России. http://www.law-n-life.ru/arch/121/121_Pashentsev.doc [skatīts 06.12.2017.].

¹⁹ Учреждение судебных установлений 20 ноября 1864 года. Pieejams: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/> [skatīts 31.08.2018.].

²⁰ Черемных, Г. Г., Черемных, И. Г. Возникновение нотариата в России в период до 1917 г. <http://konp.org/history/pre1917> [skatīts 06.12.2017.].

²¹ Avenarius, M. Fremde Traditionen des römischen Rechts: Einfluss, Wahrnehmung und Argument des „russische Recht“ im russischen Zarenreich des 19. Jahrhunderts. Wallstein Verlag, 2014, S. 311.

²² Манделъшам, Л. Б. Учреждение нотариата и его организация. / Журнал Министерства Юстиции. 1899, N. 4. Апрель, с. 8.

XIX gs. vidū tapušie Austrijas un Bavārijas likumi, kuri, lai gan bija ieviesuši franču jaunievedumus tiesu sistēmā, pielāgoja tos monarhijas vajadzībām.²³

Krievijas impērijas tiesu iekārtas likums Latvijas Republikā tika grozīts un papildināts un saglabāja savu spēku visu starpkaru posmu. To piemērojot praksē, kā tiesību papildavoti tika izmantotas Krievijas impērijas judikatūra un zinātniskā doktrīna. Likums noteica, ka „tiesu vara pieder miertiesnešiem, apgabaltiesām, tiesu palātai un senātam kā augstākai kasācijas tiesai.”²⁴ No sākotnējās impērijas tiesu sistēmas jau Pagaidu nolikumā par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību tika izņemta miertiesnešu sapulce kā apelācijas instance miertiesas spriedumiem, par apelācijas instanci nosakot apgabaltiesu. Taču piemērojot Latvijai Krievijas impērijas tiesu iekārtu, lielvalsts tiesu iekārta tika „saspiesta” vienas bijušās provinces līmenī. Būtiskākās izmaiņas bija apstākļi, ka kasācija no Pēterburgas tika pārcelta uz Rīgu. Rīgā izveidojās divas augstākās tiesas ar atšķirīgu kompetenci – augstākā apelācijas instance Tiesu palāta un kasācijas instance Senāts. Tā Latvijā tika izveidota trīs instanču tiesu sistēma, bet to veidoja četrpakāpju tiesu sistēma. Šāda kārtība bija saglabājusies vēl XXI gs. sākumā. Tikai pavisam nesen tika likvidēta Augstākās tiesas dualitāte. 2013.gada 13.jūnijā Saeima pieņēma grozījumus likumā „Par tiesu varu”, paredzot pāreju uz tiro trīspakāpju tiesu sistēmu un nosakot, ka visās lietās pirmā instance ir rajona (pilsētas) tiesa, apelācijas instance – apgabaltiesa, bet Augstākā tiesa ir tikai kasācijas instance. Kriminālietu tiesu palāta Augstākās tiesas struktūrā bija līdz 2014.gada 31.decembrim, Civillietu tiesu palāta – līdz 2016.gada 31.decembrim.²⁵

Taču „franču tipa tiesu iekārta” ir paredzēta pilsoniskai sabiedrībai, kurā valda personu vienlīdzība likuma un tiesas priekšā, neskatoties uz personas izcelšanos. Tāpēc tiesu iekārta ir organizēta tikai pēc teritoriālā principa. Šis princips nevarēja pilnībā tikt pārņemts Krievijas impērijā, kas vēl nebija likvidējusi kārtu sistēmu. Krievijas impērijā arī pēc tiesu iekārtas reformas joprojām darbojās tiesu iestādes noteikti kārtai piederīgiem. Piemēram, zemniekiem šādas bija pagastu tiesas un zemnieku virstiesas. Šis tiesu iestādes regulēja speciāli likumi, nevis Tiesu iekārtas likums. Taču arī Tiesu iekārtas likums daudzos pantos runāja par kārtām. Bija noteikts kārtas cenzs, piemēram, zvērinātajiem. Likuma 81.punkts skaidri noteica, ka „zvērinātie tiek vēlēti no visām kārtām no vietējo iedzīvotāju vidus”.²⁶

Latvijā, kura jau kopš dibināšanas veidoja līdztiesīgu personu sabiedrību, tomēr tika saglabāts arhaiskais pagasta tiesu institūts, sašaurinot lietu piekritību tām. No pagasta tiesu kompetences tika izņemtas krimināllietas, bet civilprasības, kas piekrit pagasta tiesām, kara un pēckara inflācijas dēļ tika paaugstinātas līdz 300 rubļiem. Turklāt pagasta tiesām tika pakļauti visi

pagasta iedzīvotāji neatkarīgi no to agrākās piederības kārtai. Tika likvidēta kārtu sabiedrībai atbilstošā zemnieku virstiesas (vāc. *Oberhofgericht*). Latvijas Republikā tiesas tika organizētas pēc teritoriālā principa un pagasta tiesas lēmumu varēja pārsūdzēt miertiesā, kura šādu lietu izskatīja miertiesneša un divu pagasta tiesu priekšsēdētāju sastāvā. Tā Latvijas Republikā kārtu sabiedrībai veidotas tiesas tika saglabātas un pielāgotas pilsoniskai līdztiesīgo sabiedrībai.²⁷

Tā kā Latvijas valsts tika dibināta nemierīgā laikā, visā valstī līdz 1921.gada otrajai pusei bija spēkā karastāvoklis un darbojās kara tiesas, kuras skatīja gan militārpersonu, gan civilpersonu krimināllietas. Kara tiesas Latvijā darbojās saskaņā ar Krievijas kara likuma kopojuma (*Свод военных постановлений*) VI daļas „Tiesu reglamenti” 24.grāmatu „Kara tiesu reglaments”.²⁸ 1921.gada 15.augustā gandrīz visā valsts teritorijā, izņemot pierobežas zonu, karastāvokli nomainīja pastiprinātas apsardzības stāvoklis. Kara tiesās vēl neizskatītās lietas tika nodotas miertiesām. Taču arī pastiprinātas apsardzības stāvokli iekšlietu ministram bija paredzētas tiesības atsevišķas lietas virzīt iztiesāšanai kara tiesā. Jāatzīmē, ka kara tiesvedībā nebija paredzēta apelācija, bet gan tikai kasācija.²⁹

Eiropas valstīs, tai skaitā arī Krievijas impērijā, bez trīspakāpju vispārējo tiesu sistēmas kā tiesu iekārtas pamata tika apsvērta ideja veidot arī speciālas kompetences tiesas. Par modernu XX gs. sākumā tika atzīts ieviest administratīvo procesu un veidot administratīvās tiesas. Arī Latvijā 1921.gada 4.martā tika pieņemts likums „Par administratīvām tiesām”, taču tā nosaukums bija maldinošs, jo minētais likums regulēja administratīvo procesu un paredzēja, ka administratīvo tiesvedību veic nevis speciālas administratīvās tiesas, bet gan vispārējās kompetences tiesas.³⁰ Lai gan Saeima prezentēja jauno Administratīvo tiesu likumu kā savas tiesību jaunrades produktu, tomēr nozares speciālisti tajā atpazīna Krievijas Pagaidu valdības 1917.gadā izstrādāto likumu (*Положение о судах по административным делам от 30 мая 1917 года*).³¹ Krievijas pagaidu valdības izstrādātajā likumā administratīvā justīcija tika integrēta vispārējās justīcijas tiesās, jo likumprojekta autori sekoja angļu modelim. Tas atbilda krievu administratīvo tiesību doktrīnā dominējošam viedoklim, ka administratīvā specializācija ir jāveido vispārējās tiesās.³² Atšķirībā no Krievijas vispārējo tiesu iekārtas, zemesgrāmatu un notariāta regulējuma, kurus Latvijas juristi praktiķi un zinātnieki atzina par labiem un moderniem esam, šis likums tika plaši kritizēts. 1925.gadā Vladimirs Bukovskis (1867–

²⁷ Osipova, S. Lazdiņš, J. Latvijas tiesību sistēmas ģenēzes un evolūcijas aspekti Eiropas tiesību kontekstā. Grāmatā: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 313.–325.lpp.

²⁸ Свод военных постановлений 1869 года. Санкт-Петербург: Гос. тип., 1879. Pieejams: <https://www.prlib.ru/item/443300> [skatīts 31.08.2018.].

²⁹ Osipova, S. Die Entstehung der Gerichtsverfassung nach der Gründung der Republik Lettland. Latvijas tiesību sistēmas ģenēze pēc Latvijas Republikas dibināšanas No: Latvijas Universitātes žurnāls „Juridiskā zinātne” 7.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014, 32.–44.lpp.

³⁰ Krūmiņa, V. Ievads Latvijas Republikas Satversmes VI nodaļas komentāram: tiesu varas evolūcijas Latvijā. No: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 13.lpp.

³¹ Петухов, Г.Е. Административная юстиция в царской России / Правоведение, 1974, № 5, С. 72–80.

³² Bukovskis, V. Administratīvās tiesas reforma/Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.07.1925., Nr.7, 817.lpp.

²³ Комаров, Н.И., Пашенцев Д.А., Пашенцева С.В. Очерки истории права Российской империи вторая половина 19 – начало 20 века. Москва: Статут, 2006, с.11.

²⁴ 1.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 5.lpp.

²⁵ Tieslietu padome atbalsta AT Civillietu un Kriminālietu tiesu palātu likvidēšanu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/tieslietu-padome-atbalsta-at-civillietu-un-kriminallietu-tiesu-palatu-likvidesanu.d?id=42256998> [aplūkots 31.08.2018.].

²⁶ Учреждение судебных установлений 20 ноября 1864 года. Pieejams: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/> [skatīts 31.08.2018.].

1937)³³ rakstīja: „Vispirms jāpiezīmē, ka pretēji Saeimā izteiktajām domām, mūsu administratīvā tiesa nebūt nav Latvijas likumdošanas produkts: tai par pamatu ir ņemts krievu Kerenska laika likums. Toreiz likumdošanas aparāts bez šaubām strādāja ātri, bet slikti. Minētajā likumā tika ieviesti ļoti niecīgi grozījumi, pieņemot Latvijas likumu. Nav brīnums, ka slikta mašina sāka slikti strādāt. Šeit pirmkārt ir jāreķinās ar to, ka jautājums par administratīvās tiesas un civiltiesas kompetences robežām ir viens no visgrūtākajiem, kuru pilnībā izšķirt nav varējis vēl neviens no šā laika likumdevējiem... un viss šis visgrūtākais jautājums izteikts mūsu procesa likuma nedaudzos pantos (1.–3.p. 1.p. piezīmē un 237.–240.p.)”³⁴ Tātad, lai gan Latvijā tika ieviests modernais un tiesiskā valstī nepieciešamais administratīvais process, visai drīz pēc tā iedibināšanas sāka apsvērt tā reformēšanu. Galvenā problēma, kā jau minēja V.Bukovskis, bija civilās un administratīvās jurisdikcijas nošķiršana. Paradoxss: Krievijas Pagaidu valdības likums, kurš kara un vēlāk revolūcijas dēļ netika ieviests dzīvē Krievijā, ar nebūtiskām korekcijām stājās spēkā Latvijas Republikā 1921.gadā.³⁵

Vai pildot Tiesu iekārtas likuma prasības, tiesu vara bija neatkarīga no izpildvaras? Uz šo jautājumu var atbildēt, pētot miertiesnešu iecelšanas kārtību. „Miertiesnešus iecel Ministru kabinets no tieslietu ministra priekšā liktiem kandidātiem.”³⁶ Tātad tiesu varu veido izpildvara, turklāt „iestājoties tiesu resora dienestā, miertiesneši dod svinīgu solījumu uz 1920.gada 31.marta likuma par civildienestu 13.panta vispārēja pamata.”³⁷ Tiesneši tika uzverti kā valsts dienestā esošas personas, kuras netiek nodalītas no izpildvaras atbilstoši varas dalīšanas prasībām. Tiesu spriežot, tiesneši formāli bija neatkarīgi, bet tiesnešu iecelšana amatā un karjeras virzība atradās izpildvaras kontrolē. Tas nav brīnums, jo kā jau iepriekš minēts, Tiesu iekārtas likums tika pieņemts absolūtai monarhijai, kurā tikai sāka likt pamatus tiesas neatkarībai.

1920.–1922.gadā tika izstrādāta Satversme. Tās uzbūvē vispirms atsevišķā nodaļā tiek izdalīti vispārējie noteikumi, kas nosaka valsts formu un simbolus, tad seko nodaļas, kurās regulēti konstitucionālie orgāni³⁸ un to kompetence. Konstitūcijas VI nodaļa ir veltīta konstitucionālajam orgānam tiesai. Tātad izstrādājot Satversmi, tika skaidri likti pamati varas dalīšanai, līdzās likumdevējam un izpildvarai izdalot arī tiesu varu. Tiesas neatkarības garantijas noteica Satversmes pantu:

„83. Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.

84. Tiesnešus apstiprina Saeima, un viņi ir neatceļami. Tiesnešus pret viņu gribu var atcelt no amata vienīgi uz tiesas sprieduma pamata. Ar likumu var noteikt vecumu,

ar kura sasniegšanu tiesneši atstāj savu amatu.”³⁹

Ja 83.pants Satversmes sapulcē tika pieņemts bez debatēm, tad 84.pants pieņemts karstu debašu rezultātā. Viens no iebildumiem bija par tiesnešu pilnvaru termiņu. Gan 2., gan 3.lasījumā sociāldemokrāti izteica priekšlikumus tiesnešus iecelt tikai uz 6 gadiem. Šo priekšlikumu atbalstot, deputāts K.Dzelzītis minēja, ka, pirmkārt, ne visiem strādājošiem tiesnešiem ir augstākā juridiskā izglītība, un tāpēc jādomā par iespēju vēlāk šos tiesnešus aizstāt, otrkārt, sešu gadu laikā tiesnesis apliecināšot savas spējas spriest taisnu tiesu, tāpēc šādi „atbilstoši” tiesneši vēlāk varēšot saglabāt savu amatu visu mūžu.⁴⁰ Uz to referents J.Purgailis atbildēja, ka tiesnešu neatceļamība ir tiesu neatkarības galvenā garantija. Referents minēja, ka atkārtota tiesneša vērtēšana parlamentā var novest pie tā, ka savu pilnvaru laikā tiesnesis, spriežot lietas, skatīsies, vai tās neskar kādas politiskās partijas intereses un neietekmēs viņa atkārtotu apstiprināšanu amatā. Tāpēc šāda apstiprināšana uz termiņu esot noraidāma, jo tā apdraudot tiesneša neatkarību un taisnu tiesu.⁴¹ Tika izteikti arī priekšlikumi veidot tautas vēlētu miertiesnešu institūtu, taču tos Satversmes sapulce pārliecinoši noraidīja. Satversmes sapulce izšķīrās noteikt tiesnešu apstiprināšanu uz mūžu, lemjot par to Saeimā, tā stiprinot tiesu varas neatkarību un leģitimitāciju. Izpildvaras kompetencē saglabājās atlasīt tiesnešu amata kandidātus, kuri jāvirza uz apstiprināšanu Saeimā.⁴² Tomēr, kā liecina „Tieslietu Ministrijas Vēstnesis” publicētās ziņas, varas dalīšanas ideja un tiesnešu personiskā neatkarība netika iedzīvināta līdz ar Satversmes spēkā stāšanos, jo arī turpmāk par tiesnešu karjeras virzību lēma Ministru kabinets.⁴³ Arī par tiesneša atbrīvošanu no amata pēc paša vēlēšanās lēmumu pieņēma izpildvara.⁴⁴ Turklāt strādājošie tiesneši netika virzīti uz apstiprināšanu Saeimā, tādejādi viņi neieguva Satversmē garantētās tiesības. 1930.gadā laikrakstā „Jurists” senators J.Kalacs, apsverot faktu, ka Ministru kabinets nevirza tiesnešus apstiprināšanai Saeimā, rakstīja: „Satversmes noteikumu neizpildīšana grauj likuma cieņu un autoritāti.”⁴⁵

Lai gan izpildvarai bija ievērojama ietekme tiesu varas veidošanā, gan atlasot tiesnešu kandidātus, gan lemjot par tiesnešu karjeru un tiesnešu atbrīvošanu no amata pienākumiem, vienlaikus pakāpeniski, grozot Tiesu iekārtas likumu, tika veidota tiesu varas vienotība un neatkarība, nosakot, ka tiešā uzraudzība pār tiesnešiem pieder viņu apgabala apgabaltiesai, bet augstākā uzraudzība pār visiem miertiesnešiem pieder senāta kasācijas departamentiem.⁴⁶ Tomēr, no otras puses, visas tiesas joprojām atradās tiešā tieslietu

³³ Birziņa, L. Latvijas Universitātes tiesībzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 81.lpp.

³⁴ Bukovskis, V. Administratīvās tiesas reforma/Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.07.1925, Nr.7, 817.lpp.

³⁵ Osipova, S. Die Entstehung der Gerichtsverfassung nach der Gründung der Republik Lettland. Latvijas tiesību sistēmas ģenēze pēc Latvijas Republikas dibināšanas No: Latvijas Universitātes žurnāls „Juridiskā zinātne” 7.sejums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2014, 32.–44.lpp.

³⁶ 18.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 6.lpp.

³⁷ 21.pants. 1.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 7.lpp.

³⁸ Izņēmums ir V nodaļā, kas regulē likumdošanu.

³⁹ Latvijas Satversmes Sapulces 1922.gada 15.februāra Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=57980> [skatīts 28.06.2013.].

⁴⁰ Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 856.lpp.

⁴¹ Turpat, 480. un 857.lpp.

⁴² 18.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 6.lpp.

⁴³ Pārmaiņas tiesu resora sastāvā/ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.10.1925., Nr.10, 895.lpp.

⁴⁴ Turpat.

⁴⁵ Kalacs, J. Pie jautājuma par tiesnešu apstiprināšanu/ Jurists, 01.02.1939, Nr.2. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pa|issue:/p_001_juri1930n02|article:DIVL43|issueType:P [skatīts 10.09.2018.].

⁴⁶ 31.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 8.lpp.

ministra pārraudzībā, kurš personīgi bija atbildīgs par tām. „Vispārējā uzraudzība par visām tiesu iestādēm un tiesu resora amatpersonām valsti piekrit tieslietu ministram kā ģenerālprokuroram. Viņam ir tiesības pieprasīt no tiesu resora amatpersonām, lai tās sniedz viņam vajadzīgās ziņas un paskaidrojumus rakstiski, bet vajadzības gadījumos arī personīgi.”⁴⁷ Skatot jautājumu, vai 1922.gadā līdz ar konstitūcijas pieņemšanu, kas *de iure* paredzēja neatkarīgu tiesu varu un tiesnešu padotību vienīgi likumam,⁴⁸ tiesneši ir ieguvuši reālu neatkarību no izpildvaras, var secināt, ka valdības un tieslietu ministra ietekme joprojām bija liela, pat dominējoša. Tieslietu ministrs varēja kontrolēt lietu virzību tiesās, tieši ietekmēt katra atsevišķa tiesneša karjeru, un viņa kā ģenerālprokurora pakļautībā atradās prokuratūra.⁴⁹ Tādējādi arī pēc Satversmes pieņemšanas Latvijā netika būtiski mainīta 1864.gadā Krievijā izveidotā sistēma. Paralēli pastāvēja divi standarti: konstitucionālais, kas atbilda tiesiskai demokrātiskai valstij ar varas dalīšanu, un likuma limenī impērijas ieviestais ar atkāpēm no varas dalīšanas. Šajā laikā nebija nevienas institūcijas, kas lemtu par likuma neatbilstību Satversmei. Turklāt valdošai juridiskai kultūrai, kurā vēl nebija iedzīvinātas liberālisma un varas dalīšanas idejas, vairāk atbilda likumā noteiktā kārtība.

Arī turpmāk bija strīdi par to, kā stiprināt tiesu neatkarību. 1923.gadā bija plašas likumdevēja debātes par amatu savienošanas ierobežojumiem tiesnešiem. Gustavs Zemgals referēja par komisijā izskatītiem grozījumiem un papildinājumiem likumā par tiesu iekārtu, uzsverot „divus jautājumus, par kuriem komisijā bija lielākas debātes, un proti, par tiesu resora darbinieku amatu savienošanu ar citu algotu valsts vai pašvaldības amatu, un par liecinieku zvēresta formulu. Citi pārgrozījumi ievērojamas domu starpības neizsauca.”⁵⁰ Rezultātā tika noteikts: „Miertiesnešu amatu, kas prasa patstāvīgu nodarbošanos un nepārtrauktu atrašanos iecirknī, nevar savienot ar citu amatu valsts vai sabiedriskā dienestā, izņemto tikai goda amatus vietējās laddarības un mācību iestādēs.” Šis regulējums, kurš nostiprināja varas dalīšanu, ļāva senatoriem Augustam Lēberam (1865–1948) un Vladimiram Bukovskim darboties Latvijas Universitātē kā profesoriem un apmācīt jaunos juristus.⁵¹ Tomēr 1923.gadā, ņemot vērā tiesnešu mazās algas un nepietiekamo juristu skaitu⁵², uz laiku Tiesu iekārtas likumā tika ielabota pagaidu atkāpe no varas dalīšanas principa. 1.Saeima lēma: „246.pantu papildināt ar sekojošu piezīmi: Tiesu resora darbiniekiem, to starpā arī miertiesnešiem, pagaidām atļauts ieņemt citus algotus vai nealgotus amatus valsts pārvaldības vai pašvaldības iestādēs, ja tam piekrit

attiecībā uz tiesnešiem – tiesas kopsapulce (senātā – apvienotā sapulce) un tieslietu ministrs, un attiecībā uz pārējām amata personām – tieslietu ministrs.”⁵³ Tā tiesneši nonāca arī Saeimā, vienlaikus darbojoties gan likumdevējā, gan tiesu varā. Rupjāku varas dalīšanas principa pārkāpumu attiecībā uz tiesu varu kā šis 1923. gadā Tiesu iekārtas likumā ielabotais grozījums ir grūti iedomāties, jo par tiesnešu amatu savienošanu līdz ar tiesnešiem tiesības lemt bija arī tieslietu ministram, kurš var dot vai liegt tiesnesim atļauju darboties Saeimā?!

Satversmē netika iekļauta tiesu sistēmas uzbūve. Precīzāk, Satversme negrozīja jau pastāvošo vispārējo tiesu iekārtu.⁵⁴ Turpretim Satversmē tika iekļauti izņēmumi, proti, 85.pants noteica, ka Latvijā uz speciāla likuma pamata pastāv zvērināto tiesa.⁵⁵ Šis ir ļoti būtisks pants, jo zvērināto tiesa nodrošina tiesas spriedumu lēģitimitāti demokrātiskā valstī, jo garantē tautas pārstāvju piedalīšanos tiesas spriešanā. Saskaņā ar Satversmi tiesnešus amatā apstiprina tautas pilnvarotā Saeima, bet sevišķi svarīgās lietās bija paredzēts, ka darbosies zvērināto tiesa. Tomēr zvērināto tiesai Latvijā nav labvēlīgs liktenis: divas reizes likumdevējs bija paredzējis ieviest Latvijā zvērināto tiesu – Satversmē un vēlāk, atjaunojot valstiskumu, 1992.gadā Likumā par tiesu varu, taču abas reizes zvērināto tiesa tā arī netika izveidota. Vēsturiski Latvijā, izņemot Vitebskas guberņai piederīgo Latgali, zvērināto tiesa nedarbojās arī laikā, kamēr tās teritorija piederēja Krievijai, kurā zvērināto tiesa tika izveidota. 1918.gadā pieņemtais Pagaidu nolikums par tiesām paredzēja zvērināto tiesu apgabaltiesas limenī, izskatot smagas krimināllietas.⁵⁶ Tāpēc tieslietu ministrs Edvīns Magnuss (1888–1974) Tautas Padomei 1919.gada 7.oktobrī iesniedza likumprojektu par zvērināto tiesu ieviešanu Latvijā, piemērojot Krievijas tiesu iekārtas likuma 81. līdz 109. pantu. Tautas Padomes juridiskā un likumprojektu komisija šo projektu izskatīja un ar grozījumiem 1920. gada 20.janvārī iesniedza Tautas Padomes plēnumam. Šis projekts tika iekļauts 29.janvāra sēdes dienas kārtībā, taču pēc Zemnieku savienības, Demokrātu savienības un Republikāņu partijas priekšlikuma tas tīcis noņemts no dienas kārtības, jo Tautas Padomes locekļi atzina projektu par nepilnīgu. Satversmes sapulce bija pārņēmusi šo likumprojektu no Tautas Padomes, un jautājums par tā virzību ir ticis apspriests, jo 1921. gada 8.martā Satversmes sapulce bez plašām debatēm lēma par projekta atdošanu atpakaļ valdībai uzlabošanai, nenosakot valdībai termiņu šī darba veikšanai.⁵⁷ Taču viennozīmīgi Satversmes sapulce vēlējās izveidot Latvijā

⁵³ Saeimas II sesijas 25.sēdes 1923.gada 4.jūlijā stenogramma.

Pieejama: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pa|issue:p_001_sast1923n1|article:DIVL2476|query:neatkar%C4%ABb|issueType:P [skatīts 23.06.2018.].

⁵⁴ Latvijas Satversmes Sapulces 1922.gada 15.februāra Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=57980> [skatīts 28.06.2018.].

⁵⁵ Turpat.

⁵⁶ Latvijas Tautas padomes 1918.gada 6.decembra Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību. No: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Zin. red. J. Lazdiņš. Rīga: TNA, 2015, 304.lpp.

⁵⁷ Menders, Fr. Par zvērināto un šefenu tiesām/ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.01.1924., Nr.1. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pa|issue:p_001_tmve1924n01|article:DIVL21|query:zv%C4%93rin%C4%81to%20Fr%20Menders|issueType:P [skatīts 10.09.2018.].

⁴⁷ 179.pants. 1.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 28.lpp.

⁴⁸ Latvijas Satversmes Sapulces 1922.gada 15.februāra Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=57980> [skatīts 28.06.2018.].

⁴⁹ 65.pants. Tiesu iekārtas likumi. 1924.gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924, 13.lpp.

⁵⁰ Saeimas II sesijas 25.sēdes 1923.gada 4.jūlijā stenogramma. Pieejama: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pa|issue:p_001_sast1923n1|article:DIVL2476|query:neatkar%C4%ABb|issueType:P [skatīts 23.06.2018.].

⁵¹ Осипова, С. Генезис судебной системы в Латвийской Республике после основания государства (1918–1940). В: Мировой Судья. N.1, 2014, с.2–9.

⁵² Autore minējums, zinot kopējo situāciju valstī.

zvērīnāto tiesu, ko aplicina tās iekļaušana Satversmē.⁵⁸ Taču tā netika izveidota ne tiesu sistēmas ģenēzes laikā 1918.–1922.gadā, ne arī vēlāk. Bet 1996.gada 5.jūnijā 85.pants tika pilnībā grozīts. No Satversmes tika izņemts regulējums zvērīnāto tiesai un iekļauts regulējums Satversmes tiesai.⁵⁹ Ja tā var teikt, Satversmes tiesa stājās zvērīnāto tiesas vietā.

Otra ekstraordināra tiesa, kura nostiprināta Satversmē, ir 86.pantā noteiktā kara tiesa.⁶⁰ Kara tiesas, kā jau minēts, šajā laikā darbojās saskaņā ar 1869.gada Krievijas kara likuma kopojuma VI daļas „Tiesu reglamenti” 24.grāmatu „Kara tiesu reglaments”.⁶¹

Tātad Satversme nemainīja valsti jau izveidoto, no Krievijas impērijas pārņemto un atbilstoši vietējām vajadzībām pārveidoto tiesu sistēmu. Satversme ietvēra tiesas darbības principus un tiesas neatkarības garantijas. Tomēr sabiedrībā nebija iesakņojusies ideja par varas dališanu un izpratne par neatkarīgu tiesu. Faktiski netika garantēta Satversmes prasību par tiesas neatkarību ievērošana dzīvē, bet atsevišķi grozījumi Tiesu iekārtas likumos nevis tuvināja Latviju neatkarīgai tiesai, bet, tieši otrādi, veidoja atkāpes no varas dališanas principa, kas varēja ietekmēt tiesas objektivitāti un neitralitāti.⁶²

Arī 1934.gada 15.maija apvērsuma rezultātā tiesu sistēma netika mainīta un spēku saglabāja Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību, tātad Krievijas impērijas Tiesu iekārtas likumi. Taču šajā posmā bija apturēta Satversmes darbība, nedarbojās parlaments kā likumdevējs, nebija varas dališanas, tāpēc nevar runāt par neatkarīgas tiesu varas pastāvēšanu. Tā laika tieslietu ministrs Hermanis Apsītis rakstīja: „Ja Monteske pie valsts kuģa stūres vēlējas redzēt darbojamies trīs spēkus – likumdošanas, izpildu un tiesu varu, tad mūsu dienās šos spēkus vēlamies redzēt nesaskaldītus.”⁶³ Autoritārās Latvijas politikas uzstādījums bija latviešu nacionālo vērtību stiprināšana. Tas skāra arī tiesas, kurām tieslietu ministrs H.Apsītis izvirzīja prasības izveidot „latviskas tiesības” un „latviskas tiesas”.⁶⁴ Tiesas centās ietekmēt gan tieslietu ministrs un ministrijas ierēdņi, gan pats valsts vadonis – Ministru prezidents.⁶⁵ Ministrs H.Apsītis 1938.gadā noteica politiskus uzstādījumus tiesnesiem: „Nācijas ideāli pauž vispārības labumu un valsts stiprumu. Tautas fiziskie un garīgie spēki, pār kuriem valsts tura modras acis, tiek novadīti šajā virzienā. Tiem viens mērķis – kalpošana mūsu valsts idejai, mūsu Latvijai. Un tālāk – katrs labs, krietns un godīgs darbs, darbs, kas nāk

no skaidras sirds un sekmē jaunos ideālus, ir arī politisks darbs, ir nodarbība ar politiku. Vai ar šādu politiku arī tiesnesim nav pa ceļam? Šķiet, ka no šādas politikas tiesnesis nedrīkstētu atrauties, un tādēļ mierīgi varētu atzīt, ka arī viņš nodarbojas ar politiku.”⁶⁶ Tālāk tekstā tika izteikta doma, kuru var uztvert arī kā draudus nelajiem tiesnešiem: „Amatpersona, kas negrib saredzēt nosprausto ceļu valsts vadībā, kas nespēj aptvert sprastos mērķus un centienus, kuri atplaiksnaš ikvienā likumā un sevišķi labi atstarojas likumu kopskatījumā, tā arī nevarēs būt īsts likumu tulks un piemērotājs. Šķiet, tā nevarēs būt arī taisns tiesnesis, jo šāda tiesneša domu gājiens būs cits, viņam trūks iekšēja virziena; viņš īstenībā būs svešinieks un garīgs tukšinieks... Negaidīsim, lai sāk spriest tiesu par tiesu!”⁶⁷ Tie nebija tukši draudi – autoritārās valsts valdība atcēla no amatiem veselu virkni tiesnešu.⁶⁸

Kopsavilkums:

1. Latvijas tiesu sistēmas ģenēzes laiks aptver posmu no valsts dibināšanas 1918.gadā līdz Satversmes pieņemšanai 1922.gadā. Šajā laikā tika likti pamati tiesu sistēmas organizācijai un darbībai, kas būtiski netika mainīti līdz pat II pasaules karam un daļēji tika pārņemti, atjaunojot valsti XX gs. beigās.

2. Pirmie konstitucionālie akti: 1918.gada 17.novembrī pieņemtā Politiskā Platforma un 1918.gada 18.novembra uzsaukums „Latvijas pilsoņiem!” noteica pagaidu likumdevēju un pagaidu valdību, bet nesaturēja regulējumu attiecībā uz tiesām. To noteica 1918.gada 6.decembra Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību, kurš Latvijā saglabāja spēkā vēl Krievijas impērijā izveidoto tiesu institūciju un procesuālo kārtību. Latvijā starpkaru laikā šo jomu regulēja Krievijas impērijas 1864.gada Tiesu iekārtas likums. Tātad pagaidu likumdevējs un valdība tika izveidoti no jauna un nekavejoties, bet attiecībā uz tiesu iekārtu un procesu tika saglabātas un iepriekšējās iestādes un kārtība.

3. 1922.gadā pieņemtā Satversme neregulēja vispārējo tiesu sistēmu vai tiesvedību tajās. Konstitūcijā tika paredzētas personu tiesības uz vienlīdzību tiesas un likuma priekšā, kā arī tiesu neatkarības un likumības principi. Satversmes normatīvais regulējums, kurš noteica tiesu kā vienu no konstitucionālajiem orgāniem un saturēja visus nepieciešamos garantus tiesneša neatkarībai, normatīvi lika pamatus Latvijai kā tiesiskai valstij.

4. Tomēr Satversmē paredzētās tiesnešu neatkarības garantijas netika pilnībā īstenotas dzīvē ne demokrātiskajā (1922–1934) posmā, ne autoritārisma (1934–1940), jo lielu ietekmi uz tiesu darbību saglabāja izpildvara, proti, tieslietu ministrs un Ministru kabinets. Par cēloni tam bija apstākļi, ka Latvijas sabiedrībā vēl nebija iesakņojusies ideja par varas dališanu un izveidojusies izpratne par neatkarīgu tiesu. To aplicina arī atsevišķi grozījumi Tiesu iekārtas likumos, kas nevis tuvināja Latviju neatkarīgai tiesai, bet, tieši otrādi, veidoja atkāpes no varas dališanas principa, ietekmējot tiesas objektivitāti un neitralitāti.

⁵⁸ Latvijas Satversmes Sapulces 1922.gada 15.februāra Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=57980> [skatīts 28.06.2018.].

⁵⁹ 1996.gada 5.jūnija Likums Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63346-grozijums-latvijas-republikas-satversme> [skatīts 10.09.2018.].

⁶⁰ Latvijas Satversmes Sapulces 1922.gada 15.februāra Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=57980> [skatīts 28.06.2018.].

⁶¹ Свод военных постановлений 1869 года. Санкт-Петербург: Гос. тип., 1879. Pieejams: <https://www.prlib.ru/item/443300> [skatīts 31.08.2018.].

⁶² Saeimas II sesijas 25.sēdes 1923.gada 4.jūlijā stenogramma. Pieejama: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pa|issue:p_001_sast1923n1|article:DIVL2476|query:neatkar%C4%AB|issueType:P [skatīts 23.06.2018.].

⁶³ Apsītis, H. Tiesnesis (dažas pārdomas)/ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.04.1938., Nr.4, 942.lpp.

⁶⁴ Apsītis, H. 15. maijs/ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1935, Nr.4, 876.lpp.

⁶⁵ Krūmiņa, V. Ievads Latvijas Republikas Satversmes VI nodaļas komentāram: tiesu varas evolūcijas Latvijā. No: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 13.lpp.

⁶⁶ Apsītis, H. Tiesnesis (dažas pārdomas)/ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 01.04.1938., Nr.4, 945.lpp.

⁶⁷ Turpat, 946.lpp.

⁶⁸ Šilde, Ā. Latvijas vēsture 1914.–1940. Valsts tapšana un suverēnā valsts. Stokholma: Daugava, 1976, 623.lpp.

LATVIJAS TIESĪBU ATTĪSTĪBA KOPŠ 1990.GADA – NO PADOMJU SISTĒMAS UZ MODERNU EIROPAS SAVIENĪBAS DALĪBVALSTS TIESĪBU SISTĒMU

Egils LEVITS, Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis

I.

Latvijā darbojošās tiesību sistēmas **izejas pozīcija 1990.gada 5.maijā**, vienu dienu pēc neatkarības atjaunošanas, bija tobrīd praksē piemērotās padomju tiesības. Juridiski precīzi neatkarības atjaunošana nozīmēja, ka jau kopš 1918.gada 18.novembra pastāvošajā Latvijas valstī atkal tika izveidota sava – Latvijas valsts – vara.

Tātad Latvijas tiesību sistēma, atjaunoto neatkarību sākot, bija padomju tiesību sistēma, tiesa – nedaudz ieplaisājusi, un šīs plaisas jau bija redzamas sakarā ar Mihaila Gorbačova reformām. Viena nozīmīga plaisa padomju tiesību sistēmā bija 1988.gadā Latvijas PSR Civilprocesa kodeksa jaunievedums – tā 24.a nodaļa, kad pirmo reizi padomju sistēmā parādījās procesuāla iespēja iesūdzēt valsts lēmumu tiesā. Ļoti šaurā apjomā un ļoti nepilnīgi, bet tomēr. Tā bija tā saucamā jaunās „sociālistiskās likumības” konkrēta izpausme.

II.

Tiesību sistēma sastāv no **institūcijām** un no **cilvēkiem**. Mums bija padomju institūcijas un padomju juristi, tātad padomju juridiskais personāls. Jebkura tiesību sistēma atspoguļo politisko sistēmu. Tādēļ ir jānoraida jebkāds idealistisks un naivs priekšstats, ka tiesību sistēma darbojas pati par sevi, ka tā ir „nepolitiska”. Tieši otrādi – tiesību sistēma mūsdienās ir politiskās iekārtas pati svarīgākā izpausme, jo politikas uzstādījumi tiek īstenoti ar tiesību palīdzību. Tiesību sistēma vienmēr ir **politiskās sistēmas atspoguļojums**. Vispirms politika, pēc tam tiesības.

Demokrātiskā politiskā iekārtā šo kopsakarību var redzēt skaidrāk. Vispirms par likumu diskutē. Vieni saka – labāk ir tā, citi savukārt saka – labāk ir pretēji. Tā ir politiska diskusija, kas ir orientēta uz sabiedrības kopējo labumu. Uzstādījums ir „kā ir labāk”. Tas ir tipisks politisks uzstādījums. Beigās likumu pieņem, un šis likums atspoguļo politisko kompromisu starp dažādu uzskatu piekritējiem. Un tad tiesību sistēma to piemēro. Tātad tiesības vienmēr atspoguļo sistēmu. Likuma piemērotāja uzstādījums ir nevis politiskais „kā ir labāk”, bet gan juridiskais „kā ir pareizi”. Taču kritērijus šim juridiskajam uzstādījumam „kā ir pareizi” nosaka iepriekš likumā (vai sabiedrības nerakstītajos principos) ietvertais politiskais uzstādījums „kā ir labāk”. Tādā veidā tiesību sistēma tiek „sakabināta” ar politisko sistēmu.

III.

Tātad 1990.gada 5.maijā Latvijā darbojās padomju tiesību sistēma. Kas notika tālāk?

Latviešu Trešās atmodas kustības rezultātā padomju okupantu ieviestā politiskā sistēma sabruka. Taču tiesību sistēma vēl nebija sabrukusi. Tāpēc laiku no 1990. līdz 1993.gadam es raksturotu kā **maldišanos pa padomju tiesību drupām**. Padomju tiesības bija jau sadrupušas, un tās drupa arvien smalkāk, bet vēl īsti nebija skaidrs, kādā virzienā mums būtu jāveido jaunā tiesību sistēma, un galvenais, kā to izveidot.

Nākamais pagrieziena punkts ir sabiedrībā nepelnīti aizmirstais 1993.gada 6.jūlijs, proti, diena, kad pēc 62 gadu pārtraukuma jaunievēlētā 5.Saeima atjaunoja Satversmi pilnā apmērā.

Tas nozīmē, ka 1993.gada 7.jūlijā sāka darboties Satversme, taču attiecīgās Satversmes institūcijas vēl

nebija izveidotas. Nākamos divus gadus no 1993. līdz 1995.gadam mēs varam nosaukt par **konstitucionālās atjaunošanas** periodu. Tad tika izveidotas konstitucionālās institūcijas, kas darbojās atbilstoši Satversmei – Saeima, Valsts prezidents, Ministru kabinets, Valsts kontrole, tiesas, un galvenais, protams, Ministru kabinetam padotās valsts pārvaldes iestādes. Cilvēki, kas darbojās šajās institūcijās, bija gan ar, gan bez juridiskās izglītības. Pie tam juridiskā izglītība attiecīgi vēl nebija piemērota jaunajai demokrātiskajai sistēmai. Pagāja zināms laiks, kamēr jaunās valsts konstitucionālās institūcijas un valsts pārvaldes iestādes sāka darboties atbilstoši Satversmē noteiktajai demokrātiskas un tiesiskas valsts loģikai.

1995.gadā Latvijai parādījās perspektīva kļūt par Eiropas Savienības dalībvalsti. 1995.gada 12.jūnijā starp ES un Latviju tika noslēgts Asociācijas līgums, tā paša gada 27.oktobrī Latvijas valdība iesniedza pieteikumu uzņemšanai Eiropas Savienībā. 90.gadu beigās uzņemšanas perspektīva kļuva konkrēta, un Latvija ķērās pie sava „mājas darba” izpildes – ES *aquis communautaire* pārņemšanas un savas tiesību sistēmas piemērošanas ES standartiem. Tas bija ļoti apjomīgs un grūts uzdevums, kas prasīja ne vien tiesību normu satura maiņu, bet jo vairāk tiesību principu un tiesību piemērošanas metodoloģijas maiņu. Šajā periodā Latvija mērķtiecīgi tika pārorientēta par Eiropas valsti arī tiesību sistēmas jomā. Laika posmu no 1995.gada līdz iestājam Eiropas Savienībā 2004.gada 1.maijā tādēļ varētu nosaukt par Latvijas tiesību sistēmas **eiropeizācijas** periodu.

IV.

Savukārt visu laika posmu no 1990.gada, kad Latvija „startēja” ar no okupantiem pārmantoto padomju tiesību sistēmu, līdz 2004.gadam, kad Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti, mēs varam nosaukt par **tiesību sistēmas transformācijas periodu**. Tas ilga 14 gadus.

Šeit redzam atšķirību politiskās un tiesību sistēmas attīstībā. Politiskā sistēma Latvijā mainījās strauji, revolucionārā ceļā, turpretim tiesību sistēma mainījās lēni, evolucionārā ceļā. Principā attiecīgos apstākļos politisko sistēmu var mainīt vienā naktī – ieņemt parlamentu, ieņemt valdību, varu pārņemt revolucionārā padome. Tiesības tādā veidā vienā naktī radīt nevar. Tiesības vienmēr attīstās evolucionāri, kādreiz ātrāk, citreiz lēnāk, bet evolucionāri. Tas tādēļ, ka tiesības ir zināšanas.¹ Zināšanas nevar apgūt uzreiz, tam ir vajadzīgs laiks. Tas nozīmē, ka jebkurai tiesību transformācijai nepieciešams laiks. Šādas transformācijas situācijas, kad politiskā sistēma mainās un tiesības attīstās lēnāk, ir tipiskas jebkurai varas maiņai, kad ir runa ne tikai par valdošā politiskā spēka, bet gan par politiskās iekārtas maiņu.

V.

Jāatzīst, ka pat cariskās un pēc tam īsu brīdi pēc 1917. gada Februāra revolūcijas demokrātiskās Krievijas tiesību sistēma bija saderīgāka ar Latvijas jauno, neatkarīgās un demokrātiskās valsts iekārtu nekā padomju tiesību sistēma ar demokrātisko valsts iekārtu. Latvijas tiesas pēc 1918.gada sākotnēji turpināja piemērot – koriģētas – agrākās Krievijas tiesības, it sevišķi privāto, kriminālo un procesuālo tiesību jomā, līdz tās nomainīja Latvijas likumdevēja pieņemtās tiesību normas, starp kurām īpaši minams Civillikums. Krievijā pirms 1918.gada iegūtā juridiskā izglītība principā

¹ Plašāk par šo tēzi skat. Egils Levits: Tiesības kā zināšanas un komunikācija. Jurista Vārds, 2017, Nr.46, 07.11.2017.

bija derīga arī neatkarīgajā Latvijā. Bet kādēļ pēc 1990.gada tas bija citādi? Kādēļ padomju sistēmā iegūtās juridiskās zināšanas tikai visai nosacīti (apstākļu spiestā kārtā) varēja turpināt izmantot atjaunotajā Latvijā? Tādēļ, ka padomju tiesību sistēma ir apzināti radīta tieši kā pretmets Rietumu tiesību sistēmai (kurai tobrīd vēl piederēja arī Krievija). Viens no tās autoriem ir mūsu tautietis Pēteris Stučka, kurš šo pretmetu pamatoja arī teorētiski un kura portrets, starp citu, joprojām atrodas Krievijas Augstākās tiesas tiesnešu apspriežu zālē.

VI.

Lai atjaunotās Latvijas tiesību sistēma būtu saderīga ar politisko sistēmu – tātad demokrātiskas, tiesiskas valsts iekārtu – pārmantoto padomju tiesību sistēmu bija nepieciešams transformēt tā, lai tā atbilstu demokrātiskas, tiesiskas Rietumvalsts tiesību sistēmas modelim.

Lai īstenotu šo transformāciju, bija jāpasniedz trīs mērķi.

Pirmais ir pāreja no padomju tiesību sistēmas uz **kontinentālās Eiropas** tiesību sistēmu. Otrais ir pāreja, un šeit ir nianse, uz **konstitucionāli demokrātiskas valsts** tiesību sistēmu. Tas nav gluži viens un tas pats. Kontinentālā tiesību sistēma var darboties arī nedemokrātiskā iekārtā. Piemēram, divdesmitajos, trīsdesmitajos gados Turcija kemalisma laikā bija pieņēmusi kontinentālās Eiropas tiesību sistēmu, bet tā nebija konstitucionāla demokrātija. Tātad tieši konstitucionāli demokrātiskas valsts tiesību sistēma bija otrs mērķis. Un trešais – specifiskāks mērķis – panākt savietojamību ar **Eiropas Savienības *aquis communautaire***, kur jau vajag ļoti specifisku noregulējumu.

Kā tika veikta šī transformācija? Kāda bija transformācijas metodoloģija? Vispirms tiek pieņemtas **jaunas tiesību normas**. Tas pamatā ir likumdevēja uzdevums. Likumdevējam bija jāpieņem jauni likumi, kas saturiski atbilstu atjaunotās Latvijas politiskās iekārtas principiem. Jau 1998.gadā tika atceltas visas padomju tiesību normas (izņemot dažas ļoti specifiskas). Tātad visas tiesību normas ir radītas no jauna. Zinot, cik daudz likumu jebkurā valstī darbojas, ir tiešām jānovērtē Saeimas veikspēja, divu, triju Saeimas sasaukumu laikā radot pilnīgi jaunu, kompleksu likumdošanas sistēmu. Protams, Saeimai un Ministru kabinetam strādājot tādā ātrumā, jauno tiesību normu kvalitāte nebija augsta, kas savukārt apgrūtināja to piemērošanu.

Otrais, vēl grūtāks uzdevums ir mainīt tiesību normu **piemērošanas metodoloģiju**. Katrai tiesību sistēmai ir sava tiesību normu piemērošanas metodoloģija. Lai to uzsvertu, minēšu absurdu piemēru. Pieņemsim, ka ar pirmdienu šeit tiek ieviesta šariāta tiesību sistēma, un visiem Latvijas ierēdņiem un tiesnešiem būtu tās jāpiemēro. Viņi izlasītu Korāna normas, un tad tās piemērotu tāpat kā šodien Latvijā piemēro tiesību normas – ar četrām interpretācijas metodēm, ar normu kolīzijas noteikumiem un tā tālāk. Bet viņi nepārvaldītu t.s. „fiqh” – specifisko islama tiesību zinātņu, kas ietver arī normu piemērošanas metodoloģiju. Tikai izlasot attiecīgās normas un piemērojot tās ar Rietumu izpratni, rezultāts no islama tiesību viedokļa būtu nepareizs. Analogiska situācija izveidojās Latvijā 90.gados, īpaši sākumā. Piemērojot jaunos, demokrātiskas un tiesiskas valsts garam atbilstoši pieņemtos likumus ar padomju tiesību metodoloģiju, iestādes un tiesas bieži nonāca pie nepareiziem rezultātiem.

Es toreiz iekārtoju speciālus aktu vākus, kur krāju metodoloģiski „dīvainos” spriedumus. Piemēram, man

ir viens 1998.gada Augstākās tiesas nolēmums par to, ka Satversme nav piemērojama tieši, jo nav izpildījuma, kas paredzētu, kādā veidā Satversme konkrētā gadījumā ir piemērojama. Tagad gan man šie aktu vāki pildās lēni, kas, protams, ir labi.

Tātad vispirms jaunas tiesību normas, un tad jauna tiesību normu piemērošanas metodoloģija. Kādā veidā to var panākt? Tikai mācību rezultātā. Tas nozīmē, ka ir jāmācās cita tiesību metodoloģija, tātad – ir jāapgūst cita juridiskā izglītība. Tieši juridiskā izglītība bija centralais atslēgas punkts jautājumā par to, vai jaunā tiesību sistēma darbosies. Lēnām tas arī ir noticis, bet ar diezgan komplicētu pārejas un nekonsekvences periodu.

Visbeidzot visgrūtāk ietekmējama faktors – tā ir jauna **tiesību kultūra**, pie kuras gan šoreiz tuvāk nepakavēšos. Tā attiecas ne tikai uz juristu kopienu, bet gan uz visu sabiedrību. Katrai sabiedrības sistēmai ir atbilstoša tiesību kultūra. Politisko lūzumu laikos sabiedrība mainās strauji, kamēr tiesību kultūra atpaliek. Šeit rodas jauna nesaderība, kas pazūd visai lēni.

VII.

Visi manis iepriekš nosauktie trīs tiesību transformācijas mērķi tika sasniegti nepilnā pusotrā dekādē – konkrēti 14 gados no 1990. līdz 2004.gadam. Latvija tagad ir **integrāla Rietumu tiesību sistēmas sastāvdaļa** ar visiem manis nosauktajiem punktiem – tā pieder kontinentālajai Eiropai, pieder konstitucionālām demokrātijām, pieder Eiropas Savienības specifiskai tiesību sistēmai. Tas, ka Latvija 2004. gadā tika uzņemta Eiropas Savienībā, ir apliecinājums, ka šī tiesību transformācija ir veikta. Ja tas tā nebūtu, tad Latvija nevarētu būt Eiropas Savienības dalībvalsts.

Kopš tā laika līdz šodienai ir pagājuši vēl 14 gadi. Kur mēs atrodamies tagad? Lielos vilcienos, salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm Latvija ar neko īpašu „neuzkrīt”. Un tas ir labi, tas ir liels sasniegums. Tātad Latvijā tiesību sistēma darbojas tāpat kā citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Tas nozīmē, tā atbilst augstam tiesiskuma standartam.

VIII.

Taču neviena tiesību sistēma nav perfekta, katrai valstij tomēr ir īpašas problēmas. Arī Latvijā ir savas īpašas problēmas, kuru saknes ir diezgan dziļas. Tās meklējamas vēl galīgi nepārvarētajā **padomju tiesiskās domāšanas mantojumā**. Varētu teikt, ka zināmas padomju tiesību sistēmas paliekas ir zināmā veidā „dzīvelīgas”. Minēšu trīs teicienus, ko mēs diezgan pašsaprotami lietojam ikdienā, bet kuri norāda – te kaut kas nav kārtībā. Tie ir svešķermeņi mūsu tiesību sistēmā.

Pirmais ir teiciens – „**likums nedarbojas**”. Bet kā var likums nedarboties? Ar to faktiski „maigi” tiek norādīts – likums netiek pildīts. Tātad kāds nepilda likumu. Kāds nepilda savu uzdevumu. Problēma ir šī nolaidīgā attieksme pret „likuma nedarbošanos”. Tiesiskā valstī tam nevar vienkārši paiet garām un teikt, ka likums nedarbojas. Šeit jāiedarbojas visas tiesiskās valsts sistēmas mehānisma smagumam, visai likuma bardzībai, kā saka – jāiedegas visām sarkanajām lampiņām. Bet mēs vienkārši dažkārt aizejam garām un pasakām – nedarbojas! Nu žēl. Šai attieksmei jāpieverš uzmanība, un tā jāizskauž.

Otrs tāds teiciens ir – „**likuma formāla piemērošana**”. Kolēģi, ko nozīmē likuma formāla piemērošana? Tas nozīmē to, ka likums metodoloģiski tiek piemērots nepareizi, jo gadījumos, kad ir nepieciešama vairāku

juridisko metožu piemērošana, piemērotājs paliek tikai pie pirmās – gramatiskās. Tas nozīmē – juridiskā metodoloģija nav ievērota, tā ir pārkāpta. Tas ir lielākais pārmētums tiesnesim, ka viņš pieņem spriedumu ārpus juridiskās metodoloģijas. Tādēļ arī ir trīs instances, kas to pārbauda. Tātad tas, kas it kā „nevainīgi” tiek apzīmēts par „likuma formālu piemērošanu”, faktiski nozīmē – tā ir nepareiza, prettiesiska likuma piemērošana. Jāsauc lietas istā vārdā. Iemesli var būt divi – vai nu tā ir neprasmē, tātad tas ir juridiskās kvalifikācijas jautājums, vai tas ir darīts apzināti, tātad te jau runa ir par apzinātu manipulāciju ar likumu. Abos gadījumos līdz kvalifikācijas pārbaudei vai disciplinārbildībai vairs nav tālu. Tādēļ jāatpazīst šāda gadījuma būtība un jārikojas konsekvēti.

Trešais teiciens apzīmē situāciju, kad „**likums ir, bet tam apakšā nav finansējuma**”. Tas nozīmē, ka Saeima vai Ministru kabinets pieņem likumu vai noteikumu izolēti no visas tiesību un finansu sistēmas, paredzot iestādēm vai tiesām kaut ko darīt, bet neparedzot attiecīgus līdzekļus. Tas gan nav specifisks tiesu jautājums, bet tas ir tiesību sistēmas jautājums. Rezultāts ir tāds, ka Finanšu ministrija vai Valsts kase izlemj par kāda likuma darbību, apejot demokrātiski leģitimētos valsts orgānus, kuri drīkst par to lemt. Tas jau ir demokrātijas un tiesiskās valsts jautājums. Ja nav naudas, tad jāgroza likums (piemēram, svītrojot kādu valsts uzdevumu vai uz laiku to atlikt). Bet tas ir jādara kompetentajiem valsts orgāniem – Saeimai vai Ministru kabinetam, nevis valsts budžeta pārvaldītājiem. Droši vien arī Satversmes tiesai te kādreiz iznāktu teikt savu vārdu. Varbūt ar tiesas palīdzību budžets ir „jāatver”. Jo tiesiskā valstī situācija, ka ir likums, bet apakšā nav finansējuma, nav tolerējama.

IX.

Tātad mēs varam identificēt šādas trīs padomju tiesiskās domāšanas „paliekas”. Tās, protams, nav vienīgās. Tur būtu nepieciešama daudz plašāka analīze. Tas varētu būt viens no LU Juridiskās fakultātes projektiem. Domāju, ka līdzekļi šādam pētījumam atrastos. Es tikai mēģināju pievērst uzmanību šim trim „paliekām”, kuras mēs, tālāk nereflektējot, lietojam ikdienā kā pašsaprotamus jēdzienus, parastām plecus, nopūšamies un ejam tālāk. Bet kolēģi, te ir runa par tiesiskās valsts virsprincipa pārkāpumiem! Transformācija ir notikusi, mēs esam Rietumu tiesību sistēmā, bet mums ir dažas „paliekas”, kuras ir jāidentificē un jāizskauž. Šis minētās ir dažas no tām.

X.

Tomēr, neraugoties uz šīm specifiskajām ar mūsu vēsturi saistītajām problēmām, mūsu tiesību sistēma šodien, bez šaubām, pieder pie Rietumu tiesību sistēmas, tā atbilst Eiropas Savienības dalībvalsts standartiem. Vēl man jāsauc, ka arī mūsu **tiesību zinātne**, vismaz tā, kas rodas LU Juridiskajā fakultātē, ir integrējusies Eiropas tiesību zinātnes lokā. Kā to vislabāk konstatēt? Apskatoties vēres. Tas nozīmē, ka mēs skatāmies tiesību telpu, no kurienes ņemam atziņas vai ar kurām atziņām mēs konfrontējamies. Un tās, protams, ir demokrātiskas, tiesiskās valstis, kurām Latvijas tiesību zinātne ir pieslēgusies.

XI.

Tiesību „mašina” šodien Latvijā darbojas, dažkārt nedaudz aizķeras. Un varbūt masu informācijas līdzekļiem un sabiedrībai ir jāapzinās, ka tā patiešām darbojas. Mums mērķtiecīgi jāidentificē šīs atsevišķās konkrētās problēmas, kur tā aizķeras. Tik komplicēta sistēma kā

modernas valsts tiesību sistēma nekad nav un nebūs perfekta. Tiks likvidētas vienas, radīsies citas problēmas, jo sabiedrība attīstās, pie tam arvien straujāk. Tādēļ tiesību sistēma kopumā un tiesu sistēma atsevišķi tiesiskā valstī arī ir pakļauta pastāvīgam kritiskam izvērtējumam.

Bet ir nepareizi vispār noliegt to, ka tiesību sistēma darbojas atbilstoši modernas Eiropas valsts standartiem. Tie, kas nepamatoti kritizē Latvijas tiesu sistēmu, iespējams, nekad nav tiesājušies, piemēram, Francijā, Dānijā vai Spānijā. Tur, protams, ir līdzīgas vai arī nedaudz citas problēmas, bet bezproblēmu valsts nav, tāda varbūt ir ideālā romānā. Šis perfekcijas trūkums jāakceptē, bet esošās problēmas pacietīgi, bet sistemātiski jāidentificē un jāmēģina novērst. Tas ir likumdevēja, iestāžu, tiesu un arī tiesību zinātnes pastāvīgs, es teiktu, rutīnas uzdevums.

X.

Latvijas kā Eiropas Savienības dalībvalsts tiesību sistēma ir kļuvusi ļoti complicēta arī tādēļ, ka pie mums vienlaikus darbojas trīs tiesību normu avoti – Latvijas nacionālais likumdevējs, Eiropas Savienības likumdevējs un starptautiskais likumdevējs, tātad starptautisko tiesību normu avoti. Tos salikt kopā ir samērā grūti, it sevišķi, ja skatāmies Eiropas Savienības Tiesas spriedumus, kur ļoti precīzi tiek nodalīts – šo izlemjam mēs, un to izlemjat jūs. Ļoti konkrēti. Bet to nav vienkārši iepriekš paredzēt. Tā kā Eiropas Savienības likumdošana faktiski vienā vai otrā veidā ietekmē lielāko daļu no nacionālās likumdošanas, tad tas vairāk jāapzinās arī mūsu juridiskajā izpratnē, jāpaplašina mūsu juridiskās domas apvārtnis. Šis Latvijas tiesību **eiropēizācijas** moments ir jāietver arī juridiskajā izglītībā. Domāju, ka Latvija ir vienīgā valsts Eiropas Savienībā, kur universitātē nav Eiropas Savienības tiesību profesūra.

XI.

Nobeigumā gribētu vērst uzmanību uz dažiem nākotnes jautājumiem, kas tagad jau iezīmējušies pie horizonta, un turpmāk mūs nodarbinās arvien vairāk. Gribētu minēt trīs ļoti būtiskas problēmas, kas skar ne tikai Latviju, bet jebkuru demokrātisku valsti. Kad es nupat runāju par tiesību transformācijas periodu un padomju juridiskās domāšanas „paliekām”, runa bija par mūsu specifiskām problēmām. Pie tam līdzīgas problēma varētu būt vēl kādam pusotram desmitam transformācijas valstīm. Bet tagad, kad transformācija lielā mērā ir pabeigta (ar dažām atkāpēm), mēs varam pievērsties tām problēmām, ar kurām ir un būs jānodarbojas jebkurai demokrātiskai valstij.

XII.

Es minēju šādas trīs, manuprāt, svarīgas problēmas.

Pirmā būtu **demokrātiskā valstiskuma nosargāšana**. Patlaban ir redzama skaidra tendence samazināties valsts efektivitātei sakarā gan ar globalizāciju, gan ar Eiropas Savienības integrāciju. Valsts gan var demokrātiski pieņemt lēmumus, bet šie lēmumi nevar tikt efektīvi īstenoti, jo problēma ir lielāka par valsts iespēju to ietekmēt, tā sniedzas pāri valsts robežām. Tipiski piemēri būtu klimata aizsardzība, vides aizsardzība, starptautiskā tirdzniecība u.c..

Šo efektivitātes zudumu valstis mēģina kompensēt ar pārvalstisku kooperāciju dažādos līmeņos un veidos. Tā kļūst arvien ciešāka, integrālāka. Eiropas Savienība ir pārvalstiskas kooperācijas paraugmodelis. Nākotnē šāda pārvalstiska kooperācija iegūs arvien lielāku nozīmi, taču vienlaikus tā ietekmē arī demokrātisko valstiskumu,

tā efektivitāti, tā pieaugošo iesaisti un atkarību no pārvalstiskas kooperācijas. Taču vēl nopietnāka problēma ir globālo koncernu, it sevišķi interneta koncernu, ietekme uz sabiedrību un ekonomiku. Šie koncerni lielā mērā darbojas ārpus demokrātiskās kontroles. Tie veido varas centrus, kas nav demokrātiski leģitīmēti.

Taču valsts ir demokrātijas ietvars. Pilnvērtīga virsvalstiska vai starpvalstiska demokrātija, kamēr pastāv atsevišķas valstis, nav iespējama. Pilnvērtīga globālā demokrātija ir iespējama tikai pasaules valstī. Tādas pārredzamā nākotnē nebūs, un tā arī nav vēlama. Taču kamēr pasaulē ir daudzas valstis, demokrātija darbojas tikai valsts ietvaros. Tādēļ, ja mēs gribam saglabāt kaut cik efektīvu demokrātiju, ir jā rūpējas par valsts pastāvēšanu ne tikai formāli, bet tai jā saglabā zināma kompetence un efektīva rīcībspēja.

XIII.

Otrā problēma ir **cilvēka autonomijas nosargāšana**. Demokrātijai ir nepieciešams valstisks ietvars, taču demokrātija balstās arī uz noteiktām premisām. Centrālā premisa – demokrātijas priekšnosacījums ir tas, ka cilvēks ir brīvs, tas savus lēmumus var pieņemt iekšēji autonomi. Vai tas tā reāli ir, šajā kontekstā nav būtiski – mediķi, psihologi un biologi droši vien varētu pateikt, ka cilvēks nevar būt pilnīgi brīvs, ka viņš vismaz daļēji (ja ne pilnīgi) ir determinēts.

Lai pastāvētu demokrātija, ir normatīvi jāpieņem, ka cilvēks ir brīvs, nevis determinēts. Jo tikai brīvs cilvēks var būt atbildīgs. Un demokrātija ir atbildības sistēma. Taču, ja cilvēks, kurš vismaz normatīvi tiek uzskatīts par brīvu, reāli arvien vairāk tiek manipulēts, it sevišķi caur informatīvo telpu, ar algoritmu un mākslīgā intelekta palīdzību, tad ir skaidri jāsaprot robežas, kur mēs vēl esam brīvi un kur mēs vairs neesam brīvi. Šis, domāju, ir pats svarīgākais nākotnes tiesībpolitiskais uzdevums – cilvēka autonomijas nosargāšana. Tā ir arī demokrātijas nosargāšana, bet daudz dziļākā nozīmē.

Ja pēc simts gadiem vēl kādi brīvi cilvēki būs saglabājušies, tiesību vēsturnieki, atskatoties uz 2018.gadu, varbūt teiks – tas ir gads, kad toreizējā sabiedrība pirmo reizi sāka apzināties cilvēka autonomijas problēmu un sāka domāt, kā to nosargāt. Un tas viņiem izdevās, un tādēļ mēs tagad, simts gadus vēlāk, joprojām esam brīvi cilvēki. Bet, iespējams, viņi teiks – ziniet, mēs neesam brīvi, jo toreiz tie to palaida garām, un nav vairs nedz brīva cilvēka, nedz demokrātijas un ētikas.

XIV.

Trešā nākotnes problēma būtu specifiski Latvijas un vēl virknes citu valstu problēma – tā ir **nacionālas valsts nosargāšana**. Latvija ir dibināta kā nacionāla valsts. Nacionālas valsts centrālie elementi ir nacionālā valoda un kultūra. Šī kulturālā bāze Latvijai ir latviskums. Protams, mēs varam prasīt, kas tas ir, un to ir grūti definēt. Tāpat kā varam prasīt, kas ir taisnīgums. Arī to ir grūti definēt. Taču tas, ka latviskumu, tāpat kā taisnīgumu, ir grūti abstrakti definēt, nenozīmē, ka tie neeksistē. Latvijas valsts identitāte, balstoties uz valodu un kultūru, ir latviska. Bet globalizācijas kontekstā, eiropēizācijas kontekstā šo specifisko Latvijas identitāti saglabāt kļūst grūtāk, tā vairs nav tik pašsaprotama kā agrāk, tai jāpievērš lielāka uzmanība, tā ir jāapzinās un jākopj, lai mēs arī turpmāk varētu teikt – šeit ir ne tikai valsts, bet šeit ir tieši Latvijas valsts.

TIESLIETU PADOMES UN TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJAS VĒLĒŠANAS KOLĒĢU DOTĀ UZTICĪBAS NASTA NEBIJA VIENKĀRŠA UN VIEGLA

Adrija KASAKOVSKA,
Zemgales rajona tiesas tiesnese,
Tieslietu padomes locekle 2010.–2018.gadā

Jau astoņus gadus, kopš 2010.gada septembra, tiesu sistēma Latvijā, tās attīstība saistīta ar Tieslietu padomi – koleģiālu institūciju, kas piedalās tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē, kā arī tiesu sistēmas darba organizācijas pilnveidošanā. Kādi ir bijuši šie astoņi gadi no Tieslietu padomes ierindas locekļa skatījuma?

Sākums ar sajūsmu, lepnumu par to, ka beidzot Latvijā ir sperts būtisks solis konstitucionālo tiesību attīstībā, tiesu varas neatkarības nostiprināšanā un pilnveidošanā.

Tomēr faktiski pats Tieslietu padomes darbības sākums bez pienācīga administratīvo resursu nodrošinājuma, kā arī likumā „Par tiesu varu” noteikto funkciju apjoms liecināja par Tieslietu padomes ierobežotajām iespējām būt trešās varas līdzsvara garantam.

Vērtējot šo periodu, mans secinājums, ka Tieslietu padome vēl nebija līdzvērtīgs partneris dialogā ar likumdevēju un izpildu varu. Atsaucot atmiņā Tieslietu padomes sēdes, kad tika skatīti patiešām būtiski tiesu sistēmas jautājumi, Tieslietu padomes locekļi, kas pārstāvēja likumdevēju, izpildu varu, bija pret tiesu, tiesnešu neatkarības nostiprināšanu. Piemēram, netika ņemts vērā Tieslietu padomes lēmums vienā no svarīgākajiem jautājumiem par grozījumiem likumā „Par tiesu varu” par pāreju uz „tiro” tiesu instanču sistēmu, tiesu priekšsēdētāju funkcijām, iecelšanas termiņiem. Tie bija 2013.gada 13.jūnija likuma grozījumi, kas stājās spēkā 2013.gada

1.septembrī. Nenopietns iestarpinājums – varbūt pie vainas bija arī skaitļi „13”? Kaut gan par dažiem no šiem pašiem jautājumiem ir atkal atsāktas diskusijas.

Tieslietu padomes lēmumiem nav noteikts obligātais raksturs un izpildes mehānisms, vairumā gadījumu tajos izpaužas konsultatīvās un padomdevēja funkcijas, tomēr, kā norādījusi Satversmes tiesa vienā no spriedumiem tiesnešu atalgojuma jautājumā – likumdevējam ir tiesības nepieņemt tiesu varas viedokli, bet tas ir jāuzklausā un pret to jāizturas ar cieņu un patiesu izpratni. Tikai tādā veidā var nodrošināt visu valsts varas atzaru līdzsvaru (*Satversmes tiesas 2010.gada 18.janvāra spriedums lietā Nr.2009-11-01*).

Pretspāram Tieslietu padomes mērķim nostiprināt tiesu neatkarību bija arī pozitīvs efekts, proti, Tieslietu padomei bija jāveido sava stratēģija. 2012.gadā tika pasūtīts un izstrādāts apjomīgs pētījums „Tiesnešu neatkarības nodrošināšana spēkā esošajos normatīvajos aktos. Teorētiskā pamatojuma izstrāde nepieciešamajām izmaiņām”. Par to paldies Lailai Jurcēnai un viņas komandai.

Dokumentāli tas rezultējās 2017.gada 13.februārī ar Tieslietu padomes lēmumu par Tieslietu padomes stratēģiju 2017.–2019.gadam, bet faktiski bija par pamatu Tieslietu padomes darbības virzienam.

Nevar neminēt ilgstoši gan Tieslietu padomes sēdēs, gan Tieslietu ministrijas organizētajās sanāksmēs apspriesto 2015.–2018.gadā notikušo tiesu reformas posmu. 2014.gada 16.jūnijā Tieslietu padomes atbalstīja Tieslietu ministrijas informatīvo ziņojumu „Par tiesu darbības teritorijām”, tas bija konceptuāls lēmums par tiesu reformu,

kam sekoja lēmumi par konkrētu tiesu reorganizāciju. Tieslietu ministrija respektēja Tieslietu padomes nostāju uzreiz neuzsākt visas valsts tiesu reformu.

Vērtējot no šodienas skatu punkta šogad aprīlī prezentētā Eiropas Komisijas tiesu efektivitātei pētījuma kontekstā, Tieslietu padomei bija jābūt tiesu sistēmas reformu virzītājam, ne izpildvaras sagatavoto reformu apstiprinātājam.

Oficiālajos ziņojumos, arī tiesas priekšsēdētāju sanāksmēs reformas rezultāti tiek vērtēti pozitīvi.

Kopš 2014.gada pamazām pieauga Tieslietu padomes loma un nozīme tiesu sistēmā, stiprinot Tieslietu padomes kapacitāti gan funkcionāli, gan finansiāli.

Tiesnešu horizontālās karjeras jautājumi tika izņemti vienkāršotā procedūrā, kas atviegloja tiesu darba organizāciju. Arī sadarbība ar likumdevēju un izpildvaru kļuva līdzvērtīgāka un konstruktīvāka. Jāpiezīmē, kas tas gan notika pēc Saeimas vēlēšanām un personāliju maiņas Juridiskajā komisijā un Tieslietu ministrijā.

Tieslietu padomes lomas nostiprināšanā savu artavu noteikti deva arī 2015.gadā Valsts prezidenta izveidotā Tiesiskās vides pilnveides komisija, valsti atzitu juristu redzējums par tiesu varas virzību uz neatkarības nostiprināšanu.

Pēc Tieslietu padomes rosinājuma tika uzsākta datu vākšana, izpēte par tiesnešu atalgojumu salīdzinājumā ar citu valsts un pašvaldības institūciju amatpersonu un darbinieku atalgojumu. Tas rezultējās ar Administratīvo tiesnešu biedrības ierosinājumu un Tieslietu padomes 2016. gada 17.oktobra lēmumu iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā par lietas ierosināšanu par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4.panta devītās daļas un 6¹.panta pirmās daļas neatbilstību Satversmes 107. un 83.pantam. Ar Satversmes tiesas 2017. gada 26.oktobra spriedumu pieteikums apmierināts. Šobrīd aktuālākais jautājums, kā tiks izpildīts šis spriedums.

Kā svarīgu soli Tieslietu padomes lomas pieaugumā jāmin 2018.gada 18.janvāra likumu „Par grozījumiem likumā „Par tiesu varu””, ar kuru būtiski paplašinātas Tieslietu padomes funkcijas tiesnešu karjeras jautājumos, tiesas priekšsēdētāju iecelšanā un atbrīvošanā no amata, tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības, tiesu darbības teritoriju, atrašanās vietu noteikšanā, vakanto tiesneša amata vietu pārdalē. Ar šiem likuma grozījumiem tika samazināta Tieslietu ministrijas loma tieslietu sistēmai būtisku jautājumu risināšanā, un tas vērtējams arī kā pašas Tieslietu padomes darba rezultāts, iesaistoties likumprojekta apspriešanas procesā. Protams, to sekmēja Tieslietu ministrijas redzējums, atsakoties no izpildvaras funkcijām tiesu sistēmas jautājumos.

Tieslietu padomes 2018.gada 5.februāra un 27.augusta lēmumi par maksātnespējas procesu tiesvedību izvērtējumu nozīmīgi ar to, ka tiesu sistēma pati ir izvērtējusi un atzinusi savas kļūdas, un tas paaugstina mūsu prestižu. Kā intervijā norādījis Augstākās tiesas priekšsēdētājs, tiesu vara nav ieinteresēta paslēpt savus nesmukumus un trūkumus zem paklāja (*I.Bičkoviča 2018.gada 29.augusta intervija Latvijas Radio*).

Nereti Tieslietu padome tiek dēvēta par augstāko tiesnešu pašpārvaldes orgānu, kaut gan tiesnešu pārstāvība padomē ir tikai 8 no 15. Tieslietu padomes sastāva modelis nodrošina visu līmeņu tiesu tiesnešu pārstāvību, kā arī tiesu sistēmai piederīgo profesiju pārstāvību. Nākotnes jautājums

par izpildvaras un likumdevēja pārstāvju dalību. Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome ir atzinusi, ka Tieslietu padomes sastāvam jābūt ārpus politikas, bez likumdošanas un izpildvaras kontroles. 2018.gada 23.aprīļa Tieslietu padomes sēdē prezentētajā Eiropas Padomes komisijas tiesu efektivitātei ziņojumā rekomendēts Tieslietu padomei mazināt *ex officio* locekļu skaitu, kas tajā ir pēc amata, palielinot tiesnešu ievēlēto pārstāvju skaitu (*Ziņojums. Latvijas tiesu sistēmas novērtējums, pamatojoties uz CEPEJ izstrādāto metodiku un instrumentiem. 2018.gada marts. CEPEJ-COOP 2018(1)*).

Nākotnes vīzija, ja drīkst pasapņot: Ziemeļeiropas modelis – Tieslietu padome kā tiesu varas lēmējinstiucija, kuras pārraudzībā ir Tiesu administrācija, neatkarīgs tiesu budžets.

Pabeidzot darbu Tieslietu padomē, gribu teikt, ka šī diviem periodiem kolēģu dotā uzticības nasta bija godpilna, bet nebija vienkārša un viegla. Ne tāpēc, ka šis darbs prasīja daudz laika, lai izskatītu veselas materiālu kaudzes, lai piedalītos Tieslietu padomes sēdēs, bet galvenais smagums bija atbildība par pieņemtajiem lēmumiem, to nozīmīgumu visai tieslietu sistēmai, īpaši tādiem, kuros balsojums bijis atšķirīgs.

Nebija viegli izlemjami arī atsevišķi sistēmas iekšējie, tiesnešu karjeras jautājumi, kad sadūrās tiesu intereses par tiesneša pārcelšanu uz darbu citā tiesā.

Gribu pateikt paldies Tieslietu padomes priekšsēdētājam, visiem kolēģiem – Tieslietu padomes locekļiem – par kopīgo darbu, iespēju strādāt kopā ar īstiem profesionāļiem, īpaši kolēģiem, ar kuriem kopā sākām un pēc diviem darbības periodiem arī beidzam darbu Tieslietu padomē.

Paldies noteikti jāpasaka Tieslietu padomes sekretariātam – gan pirmajam, kam nemaz nebija šāda statusa, gan patreizējam. Jūs lieliski veicāt visus organizatoriskos darbus, lai mēs varētu pilnvērtīgi strādāt.

Nākamie izaicinājumi, vēlējumi: turpināt „audzēt” Tieslietu padomes kapacitāti. Tuvākais un viens no galvenajiem uzdevumiem – panākt, lai tiktu izpildīts Satversmes tiesas spriedums par tiesnešu atalgojuma sistēmu. Turklāt lai rezultāts būtu atbilstošs tiesneša statusam, tiesnesim izvirzītajām prasībām un ierobežojumiem.

Par savu redzējumu Tieslietu padomes darbības attīstībā, konkrētiem darbiem jārunā jaunajiem Tieslietu padomes locekļu kandidātiem.

Kolēģi! Katrs no mums ir atbildīgs par to, lai tiktu ievēlēti labākie un darbam Tieslietu padomē piemērotākie tiesneši ar patiesu gribu un spēju uzņemties papildu pienākumus, pildīt tos godprātīgi, strādājot, ne tikai runājot. Jā, protams, arī oratora prasmes ir būtiskas, bet, manuprāt, ne galvenās. Galvenais ir ne tikai savas tiesu instances pārstāvība, bet arī tiesu sistēmas attīstības kopainas redzējums, stingrs mugurkauls, drosmē un spēja paust savu argumentēto viedokli.

Noslēgumā gribu uzsvērt ne tikai pašpārvaldes institūciju, bet arī katra tiesneša lomu tiesu varas prestiža celšanā. Negribu un nevarēšu pārspēt Satversmes tiesas priekšsēdētājas Inetas Ziemeles šodienas konferencē teikto aicinājumu par virzību uz ideālo tiesnesi, bet, manuprāt, mums iederas Zentas Mauriņas vārdi: „Paši ar savu garu uzcelt, paši ar savu prātu izgudrot. Pazuduši esam, ja gaidām, kad citi mūs celtu, atzītu, saprastu, stiprinātu un aplaimotu.”

TIESNESIS NEDRĪKST IZVĒLĒTIES VIEGLĀKO CEĻU

Anita KOVAĻEVSKA,
Augstākās tiesas tiesneša pienākumu izpildītāja,
Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētāja

Šogad apritēja desmit gadi kopš Tiesnešu ētikas komisijas izveidošanas, un pēc dažām dienām beigsies arī mans otrais pilnvaru termiņš Ētikas komisijā. Atskatoties gan uz saviem astoņiem gadiem Tiesnešu ētikas komisijā, gan arī kopumā uz komisijas darbu, es domāju par to, ko gribētu šodien teikt. Nonācu pie trīs novēlējumiem.

Pirmais novēlējums būtu esošajiem Ētikas komisijas locekļiem un tiem, kurus ievēlēs gan tuvākā, gan tālākā nākotnē. Ētikas komisija vienmēr ir uzskatījusi, ka viena no svarīgākajām tās funkcijām ir sniegt atbalstu tiesnešiem, ar skaidrojumiem palīdzot nonākt pie risinājumiem kādās konkrētās situācijās. Taču atbilstoši likumam Tiesnešu ētikas komisijai ir arī citas funkcijas, un viena no šīm funkcijām ir gatavot atzinumus un vērtēt, vai konkrētā situācijā tiesnesis ir pārkāpis ētikas standartus. Tas, ko es gribu novēlēt gan esošajiem kolēģiem, gan nākamajiem Ētikas komisijas locekļiem – lai izdodas būt lideriem un lai izdodas noturēt augstu ētiskās uzvedības līmeni. Lai ar skaidrojumiem un atzinumiem, gan arī citiem līdzekļiem izdodas mudināt tiesnešus attīstīties un pilnveidoties!

Otrais novēlējums būs visiem tiesnešiem, bet īpaši tiesu priekšsēdētājiem, kolēģiju priekšsēdētājiem un visiem citiem, kas plāno, organizē tiesu darbu. Šis novēlējums jāsāk ar to, ka ir jārunā par tiesnešu pašpārvaldes institūcijām plašāk. Kāpēc mums ir tiesnešu pašpārvaldes institūcijas? Kā tas ir izskanējis ne reizi vien – tās ir nepieciešamas, lai būtu iespējama tiesu neatkarība. Nevar būt neatkarīgas tiesas un tiesneši, ja nav pašpārvaldes institūcijas. Līdz ar to tas, kas mums aizvien vairāk ir jānostiprina, ir apziņa, ka darbs pašpārvaldes institūcijā ir tāda pati tiesneša darba daļa kā lietu skatīšana. Tā nav mazāk svarīga. Tāpēc arī plānojam organizēt tiesu darbu, ar to ir jāreķinās. Lai pašpārvaldes institūcijas varētu strādāt kvalitatīvi, tam ir nepieciešams laiks. Un šis laiks nav niecīgs. Piemēram, šobrīd Ētikas komisijā mums vismaz reizi mēnesī ir sēde. Lai pilnvērtīgi

sagatavotos sēdei, ikvienam komisijas loceklim vajag vismaz vēl vienu dienu. Var būt situācijas, kad ir nepieciešams vairāk laika, jo pašiem ir jāraksta skaidrojumi un atzinumi. Šogad esam pārsnieguši visus iepriekšējos rādītājus un jau šajā brīdī ir uzrakstīts vairāk skaidrojumu un atzinumu nekā jebkurā citā gadā. Tāpēc es pilnīgi droši varu teikt, ka ikvienam Ētikas komisijas loceklim tikai minimālam darbam vien ir vajadzīgas 2–3 dienas mēnesī. Bet ja gribam darīt kaut ko proaktīvāk, ja gribam ne tikai izskatīt iesniegumus, vērtēt konkrētas situācijas, bet varbūt rīkot izbraukuma sēdes, diskusijas vai pārstrādāt Ētikas kodeksu, iespējams, ir vajadzīgas divas sēdes mēnesī un vēl vairāk laika.

Līdz ar to, runājot par tiesnešu slodzi, izstrādes normām utt., tas ir jāieplāno. Ir jāsaprot, ka tiem, kas ir nodarbināti pašpārvaldes institūcijās, šī izstrādes norma būs, piemēram, 80 procenti. Ja to ņem vērā, tad mēs varam iegūt objektīvāku statistiku par tiesu darbu. Citādi var būt tā, ka tiesā ir, pieņemsim, 21 tiesnesis, bet priekšsēdētājs lietu skatīšanā ir nodarbināts 0,25 slodzes apjomā, kāds cits tiesnesis ir pašpārvaldes institūcijā un tāpēc lietas skata 75% apjomā no sava darba laika. Tātad īstenībā konkrētajā tiesā lietas skata 20 tiesneši, nevis 21. To saprast ir svarīgi, gan reķinot lietu skatīšanai nepieciešamos resursus, gan novērtējot katras tiesas uzrādītos rezultātus lietu izskatīšanā. Manuprāt, tam ir jāķļūst par normālu ikdienas parādību, ka mēs reķināmies ar to, ka darbs pašpārvaldes institūcijās prasa laiku un ka tā ir tiesneša darba sastāvdaļa. Kā mēs arī šodien dzirdējam no daudziem runātājiem, nākotnē pašpārvaldes institūciju loma tikai pieaugs, līdz ar to visticamāk pieaugs arī kvalitatīvam darbam pašpārvaldes institūcijās nepieciešamais laiks.

Trešais novēlējums ir mums visiem kopā. Gribu atgādināt, ka tiesu un tiesnešu neatkarība nenozīmē, ka tiesnesis var rīkoties tā, kā ienāk prātā. Tiesu un tiesnešu neatkarība – tā ir brīvība spriest tiesu profesionāli un kvalitatīvi. Profesionalitāte un rūpība ir arī viens no ētiskās uzvedības standartiem. Ikdienā Ētikas komisijai varbūt mazāk sanāk ar to darboties, tomēr tā nepašaubāmi ir ārkārtīgi nozīmīga vērtība tiesneša darbā. Ja runājam par izaicinājumiem tieši saistībā ar tiesneša profesionalitāti un darba kvalitāti, tad

pēdējā laikā daudz ir izskanējis, ka viens no izaicinājumiem tiesnešiem ir spēja reaģēt uz negodprātīgu tiesību izmantošanu. Par to pagājušajā gadā konferencē runāja Egils Levits, par negodprātīgu procesuālo tiesību izmantošanu mēs runājam arī pavasarī notikušajā Ētikas konferencē, par to ir arī rakstīts ziņojumā par maksātspējas lietām. Diemžēl ir gadījumi, kad konstatējams, ka kolēģi to nav spējuši vai ir bijuši kādi citi apstākļi, kāpēc nav notikusi vērsšanās pret negodprātīgu tiesību izmantošanu. Neapšaubāmi, saskatīt negodprātīgu tiesību izmantošanu un pret to vērsties nav viegli un tam ir vajadzīgas gan zināšanas, gan, protams, arī citas īpašības. Cēloņi, kāpēc konkrētā gadījumā tiesa, tiesnesis nav spējis vērsties pret to, var būt dažādi.

Domāju, mums visiem vēl ir daudz ko mācīties, lai uzlabotu savas zināšanas par tiesību piemērošanas metodoloģiju. Man nav šaubu, ka mēs visi brīnīšķīgi varam nosaukt šīs metodes un tās teorētiski zinām. Taču noteikti ikvienam ir nepieciešams pilnveidot šo metožu praktiskas pielietošanas prasmes, lai mēs nepiemērotu tikai likuma „burtu”, bet saprastu arī „garu”. Taču esmu pārliecināta, ka ir arī gadījumi, kad diemžēl nevērsšanās pret negodprātīgu tiesību izmantošanu notiek tāpēc, ka piemērot likumu tikai pēc “burta” ir vieglāk un drošāk. Taču tiesnesis nedrīkst izvēlēties

vieglāko ceļu. Arī Ētikas kodeksos parasti ir norādīts, ka, kļūstot par tiesnesi, mēs apzināmies, ka uzņemsimies dažādus pienākumus un ierobežojumus, kas parastam cilvēkam var likties apgrūtināši. Taču, ja esam izvēlējušies šo amatu, mēs nevaram izvēlēties vieglākos ceļus. Jau izsenis ir atzīts, ka tiesības ir „labā un taisnīgā māksla”. Līdz ar to katra tiesneša atbildība ir rūpēties par to, lai katrā lietā, cik vien iespējams, tiktu sasniegts taisnīgums. Protams, tas nenozīmē, ka tiesa būs burvju nūjiņa, kas atrisinās visas problēmas, jo ir, piemēram, gadījumi, kad tiesa nemaz nevar uzzināt un nevar redzēt, ka konkrētajā lietā notiek negodprātīga tiesību izmantošana. Taču, ja tādas situācijas ir, tad ir jādome par to, kā to risināt. Tādēļ mums ikvienam sevi ir jāattīsta atbildība un drosmē iestāties pret negodprātīgu tiesību izmantošanu un tiesām ir rūpīgi katrā situācijā jādome, vai es varu šo problēmu atrisināt konkrētā lietā. Ja nevaru tieši, tad varbūt ir vērts pieņemt blakus lēmumu. Ja arī tāds risinājums nav iespējams, varbūt ir vērts runāt jau plašākā kolēģu lokā par to, ko mēs varam darīt šādās situācijās. Taču galvenais, manuprāt, ir nesamierināties un nepieņemt to, ka caur tiesām kāds mēģina īstenot savus negodprātīgos mērķus, un censties un tiekties uz to, lai tiesas procesi maksimāli kalpotu taisnīguma nodrošināšanai.

TIESLIETU PADOMES LOCEKĻU KANDIDĀTU REDZĒJUMS SAVAM DARBAMĀ PADOMĒ

Dzintra BALTA,
Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājas vietiece

Ceļš. Neatkarība. Vienotība.

Mēs visi esam ceļā. Ceļš ved uz priekšu soli pa solim, arī mani kopā ar kolēģiem, kas ir Tieslietu padomes locekļu kandidāti. Kuriem ir gan personiskā iniciatīva, gan pieredze, darbojoties tiesu sistēmas labā.

Domājot par Tieslietu padomi, domāju par tieslietu sistēmu un tās prioritātēm. Es Tieslietu padomi vēlētos redzēt kā lideri, kam ir vīzija par tiesu sistēmas attīstību, kas demokrātiskai sabiedrībai atbilstošā veidā – balstoties uz tiesnešu viedokļiem, veido pēc būtības aktuālu tiesu sistēmas attīstības stratēģiju, nosaka sasniedzamos mērķus un spēj proaktīvi rīkoties mērķu sasniegšanai. To visu var veikt tikai cilvēki – Tieslietu padomes locekļi,

kuru personiskais ieguldījums, sadarbība veido kopējo uzstādījumu, attieksmi pret veicamajiem uzdevumiem un nodrošina attiecīgās institūcijas nozīmīgumu.

Domāju, ka šajā darbā var noderēt mana pieredze Tiesnešu biedrības valdē un Tiesnešu ētikas komisijā. Darbu pašpārvaldē var veikt, arī skatoties uz tiesu sistēmu plašāk un pēc būtības. Piemēram, Tiesnešu ētikas komisijas darbā proaktīvi sadarbojamies ar citu tiesu sistēmai piederīgo juridisko profesiju organizācijām kopīgu ētikas kritēriju radīšanā, kā arī aktualizējam tiesu sistēmai nozīmīgus jautājumus, izstrādājot Tiesu sistēmas komunikācijas vadlīnijas sadarbībā ar Tieslietu padomi. Turklāt uzsverot, ka veiksmīgas komunikācijas pamats ir godprātīgs un rūpīgs darbs. Par to, ko labi darām, ir jāstāsta, vienlaikus nepaslaucot problēmas zem tepiķa, bet atklāti parādot, kā tās tiks risinātas.

Galvenais turpmākajam Tieslietu padomes darbam būtu turpināt ceļu un kā galvenās risināt šādas tēmas: neatkarība un tiesu sistēmas vienotība.

Saistībā ar neatkarību vienlīdz būtiska ir tiesu sistēmas neatkarība un tiesneša kā indivīda neatkarība, paturot prātā to, ka šī neatkarība ir līdzeklis taisnīgas tiesas nodrošināšanai. Neatlaidīgi turpināms darbs, lai tiesu vara valstī būtu tai atbilstošā vietā, lai būtu sakārtota tiesu darbinieku un tiesnešu atbildības sistēma. Jāpaplašina Tieslietu padomes kompetence, iespējams, īstenojot kādreizējā Tiesu iekārtas likuma projektā paredzēto, ka Tiesu administrācija ir Tieslietu padomes

padotībā. Jāuzlabo tiesnešu atlase, jāmazina izpildu varas loma tiesnešu karjeras jautājumu izlemšanā. Jārisina likumu kvalitātes jautājumi dialogā ar likumdevēju.

Iekšējās neatkarības un tiesu sistēmas vienotības jautājumu kā aktualitāti noteic tiesu sistēmas sastāva mozaika, tas, cik dažādi esam. To ietekmē izglītības iegūšanas laiks (padomju vai neatkarīgās valsts laikā), dažādas tradīcijas, apzinātas vai neapzinātas kļūdas metodoloģijas piemērošanā (formāla tiesību piemērošana), iespējams, dažādi personiskie motīvi un vērtības. Tādēļ ļoti svarīga būtu Tieslietu padomes līderība šīs mozaikas vienošanai un saskaņošanai uz taisnīgumu un kvalitāti vērsta ornamentā, veidojot tādas darba organizācijas vadlīnijas, kas vērstas uz vienotu savas lomas izpratni, kopīgas motivācijas veidošanu. Jāveido sadarbība, dialogs un zināšanu apmaiņa labās prakses panākšanai katras instances ietvaros, starp instancēm un tiesību nozarēm jomās, kurās ir saskāres punkti. Tam ir vajadzīgi ne tikai kompetenti un profesionāli, pašu tiesnešu atzīti tiesu vadītāji, bet stipri, drosmīgi un iesaistīties gribīgi tiesneši, kādi mēs esam, tikai daži vēl nav uzdrošinājušies būt aktīvi.

Gadījumā, ja man būs uzticēts kļūt par Tieslietu padomes locekli, apņemos minēto īstenot pēc būtības un labākās sirdsapziņas. Savukārt, ja par padomes locekļiem kļū manī kolēģi, tad ir mans atbalsts un teiktais ir vēlējums turpmākajam darbam. Lai veiksmīgs tiesu sistēmas ceļš nākamajās simtgadēs!

Juris STUKĀNS,
Rīgas apgabaltiesas tiesnesis,
Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājs

Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi un likumu „Par tiesu varu” Latvijā ir trīs neatkarīgas varas: likumdošanas vara, izpildvara un tiesu vara. Tieslietu padomei ar darbiem ir jāpanāk līdzvērtīgu tiesu varas pozīciju starp likumdevēju un izpildvaru. Tikai uz līdztiesību pamata sadarbība nodrošinās Latvijas kā demokrātiskas un tiesiskas valsts attīstību. Uzskatu, ka Tieslietu padomes pamatuzdevums ir stiprināt tiesiskumu Latvijā. Jāstiprina Tieslietu padomes loma tiesu sistēmai svarīgu jautājumu izlemšanā, panākot Tieslietu padomes lēmumu saistošo nozīmi.

Tieslietu padomei ir jānosaka tiesu sistēmas attīstības prioritātes, nevis jāapstiprina Tieslietu ministrijas iesniegtās. Nepiekritu, ka Tieslietu padome izvērtē Tieslietu ministrijas iesniegtos zemesgrāmatu nodaļu, rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu prioritāros pasākumus, bet Augstākās tiesas pieteiktos prioritāros pasākumus. Tiesu vara Latvijā pieder rajona (pilsētu) tiesām, apgabaltiesām, Augstākajai

tiesai un Satversmes tiesai kā vienotai tiesu sistēmai. Jāizslēdz Tieslietu ministrijas un ministra „starpnieka” lomu tiesu sistēmas jautājumos, kad tam nav pamata un kas neizriet no Tieslietu ministrijas kompetences un funkcijām. Kā norādīja ārvalstu eksperti Eiropas Padomes Eiropas tiesiskuma efektivitātes komisijas (CEPEJ) ziņojumā par Latvijas tieslietu sistēmas novērtējumu: „Ja ministram/ministriņai nav rīcības brīvības, un daudzos saistītos jautājumos tai nevajadzētu būt rīcības brīvībai, ministra/ministriņas iesaistīšana var radīt pārpratumus un aizdomas par iejaukšanos tiesu neatkarībā.” (*Ekspertu rekomendācijas un piezīmes par Latvijas tiesu sistēmu. Jurista Vārds, 08.05.2018., Nr.19(1025)*).

Līdz 2018.gada 12.februārim likumā „Par tiesu varu” bija paredzēts, ka par tiesnesi var strādāt tikai Latvijas pilsonis – augsti kvalificēts un godīgs jurists. Diemžēl pēc Tieslietu ministrijas priekšlikuma likumdevējs šo normu grozīja un vairs šādas prasības, izraugoties kandidātu tiesneša amatam, nav. Esmu pārliecināts, ka Tieslietu padomes darbības mērķiem ir jānodrošina, ka par tiesnesi tiek virzīts tikai augsti kvalificēts un godīgs jurists.

Līdz šodienai nav zināms tiesnešu atbildības sistēmas darbības modelis no 2019.gada 1.janvāra, šo jautājumu vēl būs jārisina Tieslietu padomei. Demokrātija nemaksā lēti. Jāatzīst, ka kvalitāte tomēr ir saistīta ar ieguldījuma apjomu. Nav pieņemams, ka periodiski tiek skatīts un grozīts jautājums par tiesnešu atalgojumu. Šo jautājumu ir jāsakārto atbilstoši Satversmes tiesas 2017.gada 26.oktobra sprieduma par tiesnešu atbildības sistēmas neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 83. un 107.panta atziņām.

Apsolu proaktīvi, uzņemoties iniciatīvu un apzinoties atbildību, iesaistīties Tieslietu padomes darbā.

Guntars PLORIŅŠ,
Administratīvās rajona tiesas Valmieras
tiesu nama priekšsēdētājs

Esmu Administratīvās rajona tiesas tiesnesis un Valmieras tiesu nama priekšsēdētājs. Šajos amatos strādāju turpat 10 gadus. Tāpat esmu gan Latvijas Tiesnešu biedrības, gan Administratīvo tiesnešu biedrības biedrs. Tiesnešu biedrībās pamatā esmu tā iemesla dēļ, ka tās dod iespēju tiesnesim aktualizēt darbā konstatētos problēmjautājumus, kā arī līdzdarboties to risināšanā.

Pēdējos četrus gadus esmu Latvijas Tiesnešu biedrības valdes loceklis. Tieši darbs biedrības valdē man ļāvis izprast visu tiesu sistēmu kopumā, zināt un sekot līdzi tiesu sistēmas problēmjautājumiem, kā arī piedalīties

to risinājumu meklēšanā. Darbojoties biedrības valdē, esmu sekojis līdzi arī Tieslietu padomes darbam.

Pēdējos divus gadus darbojos arī Tiesnešu ētikas komisijā, kurā esmu guvis neatsveramu pieredzi, tai skaitā sadarbībā ar kolēģiem, kad neviennozīmīgi vērtētos apstākļos nepieciešama koleģiāla lēmuma pieņemšana.

Apzinos, ka darbs Tieslietu padomē ir ļoti nozīmīgs un atbildīgs, tās pieņemtie lēmumi tiešā vai netiešā veidā ietekmē katru tiesnesi, turklāt turpmākos gados tās loma tieslietu sistēmas organizēšanā tikai pieaugs. Mans ideālais Tieslietu padomes modelis ir Skandināvijas, kad Tiesu administrācija ir pakļauta tieši Tieslietu padomei, arī tiesu budžets ir tās kompetencē.

Ņemot vērā iepriekš minēto pieredzi, uzskatu, ka man ir gan atbilstošas zināšanas, gan arī prasmes, kas nepieciešamas darbam Tieslietu padomē, tai skaitā prasme nodrošināt pietiekamu laiku pilnvērtīgam darbam Tieslietu padomē. Īpaši pēdējos divos gados, kad kopumā nācies sagatavoties un darboties 20 Tiesnešu ētikas komisijas sēdēs, esmu ieguvis nepieciešamās prasmes tam, lai paralēli tiešajiem darba pienākumiem pilnvērtīgi varētu darboties arī biedrības valdē un ētikas komisijā.

Savukārt mans solījums, ja mani ievēlēs: centīšos Tieslietu padomē darboties atbildīgi un godprātīgi.

Silva REINHOLDE,
Kurzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja

Vispirms gribu pateikt paldies tiem kolēģiem, kuri saskatīja par iespējamu izvirzīt manu kandidatūru darbam turpmākās Tieslietu padomes sastāvā. Gribu pateikt arī paldies visiem tiem izturīgajiem, kuri vēl ir zālē un klausās to, ko mēs visi šeit runājam, un ir gatavi lemt un izdarīt savu izvēli attiecībā uz Tieslietu padomes kandidātiem. Tas norāda uz to, ka jums nav vienaldzīga tiesu sistēmas turpmākā attīstība un tas, kas veidos šo mūsu kopīgo politiku.

Darbs Tieslietu padomē tiešām ir atbildīgs un uzliek lielus papildu pienākumus, ņemot vērā Tieslietu padomes funkciju apjomu un nozīmīgumu, kā arī turpmāku Tieslietu padomes lomas un ietekmes palielināšanos attiecībā uz tiesnešu darbu un karjeru. Apzinoties šo atbildību, lēmumu apstiprināt dalību vēlēšanās pieņemu pēc rūpīgām pārdomām un sekojot savu kolēģu atbalstam un ieteikumiem.

Tieslietu padomes mērķis, kas ir norādīts arī Tieslietu padomes dokumentos, ir līdzsvarot attiecības starp tiesu

varu, izpildvaru un likumdevēja varu. Lai īstenotu šo mērķi, līdzsvaram ir jābūt arī pašā Tieslietu padomē. Šodien tieslietu ministrs jau iezīmēja arī šo ideālo nākotni, kāda tā varētu būt, tas ir, tiesu pilnīga neatkarība no izpildvaras, no Tieslietu ministrijas, nododot visas kompetences Tieslietu padomei. Tas arī nozīmē to, ka nākotnē Tieslietu padomē varētu augt tiesnešu pārstāvības īpatsvars, kas būtu tikai normāli un saprotami.

Runājot par šo līdzsvaru, domāju, ka padomē ir jābūt pārstāvētiem ne tikai visiem tiesu līmeņiem, bet arī vairāk vai mazāk visiem Latvijas reģioniem. Lai arī savā darbā visi vadāties no vieniem un tiem pašiem tiesību principiem un tiesību normām, tomēr katram reģionam ir sava zināma specifika.

Tikai apzinot to visu kopumā, ir iespējams sekmīgi īstenot Tieslietu padomes darbības stratēģijā izvirzītos mērķus un uzdevumus, lai nostiprinātu tiesu varas neatkarību un efektivitāti, lai veicinātu sabiedrības uzticēšanos tiesu varai, kas īpaši nozīmīgi ir šā brīža situācijā.

Tieslietu padomes tuvākos darbus savā uzrunā jau iezīmēja Augstākās tiesas priekšsēdētājs, kurš ir arī Tieslietu padomes priekšsēdētājs, un šie arī būs padomes jaunā sastāva uzdevumi un darbs, turpinot iesākto un domājot par nākotni. Protams, šobrīd nevaru solīt, ka es caur Tieslietu padomi realizēšu kādas konkrētas lietas vai spēšu ietekmēt un panākt tiesnešiem tikai labvēlīgus lēmumus, bet varu apgalvot, ka jebkuru savu lēmumu izsvēršu un pieņemšu godprātīgi, ievērojot visu tiesnešu intereses. To, vai manī ir šis potenciāls, domāju, jebkurš Latvijas tiesnesis varēs novērtēt, jo vairāk nekā desmit gadus darbojos Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā un esmu tikusies ar jums vairākas reizes.

Jānis ŠAUŠA,
Daugavpils tiesas priekšsēdētājs

Jau tika pieminēts Eiropas Padomes komisijas tiesu efektivitātei Latvijas tiesu sistēmas novērtējums 2018.gada martā. Gatavojoties šai prezentācijai un domājot par tām prioritātēm, kas būtu veicamas Tieslietu padomei, es rūpīgi iepazīnos ar šo novērtējumu, un tiešām atzīstams, ka tur ir daudz kas norādīts ļoti pareizi. Komisija, gatavojot šo novērtējumu, vadījās pēc Eiropas Padomes ministru komitejas rekomendācijas dalībvalstīm attiecībā par tiesnešiem – neatkarība, efektivitāte un atbildība. Par atbildību šodien dzirdējam jau diezgan daudz, no mums atbildību prasa visi – sabiedrība, masu mediji, ministrija. Par tiesu efektivitāti

– tā tiks nodrošināta, ceru, ar jau notikušo tiesu reformu. Bet par neatkarību – to šodien pašu veidotajā novērtējumā tiesu sistēmai ļoti labi redzējām – neatkarība bija viena no tām vērtībām, ko mēs vēlamies visvairāk.

Komisijas novērtējumā arī teikts, ka Tieslietu padomei ir jābūt neatkarīgai institūcijai, kura nodrošina tiesu sistēmas un katra tiesneša neatkarību. Veicot aptauju starp Eiropas Savienības 26 valstu tiesnešiem, diemžēl situācija ir tāda, ka Latvijas tiesneši ir to piecu valstu tiesnešu vidū, kuri savu neatkarību vērtē viszemāk. Tā tas diemžēl ir. Arī sabiedrības aptauja liecina, ka apmēram 40% iedzīvotāju uzskata, ka tiesa nav pilnībā neatkarīga. Domāju, ka tā būtu viena no Tieslietu padomes prioritātēm, jo tā ir institūcija, kurai būtu jābūt katra tiesneša neatkarības garantam.

Kolēģi minēja arī citas prioritātes, tas ir, lielāku iesaistīšanos to likumu pieņemšanā un analizē, kas attiecas uz tiesu sistēmu. Latvijas tiesnešu aptaujas rezultāti rādīja, ka tiesneši pārsvarā uzskata, ka Tieslietu padome ir tikai reaģējusi uz Tieslietu ministrijas ierosinājumiem, neveicot savas stratēģijas, savas politikas izstrādāšanu un virzīšanu. Uzskatu, ka tā noteikti ir prioritāte, kur Tieslietu padomei ir jāpāriet jaunā kvalitātē.

Man nekādus īpašu nopelnu nav, bet ceru, ka mana pieredze tiesu reformā varētu mums visiem noderēt.

Andris ZUTIS,
Rēzeknes tiesas tiesnesis

Pirmkārt, gribu pateikties Tieslietu padomes locekļiem, kas iepriekš un arī vēl pagaidām pilda savas pilnvaras. Redzot saspringto darbu, viņu diskusijas, ir skaidrs, ka darbs nav viegls, un no Tieslietu padomes darba ir atkarīga visa mūsu tiesu vara kopumā. Paldies arī Tiesnešu biedrībai, kas izvirzīja manu kandidatūru.

Manā skatījumā Tieslietu padomes loma arī nākotnē būs ļoti būtiska. Tieslietu padomei ir jāstiprina tiesu vara demokrātiskā valstī, un Tieslietu padomes loma nevar mazināties. Jau notikušas ļoti būtiskas reformas. Tieslietu padome ieguldījusi daudz darba dažādu iekšējos normatīvu pieņemšanai un arī izteikusi viedokļus par normatīvajiem aktiem, par grozījumiem, ko likumdevējs ir ņēmis vērā vai nav ņēmis vērā.

Tieslietu padomei ir jāpanāk, ka gan likumdevējs, gan izpildvara tiešām rēķinās ar tiesu varu. Mans vislielākais satraukums tagad ir saistībā ar tiesu reformām. No vienas puses, izskan, ka tiesu reforma it kā ir pabeigta, bet patiesībā tiesu reforma ir tikai sākusies. Latgalē ir viens tiesu sistēmas reformas variants, pārējā Latvijā cits. Ļoti ceru, ka sistēma, kas ir Latvijā, atmaksāsies un varēs izvērtēt un pārdomāt par reformu, kas notikusi Latgalē. Redzot, kas notiek Latgalē, manā skatījumā, jābūt pietiekamai kontrolei uz vietas gan par tiesu darbiniekiem, gan tiesnešiem, jo kontroles trūkums veicina arī bezatbildību.

Mums jāiet ciešā sazobē ar sabiedrību. Bija ļoti patīkami, ka Tieslietu padome virzīja jautājumu par maksātnespējas lietām. Redzējām ekspertu atzinumus un atsevišķus viedokļus, ka nav tik viennozīmīgi, kā to mums pasniedz prese, arī izpildvaras pārstāvji un politiķi. Ka ir jādod iespējas tiesnesim interpretēt likuma normas un izteikt savu viedokli, ka tiesnesim nav burtiski jāievēro pilnīgi viss, ko saka Tieslietu ministrija, ko mums norāda judikatūra. Protams, judikatūrai ir ļoti būtiska nozīme, bet tiesnesim vienmēr ir tiesības arī no judikatūras atkāpties, motivējot to ar lēmumu.

Aicinu tiesnešus balsot, izvērtējot katru kandidātu un atdot balsis par spējīgākajiem, kas mūsu tiesu varu kopumā varēs stiprināt. Par sevi teikšu – esmu latgalielis, darba nebaidos, vispirms izdaru darbu un tikai tad risinu pārējos jautājumus.

Kaspars BERKIS,
Administratīvās apgabaltiesas tiesnesis

Neesmu no Latgales, bet arī darba nebistos! Paldies kolēģiem par iespēju būt šeit un piecas minūtes uzrunāt jūs.

Gribēju nedaudz dot ieskatu, kā tiesnešu konference izskatās ar vērotāja no malas acīm. Tas man bija nedaudz pārsteigums, to teica arī Satversmes tiesas tiesnesis Kusiņš Ratnieku seminārā – kā viņa acīm izskatās tiesnešu konference: pirmās rindas – aicinātie viesi, tad ir liels, liels tukšums, un tad kaut kur zāles galā ir tiesnešu korpusi. Sajūta tāda, ka tā nav tiesnešu konference, tas nav tiesnešu formāts. Mēs esam spēruši soli uz priekšu, redzu, ka esam pavisam uz priekšu, taču es aicinu spert nākamo soli, vienu lielu soli un apzināties, ka ne tikai konference ir mūsu formāts, mūsu veids, kā mēs nodrošinām savu darbu un tiesu sistēmas darbu, bet arī apzināties, ka mēs esam atbildīgi par visu tiesu sistēmu. Pēdējā laikā daudz runāts par uzticības krīzi tiesu varai. Esam izpelnījušies gana daudz kritikas, taču tās lielā mērā ir loģiskas un likumsakarīgas sekas ilgstošai valsts nespējai un negribēšanai veidot tiesu varu stipru un neatkarīgu, nenodrošinot nepieciešamo finansējumu tiesu sistēmas efektīvai funkcionēšanai. Būšu ļoti nekaunīgs un atļaušos nolasīt vienu teikumu no 2003.gada koncepcijas: „Neskatoties uz ilgstošu tiesu reformu, Latvijā joprojām pastāv izpratne par tiesu varu kā valsts sektoru, kas ir jāvada, jāpārvalda un jāuzrauga, kas ir kavējis izpratni par tiesu kā atsevišķu, neatkarīgu un vienlīdzīgu valsts varas atzaru”. Tā ir 2003.gada koncepcija, kura tika iestrādāta arī Tiesu iekārtas likumprojektā. Kur ir šis likumprojekts? Tas tika atsaukts no Saeimas.

Aigars SNIEDZĪTIS,
Zemgales apgabaltiesas tiesnesis

Pirmkārt, paldies jums par uzticību, kas ir bijusi jau iepriekšējā laikā. Klausoties iepriekšējos šodienas runājumus, gribētu teikt – mēs neesam viduvējības. Mēs esam labākie, gudrākie un spējīgākie. Es ticu sev, es ticu valstij, es ticu attīstībai. Es ilgu laiku esmu bijis Tieslietu padomes loceklis,

Šajā likumprojektā tika nostiprināta Tieslietu padome kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas pārstāv un veido tiesu sistēmu. Kāpēc šis likumprojekts tika atsaukts? Gribētos uzdot šo jautājumu politiķiem, bet, manuprāt, atbilde ir viena, un mēs arī šodien par to daudz runājam – diemžēl negrib atdot politiķi šo varu. Tāpēc nākas teikt un aicināt, šī ir tā iespēja – ņemam atbildību un varu par tiesu sistēmu savās rokās. Mēs nevaram atļauties gadu gadiem gaidīt atbilstošu finansējumu tiesnešu algām, tiesu darbiniekiem, tiesu sistēmas attīstībai. Mēs to vairāk nevaram atļauties gaidīt. Sabiedrība prasa no mums stipru tiesu varu, efektīvu tiesu varu. Mēs esam atbildīgi par tiesu sistēmu savas tautas priekšā un saskaņā ar Satversmi. Es varu piedāvāt savu pārlicību, un mana pārlicība ir tāda, ka Tieslietu padome nevis piedalās, bet izstrādā tiesu sistēmas attīstības stratēģiju un to īsteno. Tā nevis sniedz viedokli, bet tā apstiprina tiesu budžeta pieprasījumu. Tā nevis uzklausa Tiesu administrācijas pārskatu par darba rezultātiem, bet gan nosaka Tiesu administrācijas darbības gada plānu. Tieslietu padome ir tā, kas nosaka, ko Tiesu administrācija dara nākamajā gadā, vidējā termiņā, trīs gadu un piecu gadu termiņā. Atgriezoties pie iepriekšējās koncepcijas un reformas – Tiesu administrācijas izveidošanas ceturtajam posmam bija jānoslēdzas 2005.gada 1.janvārī. Tam bija jānoslēdzas ar to, ka Tieslietu padome kļūst par neatkarīgu, Satversmē noteiktu institūciju, kas pārstāv un vada tiesu varu, Tiesu administrācija pāriet Tieslietu padomes padotībā. Tam bija jānotiek pirms 13 gadiem.

Dārgie kolēģi, dārgie tiesneši! Mēs esam atbildīgi par tiesu sistēmu. Es esmu rīcības cilvēks, aicinu arī jūs – sākam rīkoties ar šodien! Speram pirmo soli, ievēlam cilvēkus, kas ir gatavi pārmaiņām, kas ir gatavi vadīt pārmaiņas. Sākam ar funkcijām. Tieslietu padomes funkciju katalogs ir vairākos dokumentos. Sanākam, apspriežam. Apspriežam jautājumu par Tieslietu padomes locekļu skaitu. Manuprāt ir pēdējais laiks izslēgt gan izpildvaru, gan likumdevējvaru no Tieslietu padomes sastāva. Manuprāt, mēs aizmirstam par pašu tiesnesi kā tiesu sistēmas pamatu pamatu. Tiesneša amata vērtība slēpjas viņa zināšanās, kompetencēs, spējā objektīvi un taisnīgi izspriest konkrētu strīdu. To prasa arī sabiedrība. Es aicinu veidot tādu Tieslietu padomi, tādu Tiesu administrāciju, kas spēj to nodrošināt.

ievēlēts no rajona tiesas. Man ir patiess gods uzstāties šeit un kandidēt no apgabaltiesas tiesnešu vidus. Man ir patiess prieks arī būt konkurencē ar kolēģiem, kuri ir speciālisti savā nozarē, gudri, profesionāli un godprātīgi. Ja būs šī zvaigžņu sakritība un jūs mani ievēlēsiet, tad es ticu sev un esmu spējīgs un enerģijas pilns turpināt darbus. Esmu arī Tiesnešu biedrības valdē un sekoju līdzī gan intrigām, gan attīstībai, kas šobrīd ir notikusi Tieslietu padomē. Zinu tos jautājumus, kas ir vērtējami gan par tiesu priekšsēdētāju atlasēm, gan par reformas rezultātiem. Manuprāt ir aizmirsts jautājums par tiesu darbiniekiem. Mēs runājam par sevi, mēs runājam par Satversmes tiesas sprieduma izpildi, bet ir jādomā arī par darbiniekiem, jo bez viņiem mūsu darbs būs grūts. Zinu, ka attīstība, gudras lietas, ko šodien kolēģi runāja, ir taisnība. Nepieciešams stiprināt Tieslietu padomes kompetenci un varbūt ierosināt, lai tai būtu arī likumdevēja iniciatīva.

Noslēgumā gribu teikt – mums ir jātic sev, jāceļ sava pašapziņa, un jūs to variet!

IV LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE

Konferences vadītājs Rīgas apgabaltiesas tiesnesis Normunds Riņķis un sekretāre Kurzemes rajona tiesas tiesnese Lolita Laure

Somijas tieslietu sistēmas simtgades pirmā medaļa tiek pasniegta Latvijas Augstākās tiesas priekšsēdētājam Ivaram Bičkovičam

Valsts prezidents Raimonds Vējonis Tiesnešu konferencē

Pateicība tiesnešiem, kas bija pirmie Tieslietu padomes locekļi un nostrādāja 8 gadus

Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis Egils Levits sniedz interviju Latvijas televīzijai

Tulku darbs

Konferences viesi no Somijas, Polijas, Lietuvas un Igaunijas

Tiesnesim Jurim Stukānam priekšlikums
darba kārtībā iekļaut jautājumu par tiesu
priekšsēdētāju apstiprināšanas kārtību

Jautājumus Tieslietu padomes locekļu
kandidātiem uzdod tiesneši Juris Siliņš un
Līga Blūmiņa

V

TIESĪBDOMAS: PRIEKŠLASĪJUMI, PUBLIKĀCIJAS

TIESU DIALOGS KĀ TIESISKUMA AUGSTĀKAIS GARANTS

Uzruna Satversmes tiesas konferencē „Konstitucionālo tiesu loma 21.gadsimta globalizētajā pasaulē”

Ivars BIČKOVIČS

Augstākās tiesas priekšsēdētājs

Satversmes tiesas konferencē. Pirmajā rindā no kreisās: tieslietu ministrs Dzintars Rasnačs, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, Ministru prezidents Māris Kučinskis, Valsts prezidents Raimonds Vējonis, Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele

Augsti godājamais Valsts prezidenta kungs!
Augsti godājamais Ministru prezidenta kungs!
Ļoti cienījamā Satversmes tiesas priekšsēdētājas kundze!
Augsti godājamais tieslietu ministra kungs! Ekselences!
Godātie kolēģi!

Vārdu „kolēģi” izmantoju, uzrunājot Eiropas tiesu, konstitucionālo tiesu un Latvijas dažādu līmeņu tiesu tiesnešus kā kolēģus pēc būtības. Šis vārds raksturo mūsu

savstarpējās attiecības, lai arī strādājam dažādās tiesās. Mēs visi esam kolēģi. Kolēģi strādā kopīgu darbu. Kolēģi tiesneši kopīgi atbildīgi sekmē tiesiskumu kopīgajā tiesību telpā – mēs, Augstākās tiesas tiesneši, protams, kopā ar pirmās un apelācijas instances tiesnešiem, kopā ar Satversmes tiesas tiesnešiem – Latvijas tiesību telpā, savukārt kopā ar Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnešiem – jau plašākā Eiropas tiesību telpā.

Likumdevējs Satversmes tiesas dotajai tiesību normu interpretācijai ir piešķīris vispārobligātu raksturu. Tas vienlaikus dod būtiskas pilnvaras un uzliek arī atbildīgu pienākumu. Saistībā ar šo pienākumu gribu atzīmēt, ka Satversmes tiesa vērtē un iezīmē būtiskus tiesību principus Latvijas tiesību jautājumos.

Satversmes tiesas nolēmumu vērtību ar tajā definētajiem un pārbaudītajiem tiesību principiem pierāda to izmantošana tiesību normu turpmākā piemērošanā. Augstākā tiesa savu Judikatūras nolēmumu arhīvu šajā gadā ir papildinājusi ar citēto nolēmumu rādītāju, kas uzskatāmi parāda Augstākās tiesas nolēmumos izmantotās Satversmes tiesas atziņas.

Arī Satversmes tiesa savos nolēmumos nereti norāda uz tiesu praksi tiesību normu piemērošanā. Ja savstarpējā mijiedarbība notiek savstarpējā respektā, tas katrā ziņā stiprina tiesiskumu mūsu valstī.

Nenoliedzami Satversmes tiesa Latvijas kā valsts vērtību un darbības pamatu apzināšanos ir iezīmējusi valsts konstitucionālajai identitātei būtiskos nolēmumos – tādos kā, piemēram, Lisabonas līguma lietā un Robežlīguma lietā. Taču ne mazāk vērtīgas un nozīmīgas Satversmes tiesas atziņas un iedibinātie principu skaidrojumi ir arī ikdienas jautājumu risināšanā. Piemēram, morālā kaitējuma atlīdzinājuma lietā obligātās civiltiesiskās apdrošināšanas regulējuma ietvarā.

Tiesu aktivitāte, vērsoties ar pieteikumiem Satversmes tiesā, nav izņēmuma rakstura tiesību pārbaudes mehānisms – tas ir ikdienas process. 2017.gadā Augstākā tiesa Satversmes tiesā vērsās ar sešiem pieteikumiem.

Pieteikumi attiecināmi gan uz nodokļu tiesībām, gan procesuālajiem likumiem, gan baznicu tiesībām. Vairākkārtējs dialogs norisinās jautājumā par brīvības atņemšanas iestādēs esošo personu tiesībām.

Šīsdienas konference veltīta jautājumam par konstitucionālās kontroles institūciju lomu šodienas globalizētajā pasaulē.

Tiesu dialogs notiek gan aktīvi, piemēram, iesniedzot pieteikumu Satversmes tiesā vai prejudiciālo jautājumu veidā ar Eiropas Savienības Tiesu, gan pasīvi – sekojot līdzī citu valstu tiesu nolēmumiem, savā veiktajā interpretācijā zināmā mērā absorbējot citu tiesu argumentus. Šāda augstākās raudzes domājoša jurista rīcība apliecina gan profesionalitāti, gan prasmi orientēties mūsdienu globālajā tiesību dimensijā. Protams, šai argumentācijai jābalstās arī iekšējā kritiskā vērtējumā un jāapliecina profesionāls veselais saprāts.

Tiesu veikta savstarpēja atziņu izvērtēšana un sekošana demokrātisko vērtību aizsardzībai ir tiesiskuma visaugstākais garants. Kopējā stabilitāte tiks nodrošināta, ja ikkatrā lietā tieksimies nodrošināt taisnīgumu.

Nemot vērā šīsdienas konferencē pieteiktos izcilos tiesībzinātniekus, kas dalīsies savās pārdomās un pieredzē, novēlu ikkatram smelties drosmi profesionālajiem izaicinājumiem un iedvesmu turpmākā ikdienas darbā.

*Satversmes tiesas konference „Konstitucionālo tiesu loma 21.gadsimta globalizētajā pasaulē”
2018.gada 24.maijā*

LABĀ PRAKSE AUGSTĀKO TIESU ADMINISTRĒŠANĀ

Uzstāšanās Centrāleiropas un Austrumeiropas Augstāko tiesu priekšsēdētāju sanāksmē

Ivars BIČKOVIČS

Augstākās tiesas priekšsēdētājs

[1] Latvijas Republikas Augstākā tiesa pagājušajā gadā vadīja Eiropas Komisijas Tieslietu ģenerāldirektorāta finansētu projektu „Augstākās tiesas kā tiesību sistēmu efektivitātes garants Eiropas Savienībā”. Projektā kā partneri piedalījās Lietuvas, Spānijas un Ungārijas Augstākās tiesas, kā arī Antverpenes un Ļubļanas Universitātes. Projekta galvenie mērķi bija palielināt Augstāko tiesu administratīvo kapacitāti, uzlabot darba organizāciju, palielināt tiesu darba caurspīdīgumu un vairo sabiedrības uzticēšanos tiesu darbam.

[2] Lai ievāktu informāciju par labo praksi tiesu administrēšanā, projekta sākumā tika izstrādāta apjomīga aptaujas anketa, kura vēlāk tika izsūtīta visām 39 Eiropas Savienības valstu Augstākajām un Augstākajām administratīvajām tiesām. Atbildes tika saņemtas no 26 tiesām, pavisam no 21 Eiropas Savienības dalībvalsts. Pēc tam Antverpenes un Ļubļanas universitāšu pētnieki veica anketu analīzi, atlasot labās

prakses piemērus. Šodien isumā pastāstīšu par projekta rezultātiem, kas skar labo praksi tiesu administrēšanā.

[3] Augstākajām tiesām ir būtiski vadīt lietu plūsmu, lai nodrošinātu savlaicīgu lietas izskatīšanu un taisnīgumu. Projektā secināts, ka šī mērķa sasniegšanā efektīvs rīks ir elektronisko sistēmu ieviešana tiesvedības ilguma kontrolei, izmantojot lietu izskatīšanas termiņu standartus un šo termiņu ievērošanas monitoringu reālā laikā. Tas nodrošina tiesu spēju adekvāti reaģēt uz reālo situāciju un iekšējām vai ārējām izmaiņām. Vēl efektīvāk sistēma darbojas, ja tiek izmantota arī agrās brīdināšanas sistēma, kas nodrošina proaktīvu lietu vadību. Šāda sistēma darbojas, piemēram, Ungārijas Augstākajā tiesā – tā ir speciāla programma, kas laikus norāda, ka tūlīt beigsies lietai noteiktais termiņš vai termiņš, kurā tiesas spriedums ir jāsniedz rakstveidā. Tāpat programma norāda, ja ir jāsaņem kādi tiesas procesa dokumenti, vai arī jāpaziņojumi lietas dalībniekiem. Šādas programmas esamība uzlabo tiesas darba efektivitāti.

8th CONFERENCE OF CHIEF JUSTICES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

CEELI INSTITUTE
PRAGUE
ADVANCING THE RULE OF LAW

[4] Projekta pētījuma gaitā secināts, ka elektronisku dokumentu pārvaldības sistēmu ieviešana un elektroniskās saziņas izmantošana ir būtiski rīki, kas uzlabo un atvieglo tiesu administrēšanu. Elektroniskā informācijas apmaiņa ir ātrāka un izmaksu ziņā efektīvāka salīdzinājumā ar saziņu papīra formātā. Elektroniskās saziņas un e-lietas ieviešana, kā arī elektronisko dokumentu izmantošana ikdienas darbā ir izaicinājums, ar ko mūsdienās saskaras daudzas Augstākās tiesas. E-lietu ieviešana notiek Latvijā, Igaunijā, Spānijā un citās Augstākajās tiesās. Lai pilnībā realizētu lietu elektronizāciju un izmantotu elektronisko iespēju potenciālu, ir nepieciešamas gan pārmaiņas tiesu iekšējā darbā un visas sabiedrības kultūrā, gan arī likumdevēja iesaiste, mudinot sabiedrību dokumentus tiesām iesniegt elektroniskā veidā.

[5] Lai tiesas darbs būtu efektīvs un lietas tiktu izskatītas savlaicīgi, ir būtiski nodrošināt procesuālās sankcijas pret pusēm, kas ļaunprātīgi kavē lietas izskatīšanu vai uzvedas traucējoši. Likumdevējam jādod tiesām iespēja piemērot šādas sankcijas, piemēram, soda naudas, ar novēlošanos iesniegtu dokumentu pasludināšanu par nepieņemamiem utt.

[6] Atklātība sekmē labāku tiesu pieejamību un līdz ar to efektīvāku tiesu sistēmu. Augstākajām tiesām ir jādomā, kā uzlabot tiesu varas atklātību un nodrošināt iedzīvotājiem pieeju tiesu varai. Viens no veidiem ir Augstāko tiesu nolēmumu publicēšana. Projektā secināts, ka visiem Augstākās tiesas nolēmumiem būtu jābūt pieejamiem bez maksas tiešsaistes datubāzē, ievērojot personas datu aizsardzības normas, taču vēl būtiskāk – ir jānodrošina lietotājiem draudzīgas meklēšanas iespējas. Visu nolēmumu publicēšana bez meklēšanas iespējām var novest pie mazāk informētas sabiedrības informācijas

pārpilnības dēļ. Augstākajām tiesām vajadzētu nodrošināt tādas meklēšanas iespējas, kas ļautu ieinteresētajām personām viegli atrast interesējošos nolēmumus, piemēram, meklēšana pēc atslēgvārda, atsaucis uz līdzīgām lietām, ECLI numura u.c. Tāpat, lai padarītu nolēmumu datubāzi lietotājiem draudzīgāku, katram nolēmumam var piešķirt svarīguma indikatoru, kā tas notiek, piemēram, Spānijas Augstākajā tiesā.

[7] Visbeidzot, lai uzlabotu Augstāko tiesu darba efektivitāti, ir jāattīsta zinātniski analītiskais darbs Augstākajās tiesās. Lai nodrošinātu augstas kvalitātes tiesas nolēmumus, kas pieņemti bez liekas kavēšanās, tiesnešiem ir jāsaņem atbalsts viņu zinātniskajā darbā. Tas nozīmē, ka jāsaņem palīdzība nacionālo tiesu prakses un tiesību aktu analizē, sagatavojot lēmumprojektus, kā arī pārraugot starptautisko un Eiropas Savienības tiesu praksi un normatīvos aktus. To var nodrošināt, izveidojot zinātniski analītisko nodaļu vai arī nodarbinot palīgus pētniecības jomā. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākajā jau vairākus gadus ir Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa, kā arī katrā departamentā zinātniski analītiskie padomnieki. Tiesneši atzīst, ka gan Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa, gan zinātniski analītiskie padomnieki sniedz būtisku atbalstu tiesas spriešanas un tiesu prakses veidošanas procesā.

[8] Projekta gaitā ir izstrādāti arī citi priekšlikumi, kā efektīvi organizēt Augstāko tiesu darbu. Ar tiem aicinu iepazīties, lasot projekta laikā sagatavoto Rokasgrāmatu Augstāko tiesu administrēšanā, kas pieejama angļu valodā Latvijas Republikas Augstākās tiesas mājaslapā.

*Centrāleiropas un Austrumeiropas Augstāko tiesu
priekšsēdētāju sanāksme
2018.gada 28.maijā Viļņā*

FINANŠU NOZIEGUMU APKAROŠANAS PROBLĒMA IR PIRMSTIESAS PROCESA ILGUMS UN IZMEKLĒŠANAS KVALITĀTE

Atsaucoties uz Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu un muitas policijas informāciju sabiedrībai par tiesu piespriestiem maigiem sodiem par finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem

Pēteris DZALBE

Augstākās tiesas Kriminālietu departamenta priekšsēdētājs

Personu atzīst par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sodu piespriež tiesa, atsevišķos likumā paredzētos gadījumos arī prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu. Sodu piespriež un sodu politiku veido galvenokārt pirmās instances tiesas, bet gadījumos, kad tiek iesniegts apelācijas protests vai sūdzība, arī apelācijas instances tiesas.

Lielākajā daļā iztiesāto kriminālietu netiek iesniegtas apelācijas sūdzības vai protesti un kasācijas sūdzības un protesti. Augstākā tiesa saņem tikai nelielu skaitu no iztiesātajām kriminālietām un galvenokārt sakarā ar kasācijas sūdzībām par vainīgumu un soda bargumu, dažās lietās iesniegti arī prokurora kasācijas protesti par attaisnojošiem spriedumiem un sodu nesamērīgumu.

Augstākā tiesa sodu politiku var ietekmēt divos veidos.

Pirmais – procesuāli, ja iesniegts kasācijas protests vai sūdzība. Turklāt atcelt apelācijas vai pirmās instances tiesas nolēmumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai apsūdzētā stāvokļa pasliktināšanai, proti, atzišanai par vainīgu un bargāka soda piespriešanai, Augstākā tiesa drīkst tikai tad, ja par to iesniegts kasācijas protests vai cietušā kasācijas sūdzība par sodu. Augstākā tiesa pēc savas iniciatīvas nedrīkst atcelt tiesas nolēmumu apsūdzētā stāvokļa pasliktināšanai.

Otrais – rekomendāciju veidā, kas izstrādātas pēc tiesu prakses apkopojuma vai pētījuma, kas aptver visas noteiktā laika periodā izskatītās attiecīgās kategorijas kriminālietas. Tiesu prakses apkopojumi, pētījumi, rekomendācijas ir pieejamas Augstākās tiesas mājaslapā.

2013.gadā Augstākā tiesa sadarbībā ar profesori Valentiju Liholaju veica tiesu prakses analīzi par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu, tostarp par sodiem. Sodu piespriešanas problemātiku apskatīta arī vairākos citos tiesu prakses apkopojumos un pētījumos.

Turklāt katru gadu Kriminālietu departaments veic apkopojumu par atceltajiem un grozītajiem nolēmumiem. Apkopojums tiek nosūtīts visām apgabaltiesām un Ģenerālprokuratūrai.

Pirms 5–6 gadiem notika Augstākās tiesas tiesnešu, prokuratūras pārstāvju un Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas amatpersonu tikšanās, lai apspriestu likumu piemērošanas jautājumus. Pēc tā saucamajiem „juku laikiem” Valsts ieņēmumu dienestā un amatpersonu rotācijas šāda sadarbība nenotiek. VID atbildīgie darbinieki aprobežojas ar skaļiem paziņojumiem, bet neveic sava darba

analīzi, neanalizē tiesas spriedumu motīvus, lai izprastu problēmas un meklētu konstruktīvus ceļus to risināšanai.

Ja izmeklētāju vai viņa priekšnieku neapmierina tiesas spriedums, viņam jāpārlicina prokuroru par protesta iesniegšanu vai par vienošanās ar apsūdzēto neslēgšanu konkrētajā lietā, nevis pasīvi jāvēro un pēc tam jāpauž publiski paziņojumi.

Problēma, manuprāt, meklējama ne tikai sodu politikā, bet arī pirmstiesas procesa un iztiesāšanas ilgumā un izmeklēšanas kvalitātē. No noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīža līdz stājas spēkā tiesas spriedums, pāiet 6–10, pat 12 gadi, un tiesām atbilstoši likumam jāsamazina piespriežamais sods vai pat jāatbrīvo no kriminālatbildības un soda, jo nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgos termiņos. Tādā veidā tiek novērstas sūdzības pret valsti Eiropas Cilvēktiesību tiesā.

Pēdējos gados lietu iztiesāšanas ilgums ir samazinājies, ko nevarētu teikt par pirmstiesas procesu.

Manuprāt, par noziedzīgiem nodarījumiem tautsaimniecībā piemērotie sodi, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, var būt efektīvi, ja vienlaikus ar tiem iedarbojas uz vainīgā mantisko stāvokli, proti, tiek piemērots papildsods – mantas konfiskācija vai mantas īpašā konfiskācija, kuras veids atkarīgs no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laika. Taču šos ietekmēšanas līdzekļus var piemērot tad, ja pirmstiesas procesā ir pieliktas pūles, lai noskaidrotu vainīgajai personai piederošo, nobēdzināto vai atsavināto mantu un tai uzliktu arestu. Te nu izmeklētājiem paveras plašs un vēl neapgūts darba lauks.

Vēlreiz gribu uzsvērt – pirms publiski nākt klajā ar plašiem skaļiem paziņojumiem, vispirms jāizanalizē savs darbs un citu institūciju darbu jāvērtē tad, ja tas ietilpst paziņojuma sniedzēja kompetencē.

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas plānā ir veikt pētījumu saistībā ar Moneyval ziņojumā par Latvijas noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēmas efektivitāti norādītajiem aspektiem. Pētījuma izstrāde tiks sākota jau šogad, secinājumi varētu būt nākamā gada pirmajā pusē.

Pēc šī darba veikšanas varēs izdarīt pamatotus secinājumus, nevis pieņēmumus un subjektīvus viedokļus. Jāuzsver, ka Augstākās tiesas redzeslokā ir ne tikai atsevišķi noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā, bet visi Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma aktuālie jautājumi, kas risināmi nosvērti, konstruktīvi, izdarot pamatotus secinājumus un rekomendācijas.

TIESĪBU MĀCĪŠANA SKOLĀ

Uzstāšanās Tiesībsarga projekta „Vēlēšanu prasība skolās” noslēguma konferencē

Veronika KRŪMIŅA

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

Veronika Krūmiņa vada tiesību zinību stundu 12.klašu skolēniem Rīgas Valsts 2.gimnāzijā – skolā, ko savulaik pati absolvējusi. Uz savām dzimtajām skolām Latvijas simtgades gadā dosies arī citi Augstākās tiesas tiesneši un darbinieki

Cilvēka izpratne
par demokrātiju,
par pilsonisko sabiedrību,
pilsonisko līdzdalību,
pilsonisko atbildību,
kopējo labumu,
likuma vērtību

ir atkarīga no zināšanām un vērtību izpratnes.

Tiesību mācīšana nav mācīšana par likumiem un likumu pantiem. Tiesību zināšana ir zināšana par to, kā katrs indivīds un sabiedrība dzīvo tiesību telpā, kā veidojas indivīdu savstarpējā attiecības, kā veidojas indivīda un sabiedrības, indivīda un valsts iestāžu attiecības. Līdz ar to nepietiek skolēnam iemācīt likumus un likumu pantus, bet jā māca izpratne par tiesību būtību.

Jebkuras ēkas būvniecība sākas ar tās pamatiem.

Izpratne par tiesībām un valsti, kā arī izpratne par vērtībām tiek veidota, apgūstot pamatjautājumus ģimenē, bērnudārzā, skolā.

Tā kā šodienas sarunas temats ir tiesību mācīšana skolā, tad es palikšu šajā ietvarā, nepaplašinot savas pārdomas uz ģimeni un bērnudārzu, kam nenoliedzami arī ir svarīga loma jaunā cilvēka tiesību izpratnes veidošanā.

Es noteikti nepretendēju paust izglītības eksperta

viedokli par tiesību mācīšanu skolā. Varu dalīties tikai savā viedoklī, kas veidojies, vadot Augstākajā tiesā skolēniem nodarbības par tiesu sistēmu, kā arī vērojot jauniešu uzvedību sabiedrībā, kā arī sekojot līdzi, kas maniem diviem pusaudžiem tiek mācīts skolā.

Augstākajā tiesā labprāt tiek uzņemtas skolēnu grupas, kas vēlas apskatīt tiesu, kā arī noklausīties stāstījumu par Latvijas tiesu sistēmu. Kopš 2009.gada Augstāko tiesu ir apmeklējušas 129 skolēnu grupas. Pamatā 9. un 12.klase.

Ir bijušas arī dažas trešklasnieku grupas. Tās parasti stāstītājam liek pasvīst, jo trešklasnieki ir zinātkāri un nemulst par saviem jautājumiem. Stāstnieks parasti burtiski tiek apbērts ar jautājumiem. Kopš 2009.gada ir kādas sešas skolas, kuru skolotāji katru gadu atved attiecīgo klasi uz šo nodarbību Augstākajā tiesā.

II

Vispirms par savu redzējumu, vai skolēniem tiek iemācīta izpratne par tiesībām. Droši vien ir izņēmumi. Taču mans vispārīgais novērojums ir tāds, ka skolēnu izpratne par tiesībām ir ārkārtīgi nepilnīga.

Skolēniem ir paredzēts mācīt dažādus teorētiskus jautājumus. Pamatā tas ir politikas teorijas un valstzinātnes apvienojums. Vēl tiek likts uzsvars un to, ka skolēnam ir jāzina savas tiesības. Nenoliedzami tas viss ir noderīgs.

Taču, zinot vien likumā noteiktās savas tiesības, skolēnam neveidojas pietiekams pilsonisko zināšanu līmenis un izpratne par tiesību būtību. Turklāt, ja runā par teorētiskajiem jautājumiem, tad arī tie isti netiek iemācīti, jo, acimredzami, skolēns tos nespēj uztvert un izprast.

Parasti, kad skolēniem stāstu, ka Civillikumā ir pants, kurā noteikts bērna pienākums strādāt mājas darbus bez atlīdzības, ja bērns dzīvo pie vecākiem, tad izskatās, ka skolēni par šādu regulējumu, kurā ir noteikts šāds viņu pienākums, dzird pirmo reizi. Interesanti būtu aptaujāt skolotājus, vai kāds vispār šādu regulējumu savās nodarbībās ir pieminējis.

Kā atzīmējis Imants Lancmanis, demokrātija ik pa laikam uzliek nopietnus pienākumus, turklāt ne tikai pret valsti un nāciju, bet arī katram pret savi, savu pašcieņu un savu spēju pieņemt loģiskus lēmumus.¹

Piemēram, skolēni parasti zina, ka vara pieder tautai. Taču skolēni neredz likumsakarību starp vēlēšanu izdarīto izvēli un slikto parlamentu vai slikto valdību. Skolēni neredz saikni, ka viens no tautas varas nesējiem ir arī tiesnesis.

III

Mūsu izglītības sistēma nedod jauniešiem izpratni par to, ka mēs visi kopā esam tie, kas pārvaldām valsti. Ka deputāti, kuriem dodam pilnvaras mūsu vārdā pieņemt noteikumus, pēc kuriem mums ir jādzīvo šajā valstī, nerodas nez no kurienes, bet ir mūsu pašu roku un prāta darba rezultāts.

Ka skolotāju, policistu, ārstu, tiesnešu un citu valsts iestādēs nodarbināto algas, kā arī jauno māmiņu, pensionāru un citu sociāli mazāk aizsargātu cilvēku iespēja saņemt sociālo palīdzību un sociālās palīdzības apmērs ir tieši atkarīga no tā, cik atbildīgi tiek maksāti nodokļi.

Skola un skolotājs ir viens no nozīmīgākajiem avotiem, no kuriem mūsu skolēni smeļas gan zināšanas, gan izpratni par tiesību būtību.

Es redzu, ka skola un skolotāji ir liela autoritāte skolēniem. Ja skolā ir kaut kas aplami iemācīts, piemēram, par valsti vai tiesībām, tad man ir jāpieliek milzīgas pūles, lai

¹ Imants Lancmanis, mākslas vēsturnieks, irir.lv/2018/09/05/par-pascieniu

pārliecinātu savu pusaudzi, ka tas ir aplami.

Tāpēc mani ļoti satrauc ziņa, ka gados jauns politikas un valsts tiesību skolotājs stāsta skolēniem, ka nav jēgas maksāt nodokļus, jo tāpat lielāko daļu nozogot. Skolotājs, kura uzdevums ir pilsoniskā audzināšana!

Lai arī kā nepatīktu tagadējā politiskā elite, skolotājam ir jāapzinās, ka viņš audzina nākamos politiķus, uzņēmējus, valsts darbiniekus. Un tieši viņu rokās pēc kāda laika būs tad jau vecā skolotāja sociālā drošība, kas tieši ir saistīta ar nodokļu maksāšanu.

Esmu no tām mammām, kas ieskatās mācību grāmatās. Vēsture ir viens no priekšmetiem, kura apguvei ir liela nozīme pilsoniskajā audzināšanā un tiesību izpratnes veidošanā.

Piedodiet vēstures grāmatu autori, bet tās ir grūti lasāmas un grūti uztveramas. Pamatā vēstures notikumi ir izklāstīti sarežģītā valodā, kas nepalīdz skolēniem izprast sabiedrības, tostarp tiesību, attīstību. Nozīmīgi vēstures attīstības procesi netiek uzsvērti un beigu beigās tie pazūd nebūtisku datumu un vēsturisku personību valdīšanas periodu jūkli.

Protams, ja ir skolotājs ar dzirkstelīti, tad var iztikt arī ar tādām grāmatām. Taču skolotāji ar dzirkstelīti un izpratni par tiesībām un sociālo kapitālu nav sastopami katrā skolā.

Kā jau minēju, skolai un skolotājam (turklāt jebkuram) ir liela nozīme jauniešu izpratnes veidošanā par tiesību būtību un liela ietekme skolēna sociālā kapitāla veidošanā. Skolotājiem, kas māca vēsturi, sociālās zinības, politiku un tiesības, pašiem jāizprot tiesību būtība un jāspēj to saprotami pastāstīt skolēniem.

Augstākajā tiesā ir viesojušās arī skolotāju grupas. Esam gatavi arī turpmāk sadarboties ar skolotājiem, stāstīt par tiesu sistēmu un diskutēt par tiesību būtību. Lai skolotājs justos pārliecinātāks par sevi jau tālāk nodot savas zināšanas skolēniem.

Tiesībsarga projekta „Vēlēšanu pratība skolās” noslēguma konference „Kā mācīt vēlēšanu pratību un politikpratību vidusskolās?” 2018.gada 13.septembrī

KO DARĪT, LAI TIESU VARAI UZTICĒTOS 80% LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU?

Fragments no diskusijas sarunu festivālā „Lampa”

Aigars STRUPIŠS, Augstākās tiesas tiesnesis, Disciplinārtiesas priekšsēdētājs

Anita KOVAĻEVSKA, Augstākās tiesas tiesnese, Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētāja

Gatis Litvins: Ar kādiem argumentiem jūs pārliecinātu cilvēku, kurš jums jautātu, kāpēc vajadzētu uzticēties tiesām un tiesnešiem Latvijā?

Anita Kovaļevska: Manuprāt, lai varētu uzticēties tiesai, ir svarīgas vairākas lietas. Pirmkārt, tā būtu ētiska uzvedība tiesas zālē, kur cilvēks reāli satiek tiesnesi un ir liecinieks vai procesa dalībnieks. Otrs ir saturiski kvalitatīvs darbs – kvalitatīvi spriedumi, kvalitatīva procesa vadīšana. Protams, arī trešais aspekts, ko jau kolēģi minēja – atklātība un atvērtība sabiedrībai. Ja man prasa, kā pārliecināt sabiedrību, vai ir vērts uzticēties tiesu varai,

es varu teikt tā, ka, pašai esot tiesnesei, skatoties uz saviem kolēģiem, es ar pilnu pārliecību varu teikt, ka lielākā daļa kolēģu vēlas īstenot šīs vērtības un cenšas tiešām strādāt kvalitatīvi, ētiski, būt atklāti. Kādreiz varbūt gadās kādas kļūdas, varbūt cilvēkam ir jāsaprot, ka tas, ka iznākums nav gluži tāds, kādu gaidīja, nenozīmē, ka tiesa kaut ko nepareizi izdarīja. Bet, protams, ir jāatzīst, ka diemžēl ir dažreiz gadījumi, kad kāds tiesnesis nav rīkojies atbilstoši šīm vērtībām, un tad tiesu varai ir jāmēģina uz to reaģēt. Galvenais, ko gribētu teikt, ka lielākā daļa tiesnešu tiešām atzīst šīs par savām vērtībām un cenšas tās īstenot. Tas ne

vienmēr ir viegli, un tas ne vienmēr arī 100% izdodas, bet mēs cenšamies un tāpēc gribam, lai mums uzticas.

Aigars Strupiņš: Vispirms par to, ko nozīmē uzticēšanās, ja domājam par šā vārda būtību un jēgu. Lielākoties uzticēšanās definē kā cerību, ka tiks piepildītas ekspektācijas. Būtībā tā ir cerība, ka notiks tā, kā es to sagaidu. No šī viedokļa tiesa ir ļoti neapskaužamā pozīcijā. Kāpēc? Tāpēc, ka tiesā strīdā vienmēr ir divas puses un abām ir ekspektācijas uzvarēt. Viena puse vienmēr zaudē, vai reizēm tiesa pa vidu izspriež, ka daļēji taisnība vienam un daļēji taisnība otram, bet lielā daļā gadījumu tiesa darbojas pēc principa, ar kādu neviens privāts kantoris nevarētu pastāvēt. No tiesas 50% klientu aiziet neapmierināti. To nedrīkst aizmirst. Tas par to, kādā situācijā tiesa vispār atrodas.

Kāpēc būtu tiesai jāuzticās? Savulaik tika veikts psiholoģisks pētījums par to, kā cilvēki reaģē uz sociālo nedrošību, uz to, ka nav noteikumu, ka viņu dzīvē ir neskaidrības. Secinājums šim pētījumam bija tāds – jo lielāka neskaidrība par savu dzīvi, jo mazākas iespējas prognozēt, kas notiks vienā vai otrā gadījumā, jo lielāka iespēja, ka cilvēks vienkārši sajuks prātā. Sajuks prātā tadā izpratnē, ka viņš nonāks „dzīvnieka stadijā”, kad jābaidās no visa un visiem un cilvēka sabiedrībai kā tādai šādā gadījumā zūd jēga. Nav savstarpējas uzticēšanās, jo nav skaidri spēles noteikumi. Tiesa ir tā iestāde, kura galīgi izlemj un pasaka, kā tad konkrētā situācijā ir jābūt. Protams, no tā izriet arī tas, ka tiesai ir jābūt taisnīgai, tiesai ir jābūt pretimnākošai likuma rāmjos. Tiesa nevar nākt preti gan tam, kurš vinnēs, gan tam, kurš zaudēs. Tā nenotiek. Tiesa skatās pēc likuma, pēc taisnības, un viena puse zaudē.

Gatavojoties šim pasākumam, paskatījies, kādi pētījumi par uzticēšanos tiesām ir bijuši līdz šim. 2002.gadā un 2010.gadā tika veikti divi pētījumi, kuros atšķirībā no vēlākiem pētījumiem un arī atšķirībā no tā pētījuma, uz kuru šodien atsaucas visi – ka tiesai uzticas aptuveni 40%, šajos senajos pētījumos tika aptaujāti tiesu klienti. Tātad tie, kuri bija bijuši tiesās un saskārušies ar tiesas darbu. Un rezultāts bija tieši tāds, kāds mūsu šodienas lozungs – kā panākt, lai uzticas 80%. Šajos divos pētījumos tiesu klienti 75–80% pateica, ka viņi tiesām uzticas.

Pētījumi, par ko šodien diskutējam, ir veikti, aptaujājot visu sabiedrību. Sabiedrībā, acīmredzot, ir cits iespaids nekā tiem cilvēkiem, kas nāk uz tiesu. Tā ir viena hipotēze, kuru es varu izvirzīt, balstoties uz šiem dažādajiem pētījumiem.

Vēl viena interesanta lieta, ko es šajos pētījumos pamanīju – tiesu klientiem tika uzdots jautājums „Vai jūs uzskatāt, ka tiesu izmaksas ir pārāk augstas?” Visi teica: jā, protams, varētu būt zemākas. Tad bija sadalījums: kādas izmaksas jums liekas visaugstākās – advokātu izmaksas, valsts nodevas, utt. Un tad bija „iepirs” iekšā tāds viltīgs jautājums „Vai jūs uzskatāt, ka kukuļi tiesām sadārdzina tiesu procesus?” Apstiprinot uz šo jautājumu atbildēja 10% prasītāju, apmēram 12–13% atbildētāju un 50% liecinieku. Jūs uztverat šo absurdu? Prasītāju un atbildētāju mazs cipars, bet liecinieks, kuram nav interese lietā, – viņš zina vislabāk, ka tiesa ņem kukuļus, lai gan viņš lietā nav ieinteresēts...

Videoviedoklis. Jānis Pleps, LU Juridiskās fakultātes docents, Valsts prezidenta padomnieks:

Man liekas, ja mēs runājam par uzticēšanos tiesu varai un uzticēšanos lēmuma pieņēmējiem, uzticēties var tikai tam, ko tu pazīsti. Ir ļoti svarīgi, lai ir iespēja iepazīt

lēmuma pieņēmējus – tiesnešus. Jo pēc būtības, es varbūt nesapratīšu līdz galam, ko tiesnesis dara lēmumā, bet ja es ticēšu viņa personībai, viņa autoritātei, tad droši vien es arī uzticēšos, ka tas ir pareizi. Jāteic, šobrīd pārāk maz izskan labie vārdi tiesu sistēmai, vairāk mēs runājam par negatīviem piemēriem, tie ir skaļāki un tie arī veido kopējo iespaidu. Šobrīd būtu svarīgi, ka mēs veidojam katru atsevišķa tiesneša autoritāti. Un tas ir jautājums katram tiesnesim, tiesu sistēmai kopumā. Jo tiesneša amats nav anonīms amats. Tiesneša amata spēks ir arī šī tiesneša personībā, tā vārda un uzvārda autoritātē.

Gatis Litvins: Kā tiesnesis varētu veidot savu autoritāti un savu personību?

Anita Kovaļevka: No Tiesnešu ētikas komisijas viedokļa galvenais aspekts būs uzvedība tiesas zālē, kas parāda to, ka tiesnesis ir ieinteresēts lietā, cieņpilni izturas pret dalībniekiem un kopumā prot efektīvi vadīt procesu. Bet, protams, ir jāatceras, ka ir ne tikai tiesas zāle, ir arī rakstveida process. Tādēļ arī tiesas nolēmumu kvalitāte ir svarīga.

Tas, ko es šajā sakarā vēl gribētu teikt: ideja kā tāda, manuprāt, ir atbalstāma, bet ir jābūt uzmanīgiem ar vienu lietu – spēt nodalīt, kad runājam par atsevišķa tiesneša autoritātes veicināšanu un kad par popularitāti. Tiesu vara, tiesneša amats pēc savas būtības ir tāds, ka tiesnesis nedrīkst tiekties uz popularitāti. Tiesnesim ir jāizspriež konkrētā lieta atbilstoši tiesībām, un viņš nevar vadīties no tā, vai sabiedrībai tas patiks, proti, ja es jūtu, ka patiks 60%, tad es lemtu tā, bet ja patiks tikai 30%, tad es tā nelemšu. Ir jālemj tā, kā nosaka tiesības. Tādēļ tie autoritātes veicināšanas līdzekļi atsevišķam tiesnesim, manuprāt, ir pietiekami ierobežoti un notiek galvenokārt caur darbu. Kas šajā ziņā palīdzētu? Man liekas, palīdzētu – ja tiesneši kļūst atvērtāki sabiedrībai. Tas nenozīmē, ka pilnīgi visiem tiesnešiem vienmēr ir jābūt gataviem stāties kameru priekšā un katru nolēmumu komentēt, bet kopumā, manuprāt, atvērtība – ja tiesneši ir redzami cilvēkiem, ja spēj paskaidrot kādas lietas – arī veicina autoritāti. Mūsdienās tā ir pietiekami svarīga lieta, jo cilvēki nevis tā vienkārši tic, bet ir darbs, ir skaidrojums – un tas rada uzticēšanos. Tas sasaucas ar to, kas šodien jau tika minēts – uzticas tam, ko pazīst, un caur to, ka tiesas un tiesneši ir atvērtāki, šī autoritāte tiek veicināta. Tāpēc, manuprāt, ir labi, ka tiesās ir dažādi pasākumi, un es aicinātu arī sabiedrību aktīvāk izmantot šādas iespējas. Ir dažādas Atvērto durvju dienas, ir kolēģi, kas ļoti aktīvi darbojas ar skolēniem un stāsta par to, kā tiesas strādā. Domāju, tas arī ir tas veids, kā veicināt autoritāti.

Bet jāatceras, ka tiesnesis tomēr nevar visus savus spēkus ieguldīt šādos publicitātes un skaidrošanas pasākumos, joprojām ir jāstrādā ar lietām un, protams, kvalitāte droši vien būs galvenais.

Aigars Strupiņš: Piekritu tam, ko kolēģe teica. Es neatkārtosu, vienīgi uzsvēršu, ka mūsu izteiksmes līdzekļi un metodes, ar kurām mēs varam savu autoritāti celt, ir visai ierobežotas. Lai padarītu dzīvi vēl grūtāku, mēs arī dzīvojam tadā vidē, kur autoritāti ir diezgan grūti arī noturēt, jo šo autoritāti ietekmē apstākļi, kuri no mums pilnīgi nav atkarīgi.

Viens piemērs. Augstākajā tiesā tika saņemta vēstule no kāda cilvēka, kurš pārsūtīja Augstākajai tiesai komunikāciju ar savu advokātu. Viņš jautā tiesai: „Cienījamā tiesa, es nezinu, ko man darīt šādā situācijā? Es neko nepārmētu

Foto no diskusijas. No kreisās: Gatis Litvins, Ineta Ziemele, Aigars Strupišs, Anita Kovaļevska, Juris Siliņš, Lauma Paegļkalna

tiesai. Jā, mana lieta tika zaudēta.” Un viņš pievieno klāt saraksti ar advokātu, kur viņš advokātei raksta tā: „Jūs uzņēmāties sniegt man juridisko palīdzību saskaņā ar nepieciešamajiem uzdevumiem. Jūs, sevi pašreklamējot, man devāt pārliecību, ka lietas novēšana līdz pozitīvam rezultātam atbilst jūsu iespējām, kas ir balstītas uz jūsu augsto zināšanu līmeni. Tomēr lieta ir beigusies ar kaunpilnu novērtējumu jūsu darbam un maniem lieliem morāliem un materiāliem zaudējumiem. Un jūs no manis vēl pieprasāt 150 euro par sūdzības iesniegšanu par Augstākās tiesas tiesnešu rīcību disciplinārbildībai.” Uz ko advokāte viņam arī rakstiski e-pastā atbild: „Goda vārds, iepazīstoties ar Augstākās tiesas lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību lietā, vispār neredzu tajā nekādu pamatojumu, kāpēc jums tiek atteikts. Izskatās, ka tiesneši vienkārši sanākuši kopā un padzēruši kafiju, nevis iedziļinājušies lietas būtībā.”

Ko es ar to gribu pateikt? Kas ir advokāts? Advokāts ir tiesu sistēmai piederīga persona. Un ja advokāts šādi var atļauties runāt par tiesu, nepārzinot procesu, jo viņš nezina, ka Augstākās tiesas kasācijas instancē var atteikt lietas ierosināšanu rezolūcijas veidā, kur motivācija nav nepieciešama. Tātad, ko darīt ar šādiem advokātiem, kas faktiski nomelno tiesu savu klientu priekšā, lai attaisnotu savu neizdošanos tiesā.

Ko darija Augstākā tiesa? Nosūtīja šo vēstuli Advokātu padomei. Advokātu padome to nodeva Advokātu ētikas komisijai izskatīšanai. Ētikas komisija to izskatīja un pateica – jā, nav smuki, bet nekas traks nav noticis, un aprobežojās ar izskatīšanu, sodu neuzliekot.

Man grūti iedomāties kādu demokrātisku valsti, kur advokātam par savas tiesu sistēmas graušānu klientu acīs izietu cauri tik viegli. Tas vienkārši ilustrācijai, lai jūs saprastu, kādā vidē mums nākas darboties. Tas ir viens gadījums, kurš „uzpeldēja”. Jautājums, cik ir tādu gadījumu, kas „neuzpeld”?

Gatis Litvins: Nākamā lieta, kuru vēlos pieminēt, ir lidostas taksometru jautājums, kur arī dzirdēts: kā tiesa varēja nolemt tā, ka tagad jebkurš var braukt un sniegt

šos pakalpojumus? Šeit šūmēšanās notiek, notiek, notiek, un es kā novērotājs varu teikt – tur nebija tā proaktīvā rīcība. Interese iet mazumā, jo nāk citas tēmas. Bija sižets televīzijā, bet sociālajos medijos tiesa joprojām ir tas bubulis, kas to visu ir ne tā sadārijusi. Gribētu pajautāt par sociālajiem medijiem jūsu pārstāvētajās institūcijās. Lauma [Paegļkalna] ir Twitterī, Satversmes tiesa izmanto youtube kanālu, bet pārējās tiesas gana kūtri tos izmanto. Anita, kā no Ētikas kodeksa viedokļa izskatās – cik tad aktīvi tiesnesis var darboties sociālajos medijos?

Anita Kovaļevska. Konkrēti par tādu jautājumu Ētikas komisija nav lēmusi. Tas, ko esam atzinuši, ka tiesnesis var darboties *draugiem.lv*, tas nav absolūti aizliegts. Bet, protams, tiesnesim vienmēr ir jādomā par to, ko un kā viņš dara. Arī sociālajos tīklos jāreķinās, ka tiesnesis ir pakļauts pastiprinātai uzmanībai. Līdz ar to tiesnesim ir ļoti rūpīgi jādomā – ja viņš ir sociālajos tīklos, tad ko un kā viņš tur dara. Iespējams, tas ir viens no iemesliem, kāpēc ļoti daudzi tiesneši izvēlas ne pārāk aktīvi lietot sociālos tīklus, jo reizēm arī secinājumus kāds izdarīs ne tikai no tā, ko tiesnesis pats ir rakstījis, bet varbūt kādai ziņai viņš pieliks atzīmi „patik” vai nodos tālāk, tāpēc tas ir pietiekami sarežģīti. Visām tiesām nav ļoti daudz resursu komunikācijai. Tas ir jāsaprot un tas varbūt ir arī loģiski – lai arī šobrīd mums jau vairs nav pavisam mazās rajonu tiesas – nezina, vai arī katrai apgabaltiesai ir vajadzīgi komunikācijas speciālisti. Tāpēc arī katra tiesa nav ļoti aktīva. Bet es piekřirtu, ka būtu varbūt labi, ja kāds, kas pārstāv globāli tieslietu sistēmu, to varētu izmantot aktīvāk.

Savulaik Tiesnešu ētikas komisija iniciēja Tiesu komunikācijas stratēģijas izstrādi. Tajā ir ietverti tie pamatprincipi, ka ir jākomunicē, ir jāskaidro, protams, ir jābūt arī krīzes komunikācijai. Gan stratēģijas izstrāde, gan tās pieņemšana, manuprāt, kopumā tiesnešos veicināja apziņu, ka ir jābūt atvērtākiem un jābūt gataviem vairāk runāt. Taču jāatzīst, ka šī stratēģija nav līdz galam īstenota un sekmes šajā ziņā varētu būt labākas. Bet kā vienā citā pasākumā, kas arī bija veltīts tiesu varai, pareizi tika

norādīts – komunikācija ir svarīga, atvērtība ir svarīga, tā ļauj iepazīt, ļauj izprast, bet tā nav atslēga visam. Pamatā tomēr ir kvalitatīvs darbs, jo, ja spriedums objektīvi ir nekvalitatīvs vai nepareizs, tad diez vai komunikācija būs tas absolūtais glābiņš.

Un vēl pēdējā lieta. Tiesas, ja mēs nodalām tās no Satversmes tiesas, ir sarežģītākā situācijā, jo Satversmes tiesa savas kompetences dēļ zina, ka katrs tās spriedums ir nozīmīgs, un jau pirms katra sprieduma pasludināšanas ir saprotams, ka ir vērts to skaidrot. Bet tiesu sistēmā – civillietas, krimināllietas un administratīvās lietas – tie ir simtiem, tūkstošiem nolēmumu, un par katru proaktīvi gatavot ziņu nav vērts un nav jēga. Te ir jautājums, vai tiesu sistēmai ir pietiekams resurss, lai jau iepriekš identificētu lietas, kas patiešām ir tik nozīmīgas, lai par tām proaktīvi informētu sabiedrību. Tas nav viegli, jo spriedums var būt nozīmīgs ļoti dažādu iemeslu dēļ, tas var būt nozīmīgs dažādām sabiedrības grupām, bet ne visiem. Tāpēc pietiekami bieži tiesām ir jāstrādā ar krīzes komunikāciju, reaģējot jau uz to, kas ir izskanējis, varbūt pārprasts vai nepilnīgi saprasts.

Gatis Lītvins: Aigar, Jums pašam ir bijusi pieredze ar medijiem, kad Augstākā tiesa neuzņēmas šo komunikāciju, bet rikojāties Jūs pats. Pastāstiet par savu motivāciju, kā Jūs mēģinājat atrisināt šo situāciju, ko mediji bija izveidojuši publiskajā vidē un radījuši priekšstatu sabiedrībai.

Aigars Strupiņš. Redziet, medijos parādās kas – medijos parādās emociju vilnis. Emociju vilnis pamatā bez faktiem. Un vienīgais, kā šo emociju vilni var noklusināt, ir dot faktus, konkrētus faktus. Protams, ir cilvēki, kuri šīs emocijas grib paturēt, un viņi vienalga „šūmēsies”. Bet ar faktiem var mēģināt to aplūsināt. Bet ko esmu ievērojis? Ka mediji nav ieinteresēti šos faktus atspoguļot. Viņi grib tās emocijas turpināt.

Tā bija divos pēdējos gadījumos, kad es komunicēju ar medijiem. Viens bija gadījums, kad, izmantojot viltotu pasi, sievietei bija izkrāpta dzīvojamā māja. Viņa dabūja šo māju atpakaļ, bet dabūja to ar visu hipotēku, ko krāpnieks bija uzlicis, paņemot no bankas kredītu un uzliekot hipotēku par labu bankai. Protams, emocijas milzīgas, kā tā var būt! Es arī ļoti labi saprotu. Kā var – tiesa atdod māju, bet no šīs atdošanas nav jēgas, jo mājai virsū hipotēka. Tas, ko es mēģināju skaidrot žurnālistiem, – ka tiesa šajā gadījumā aizsargāja principu. Mēģināju skaidrot šā principa būtību – ja tiesa atkāptos un noņemtu hipotēku, tā būtu principiāla atkāpšanās no šī principa, un sekas, kādas tam būtu uz visu sabiedrību, būtu tādas, ka pie jebkura no jums, kurš ir nopircis dzīvokli, māju vai zemi, pēc trim, pieciem vai deviņiem gadiem kāds varētu atnākt un pateikt: mani neinteresē, ka tu esi bijis labticīgs. Pirms pieciem, sešiem gadiem tur bijusi kāda shēma. Šis princips sargā mūs visus, un atkāpšanās no tā vienā atsevišķā gadījumā apdraud visus. Tas ir tas, ko Augstākā tiesa sargā, un to es mēģināju paskaidrot. Presē skaidrojums tādā detalizētā veidā neaizgāja. Tāpēc es domāju, ka varbūt tiešām ir jēga izmantot Twitter un vienkārši likt preti faktus. To, ko mediji neņem preti, kam tiesa „neizsitas” cauri, ielikt sociālajos medijos. Tad vismaz tie, kas interesējas, kurus tas uztrauc, varēs atrast atbildes uz šiem jautājumiem.

Līdzīgi bija otrā gadījumā, kur parādījās gan televīzijā, gan presē skandalozas reportāžas, ka Jūrmalā liek ārā no mājas sievieti. Māja viņai esot izkrāpta, un viņas paraksti

viltoti. Tā bija ilgstoša, sistemātiska kampaņa. Bet neviens nepateica, ka no trijām ekspertīzēm divas rādīja, ka tas ir bijis viņas paraksts. Emocijas sabiedrībā ir saceltas, bet šim emocijām preti nav fakts. Tas ir tas, ko varētu ar šiem sociālajiem medijiem darīt.

Gadījumā, kas saistīts ar mani personīgi, uzskatu, tas bija mēģinājums mani noņemt „no trases” konkrētas lietas izskatīšanā. Starp citu, par to pienākas kriminālatbildība, bet es uz to negāju un nerosināju. Vārdu sakot, parādījās ziņa, ka es esot pieņēmis lēmumu sava bijušā klienta lietā. Tiem, kas nezina, es esmu tiesnesis tikai četrus gadus, pirms tam man bija privātprakse un biju arī pasniedzējs universitātē. Kā notika komunikācija ar žurnālistu? Aiz stūra tumšā gaitenī man „uzbruka” ar kamerām, gaisma ieslēgta un jautājums: „Vai jūs zināt tādu un tādu SIA?” Es neatceros tādu SIA, nezinu. Žurnālists turpina: „Kā jūs varat nezināt, ka jūs šai SIA pirms četriem vai pieciem gadiem esat devis atzinumu?” OK, atzinumus es devu, iespējams, devu advokātam, kurš acimredzot pārstāvēja to firmu. Tas viss beidzās ar to, ka sabiedriskajos medijos tika pārņemts, ka es esot pārkāpis tiesneša ētiku, esot pieņēmis lēmumu sava bijušā klienta labā. Ko es izlēmu? Pirmkārt, izlēmu nākt klajā publiski ar paskaidrojumiem, otrkārt, es nolēmu pats vērsties Tiesnešu ētikas komisijā. Jo, pirmkārt, šis atzinums bija dots gadus četrus vai piecus, pirms es kļuvu par tiesnesi; otrkārt, tā lieta, ko es skatīju kā tiesnesis, nav saistīta ar to lietu, kur es pirms pieciem gadiem biju devis atzinumu; treškārt, man kā praktizējošam juristam ir bijuši simtiem klientu un, ņemot vērā juridisko personu amatpersonas, – tūkstošiem uzvārdu, un es viņus visus tiešām neatceros. Tiesnešu ētikas komisija atzina, ka šajā konkrētajā gadījumā ētikas pārkāpums nav noticis. Bet kāpēc tas viss notika? Tāpēc, ka man skatīšanā bija vēl viena neizskatīta lieta attiecībā uz to pašu SIA. Uzskatu, ka tas bija mēģinājums mani ietekmēt. Un kas sanāca? Sanāca, ka vienā gadījumā es pieņēmu par labu vienai pusei, otrā gadījumā – par labu otrai pusei. Mani neinteresē, kas ir puses. Es vispār labprāt skatītu lietas, nezinot, kas ir puses. Mani neinteresē ne puses, ne summas, mani interesē, lai ir taisnīgs spriedums.

Bet galvenais ir nākt atklātībā ar savu pozīciju un stāvēt par to, ko esi izdarījis.

Videoviedoklis. Sandis Bērtaitis, zvērināts advokāts:

Darbu pie tiesu varas uzticības paaugstināšanas būtu loģiski sākt ar jautājumu – kāpēc? Kāpēc Latvijas iedzīvotāji neuzticas savas valsts tiesu varai? Es varētu iedot vienu konkrētu, praktiski realizējamu ideju apspriešanai šajā diskusijā. Proti, tiesu vara pastāvīgi tiešā veidā saskaras ar lietas dalībniekiem un citām personām, kuras tādā vai citādā kontekstā nonāk saskarsmē ar tiesu varu. Līdzšinējā praksē šo personu pieredzētais tiesvedības procesā nav uzklaussits un nav analizēts. Tāpēc, man šķiet, būtu būtiski saprast un iegūt informāciju no tiesvedības procesa dalībniekiem par to, kāds ir viņu viedoklis par tiesāšanās procesu. Domāju, būtu svarīgi pašai tiesai iegūt atgriezenisko saiti no procesa dalībniekiem un to analizēt. Tas palīdzētu identificēt konkrētas problēmas vai vismaz vājos posmus tiesnešu darbībā. Tas arī iezīmētu tālākos darbus perspektīvā, lai veicinātu uzticību tiesu varai. Jāpiebilst, ka socioloģiskās aptaujas par tiesu varas darbību nevarētu aizstāt šādu tiešo atgriezenisko saiti tā vienkāršā iemesla dēļ, ka socioloģisko aptauju respondenti

paši var nebūt tieši saistīti ar tiesvedības procesu, līdz ar to, aptaujājot cilvēkus, kuriem nav bijusi tiešā pieredze, bieži vien riskē ar to, ka šāds viedoklis balstās stereotipos, pieņēmumos un citos priekšstatos, kas ir tāli no tiesāšanās realitātes.

Gatis Litvins: Ko domājat par šo ideju – veikt plānveidīgu, regulāru, individuālu un vispārīgu aptauju?

Anita Kovaļevska: Svarīgi šīs idejas realizēšanas kontekstā nevis vienkārši jautāt, vai jūs esat apmierināti, vai jums viss patika. Kā jau iepriekš kolēģi minēja – ir ļoti liela iespējamība, ka vismaz viena persona ar tiesas procesa iznākumu nebūs līdz galam apmierināta. Tāpēc, manuprāt, ideja ir ļoti laba, bet ir svarīgi tiešām izstrādāt tādus precīzus jautājumus, kas dotu iespēju pēc konkrētu lietu izskatīšanas izteikties, kas nebija īsti labi, vai kādi ieteikumi, kas varētu padarīt procesu labāku. Nevis vienkārši abstrakti jautāt, bet aptaujas par pietiekami konkrētām lietām.

Aigars Strupiņš: Jā, tā ir laba doma. Sākumā, runājot par aptaujām un tiesu klientu aptaujām, neminēju ciparu, ka tajās aptaujās, kas tiek veiktas visā sabiedrībā, parādās, ka tikai 11% no cilvēkiem vispār ir bijusi saikne ar tiesu. Tas ir ļoti maz. Bet viedoklis par tiesu ir visiem 100%.

Videoviedoklis. Nellija Ločmele, žurnāliste, žurnāla IR redaktore:

Mans piedāvājums būtu tāds, ka Latvijā visiem tiesu spriedumiem būtu jābūt pieejamiem brīvi internetā. Pašlaik šī sistēma tāda nav. Mums, strādājot žurnālistikā, nesen bija gadījums, kad par viena tiesas sprieduma saņemšanu tiesa paprasīja 192 euro, jo ir nepieciešams ieguldīt darbu, lai šo spriedumu anonimizētu. Es domāju, ka tā sistēma, kas šobrīd ir izveidota ar spriedumu anonimizēšanu, ir pārāk smagnēja, pārāk sarežģīta un tā arī traucē informācijas pieejamību. Manuprāt, tas ir steidzami jāmaina. Būtu normāli, ka isā laikā, varbūt mēneša laikā pēc sprieduma, katrs spriedums ir brīvi pieejams pilnīgi jebkuram bez jebkādas maksas. Zinu, piemēram, Lietuvā ir šāda sistēma un valsts nav sabrukusi un tiesu sistēma nav tāpēc apstājusies. Es ierosinātu šādu priekšlikumu.

Anita Kovaļevska: Tas ir jautājums, ko nav lēmuši tiesneši. Notiek tā, kā tas ir noteikts likumā. Mums kā tiesnešiem lielākoties tā nav aktualitāte. Bet varētu piekrist, ka lielāka atklātība varētu būt. Taču jāpadomā, ka, iespējams, tas varētu radīt vienu blakus parādību. Šobrīd, manuprāt, personas ne vienmēr prasa noteikt slēgtu tiesas sēdi vai slēgtu lietas izskatīšanu tieši tāpēc, ka konkrētajā sēdē neviena cita bez procesa dalībniekiem zālē nav, un viņi zina, ka tiesas nolēmums tiks anonimizēts, tāpēc īpaši neuztraucas, ja par viņu arī kaut kādi medicīniski dati vai cita informācija tādā veidā parādīsies. Bet ja persona zinās, ka viss ir atklāti ar vārdiem un uzvārdiem, tad varētu palielināties lietu skaits, kas tiktu skatītas slēgtās tiesas sēdēs. Vismaz šobrīd likums saka, ka nolēmumiem, kas pieņemti slēgtās sēdēs, vispār nav pieejama motīvu daļa. Tāpēc būtu svarīgi atrast līdzsvaru. Bet tiesnešiem tur nav nekāda noteikta interese – anonimizē vai nē, un to tiesneši nelemj.

Aigars Strupiņš: Kā pareizi kolēģe teica, tas ir noteikts ar likumu, un tā tas notiek. Es varu pateikt savu personisko viedokli, ka tam nav racionāla pamatojuma, ka notiek totāla anonimizācija. Manuprāt, tas ir, kā teic birģermeistars Eks „Vella kalpos”, ka pārlika centība rada pārcentību, un rezultātā viss ir noanonimizēts. Lai gan daudzās valstīs

tiesu lietas pazīst tieši pēc pušu nosaukumiem, pēc vārdiem un uzvārdiem. Tā arī visa sabiedrība var identificēt lietas, viņi uzreiz zina, par ko ir runa, un tas atvieglo šo procesu. Cik lietu numurus var galvā paturēt? Tādās „atslēgas” lietās uzvārdus paturēt prātā būtu daudz vienkāršāk.

Par konkrēto gadījumu tiešām ir grūti komentēt, nesaprotu, kas tur ir noticis, jo visi spriedumi tiek publicēti tiesas.lv. Tam spriedumam arī galu galā anonimizētam būtu jābūt internetā. Bet, nezinot konkrēto lietu, tiešām nevaru komentēt. Ir lietu kategorijas, kurās netiek spriedumi ielikti tiesas.lv. Piemēram, bērnu tiesības, adopcijas noslēpums u.tml. Konkrētus gadījumus ir jāanalizē konkrēti, un te es arī pie iespējas gribētu aicināt – ja kādam ir pārmetumi tiesai, nāciet ar konkrētām lietām. Vispārināšana nodara ļoti lielu kaitējumu. Sakiet: tajā lietā, tad un tad, notika tas un tas, nevis teikt, ka viss ir slikti un viss ir jāmaina.

Jautājums no publikas: Tiesneša profesijas pamatā ir godīgums un profesionalitāte. Kādā veidā paši tiesneši reaģē uz tiem pētījumiem, piemēram, žurnālā „Ir”, citos analitiskajos izdevumos? Kā tiesneši paši vērsās un ko dara tajos gadījumos, kad tādas ziņas parādās? Manā skatījumā viena, divas „tumšas aitas” bojā kopējo iespaidu. Neesmu neko vairāk dzirdējis, kā tikai Augstākās tiesas darba grupu.

Aigars Strupiņš: Gribētu atbildēt uz šo jautājumu no tā aspekta, ka esmu arī Disciplinārtiesas priekšsēdētājs un redzu arī to, kas notiek tiesu sistēmas iekšienē no disciplinārtibības viedokļa. Augstākās tiesas mājaslapā tas viss tiek publicēts, bet, izskatās, ka šī informācija nenonāk plašākā publikā, jo par to nav intereses. Es teikšu tā – tiesneši ir viena no tām retajām profesijām, kura savējos īpaši nežēlo. Katru gadu tiek rosinātas apmēram 20 disciplinārlietas, ir apmēram 10–12 disciplinārsodi, kas tiek uzlikti tiesnešiem, nupat vienu tiesnesi Saeima atbrīvoja no amata, pamatojoties uz Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu. Parādiēt man vienu citu valsts orgānu, kur notiktu šāda līmeņa pašattīrīšanās. Arī Tiesnešu ētikas komisijā regulāri tiek skatīti tiesnešu ētikas pārkāpumi. Tas viss notiek. Par maksātspējas lietu izpētes darba grupu – arī es esmu šajā darba grupā, tā strādā, un rezultāti Tieslietu padomē būs. Negribu detaļās ieslgt par šo jautājumu, bet šobrīd es varu pateikt, ka viss nemaz nav tik vienkārši, kā sākotnēji publikācijās tas izskatījās.

Anita Kovaļevska: Jūs jautājumu uzdevāt tā – nu labi, tur ir darba grupa, bet vai tiesneši ir gatavi darīt vēl kaut ko. Ir jāsaprot, ka, runājot par to konkrēto gadījumu, šī darba grupa ir tieši tāpēc, ka tiesneši virzīja šo jautājumu. Problēma ir tā, ka tāpat kā daudziem citiem atbildības veidiem ir dažādi noilgumi, arī šajā gadījumā runa bija par pietiekami seniem nolēmumiem un tur citas procedūras iedarbināt nevarēja. Šī bija tāda ārkārtas situācija, kur tiesneši teica – nē, mēs tomēr gribam tikt skaidrībā, kas tad tur īsti ir noticis. To arī kolēģi šobrīd mēģina darīt, ļoti rūpīgi pētot un analizējot, kas tad tur īsti ir. Neredzot lietas materiālus, nevar 100% zināt, vai tas tā ir, vai nav, tāpēc ir svarīgi izpētīt un saprast.

Diskusija sarunu festivālā „Lampa” 2018.gada 30.jūnijā Cēsis. Moderators Gatis Litvins; sarunā piedalījās Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele, Augstākās tiesas tiesneši Aigars Strupiņš un Anita Kovaļevska, Latvijas Tiesnešu biedrības prezidents Juris Siliņš un Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrības priekšsēdētāja Lauma Paegļkalna. Biļetenā publicēti izvilkumi no diskusijas – Augstākās tiesas tiesnešu viedokļi

NODOKĻU TIESĪBAS CILVĒKTIESĪBU IETVARĀ

Aleksandrs POTAČUKS

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks

Nodokļu tiesības ir neatņemama sabiedrības organizācijas un valsts funkcionēšanas sastāvdaļa. Mūsdienu valstī nodokļi skar visus svarīgākos cilvēka dzīves posmus, gan netieši nodrošinot apstākļus bērna piedzimšanai medicīnas iestādē, gan arī nodrošinot vecuma pensiju. Sakārtots un pārskatāms nodokļu regulējums ir arī neatņemams elements komercdarbības vides uzlabošanai. Tieši šī iemesla dēļ Augstākā tiesa šogad ir apkopojusi savu tiesu praksi nodokļu tiesību „jumta” likuma „Par nodokļiem un nodevām” piemērošanā.

Šī raksta mērķis ir iezīmēt atsevišķus cilvēktiesību principus, kas var būt noderīgi, izskatot administratīvās lietas nodokļu jomā.

NODOKĻU SODUS MANTOT NEVAR

Ja mantinieks pieņem mantojumu, viņš var mantot arī mantojuma atstājēja saistības. Proti, Civillikuma 701.pants noteic, ka ar mantojuma pieņemšanu un iegūšanu visas mantojuma atstājēja tiesības un saistības, ciktāl tās neizbeidzas ar viņa personu, pāriet uz mantinieku. Savukārt Civillikuma 705.pants noteic, ka ar mantojuma iegūšanu uz mantinieku līdz ar mantojuma atstājēja tiesībām pāriet arī visas viņa saistības, izņemot tīri personiskās. Mantošanas rezultātā uz mantinieku kā saistības var pāriet arī mantojuma atstājēja nodokļu parāds. Saskaņā ar likuma „Par nodokļiem un nodevām” 23. un 29.pantu nodokļu administrācija personai var aprēķināt papildu nodokli, nokavējuma naudu un uzlikt soda naudu.

Tomēr nodokļu parāda pārcelšana uz mantinieku kopā ar soda naudu (kurai ir sodošs raksturs) var nebūt saderīga ar nevainīguma prezumpciju.¹ Proti, ir jānošķir nodokļu parāds un nodokļu soda nauda. Ja attiecībā uz nodokļu parādu valstij ir leģitīmas prasījuma tiesības, tad soda naudai var piemist kriminālsoda daba, ar kuru var tikt sodīta persona – mantinieks –, kura nav izdarījusi pārkāpumu, par kuru ir noteikta soda nauda. Ievērojot minēto, nodokļu soda naudai pēc būtības būtu jābūt tīri personiskai mantojuma atstājēja saistībai Civillikuma 705.panta izpratnē, un to nevajadzētu uzlikt mantojuma ieguvējam.

Šobrīd spēkā esošais regulējums – likuma „Par nodokļiem un nodevām” 25.panta pirmās daļas 3.punkts –, kurā noteikti nodokļu parāda dzēšanas priekšnoteikumi, pieļauj no mantiniekiem piedzīt ne vien nodokļu parādu un nokavējuma naudu, bet arī soda naudu. Šī norma daļā par soda naudas piedzišanu būtu izvērtējama nevainīguma prezumpcijas kontekstā.

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997.gada 29.augusta spriedums lietā „A.P., M.P. and T.P. v. Switzerland”, iesnieguma Nr.19958/92, 1997.gada 29.augusta spriedums lietā „E.L., R.L. and J.O.–L. v. Switzerland”, iesnieguma Nr.20919/92.

TIESU UN IESTĀŽU SECINĀJUMU SASKANĪGUMS UN NEVAINĪGUMA PREZUMPCIJA

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Eiropas Cilvēktiesību konvencija) 6.panta otrā daļa ietver prasību jebkuram, kas tieši vai netieši izsakās par personas vainu, ievērot ar spēkā stājušos attaisnojošu spriedumu krimināllietā nodibināto patiesību. Proti, attaisnojošs spriedums krimināllietā ir jāņem vērā visos saistītajos un secīgajos procesos, neatkarīgi no tā, vai tiem ir krimināltiesisks raksturs vai ne.² Ja persona tiek attaisnota krimināllietā, taču, piemēram, administratīvajā lietā (administratīvajā procesā iestādē vai tiesā) par kādiem abos procesos saistītiem apstākļiem pēc attaisnojoša sprieduma krimināllietā tiek izdarīti pretēji secinājumi, tādējādi metot šaubu ēnu pār personas vainu, tas pārkāpj nevainīguma prezumpciju. Tas jo īpaši attiecas uz nodokļu tiesību jomu, kurā nodokļu saistību neizpilde vai ar to cieši saistīti apstākļi var īstenoties gan krimināllietā, gan administratīvajā lietā.

TIESĪBAS NELIECINĀT PRET SEVI UN PIENĀKUMS LĪDZDARBOTIES NODOKĻU LIETĀS

Tiesības neliecināt pret sevi aizsargā apsūdzēto no valsts varas iestāžu iespējamiem spaidiem un novērš iespējamās kļūdas lietas iztiesāšanā tiesā, kā arī nodrošina personai tiesības uz taisnīgu tiesu. Tiesības neliecināt pret sevi ietver uzskatu, ka valsts varas iestādēm ir jāizveido apsūdzība pret personu, neizmantojot tādas pierādījumus, kas ir iegūti personas deformētas gribas rezultātā, proti, piemērojot ietekmēšanu vai spaidus. Tiesības neliecināt pret sevi ir saistītas ar apsūdzētā tiesībām klusēt un jo īpaši cieši saistītas ar nevainīguma prezumpciju.³

Tiesības neliecināt pret sevi neattiecas uz tādu materiālu iegūšanu no personas piespiedu kārtā, kas pastāv neatkarīgi no šīs personas brīvas gribas, tostarp dokumentiem, kas tiek iegūti saskaņā ar kratīšanas orderi šīs personas privātajās un darba telpās, izelpu, asins vai urīna paraugu ņemšanu, kā arī ķermeņa audu ņemšanu, lai veiktu DNS testu. Tiesību neliecināt pret sevi pārkāpums ir atzīts, piemēram, gadījumos, kad iestādes ir mēģinājušas iebiedēt personu ar kriminālprocesa ierosināšanu ar nolūku iegūt no personas pierādījumus,⁴ kad ir izmantoti apsūdzējoši pierādījumi, kurus inspektori ir ieguvuši, izmantojot spaidus pret attiecīgo personu,⁵ kad persona ir sodīta ar apcietinājumu par to, ka atteicās norādīt informāciju par savu atrašanos

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 23.oktobra sprieduma lietā „Melo Tadeu c. Portugal”, iesnieguma Nr.27785/10, 46., 47.punkts.

³ Sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015.gada 16.jūnija lēmums lietā „Van Weerelt v. Netherlands”, iesnieguma Nr.784/14.

⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993.gada 25.februāra spriedums lietā „Funke c. France”, iesnieguma Nr.10828/84.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996.gada 17.decembra spriedums lietā „Saunders v. United Kingdom”, iesnieguma Nr.19187/91.

vietu kāda nozieguma izdarīšanas brīdī.⁶

Tomēr nodokļu administrēšana nav iedomājama bez personas sadarbošanās ar nodokļu administrāciju, tostarp principa, ka nodokļu maksātājam ir jānodrošina pierādījumi proporcionāli tam, cik ļoti lēmuma pieņemšanas process notiek pašas personas interesēs. Līdz ar to nodokļu tiesībās tiesības neliecināt pret sevi neliedz pārvaldes iestādēm pieprasīt to, ka nodokļu maksātājam būtu jāiesniedz informācija par saviem finanšu darījumiem.⁷ Pienākums atklāt savus ienākumus un kapitālu nodokļu aprēķina vajadzībām ir Eiropas Cilvēktiesību konvencijas dalībvalstu nodokļu sistēmu vispārēja iezīme, bez kuras būtu sarežģīti nodrošināt šīs sistēmas efektīvu funkcionēšanu.⁸

Tomēr nodokļu lietās tiesai un nodokļu administrācijai ir jāatturas no piespiedu mehānismu, tostarp piespiedu naudas, piemērošanas, ja tās piemērošana ir pamatota ar nolūku iegūt no privātpersonas informāciju, kas var kalpot tam, lai personai beigās piemērotu sodoša rakstura sekas (piemēram, soda naudu), jo tas var tikt uzskatīts par tiesību neliecināt pret sevi pārkāpumu.⁹ Proti, nodokļu pamatparāda piedzišana parasti nav uzskatāma par sodoša rakstura sekām, taču nodokļu soda nauda, kas var tikt piemērota līdz ar nodokļa pamatparāda piedzišanu, gan var tikt uzskatīta par sodoša rakstura sekām. Tādēļ pret nodokļu maksātāju nevar vērst jebkādas spaidus vai ietekmēšanas līdzekļus, piemēram, piespiedu naudu vai citus ietekmēšanas mehānismus, ja šādā veidā iegūto informāciju ir paredzēts izmantot administratīvajam aktam, kas ietver liela apmēra soda naudas uzlikšanu.¹⁰

BANKU KONTU KUSTĪBAS METODE UN PROFESIONĀLAIS NOSLĒPUMS

Latvijā nodokļu administrācija var noteikt nodokļu apmēru uz aprēķina pamata. Proti, nodokļu administrācija, nosakot apliekamo ienākumu, veic maksātāja ienākuma netiešo aprēķinu, izdarot iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas un ieturēšanas pareizības pārbaudi. Tas jo īpaši palīdz noteikt apliekamo ienākumu gadījumā, ja nodokļu iestādes rīcībā pieejamā informācija liecina, ka personas izdevumi pārsniedz ienākumus. Nodokļu administrācija ienākuma aprēķinā var izmantot arī bankas kontu kustības metodi, ar kuru maksātāja apliekamais ienākums tiek aprēķināts, pamatojoties uz kredītiestāžu sniegto informāciju par naudas līdzekļu kustību maksātāja kontos kredītiestādēs.

Tomēr, piemērojot šo metodi, ir jāpatur prātā, ka izņēmuma gadījumos var tikt aizskarts personas profesionālais noslēpums un bankas noslēpums, kas savukārt var ietverties tiesību uz privāto dzīvi tvērumā (Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8.pants). Tas ir jo īpaši svarīgi zvērinātiem advokātiem. Šādā gadījumā ir svarīgi nodrošināt šai personai tiesības tikt uzklausi tai un tiesības uz aizstāvību.¹¹ Ministru kabineta 2000.gada

26.septembra noteikumos Nr.331 „Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests uz aprēķinu pamata nosaka fizisko personu apliekamo ienākumu” tiešā tekstā nav apsvērta šāda personas tiesību aizskārums iespējamība. Tomēr šāds pārkāpums, autora ieskatā, ir vērtējams pierādījumu pieļaujāmības kontekstā.

DUBULTĀS SODĪŠANAS AIZLIEGUMA PRINCIPA AKTUALITĀTES

Dubultās sodīšanas aizlieguma¹² novērtēšanas principi, kas ir pastāvējuši līdz šim, ir būtiski tālākveidoti,¹³ tādēļ šeit tiek aplūkotas principa aktualitātes. Proti, nevienam nedrīkst no jauna tiesāt vai sodīt kriminālprocesā par noziegumu, par kuru viņš jau ir ticis galīgi attaisnots vai notiesāts. Arī administratīvā procesa kārtībā izskatāmās lietas, tostarp nodokļu lietas, ar noteiktiem nosacījumiem var tikt atzītas par krimināllietām dubultās sodīšanas aizlieguma principa izpratnē. Tas, vai konkrētā lieta var tikt uzskatīta par krimināllietu, ir novērtējams pēc *Engel*¹⁴ lietas kritērijiem.

Lai piemērotu *ne bis in idem* principu, ir jābūt izpildītiem četriem nosacījumiem, kas ir:

- 1) procesam bija krimināltiesisks raksturs;
- 2) vērtēto faktu identiskums (*idem*);
- 3) viens no diviem nolēmumiem ir kļuvis galīgs;
- 4) divkāršu sodu uzlikšanas procedūru esība (*bis*).¹⁵

Lietā *Engel* ir izstrādāti īpaši un autonomi kritēriji, kas skaidro jēdzienu „apsūdzība krimināllietā” un „sods”. Tas, vai piemērotais sods ir ar krimināltiesisku vai tam līdzīgu raksturu, ir nosakāms pēc šādiem kritērijiem:

- 1) nodarījuma kvalifikācijas atbilstoši nacionālajam tiesībām;
- 2) nodarījuma daba jeb raksturs;
- 3) iespējami piemērojamā soda bardzība.¹⁶

Ja valsti attiecīgais sods netiek kvalificēts kā kriminālsods, tad ir vērtējami pārējie divi kritēriji.¹⁷ Savukārt saskaņā ar otro kritēriju, kas attiecas uz pārkāpuma raksturu, ir jāizmanto tādi faktori kā: a) normas par sodu uzlikšanu adresāti (ja tā ir vēsta uz sabiedrību kopumā un nevis uz stingri noteiktu adresātu grupu, tai parasti būs „krimināltiesisks raksturs”¹⁸; b) minētās normas mērķis (pārkāpumam nebūs šāda rakstura, ja sods ir paredzēts zaudējumu atlīdzināšanai,¹⁹ savukārt tai tāds būs, ja kriminālatbildība ir noteikta ar nolūku piespiest vai nodrošināt prevenciju)²⁰; c) ar valsts tiesību normu par

¹² Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Septītā protokola 4.pants, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 50.pants.

¹³ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 15.novembra spriedumu lietā „A. and B. v. Norway”, iesnieguma Nr.24130/11.

¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976.gada 8.jūnija spriedums lietā „Engel and others v. Netherlands”, iesnieguma Nr.5100/71, 82.punkts.

¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 15.novembra spriedums lietā „A. and B. v. Norway”, iesnieguma Nr.24130/11.

¹⁶ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009.gada 16.jūnija sprieduma lietā „Ruotsalainen v. Finland”, iesnieguma Nr.13079/03, 43.punktu, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 15.novembra spriedums lietā „A. and B. v. Norway”, iesnieguma Nr.24130/11, Eiropas Savienības Tiesas 2013.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.C-617/10 Fransson (ECLI:EU:C:2013:105), 35.punkts, 2018. gada 20.marta spriedums lietā Nr.C-524/15 Menci (ECLI:EU:C:2018:197), 26.punkts.

¹⁷ Rindkopa veidota, ievērojot Eiropas Savienības Tiesas ģenerālvokāta Manuela Kamposa Sančesa-Bordona secinājumu lietā Nr.C-524/15 Menci tulkojumu latviešu valodā.

¹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998.gada 2.septembra spriedums lietā „Lauko v. Slovakia”, iesnieguma Nr.26138/95, 58.punkts.

¹⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā „Jussila v. Finland”, iesnieguma Nr.73053/01, 38.punkts.

²⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009.gada 10.februāra spriedums lietā „Zolotukhin v. Russia”, iesnieguma Nr.14939/03, 55.punkts.

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010.gada 21.decembra spriedums lietā „Quinn v. Ireland”, iesnieguma Nr.36887/97.

⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015.gada 16.jūnija lēmums lietā „Van Weerelt v. Netherlands”, iesnieguma Nr.784/14.

⁸ Turpat.

⁹ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 3.maija spriedumu lietā „J.B. v. Switzerland”, iesnieguma Nr.31827/96, arī 2012.gada 5.jūlija spriedums lietā „Chambaz c. Suisse”, iesnieguma Nr.11663/04.

¹⁰ Sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015.gada 16.jūnija lēmums lietā „Van Weerelt v. Netherlands”, iesnieguma Nr.784/14.

¹¹ Sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 1.marta spriedums lietā „Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova c. Portugal”, iesnieguma Nr.69436/10.

sodu uzlikšanu tiesiski aizsargātas intereses (ja normas mērķis ir nodrošināt sabiedrības intereses, kuru aizsardzība parasti ir garantēta ar krimināltiesību normām, tiesību normai būs krimināltiesisks raksturs.²¹ Un visbeidzot, saskaņā ar trešo *Engel* kritēriju, kas attiecas uz soda būtību un smagumu, brīvības atņemšanas sodiem pašiem par sevi ir krimināltiesisks raksturs²² (tas pats attiecas uz naudas sodiem, kuru nesamaksāšanas gadījumā var tikt noteikts arests vai kuri tiek ierakstīti sodāmības reģistros).²³

Piemērojot šos kritērijus, piemēram, nodokļa uzrēķinu un kriminālsodu kumulatīvai piemērošanai, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzskatījusi, ka pirmajiem minētajiem ir „krimināltiesisks raksturs” Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. un 7.panta un līdz ar to 7.protokola 4.panta izpratnē.²⁴ Tā šādi lēma, kad administratīvajos procesos attiecībā uz nodokļu nemaksāšanu tika uzlikti naudas sodi, lai arī tie nebija lieli.²⁵ Savukārt krimināltiesisks raksturs nav procesiem nodokļu jomā, ja to mērķis ir atgūt nesamaksātos nodokļus un likt samaksāt nokavējuma procentus, neatkarīgi no to apmēra.²⁶

Dubultās sodīšanas aizlieguma novērtēšanas kritēriji ir tālākveidoti, atzīstot, ka procesu un nodokļu sodu un kriminālsodu vienlaicīga piemērošana par vienu un to pašu nodokļu tiesību pārkāpumu nav pretrunā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 7.protokola 4.pantam, ja starp abiem procesiem ir pietiekami cieša saikne faktu un laika ziņā. Ja valsts pierāda, ka minētajiem procesiem ir šī saikne faktu un laika ziņā, „procedūru vai sodu (*bis*) atkārtota piemērošana” nepastāv.²⁷ Lai novērtētu, vai starp kriminālprocesu un administratīvo procesu, kurā tiek piemērots sods, ir pietiekami cieša saikne faktu ziņā, cita starpā ir jāievēro šādi kritēriji:

1) vai abiem procesiem bija savstarpēji papildinoša nozīme, un tādēļ tie attiecās uz dažādiem sabiedrībai kaitīgas rīcības aspektiem;

2) vai dubultie procesi bija paredzami – gan likumā, gan praksē;

3) vai attiecīgie procesi tika īstenoti tādā veidā, lai izvairītos, cik vien tas iespējams, no pierādījumu savākšanas un novērtēšanas pārklāšanās, dažādām iestādēm adekvāti sadarbojoties, lai vienā procesā nodibinātie lietas apstākļi būtu izmantojami arī otrā procesā;

4) vai sankcija, kas tika uzlikta procesā, kas noslēdzās pirmais, tika ņemta vērā otrajā procesā, kas noslēdzās vēlāk, lai novērstu personai pārmērīgu pierādīšanas nastu.²⁸

Savukārt, lai novērtētu, vai starp kriminālprocesu un administratīvo procesu, kurā tiek piemērots sods, ir pietiekami cieša saikne laika ziņā, ir jāpatur prātā, ka tai ir jābūt pietiekami ciešai, lai aizsargātu indivīdu no

²¹ Turpat, 55.punkts.

²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976.gada 8.jūnija spriedums lietā „Engel and others v. Netherlands”, iesnieguma Nr.5100/71, 82.punkts.

²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011.gada 31.maija spriedums lietā „Žugić v. Croatia”, iesnieguma Nr.3699/08, 68.punkts.

²⁴ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 20.maija spriedumu lietā „Nykänen v. Finland”, iesnieguma Nr.11828/11.

²⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 20.maija spriedums lietā „Nykänen v. Finland”, iesnieguma Nr.11828/11, 2006.gada 23.novembra spriedums lietā „Jussila v. Finland”, iesnieguma Nr.73053/01.

²⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 18.oktobra spriedums lietā „Finkelberg v. Latvia”, iesnieguma Nr.55091/00, sal. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015.gada 16.jūnija lēmums lietā „Van Weerelt v. Netherlands”, iesnieguma Nr.784/14.

²⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016.gada 15.novembra spriedums lietā „A. and B. v. Norway”, iesnieguma Nr.24130/11, 130.punkts, sk. arī Eiropas Savienības Tiesas 2018.gada 20.marta spriedumu lietā Nr.C-524/15 Menci (ECLLEU:C:2018:197), 61.punkts.

²⁸ Turpat, 132.punkts.

pakļaušanas nenoteiktībai un pārmērīgi garam procesam. Jo tālāka ir saikne laika ziņā, jo valstij ir lielāka pierādīšanas nasta attaisnot savu rīcību.²⁹

NOSLĒGUMS

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir sniegusi savu nostāju daudzās lietās, kas tieši vai netieši skar nodokļu lietas. Tomēr, aplūkojot tās nolēmumus un piemērojot Eiropas Cilvēktiesību konvenciju nodokļu lietās nacionālajā limenī, ir jāpatur prātā, ka konvencijas 6.pants, caur kuru Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir sniegusi savas atziņas, ir piemērojams tikai lietās, kas skar „civilās tiesības un pienākumus” un „apsūdzības krimināllietās”.

Nodokļu jautājumi ir valsts publiski tiesiska funkcija un prerogātīva; attiecības starp valsti un nodokļu maksātāju ir ar izteikti publiski tiesisku raksturu, līdz ar to vispārīgos gadījumos tās izkrit no „civilās tiesības un pienākumi” tvēruma (neraugoties uz to, ka rada nodokļu maksātājam mantiska rakstura sekas).³⁰ Tomēr nodokļu stridiem var piemērot Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pantu ar nosacījumu, ka konstatējamas „apsūdzības krimināllietā” iezīmes. Šādas iezīmes parasti ir lietās, kurās nodokļu maksātājam var tikt piemērota nodokļu soda nauda.³¹

To, vai Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pants ir piemērojams soda naudai, ir noskaidrojams, pārbaudot konkrētās soda naudas šādus aspektus: 1) soda naudu nosaka likums kā vispārpiemērojamu un uz likuma pamata saistošu mehānismu saistību neizpildes gadījumam; 2) soda naudai piemīt nevis kompensējošs raksturs, bet sodošs raksturs; 3) tā tiek piemērota nodokļu maksātājam ar nolūku viņu sodīt un atturēt no atkārtotu pārkāpumu izdarīšanas; 4) soda nauda ir ievērojama.³² Arī tad, ja soda nauda sasniedz 10% apmēru, ir atzīts, ka tai piemīt sodošs raksturs.³³

Tāpat „apsūdzības krimināllietā” iezīmes var tikt konstatētas arī muitas lietās,³⁴ lietās par sodiem, ko var piemērot īpašas finanšu vai audita tiesas,³⁵ kā arī atsevišķas finanšu un konkurences tiesību ievērošanu uzraugošas valsts pārvaldes iestādes.³⁶ Tāpat jāpatur prātā, ka nodokļu lietas var sadurties ne vien ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pantu, bet arī 8.pantu (tiesības uz privāto dzīvi), 14.pantu (diskriminācijas aizliegums) un konvencijas Pirmā protokola 1.pantu (tiesības uz īpašumu).

²⁹ Turpat, 134.punkts.

³⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 12.jūlija spriedums lietā „Ferrazzini c. Italie”, iesnieguma Nr.44759/98, 29.punkts, 2004.gada 16.septembra lēmums lietā „Günter Remy and Others v. Germany”, iesnieguma Nr.70826/01, 2002.gada 23.jūlija spriedums lietā „Janosevic v. Sweden”, iesnieguma Nr.34619/97, 64.punkts, 2002.gada 23.jūlija spriedums lietā „Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden”, iesnieguma Nr.36985/97, 2016.gada 20.decembra spriedums lietā „Lindstrand Partners Advokatbyrå AB v. Sweden”, iesnieguma Nr.18700/09, 110.punkts, 2013.gada 9.aprīļa lēmums lietā „Vincent Cecchetti v. San Marino”, iesnieguma Nr.40174/08, 2006.gada 23.novembra spriedums lietā „Jussila v. Finland”, iesnieguma Nr.73053/01, 29.punkts.

³¹ Piemēram, 2002.gada 23.jūlija spriedums lietā „Västberga Taxi Aktiebolag and Vulic v. Sweden”, iesnieguma Nr.36985/97, 2015.gada 16.jūnija lēmums lietā „Van Weerelt v. Netherlands”, iesnieguma Nr.784/14.

³² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1994.gada 24.februāra spriedums lietā „Bendenoun c. France”, iesnieguma Nr.12547/86, 47.punkts.

³³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā „Jussila v. Finland”, iesnieguma Nr.73053/01.

³⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1988.gada 7.oktobra spriedums lietā „Salabiaku c. France”, iesnieguma Nr.10519/83.

³⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000.gada 26.septembra spriedums lietā „Guisset c. France”, iesnieguma Nr.33933/96, sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 3.maija spriedumu lietā „J.B. v. Switzerland”, iesnieguma Nr.31827/96, arī 2012.gada 5.jūlija spriedums lietā „Chambaz c. Suisse”, iesnieguma Nr.11663/04.

³⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011.gada 27.septembra spriedums lietā „A. Menarini Diagnostics S.R.L. c. Italie”, iesnieguma Nr.43509/08, 2009.gada 11.jūnija spriedums lietā „Dubus S.A. c. France”, iesnieguma Nr.5242/04, 2002.gada 3.decembra lēmums lietā „Lilly France S.A. c. France”, iesnieguma Nr.53892/00.

PĀRROBEŽU LĒMUMS, KO PIENĒM DATU AIZSARDZĪBAS VIENAS PIETURAS AĢENTŪRAS MEHĀNISMA IETVAROS

Aleksandrs POTAIČUKS

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks

Attīstoties Eiropas Savienības kopējam tirgum un Eiropas Savienības dalībvalstu tiesībām savstarpēji harmonizējoties, rodas arvien jauni, iepriekš nebijuši un dažkārt arī eksperimentāli administratīvā procesa tiesību mehānismi. Viens no šādiem mehānismiem ir dalībvalstu iestāžu kopīgi pieņemts lēmums datu aizsardzības jomā vienas pieturas aģentūras mehānisma ietvaros.

1. DATU UZRAUDZĪBAS MEHĀNISMI EIROPAS SAVIENĪBĀ

DATU UZRAUDZĪBA VIENAS VALSTS TERITORIJĀ

Jau saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 1995.gada 24.oktobra Direktīvu 95/46/EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti¹ katrā dalībvalstī bija izveidojama neatkarīga datu uzraudzības iestāde.² Tomēr katras dalībvalsts uzraudzības iestāde uzraudzīja datu apstrādi vienīgi atbilstoši savas valsts likumiem un bija apveltīta ar pārbaudes funkcijām tikai savas valsts teritorijā.³ Tā rezultātā identiskos tiesību jautājumos dažādās dalībvalstīs varēja rasties atšķirīgi prakses risinājumi.⁴ Tas sagādāja grūtības komersantiem, kuru komercdarbība saistīta ar pārrobežu datu apstrādi.⁵

Turpreti Vispārīgajā datu aizsardzības regulā ir ieviests pārrobežu lēmuma pieņemšanas mehānisms – vienas pieturas aģentūras mehānisms –, kura ietvaros dalībvalstu datu uzraudzības iestāžu savstarpējās sadarbības ietvaros tiek pieņemts lēmums, kas ir saistošs visās iesaistītajās dalībvalstīs. Tādējādi pārrobežu datu apstrādātājiem un datu subjektiem turpmāk vairs nebūs jārisina strīdus ar katras dalībvalsts uzraudzības iestādi, bet gan tikai ar vienu – vadošo uzraudzības iestādi –, kurā atrodas

pārziņa galvenā uzņēmējdarbības vieta.⁶ Šis mehānisms komersantiem sniedz lielāku juridisko noteiktību un samazina administratīvo slogu,⁷ savukārt personām palīdz nodrošināt vispusīgu pārrobežu datu aizsardzību.

PĀRROBEŽU DATU APSTRĀDE VIENAS PIETURAS AĢENTŪRAS MEHĀNISMA IEDARBINĀŠANA

Vienas pieturas aģentūras mehānisms var tikt iedarbināts, piemēram, ja persona – datu subjekts – konstatē, ka tās personas dati tiek prettiesiski apstrādāti citā Eiropas Savienības dalībvalstī, un iesniedz sūdzību savas dalībvalsts uzraudzības iestādei par prettiesisku datu apstrādi.

Ja attiecīgā uzraudzības iestāde⁸ konstatē, ka sūdzība ir par pārrobežu datu apstrādi (pārzinis vai apstrādātājs veic uzņēmējdarbību vairāk nekā vienā dalībvalstī) un galvenā uzņēmējdarbības vieta atrodas citā dalībvalstī, tā informē vadošo uzraudzības iestādi – iestādi, kurā atrodas pārziņa galvenā uzņēmējdarbības vieta, – par saņemto sūdzību. Secīgi vadošā uzraudzības iestāde izlemj, vai tā izskatīs vai neizskatīs jautājumu saskaņā ar vienas pieturas aģentūras mehānismu.⁹

Vienas pieturas aģentūras mehānisms pēc savas būtības ir Eiropas Savienības likumdevēja izšķiršanās neveidot centralizētu datu aizsardzības iestādi, kas uzraudzītu Eiropas Savienības kopējo datu aizsardzības telpu, un varu atstāt dalībvalstu iestāžu ziņā.¹⁰ Ja Eiropas Savienības likumdevējs būtu vēlējis datu aizsardzību centralizēt, datu uzraudzība līdz ar regulas pieņemšanu būtu nodota Eiropas Komisijai vai citai Eiropas Savienības institūcijai. Nākotnē šāds mehānisms kā alternatīvs risinājums pārrobežu strīdu risināšanai veiksmīgas funkcionēšanas gadījumā varētu tikt ieviests arī citās tiesību jomās, tādējādi palielinot dalībvalstu iestāžu ietekmi uz pārrobežu strīdu izskatīšanu, bet samazinot Eiropas Savienības institūciju ietekmi uz lēmumu pieņemšanu, kā arī samazinot to resursu izmantošanu.

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 95/46/EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti. Pieņemta 24.10.1995.

² Potaičuks A., Gailītis K. Eiropas Savienības tiesību īstenošana. Grām.: Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs. Schewe C., Bukas A., Gailiņa K., Strazdiņa Ģ. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 278.lpp.

³ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 116.apsvērums. Stinson D., Enríquez P. A Guide Through the General Data Protection Regulation. Pieejams: <https://uk.ontier.net/ia/number-15-ccaguide-through-the-eu-gdpr-one-stop-shop-no-15-uk.pdf> [aplūkots 08.02.2018.].

⁴ Stinson D., Enríquez P. A Guide Through the General Data Protection Regulation. Pieejams: <https://uk.ontier.net/ia/number-15-ccaguide-through-the-eu-gdpr-one-stop-shop-no-15-uk.pdf> [aplūkots 08.02.2018.], sal. Šēve K., Potaičuks A. Samesame but different? Jurista Vārds, Nr.20(974), 2017, 9.maijs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv> [aplūkots 24.04.2018.].

⁵ Hustinx P. EU Data Protection Law. In Cremona M. ed. New Technologies and EU Law. Oxford: Oxford University Press, 2017, p.161.

⁶ Stinson D., Enríquez P. A Guide Through the General Data Protection Regulation. Pieejams: <https://uk.ontier.net/ia/number-15-ccaguide-through-the-eu-gdpr-one-stop-shop-no-15-uk.pdf> [aplūkots 08.02.2018.].

⁷ Eiropas Savienības Padomes piezīme starpiestāžu lietā 2012/0011 (COD). Pieejams: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15656-2014-INIT/lv/pdf> [aplūkots 24.04.2018.].

⁸ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 4.panta pirmās daļas 22.punkta "c" apakšpunkts.

⁹ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 56.panta trešā daļa.

¹⁰ Giurgiu A., Boulet G., Hert P. EU's One-Stop-Shop Mechanism: Thinking Transnational. Privacy Laws & Business International, Nr.137, 2015. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/283325994> [aplūkots 08.02.2018.].

LĒMUMA PIENĒMŠANA VIENAS PIETURAS AĢENTŪRAS MEHĀNISMA IETVAROS

Vadošā uzraudzības iestāde pieņem lēmumu, sadarbojoties ar citu dalībvalstu uzraudzības iestādēm. Sūdzības iesniedzējas dalībvalsts iestādei ir tiesības vadošajai dalībvalstij iesniegt savu lēmuma projektu.¹¹ Iesaistītās uzraudzības iestādes apmainās ar visu būtisko informāciju,¹² sniedz viena otrai palīdzību,¹³ kā arī veic kopīgas operācijas.¹⁴ Kad vadošā uzraudzības iestāde ir izvērtējusi lietas apstākļus un sagatavojusi lēmuma projektu, tā nekavējoties nosūta to citu dalībvalstu uzraudzības iestādēm, lai saņemtu atzinumus un pienācīgi ņemtu vērā to viedokli.¹⁵ Pēc šīs konsultāciju procedūras lēmums kļūst saistošs pārējām uzraudzības iestādēm.¹⁶ Ja starp valstīm rodas nesaskaņas par pieņemamo lēmumu, strīda risināšanā iespējams iesaistīt Eiropas Datu aizsardzības kolēģiju, kurai ir tiesības pieņemt dalībvalstīm saistošu lēmumu.¹⁷ Kad vadošā uzraudzības iestāde lēmumu ir pieņēmusi, tā to paziņo pārzinim vai apstrādātājam, kā arī informē attiecīgās uzraudzības iestādes. Savukārt uzraudzības iestāde, kurā privātpersona bija iesniegusi sūdzību, par pieņemto lēmumu informē sūdzības iesniedzēju.¹⁸ Pēc lēmuma paziņošanas tiek uzsākta tā izpilde.¹⁹

2. LĒMUMA PĀRSŪDZĪBA

Kad process iestāžu līmenī ir noslēdzies, rodas jautājums, vai šīs procedūras ietvaros pieņemto gala lēmumu var uzskatīt par administratīvo aktu Administratīvā procesa likuma 1.panta trešās daļas izpratnē un vai lēmuma tiesiskums ir pārbaudāms tiesā, proti, vai Eiropas Savienības likumdevējs vispār ir vēlējis šādā īpašā starpvalstu iestāžu sadarbības procesā pieņemtu lēmumu pakļaut pārbaudei tiesā? Vispārīgās datu aizsardzības regulas normās, kas *inter alia* regulē vienas pieturas aģentūras mehānismu (55.–62.pants), nav tiešas norādes uz fizisko vai juridisko personu tiesībām apstrīdēt vai pārsūdzēt šādā procesā pieņemtu lēmumu.

Vispārīgā datu aizsardzības regula paredz datu subjekta tiesības ziņot par prettiesisku viņa datu apstrādi uzraudzības iestādei, jo īpaši tajā dalībvalstī, kurā ir viņa 1) pastāvīgā dzīvesvieta; 2) darbavieta vai 3) iespējamā pārkāpuma izdarīšanas vieta.²⁰ Bez uzraudzības iestādes kā tiesību aizsardzības mehānisma regulā ir paredzētas arī tiesības vērsties tiesā: pirmkārt, tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā administratīvā procesa kārtībā – pret uzraudzības iestādi,²¹ otrkārt, tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā – pret pārzini vai apstrādātāju.²² Tomēr šo normu teksts nesniedz priekšstatu, vai tās aptver arī lēmumu,

kas pieņemts vienas pieturas aģentūras mehānisma ietvaros, proti, vai šīs normas attiecas 1) vienīgi uz datu aizsardzību vienas dalībvalsts teritorijas ietvaros vai 2) arī uz pārrobežu strīdiem.

Pat pieņemot, ka datu subjekts, kura sūdzība iedarbinājusi vienas pieturas aģentūras mehānismu, var pārsūdzēt lēmumu, par kuru viņu saskaņā ar Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta septīto daļu²³ informē viņa dalībvalsts uzraudzības iestāde, rodas jautājums – vai saņemtais lēmums ir pārsūdzams savā vai vadošajā uzraudzības dalībvalstī? Ja lēmumu būtu pieļaujams pārsūdzēt savā dalībvalstī, vai, pirmkārt, tiesa var izvērtēt citas dalībvalsts iestādes pieņemtu lēmumu, otrkārt, atbilstoši kuras dalībvalsts administratīvi procesuālajam regulējumam lēmuma tiesiskums būtu pārbaudāms un, treškārt, kā būtu nodrošināma administratīvās tiesas sprieduma izpilde citā dalībvalstī?

Vispārīgās datu aizsardzības regulas izstrādes materiālos ir konstatējams, ka 2013.gadā, kad Eiropas Savienības Padome atbalstīja regulā iekļaut vienas pieturas aģentūras mehānismu, tā apsvēra arī savas Juridiskās nodaļas sniegtos iebildumus par vienas pieturas mehānismu, tostarp arī to, vai indivīda iespējas pārsūdzēt vadošās uzraudzības iestādes pieņemto lēmumu atbilst standartiem, kas paredzēti Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47.pantā un Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13.pantā un 6.panta pirmajā daļā. Proti, vai tas, ka personai lēmums būtu jāpārsūdz citas dalībvalsts tiesā, atbilst pamattiesības noteiktajiem standartiem.²⁴ Tādējādi no izstrādes materiāliem izriet, ka Eiropas Savienības likumdevēja mērķis nav bijis vienas pieturas aģentūras ietvaros pieņemtu lēmumu padarīt par nepārsūdzamu.

Savukārt no Eiropas Komisijas 2012.gada 25.janvāra Vispārīgās datu aizsardzības regulas izstrādes priekšlikuma 74.panta kopumā izriet, ka šobrīd spēkā esošās regulas 78.panta trešā daļa,²⁵ kurā paredzētas tiesības pārsūdzēt uzraudzības iestādes lēmumu, aptver arī tiesības pārsūdzēt lēmumu, kas pieņemts vienas pieturas aģentūras mehānisma ietvaros, un saskaņā ar šo normu šādā veidā pieņemtu lēmumu pārsūdz tās dalībvalsts tiesā, kuras uzraudzības iestāde lēmumu pieņēma.²⁶ Minētajā priekšlikumā sākotnēji pat bija paredzēts, ka persona var lūgt savas dalībvalsts uzraudzības iestādi pārstāvēt viņu strīdā tiesā pret

¹¹ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 56.panta ceturrtā daļa. Kā tika minēts iepriekš, sūdzību sākotnēji saņemusi iestāde drīkst iesniegt vadošajai uzraudzības iestādei lēmuma projektu, kas vadošajai uzraudzības iestādei ir maksimāli jāņem vērā, kad tā izstrādā sava lēmuma projektu.

¹² Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta pirmā daļa.

¹³ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 61.pants.

¹⁴ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 62.pants.

¹⁵ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta trešā daļa.

¹⁶ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta sestā daļa.

¹⁷ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 65.pants.

¹⁸ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta septītā daļa.

¹⁹ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta desmitā daļa.

²⁰ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 77.panta pirmā daļa.

²¹ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 78.pants.

²² Vispārīgās datu aizsardzības regulas 79.pants.

²³ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta septītajā daļā noteikts, ka vadošā uzraudzības iestāde pieņem lēmumu un to paziņo attiecīgi uz pārzina vai apstrādātāja galveno vai vienīgo uzņēmējdarbības vietu un par minēto lēmumu informē attiecīgās uzraudzības iestādes un kolēģiju, tostarp sniedzot attiecīgo faktu un pamatojumu kopsavilkumu. Uzraudzības iestāde, kurā iesniegta sūdzība, informē sūdzības iesniedzēju par lēmumu.

²⁴ Eiropas Savienības Padomes 2014.gada 26.maija piezīme Nr.10139/14 par vienas pieturas aģentūras mehānismu. Pieejams: <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010139%202014%20INIT> [aplūkots 08.02.2018.]; sk. Hustinx P. EU Data Protection Law. In Cremona M. ed. New Technologies and EU Law. Oxford: Oxford University Press, 2017, p.161.

²⁵ Vispārīgās datu aizsardzības regulas 74.panta trešajā daļā noteikts, ka tiesvedību pret uzraudzības iestādi uzsāk tās dalībvalsts tiesā, kurā atrodas uzraudzības iestāde.

²⁶ Eiropas Komisijas 2012.gada 25.janvāra priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti, 74.panta trešā daļa. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0011/COM_COM\(2012\)0011_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0011/COM_COM(2012)0011_EN.pdf) [aplūkots 08.02.2018.]; sk. Hustinx P. EU Data Protection Law. In Cremona M. ed. New Technologies and EU Law. Oxford: Oxford University Press, 2017, p.162.

citas dalībvalsts iestādi.²⁷ Ņemot vērā, pirmkārt, regulā paredzēto, ka vienas pieturas aģentūras mehānisma ietvaros pieņemtu lēmumu pārsūdz tās dalībvalsts tiesā, kuras uzraudzības iestāde lēmumu pieņēma, un, otrkārt, ka uzraudzības iestāde, kurā sākotnēji ir saņemta sūdzība (Latvijas gadījumā – Datu valsts inspekcija), nevar tikt uzskatīta par vienpersoniski atbildīgu par lēmumu, ko ir pieņēmušas kopā vairāku valstu uzraudzības iestādes, lēmums, kas pieņemts citā dalībvalstī un saskaņā ar Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta septīto daļu tiek paziņots sūdzības iesniedzējam, nevar tikt uzskatīts par administratīvo aktu Latvijas Administratīvā procesa likuma 1.panta trešās daļas izpratnē. Šajā gadījumā Latvijas uzraudzības iestāde pilda vienīgi „pastnieka” funkciju, informējot personu par citas valsts pieņemtu lēmumu. Latvijas uzraudzības iestādes rīcība, nododot personai citā valstī pieņemtu lēmumu, ir interpretējama kā procesuāla starpdarbība,²⁸ kas nav pārsūdzama Latvijas tiesā, izņemot gadījumu, kad kādu iemeslu dēļ nodošanas izpildījums ir bijis tāds, kas pats par sevi aizskāris būtiskas personas tiesības vai tiesiskas intereses vai būtiski apgrūtinājis to īstenošanu.²⁹

3. KĀDĒĻ LATVIJAS ADMINISTRATĪVĀS TIESAS NEVAR PĀRBAUDĪT CITAS DALĪBVALSTS PIEŅEMTU LĒMUMU?

Jautājums par citā valstī pieņemta lēmuma pārskatīšanu ir nesaraucjami saistīts ar starptautiskajās tiesībās pastāvošo suverenitātes un neiejaukšanās principu (princips, ka viena valsts nevar iejaukties citas valsts lietās). Suverenitātes princips ietver uzskatu, ka valsts var īstenot savu varu neatkarīgi no citām valstīm, tas ietver arī tiesības pieņemt likumus un izdot administratīvos aktus, savukārt neiejaukšanās princips ietver pienākumu valstij atturēties no iejaukšanās citas valsts iekšējos jautājumos. Valsts varas īstenošana primāri saistīta ar tās sasaisti ar savas valsts teritoriju.³⁰ Tomēr suverenitātes princips neliedz dalībvalstīm savstarpēji sadarboties,³¹ bet, lai valsts administratīvo aktu (kā valsts varas izpausmi) varētu pārbaudīt vai uzraudzīt citā valstī, ir nepieciešams šāds tiesību

piešķirums, piemēram, starptautisks nolīgums vai pilnvarojums valstij saistošā regulējumā, piemēram, Eiropas Savienības direktīvā vai regulā. Vispārīgā datu aizsardzības regula tās pašreizējā redakcijā nav sniegusi dalībvalstīm šādu pilnvarojumu. Tā vietā dalībvalstīm jau lēmuma pieņemšanas stadijā ir iespēja un ir nepieciešams strīda risināšanā iesaistīt Eiropas Datu aizsardzības kolēģiju, kurai ir tiesības pieņemt dalībvalstīm saistošu lēmumu,³² lai vēlāk kādas atsevišķas dalībvalsts administratīvā procesa kārtībā nebūtu jāpārbauda vadošās uzraudzības iestādes pieņemtais lēmums.

Nevar izslēgt, ka izņēmuma gadījumos vēlāk var atklāties, ka vadošā uzraudzības iestāde, pieņemot lēmumu, ir pieļāvusi procesuālo vai materiālo normu pārkāpumus, piemēram, pārkāpusi savu jurisdikciju, nav ievērojusi lēmuma pieņemšanas procedūru, ar pieņemto lēmumu pārkāpusi kādas iesaistītās dalībvalsts sabiedriskās kārtības noteikumus (*ordre public*) vai personas pamattiesības. Ja persona nav izmantojusi savas tiesības pārsūdzēt šo lēmumu vadošajā uzraudzības iestādes dalībvalstī (kā rezultātā pārkāpums tiktu novērsts), šādā gadījumā iesaistītā dalībvalsts nevar atkāpties no pieņemtā lēmuma ievērošanas, taču tai, ievērojot lojālās sadarbības principu, kas noteikts Līguma par Eiropas Savienību 4.panta trešajā daļā, būtu jāinformē vadošā uzraudzības iestāde par atklāto pārkāpumu vai kā galējo risinājumu (*ultima ratio*) jāizmanto pārkāpuma procedūra pret vadošo uzraudzības iestādi.³³

KOPSAVILKUMS

Vienas pieturas aģentūras mehānisms ir administratīvo tiesību pārobežu strīdu risināšanas mehānisms, kas ļauj dalībvalstīm, savstarpēji sadarbojoties, pieņemt vienotu administratīvu lēmumu. Ar šo mehānismu tiek aizsargātas datu subjektu tiesības pārobežu gadījumos, no vienas puses, un komersantiem tiek atļauts risināt pārobežu strīdu, kas skar vairākas valstis, tādējādi taupot komersantu resursus, no otras puses.

Vienas pieturas aģentūras mehānisms ļauj palielināt dalībvalstu iestāžu ietekmi uz pārobežu strīdu izskatīšanu un samazināt Eiropas Savienības institūciju ietekmi uz lēmumu pieņemšanu. Ja šāds mehānisms funkcionēs veiksmīgi, nākotnē to varētu ieviest arī citās administratīvo tiesību jomās.

Lēmums, ar kuru Datu valsts inspekcija saskaņā ar Vispārīgās datu aizsardzības regulas 60.panta septīto daļu informē sūdzības iesniedzēju par citas dalībvalsts pieņemtu lēmumu, nav uzskatāms par administratīvo aktu. Šajā gadījumā iestāde pilda vienīgi „pastnieka” funkciju.

Vienas pieturas aģentūras mehānisma ietvaros pieņemtais lēmums ir pārsūdzams vadošās uzraudzības iestādes dalībvalsts tiesā.

²⁷ Eiropas Komisijas 2012. gada 25. janvāra priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti, 74.panta trešā daļa. Pieejams: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0011/COM_COM\(2012\)0011_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0011/COM_COM(2012)0011_EN.pdf). [aplūkots 08.02.2018.]. Priekšlikuma komentārs Nr.3.4.8. kopsakarā ar priekšlikuma 74.panta ceturto daļu.

²⁸ Salīdzinājumam, piemēram, Augstākās tiesas 2009.gada 23.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-220/2009; Augstākās tiesas 2009.gada 26.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-2005/2009; Augstākās tiesas 2017.gada 27.februāra lēmums lietā Nr.SKA-873/2017; Augstākās tiesas 2016.gada 28.aprīļa lēmums lietā Nr.SKA-881/2016.

²⁹ Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums, pieņemts 25.10.2001., 1.panta trešās daļas 3.punkts.

³⁰ Wenander H. Recognition of Foreign Administrative Decisions Balancing International Cooperation, National Self-Determination, and Individual Rights. Heidelberg Journal of International Law, 2011. Vol. 71. p.760, 762. Pieejams: http://www.zaoerv.de/71_2011/vol71.cfm [aplūkots 08.08.2018.].

³¹ Wenander H. Recognition of Foreign Administrative Decisions Balancing International Cooperation, National Self-Determination, and Individual Rights. Heidelberg Journal of International Law, 2011. Vol. 71. p.760, 763. Pieejams: http://www.zaoerv.de/71_2011/vol71.cfm [aplūkots 08.08.2018.].

³² Vispārīgās datu aizsardzības regulas 65.pants.

³³ Sal. Wenander H. Recognition of Foreign Administrative Decisions Balancing International Cooperation, National Self-Determination, and Individual Rights. Heidelberg Journal of International Law, 2011. Vol. 71. p.776. Pieejams: http://www.zaoerv.de/71_2011/vol71.cfm [aplūkots 08.08.2018.].

TIESU PRAKSES APKOPOJUMS – PRAKTISKS PALĪGS UN RESURSS ŽURNĀLISTAM

Uzstāšanās Latvijas Žurnālistu asociācijas konferencē

Anita ZIKMANE

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja

Anita Zikmane uzstājas Latvijas Žurnālistu asociācijas ikgadējā konferencē

Gatavojot ziņas vai veicot pētniecību, nepieciešams materiāls – objektīva un ticama papildu informācija. Tiesu atziņas nolēmumos – gan Latvijas tiesu, gan starptautisko tiesu – ir vērtīga papildu informācija. Atziņas vai rezultātu salīdzinot ar tiesu secinājumiem līdzīgās lietās, veidojas kvalitatīvs un argumentēts secinājums.

TIESU PRAKSES APKOPOJUMI

Likumi.lv rāda, ka portālā vismeklētākais ir Darba likums. Arī Augstākā tiesa aizvadītajā gadā atjaunoja tiesu prakses apkopojumu darba lietās 2012.–2017. gadā. Sociālo tiesību jomā veikti astoņi Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesu prakses apkopojumi, sākot no 2004.gada līdz 2017.gadam – pabalstu un pensiju jautājumi skar praktiski ikvienu. Pēdējā gadā publicēti apkopojumi arī tādos jautājumos kā dzīvojamo māju apsaimniekošana, patērētāju tiesību jautājumi, protams, arī citi, kas varbūt ir specializētāki.

Domāju, tas varētu būt labs resurss žurnālista darbā.

Lai pilnvērtīgi izmantotu tiesu prakses apkopojumus, jāzina, kur tos atrast, ko tajos izlasīt, ko no tiem izmantot.

Tiesu prakses apkopojumi ir pieejami Augstākās tiesas mājaslapā.

Savulaik tiesu prakse tika apkopota, lai sagatavotu apstiprināšanai Augstākās tiesas tiesnešu kopsapulcē jeb plēnumā vispārinātus secinājumus, kurus tālāk varētu izmantot tiesas. Pēc 2005.gada Satversmes tiesas sprieduma, ar kuru par valsts varas sadalījumam neatbilstošu atzina likuma „Par tiesu varu” normu, kurā bija nostiprināts šādu plēnuma lēmumu statuss, jo Augstākās tiesas plēnuma lēmumi nevar veidot patstāvīgu tiesību avotu, tiesu prakses apkopšanas darbs it kā apsika un uzsvars tika novirzīts uz tiesu prakses vispārēju pieejamību – publicēšanu sākotnēji mājaslapā, pēc tam arī tiesu nolēmumu portālā. Tiesu nolēmumu pētniecība pārsvarā tika nodota ārpakalpojumā nozares ekspertiem, kuri apvienoja savu akadēmisko interesi ar tiesu prakses atziņu apzināšanu. Tas radīja zināmas problēmas, jo, laika gaitā nostiprinoties tiesu atziņu nozīmei normu piemērošanā, bija būtiski skaidri nošķirt tiesībzinātnieka viedokli no skaidra tiesas secinājuma. Taču pēdējos gados ir nostiprinājusies atziņa par tiesu prakses nozīmi tādā aspektā, lai caur to cilvēki saprastu savas tiesības un pienākumus. Likumsakarīgi šī ir arī Augstākās tiesas atzīta prioritāte, un līdz ar to ir atjaunots un stiprināts darbs pie tiesu prakses un atziņu apkopšanas. Pie tam ne tikai atziņām no Augstākās tiesas un Latvijas tiesu prakses, bet arī par starptautisko tiesu atziņu izmantošanu.

Visi tiesu nolēmumi ir pieejami portālā manas.tiesas.lv. Atsevišķi sistematizēti ir Augstākās tiesas nolēmumi, kuri atzīti par juridiski vērtīgiem. Tie ir publiskoti Augstākās tiesas mājaslapā at.gov.lv, kur tie sistematizēti noteiktās lietu kategorijās.

Atzīstot, ka pietrūkst aktīvas kritikas un pētniecības no akadēmiskās vides, no tiesībzinātniekiem, mūsu Augstākā tiesa, neraksturīgi citām Augstākajām tiesām Eiropā, pati veic savas tiesu prakses apkopošanu un, to papildinot ar Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām, mēģina iezīmēt iespējamās attīstības virzienus. Tas zināmā mērā var būt arī kā vērtējums, kādreiz varbūt arī kā izaicinājums.

Prakses apkopojuma sākās ar normatīvā regulējuma apzināšanu, situācijas analīzi un izpratni. Seko nolēmumu skaita apzināšana un sistematizācija. Mēs nerunājam par dažiem desmitiem, bet par simtiem nolēmumu, kurus pārskatām, pārdomājam un no kuriem atlasām 50–100, kurus iekļaujam tā saucamajā tiesu prakses apkopojumā. Simtiem nolēmumu ir pamatā tam, lai taptu viens labs tiesu prakses apkopojums.

Tiesu prakses apkopojumam ir jābūt ar augstu pielietojamības pakāpi – tam gan jāaptver it kā vispār zināmas atziņas, gan jādod maksimāli detalizēti risinājumi konkrētām situācijām. Tiesu prakses apkopojumu izstrādē iespējams ne tikai sistematizēt interpretāciju vai normu piemērošanu, bet arī konstatēt interpretācijas nesaskaņotību, proti, tiesu prakses nevienveidību.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka principā tiesības uz taisnīgu tiesu ir arī tiesības uz tiesu prakses vienveidību, proti, tiesiskās noteiktības princips garantē tiesisko situāciju zināmu stabilitāti un veicina sabiedrības uzticēšanos tiesiskumam. Atšķirīgu tiesu nolēmumu pastāvēšana pieļauj, ka varētu veidoties juridiskā nenoteiktība, kas samazinātu sabiedrības uzticēšanos tiesu sistēmai, pat ja šāda uzticēšanās ir viens no būtiskajiem tiesiskās valsts pamatelementiem.

Tomēr tiesiskās noteiktības nepieciešamība un lietas dalībnieku tiesiskās palāpības aizsardzība nepiešķir tiesības uz noturīgu judikatūru. Tātad judikatūras attīstība pati par sevi nav pretrunā tiesu varas pareizai darbībai, jo atteikšanās no dinamiskas un attīstošas pieejas var traucēt reformai vai uzlabojumiem (Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011.gada 20.oktobra Lielās palātas spriedums lietā „Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey”, iesnieguma Nr.13279/05).

Būtiski nošķirt tiesu prakses vienveidības problēmas no atšķirīgiem risinājumiem atšķirīgās tiesiskās vai tikai faktiskās situācijās. Ilustrācijai izmantošu gana sadzīvisku situāciju – laulāto kopmantas dalīšanu. Lai arī tiesu praksē nostiprināts, ka, izšķirot strīdu par laulāto kopīgas mantas sadali, tiesai, pirmkārt, ir jānosaka dalāmās mantas sastāvs, otrkārt, tās sadalījums, treškārt, jāveic tās reālā sadale, tomēr šīs normas nevar piemērot pretēji pušu gribai, proti, ja prasītājs nelūdz reālo sadali, tad tiesa to neveic. Tātad „normālā” laulības šķiršanā un kopīgās mantas sadalē atbilstoši pieteicēja vai pieteicēju lūgumam tiktu lemts līdz reālai sadalei, bet pastāv iespēja reālo sadali nelūgt un bijušajiem laulātajiem palikt kopīpašniekiem.

Judikatūras vai vienkārši tiesu secinājumu attīstībai var būt sarežģīti izsekot. Ja Augstākās tiesas mājaslapā

mēģinām dot signālu par atziņu izmaiņām, norādot, ka aktuālākas tiesu prakses atziņas būs atrodamas citā konkrētā nolēmumā, tad grāmatās publicētajos nolēmumos tas, protams, nav iespējams. Aktuālās tiesu prakses apkopojumi ļauj un zināmā mērā uzliek arī pienākumu pārskatīt tiesas atziņas un izvērtēt to aktualitāti – tāpēc Augstākās tiesas veikts tiesu prakses apkopojums ir garants publicētās prakses aktualitātei noteiktā laikā.

Pētnieciskā žurnālistika zināmā mērā ir salīdzināma ar tiesu prakses pētišanu – tajā jāiegulda vairāk darba sagatavojoties un apstrādājot materiālu.

PĒTNIECĪBAS TVĒRUMS – PAR KĀDU INFORMĀCIJAS APJOMU RUNĀJAM

Kāpēc „tiesības ikvienam zināt savas tiesības” zināmā mērā attiecas arī uz tiesu prakses pieejamību tiešā veidā un netiešā veidā caur tiesu prakses apkopojumiem?

Personai ir tiesības izzināt normatīvo aktu piemērošanas praksi, proti, demokrātiskā tiesiskā valstī tiesu judikatūrai jābūt brīvi pieejamai ikvienam interesentam.¹ Latvijā tiek nodrošināta bezmaksas pieeja ne tikai likumiem un saistošiem noteikumiem, bet arī tiesu nolēmumiem.

Latvijas kontekstā uzreiz domājam par Augstāko tiesu, bet arī apgabaltiesai ir būtiska loma, jo tā var būt pēdējā instance, arī pirmās instances tiesa noteiktās lietu kategorijās ir vienīgā instance – tātad tās nolēmums nav pārsūdzams parastā kārtībā. Ja Augstākā tiesa vidēji gadā pabeidz 3500 lietu izskatīšanu, pirmās instances tiesās tiek izskatītas aptuveni 55 000 lietu.

Lai arī Satversmes tiesa klasiski strīdus neizšķir, tomēr arī tā izlemj jautājumus, pieņemot nolēmumus. Vidēji 20 nolēmumu gadā.

Eiropas Savienības Tiesas Luksemburgā nolēmumi var ietekmēt ikdienu, jo tā lemj par Eiropas Savienības tiesību interpretāciju. Vidēji 1600 nolēmumu gadā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas Strasbūrā nolēmumi var skaidrot cilvēktiesību aizsardzības līmeni – tātad arī var būt vērtīgi Latvijā. Pēdējā gadā bija 85 000 nolēmumu, no tiem 15 000 spriedumu.

Starptautiskā tiesa Hāgā, nākotnē Eiropas Patentu tiesa Mīnhenē utt. – ir pietiekoši daudz tiesu iestāžu, kuru nolēmumi var būt nozīmīgi ne tikai strīdā iesaistītajām pusēm, bet arī sabiedrībai kopumā gan globālā, gan nacionālā līmenī.

Tiesu nolēmumu pieejamība ir svarīga, lai varētu izsekot tiesu argumentācijai, lai varētu uzzināt par tiesu doto interpretāciju attiecīgai normai. Tomēr praktiski ir neiespējami izlasīt visus nolēmumus, tos pārzināt vai katru reizi veikt tiesu prakses pārbaudi, lai pārliecinātos par atziņu esību un aktualitāti. Tiesu nolēmumu pieejamība nav risinājums – jābūt arī efektīviem rīkiem būtisko tiesu prakses atziņu atrašanai.

TIESU PRAKSES NOZĪME

Tāpat būtiski ir atcerēties, ka augstākās instances tiesas nolēmums nav ārējais normatīvais akts. Tiesnesim augstākās instances tiesas nolēmums citā lietā jāņem vērā tikai tiktāl, ciktāl tas ir pamatots, pārliecinošs un attiecināms uz konkrētās lietas faktiskajiem un

¹ Satversmes tiesas 2012.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.2012-06-01, 7.2.punkts.

tiesiskajiem apstākļiem. Tomēr tiesnesim ir tiesības citā lietā šaubu gadījumā izvēlēties citādu, konkrētās lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem atbilstošu tiesību normas interpretācijas rezultātu. Ja minētā uzdevuma izpildes labad nepieciešams atkāpties no agrāk sniegtajām tiesu prakses atziņām, tad tiesnesis to ir tiesīgs darīt, pienācīgi argumentējot savu viedokli.²

Lietas dalībniekiem svarīgs ir rezultāts: piedzīt vai prasību noraidīt, attaisnot vai atzīt par vainīgu, iestādes lēmumu atcelt vai pieteikumu vai sūdzību noraidīt. Tā ir ziņa.

Savukārt tiesību sistēmā svarīgs ir tiesu nolēmumos paustās atziņas un secinājumi, protams, rezolutīvās daļas kontekstā. Tas ir svarīgi pētniecības līmenī.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā tiesu praksē ir atzinusi, ka juridiskas normas neatņemama sastāvdaļa ir tiesu interpretācija. Daudziem likumiem ir salīdzinoši neprecīzas normas, kuru interpretācija un piemērošana ir atkarīga no prakses. Tiesām uzticētais pienākums ir tieši kļiedēt šaubas, kas varētu būt saistītas ar normas interpretāciju (*ECT 16.09.2014. spriedums lietā „Plechkov v. Rumania”, 1660/03*).

Arī OECD eksperti ziņojumā par komercietisību vides regulējumu norādīja uz priekšrocībām, ko dod brīvs regulējums komercietisību vidē, kuru papildina tiesu interpretācija. Tai pašā laikā atzīmējot, ka tiesās nenonāk visi jautājumi, tāpēc regulējuma uzraudzība jāveic arī likumdošanas procesā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka tiesai vajadzētu vienmēr izskaidrot šaubīgos jautājumus un piemēroties mainīgajai situācijai. Tāpēc, lai gan tiesu atziņu noturība ir ļoti vēlama, to var reizēm saistīt ar pārmērīgu stingrību, bet likumam ir jāspēj pielāgoties situācijas izmaiņām, attiecīgi tas jānodrošina tiesas nolēmumā.

Vienveidīga tiesu prakse ir nozīmīga, raugoties no tiesību uz taisnīgu tiesu viedokļa. Tiesu pienākums līdzīgas lietas izlemt līdzīgi, bet atšķirīgas lietas – atšķirīgi pamatojas uz vienlīdzības principu.³

Kur palika judikatūra? Tās ir tās pašas tiesas atziņas un secinājumi tikai teorijā tām būtu jābūt ar būtisku abstrakcijas pakāpi. Praksē vārds judikatūra tiek lietots, gan lai apzīmētu nolēmumu kopumu, gan vienā nolēmumā paustu atziņu, gan arī sistēmisku atziņu kopumu.

Satversmes tiesa ir skaidrojusi, ka tieši ar judikatūras palīdzību personas gūst svarīgu informāciju par tiesību

² Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01, 15.punkts.

³ Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.2010-01-01, 15.3.punkts.

normu piemērošanas praktiskajiem aspektiem un tādējādi spēj gan efektīvāk aizstāvēt savas tiesības, gan arī labāk izprast savus pienākumus.⁴

Nobeigumā – starp to, kas ir ziņa un tiesas atziņa. Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele Valsts prezidenta organizētajā diskusijā par tiesiskuma izaicinājumiem, kuru vadīja žurnālists Arnis Krauze, uzdeva mazliet retorisku jautājumu – kāpēc mediji nepublicē sabiedrībai svarīgas atziņas no tiesu nolēmumiem. Diemžēl jautājums palika bez atbildes un diskusijas. Varu spekulēt, bet, iespējams, tāpēc, ka sabiedrībai isti svarīgas atziņas nolēmumos neesam parādūši ielasīt. Parasti nolēmums ir ziņa par konkrēta strīda izšķiršanu, par konkrētas personas atzišanu par vainīgu vai notiesāšu.

Augstākā tiesa regulāri publicē paziņojumus par tiesu lietām, gan par tiesu kalendārā plānotām, gan par būtiskiem nolēmumiem. Šajā ziņā saturiski ir nodalāmas ziņas par konkrēta strīda izšķiršanu no ziņas par būtisku jautājumu risinājumiem, kuri tieši ielasāmi nolēmumā paustajās atziņās. Gatavojoties šai sarunai, palūdzu mūsu Komunikācijas nodaļu pārskatīt ziņas par tiesu lietām un atlasīt ziņas par nolēmumiem, ar kuriem atrisināti būtiski jautājumi, proti, par lietām, kas ir ne tikai ziņas vērtas, bet arī tiesas atziņu vērtas. Ļoti kritiski pārskatot šo sarakstu, es tajā atstātu vismaz 18 lietas, kuru nolēmumi sabiedrībai būtu ļoti noderīgi savu tiesību apzināšanā. Piemēram, par pabalstu piešķiršanas kārtību par slimu bērnu kopšanu vai par paternitātes pabalsta aprēķinu, ja tēvs strādā pie diviem darba devējiem; par iedzīvotāju ienākuma nodokli par nekustamā īpašuma pārdošanu, ja nekustamais īpašums sastāv no vairākām vienībām, par valdes locekļu atbildību, par aizliegumu atlaist darbinieku tādēļ, ka atteicies saņemt algu aploksnē, par atbildību par nelikumīgu tabakas izstrādājumu pārvašanu. Kā nozīmīgu var atzīmēt arī nolēmumu tā sauktajā spēļu zāļu lietā, kurā tika istenota kontrole pār Rīgas domes rīcību spēļu zāļu noteiktās Rīgas daļās ierobežošanu.

Šo sarakstu varētu turpināt. Sabiedrība būtu pelnījusi uzzināt par šīm lietām arī no tiesu atziņu viedokļa.

Nenoliedzot sabiedrības tiesības būt informētai par sabiedrībai nozīmīgiem notikumiem, tai skaitā lietu izskatīšanu tiesā, neaizmirsīsim par tiesu atziņu nozīmi. Tās var būt noderīgas, informējot sabiedrību par būtiskiem sociāli-ekonomiskiem notikumiem.

*Latvijas Žurnālistu asociācijas konference
2018.gada 23.martā*

⁴ Satversmes tiesas 2012.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.2012-06-01, 7.2.punkts.

NOZĪMĪGAS TIESU PRAKSES ATZIŅAS TIESU IZPILDĪTĀJU DARBĀ

Uzstāšanās Zvērinātu tiesu izpildītāju institūta 15 gadu darbībai veltitajā konferencē

Anita ZIKMANE

Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja

Tiesu izpildītāji ir klasiski tiesību normu piemērotāji, kuru ikdienas darbā svarīga ir tiesiskā noteiktība – gan normatīvajā regulējumā, gan tiesu iedibinātajā praksē.

Pat pie būtiskiem likumu grozījumiem zināma noteiktība tiek nodrošināta ar pārejas noteikumiem, pārejas periodiem, lai pielāgotos jaunajam regulējumam.

Tiesu nolēmumi nav tiešā veidā paredzami – pat rīkojoties vienādi, tiesu vērtējums var būt atšķirīgs. Tiesu prakses vienveidība ir daļa no tiesiskās noteiktības principa. Tomēr tādas absolūtas tiesības uz nemainīgu tiesu praksi nav – jo tieši tiesu prakse ir tā, kas nodrošina attīstību līdzī laikam, nodrošina pielāgošanos jaunām sociāli-ekonomiskām situācijām vai tiek galā ar kāda senāka nepilnīga regulējuma sekām.

Piemēram, pagājušajā gadā Augstākajā tiesā pieņemti nolēmumi¹ par zemes reformas procesā atsavinātiem īpašumiem. Lai arī par atsavinātajiem īpašumiem norēķināšanās nav notikusi pieligtajā kārtībā, Augstākās tiesas ieskatā tas nekavē piedziņas vēršanu uz šādiem īpašumiem kā uz parādnieka mantu. Augstākā tiesa norāda, ka valstij tiesību aizskārums izriet no darijumā pieligtās samaksas nesapņemšanas fakta, tāpēc debitora maksātnespējas gadījumā šāds aizskārums novēršams, piesakot kreditoru pretenziju maksātnespējas procesa ietvaros, nevis apstrīdot tiesiski notikušas izsoles sekas. Būtiski lai tiesu izpildītājs būtu ievērojis Civilprocesa likumā noteikto kārtību informācijas iegūšanā primāri no zemesgrāmatu nodaļas, bet gadījumā, ja nekustamais īpašums nav reģistrēts zemesgrāmatā – no Valsts zemes dienesta vai no pašvaldībām. Civilprocesa likuma pārejas noteikumu 4.punktā tieši regulēta situācija, kad piedziņa var tikt vērsta uz tiesiski iegūtu, bet zemesgrāmatā neregistrētu nekustamo īpašumu, ļauj novērst parādnieku negodprātību, kad tas ilgstoši neregistrē savas tiesības zemesgrāmatā vai kā šajā gadījumā – apzināti neizpilda pirkuma līguma noteikumus.

Par tiesu izpildītāja statusu šodien atzīmēts vairākkārt. Tiesu izpildītāja duālais statuss: kā valsts amatpersona un kā privātpersona – brīvās juridiskās profesijas pārstāvis – arī nesēnā Administratīvo lietu departamenta tiesu praksē² tika īpaši nodalīts, lai ļautu tiesu izpildītājam apstrīdēt iestādes uzlikto pienākumu. Vispārējais princips paredz, ka valsts pret valsti nevar tiesāties administratīvā procesa kārtībā un tāpēc zvērināts tiesu izpildītājs kā valsts amatpersona nebūtu tiesīgs apstrīdēt administratīvā procesā valsts iestādes lēmumu. Tomēr, atsaucoties arī uz Satversmes tiesas spriedumu zvērinātu tiesu izpildītāju atbildības jautājumā, Administratīvo lietu departaments norāda,

ka valsts iestādes lēmums, kas var tieši ietekmēt tiesu izpildītāju profesionālo darbību, proti, ietekmēt arī viņa ienākumus, nozīmē, ka šāds lēmums var ietekmēt tiesu izpildītāju kā privātpersonu. Tāpēc administratīvajā tiesā pieņemams pieteikums, kurā zvērināts tiesu izpildītājs apstrīd administratīvo aktu.

Latvijā nav precedentu tiesības. To kā būtisku aspektu Satversmes tiesa ir uzsvērusi ap to laiku, kad reformējās tiesu izpildītāju institūts.³ Tomēr tiesu atziņu atkalizmantošana, tādējādi nostiprinot tiesu autoratīvu normu iztulkojumu, ir jau faktiski vispārpieņemts koncepts.

Spriedumu izpildes procesā par vienu no šādiem nolēmumiem noteikti ir atzīstams Augstākās tiesas Senāta lēmums, ka uz nekustamo īpašumu, kas nostiprināts uz viena laulātā vārda bez atzīmes, ka tā ir laulātā atsevišķa manta, var tikt vērsta piedziņa, izpildot nolēmumu pret otru laulāto.⁴ Iespēja vērst piedziņu uz parādnieka daļu laulāto kopmantā ir juridiski sarežģīta shēma. Ja katru reizi būtu jāsāk no argumenta, ka likumisko mantisko attiecību pastāvēšanu starp laulātajiem var izsecināt no zemesgrāmatas satura, proti, ka iztrūkst piemētinājums par to, ka nekustamais īpašums ietilpst laulāto mantas kopībā vai ka laulātajiem ir visas mantas šķirtība, un tālāk, ka Civilprocesa likums neierobežo piedziņas vēršanu uz parādnieka domājamo daļu laulāto kopmantā, tāpēc uz to var vērst piedziņu arī pēc viena laulātā saistībām. Tas būtu ne tikai sistēmiski sarežģīti, bet vienlaikus tiesa varētu, īpaši nearchumentējot, lemt citādi – tas savukārt būtiski apdraudētu tiesu izpildītāja konsekventu rīcības vērtējumu.

Ja iepriekšminētais nolēmums tika pieņemts 2004. gadā, tad šogad februārī izlemtā lietā labi saskatāma šī risinātā prezumcija par laulāto mantiskajām attiecībām.⁵ Augstākā tiesa, izskatot blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru apturēta tiesvedība pieteikumā par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu, lēma, ka apgabaltiesa nepamatoti secinājusi, ka pēc notikušas izsoles datuma un zemesgrāmatu tiesneša pieņemta lēmuma par izsoles akta apstiprināšanu ierosināta tiesvedība par nekustamā īpašuma, kura domājamo daļu pārdeva tiesu izpildītājs izsole, atzīšanu par prasītāja kā laulātā atsevišķo mantu un attiecīgi arī izsoles atzīšanu par spēkā neesošu, varētu būt šķērslis izsoles akta apstiprināšanai lietas izskatīšanai. Pat arī iespējamās tiesvedības pirmšķietami juridiskā pamatotība ir tikai ierosinātās tiesvedības aspekts, par kuru jālemj šajā tiesvedībā.

¹ 2017.gada 30.marta lēmums lietā SPC-9/2017 (C04354612).

² Augstākās tiesas 2017.gada 20.decembra lēmums lietā SKA-1571/2017 (A420342017).

³ Satversmes tiesas 2003.gada 4.februāra spriedums lietā 2002-06-01.

⁴ Augstākās tiesas Senāta 2004.gada 3.marta lēmums lietā SKC-193/2004.

⁵ Augstākās tiesas 2018.gada 15.februāra lēmums lietā SPC-443/2018, ECLI:LV:AT:2018:0215.C60022617.5.L

Līdzīga tiesas atziņa bija arī jau minētajā 2004.gada Senāta lēmumā, proti, ka otrs laulātais var saskaņā ar Civillikuma 100.pantu celt prasību par viņa daļas atsvabināšanu no piedziņas.

Augstākā tiesa vairs aktīvi tiesu izpildītāju darbību jautājumos neiesaistās, te jālūkojas rajonu tiesu un apgabaltiesu nolēmumu virzienā.

Par tiesu atziņu konsekvences nozīmīgumu tiesu izpildītāju darba organizēšanā liecina arī apgabaltiesu iniciatīva savos prakses apkopojumos veltīt tik daudz uzmanības tieši izsoles aktu apstiprināšanai un citu ar izpildi saistītu jautājumu analīzei. Šie apkopojumi, kas, lai arī tikai ar informatīvu raksturu, tomēr var būt labs palīgs konkrētajās situācijās, kuras jau risinātas tiesu praksē.

Tiesas veikta konsekventa normu interpretācija ir svarīga normu piemērotājiem – tādi ir arī tiesu izpildītāji. Konsekvencei ir nepieciešama arī atbildīga attieksme pamatsecinājumu izdarīšanas brīdī. Veidojoties zvērīnātu tiesu izpildītāja institūtam, tika diskutēts par tiesu izpildītāja atbildību, jo tiesu izpildītājs gan kļūva neatkarīgs, gan arī kļūva pats atbildīgs par savas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu. 2014. gadā Augstākā tiesa paplašinātā sastāvā vērtēja tiesu izpildītāja prettiesiskas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu tvērumu. Paplašinātā sastāvā parasti izskata konceptuāli nozīmīgus, bet līdz šim neskaidrus jautājumus. Arī šajā nolēmumā, atzīstot, ka piedzinējam prettiesiski liegtā iespēja iegūt likumīgi sagaidāmu mantas vērtības pieaugumu ir liegtā tiesība uz tagadējās mantas samazinājumu vai sagaidāmās peļņas atrāvumu Civillikuma normu izpratnē. Šim secinājumam pamatā izmantots gan pirmskara laika Senāta spriedums, gan arī atsauce uz vadošo Eiropas tiesībzinātnieku izstrādātajiem Eiropas līgumu tiesību principiem.

Par Eiropas tiesību aspektu arī pēdējā ieskatā nozīmīgās tiesu atziņās. Izpildu dokumentu saraksts pēdējo gadu laikā būtiski papildinājies, ienākot jauniem, kopējiem Eiropas izpildu dokumentiem. Tiesu izpildītājam var tikt iesniegts gan Latvijas, gan citas Eiropas Savienības valsts izpildu dokuments. Izpildu dokumenta jēdziens, kas līdz šim nav bijis problemātisks, tāds var kļūt. Eiropas Savienības Tiesa pagājušajā gadā tika lūgta skatīt jautājumu par Horvātijas notāra izdota izpildu raksta statusu Eiropas

izpildu dokumentu klāstā.⁶ Proti, Horvātijas vienā no Vidusjūras pilsētām Pulā pašvaldība piespiedu izpildei kvītis nodod, izmantojot notāra izdotu izpildrakstu. Tāds arī bija izdots kādam Vācijas iedzīvotājam un nosūtīts piespiedu izpildei uz Vāciju, izmantojot atjaunoto Briseles Ia regulu. Vācijas iedzīvotājs cēla iebildumus un Vācijas tiesa uzdeva Eiropas Savienības Tiesai prejudiciālo jautājumu, vai Horvātijas notāra pieņemts publisks akts, kas apstiprināts ar izpildu rakstu, ir tieši izpildāms izpildu dokuments citā dalībvalstī. Eiropas Savienības Tiesa, atsaucoties uz Briseles Ia Regulas normu, kas īpaši uzskaita tās iestādes, kuras nav tiesas, bet kuras ir tiesīgas izdot Eiropā izpildāmus izpildu dokumentus, norāda, ka Horvātijas notāri nav šajā uzskaitījumā un tāpēc to izsniegtie izpildu dokumenti nebauda izpildāmības statusu citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. To apstiprina arī Eiropas Savienības Tiesas šajā spriedumā veikta notāra darbības procesa analīze. Ar šo Eiropas Savienības Tiesas nolēmumu es gribēju nobeigumā iezīmēt nākotnes izaicinājumus – ne tikai sekošana Latvijas tiesu atziņām, bet arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai.

Tiesu izpildītāju darbu var novērtēt līdzīgi kā tiesu darbu: ar kvalitāti. Ar kvalitatīvu tiesu darbu saprotam likumam atbilstīgu, taisnīgu un savlaicīgu lietas izskatīšanu. Ar kvalitatīvu spriedumu izpildi mēs saprotam tiesā nospriestā realizāciju ar likumā paredzētiem līdzekļiem maksimāli īsā termiņā. Ja uz tiesu personas nāk, lai aizsargātu savas aizskartās vai apstrīdētās civiļas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses, tad ar tiesu izpildītāja kvalitatīvu pakalpojumu tiesiskums tiek atjaunots.

Šogad ir Latvijas 100gades svinību gads un vairums institūciju mēģina svinēt simtgadi. Arī Augstākā tiesa gadu pavada Senāta simtgades zīmē. Tiesu izpildītāju institūts nevar lepoties ar simtgades svinībām – vismaz ne šogad – līdz tam vēl jāgaida 85 gadi. Tomēr pirmie 15 gadi ir pierādījuši būtisku stabilitāti tiesu izpildītāju institūtā. Sasniegtā un pierādītā stabilitāte ir arī būtisks aspekts pastāvīgai un mērķtiecīgai sistēmas attīstībai – tātad nākotnei.

Konference „Zvērinātu tiesu izpildītāju institūta darbība 15 gados un tā nākotnes perspektīva” 2018.gada 13.aprīlī

⁶ Eiropas Savienības Tiesas 2017.gada 9.marta spriedums lietā Pula Parking, C-551/15, ECLI:EU:C:2017:193.

KONFERENCE „EFEKTĪVA UN ĒTISKA TIESAS SĒDES VADĪŠANA”

2018.GADA 21.MAIJĀ

Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētājas
Anitas KOVALEVSKAS uzruna

Es Jūs sveicu konferencē „Efektīva un ētiska tiesas sēdes vadīšana”! Man ir prieks, ka šis temats ir raisījis tik lielu interesi un šeit ir tik plašs dalībnieku pulks.

Lai arī pedējos gados aizvien populārāks kļūst rakstveida process, manuprāt, tiesas sēde joprojām ir būtiska lietas izskatīšanas sastāvdaļa. Tieši tiesas sēdē bieži vien noskaidrojam būtiskos lietas faktus līdz galam, pārrunājam tiesību interpretācijas jautājumus. Tiesas sēdē visefektīvāk var veicināt izlīgumu vai arī novirzīt lietas dalībniekus uz mediāciju. Vienlaikus, protams, tiesas sēde rada arī dažādus izaicinājumus tiesnesim. Tie var būt gan no procesa

Augstākās tiesas priekšsēdētāja
Ivara BIČKOVIČA uzruna

Labdien, cienijamie kolēģi, jubilāri, gaviļnieki! Atgādinašu, ka šajās dienās svinam Latvijas tiesnešu ētikas komisijas 10.dzimšanas dienu. 2008.gada 7.maijā mūsu jaunā, pirmo reizi radītā ētikas komisija sanāca uz savu pirmo sēdi un ievēlēja Visvaldi Sprudzānu par komisijas priekšsēdētāju un Daci Mitu par vietnieci. Domāju, gan Visvaldis Sprudzāns, gan Anita Kovaļevska, kas pārņēma šo stafeti, pelnījuši lielu paldies par to darbu, kas šo desmit gadu laikā ir darīts.

Vienmēr esmu aizstāvējis to, ka Latvijas tiesu sistēmā, tās darbībā, cilvēkos, ir daudz pozitīvā, par ko ir vērts ar lepnumu stāstīt mūsu ārvalstu kolēģiem. Katrā ziņā ētikas komisijas darbs, kas materializējies paliekošā vērtībā – „Tiesnešu ētikas komisijas atziņu krājumā”, ir tas, ar ko varam lepoties. Tiekoties ar ārvalstu kolēģiem, esmu lepns par to stāstīt, un kolēģi nereti ar lielu apbrīnu cieņpilni izsakās par šo mūsu tradīciju.

Domāju, ka lielākajai daļai klātesošo pašsaprotama ir atziņa, ka vislabākās akadēmiskās zināšanas bez prasmīga to pielietojuma diez vai nesis vērā ņemamu pozitīvu rezultātu. Tieši tāpat arī otrādi. Kā saka kāds sens citāts, ko bieži citē juridisko augstskolu izlaidumos, – cik tukša vai akla ir prakse bez teorijas, un otrādi. Zināmā mērā to varētu attiecināt arī uz tiesneša prasmi uzvesties un pielietot savas akadēmiskās zināšanas cieņpilnā veidā, praktiski strādājot tiesas zālē. Ir labi piemēri, kad ne pārāk pieredzējis tiesnesis spēj ļoti korektā, cieņpilnā veidā vadīt pietiekami sarežģītus tiesas procesus. Diemžēl, ir arī pretēji piemēri, kad pieredzējis tiesnesis, kurš ir daudz profesionāli mācījies, pilnveidojies, bet ne pārāk veiksmīgi tiek galā ar tiesas

dalībniekiem – var nākties saskarties ar negodprātīgu procesuālo tiesību izmantošanu. Tie var būt arī cita veida izaicinājumi, jo katram no mums ir dažādi personīgi izaicinājumi, dažādas iekšējas cīņas, līdz ar to ir ļoti daudz jautājumu, kas ir jāpārdomā.

Tiesnešu ētikas komisija vienmēr savā darbā par svarīgāko funkciju ir uzskatījusi sniegt skaidrojumu par ētikas normām, sniegt atbalstu tiesnešiem. Arī šis pasākums ir organizēts ar domu, ka mēs visi kopā, un ne tikai tiesneši, bet kopā arī ar prokuroriem un advokātiem, diskutējam par šīm tēmām, mēģinām meklēt labākos risinājumus. Ceru, ka visiem kopā mums tas izdosies, bet tas lielā mērā atkarīgs no jums, it sevišķi konferences otrajā daļā, kad paredzētas diskusijas. Mēs ļoti ceram, ka jūs visi aktīvi iesaistīsieties ar jautājumiem un komentāriem.

Vēlu jauku un interesantu konferenci, daudz vērtīgas atziņas!

procesa vadīšanu, ar komunikāciju ar cilvēkiem.

Par to, kā mūs uztver cilvēks „no malas”, daudz tika runāts Tieslietu padomē, es pieņemu, arī ētikas komisijā, strādājot ar tiesu komunikācijas jautājumiem. Nav noslēpums, ka visdrīzāk mēs nesagaidīsim 100% pozitīvu sabiedrības attieksmi pret tiesām kaut vai tāpēc, ka ir grūti iedomāties, ka no tiesas zāles, priekā starojot, aiziet abas puses. Protams, ka viena puse būs sarūgtināta par zaudējumu, otra puse būs apmierināta un gandarīta par rezultātu. Jautājums, ar kādām sajūtām šis zaudējais aiziet. Nepatīkami, ka man adresētajās sūdzībās parādās, ka tiesnesis nav ļāvis runāt, tiesnesis otrai pusei apmierinājis visus lūgumus, tiesnesis otru pusi uzrunājis uz „jūs”, mani uz „tu”, tiesnesis ļāvis otrai pusei darīt to, man neļāva neko, un tamlīdzīgas lietas. Katrā ziņā šādas sūdzības godu nedara. Tādēļ, domāju, ir ļoti būtiski saprast savu vietu un lomu tiesas zālē. Lielā mērā tas, cik prasmīgi vadām tiesas sēdi, nodrošina arī pierādījumu kvalitāti. Cik prasmīgi nopratinām un uzklusām cilvēkus, tik godīgi vai vaļširdīgi viņš mums stāsta faktus, kurus mums vajag izmantot lietā kā pierādījumus.

Šogad dzīvojam Latvijas simtgades gaisotnē – atskatāmies vēsturē un būvējam tiltus ar mūsu Latvijas valsts sākotni. Pirmajā Latvijas neatkarības laikā tiesnešiem nebija savas ētikas komisijas, bet savu uzrunu es gribu noslēgt ar spilgtu tā laika Latvijas Senāta senatora citātu. Senators Jānis Balodis savulaik ir teicis: „Tiesnesis ar savu izturēšanos nedrīkst radīt iespaidu, ka viņš ir partejisks, ka viņam ir jau iepriekš izveidojies citāds ieskaits par notikumu, nekā to viņam attēlojuši lietas dalībnieki. Ja tiesnesis būs ārēji mierīgs, nosvērts un korekts pret ikvienu pilsoni, kas griežas pie viņa kā pie tiesneša pēc palīdzības, viņš katrreiz iegūs dziļāko atzinību un cieņu sabiedrības acīs un līdz ar to cels tiesas autoritāti. Kur pretim ass, neiecietīgs, rupjš tiesnesis radīs noskaņojumu, ka arī viņa spriedumi ir dažādu nejaušību rezultāts.”

Lai veiksmīga konference!

TIESNEŠA ĒTISKA UZVEDĪBA TIESAS SĒDĒ

Dace MITA

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta tiesnese

Man ir patiess prieks par Tiesnešu ētikas komisijas iniciatīvu rīkot sarunu, kurā varam domāt par lietām, kas ikdienā mums liekas pašsaprotamas. Ir skaidrs, ka pieklājīga uzvedība ir pašsaprotama lieta. Mums par to nebūtu jādiskutē. Tajā pašā laikā, kad mēs Ētikas komisijā klausījāmie audioierakstus, lai konstatētu, kas tad īsti ir noticis tiesas zālē, reakcija bija diezgan atšķirīga. Viens saka: „Nē, tā nedrīkst runāt tiesnesis zālē”, otrs saka: „Manuprāt, tā nav uzskatāma par kliegšanu. Var just, ka tā tiesnesis vienkārši runā. Tā viņam tāda maniere”. Un sākas diskusijas, un katram veidojas atšķirīgs viedoklis. Šis bija tas gadījums, kad garās un dzīvās diskusijas bija arī auglīgas, jo beigās mēs tomēr nonācām pie kopīga redzējuma par konkrēto situāciju, un atsevišķās domas, kuras mums bija tiesības rakstīt, netika rakstītas. Mēs diskutējām, līdz nonācām pie vienotā viedokļa par to, vai konkrētajā situācijā profesionālā ētika tika vai netika ievērota.

Man gan kā cilvēkam, gan kā juristam augstākā norma ir cieņa. Cieņa pašam pret sevi un cieņa pret apkārtniekiem. Esmu gandarīta, ka arī mūsu Satversmē varam atrast šo vārdu gan Ievadā, kurā ir teikts, ka Latvijas valsts ir balstīta uz cilvēka cieņu, gan arī 95.pantā, kurā cilvēkam ir dota aizsardzība, ka valsts aizsargā viņa godu un cieņu.

Neesmu dzirdējusi, ka, pretendējot uz tiesneša amatu, kāds runātu par to, vai prātis uzvesties, vai prātis novadīt tiesas sēdi. Kad tiesnesis sāk savas darba gaitas, var redzēt „špikerišus” priekšā par to, kā jāievēro procesuālā kārtība, kad ir jānod vārds vienam, kad otram, jautājumi, replikas, debates, utt. Tādu atgādinājumu – esi mierīgs, pacietīgs, nekliedz – tādu, protams, nav, tas liekas pašsaprotami. Un tomēr šīs situācijas rodas. Tiesa neapšaubāmi ir valsts varas daļa un ir šīs varas attiecības. Tāpēc, manuprāt, par šo jautājumu ir jādomā, jo tieši tiesa ir tā, kurai ir jālīdzsvaro šīs attiecības. Cilvēki, kas atnāk uz tiesu, ir ļoti dažādi. Protams, juridisko profesiju pārstāvjiem no prokuratūras, no advokatūras jau ir pieredze, rūdiņš, jau ir zināms skatījums, kā tiesā notiek process, kādai ir jābūt uzvedībai. Bet ir ļoti daudz cilvēku, kuriem tā ir pirmā un vienīgā pieredze. Es pieļauju, ja es nestrādātu tiesā un nonāktu tiesas zālē, piemēram, kā pieteicējs, es būtu diezgan nedroša savās sajūtās. Tāpēc atbildība par to, kā jūtas cilvēks tiesas zālē, ir tiesneša atbildība. Mums par to ir jādomā. Mēs esam tāpēc, lai palīdzētu nonākt pie pareizā, taisnīgā rezultāta, un mums nav vajadzīgi cilvēki, kas ir nobijušies, kas ir dusmīgi, kas mums nekādā veidā nepalīdzēs pie šī rezultāta nonākt.

Atgādināšu psihologu pētījumus, ka jebkurās attiecībās pirmo iespaidu veido pirmās 90 sekundes. Tik mazs laiks ir vajadzīgs. Ļoti noturīgu pirmo iespaidu veido pusminūte līdz četrām minūtēm. Un lielākoties tā

ir neverbālā komunikācija. Ir divi uzvedības modeļi, kas veido negatīvu iespaidu. Viens ir tas, ka mēs izturamies pret cilvēkiem „no augšas”. Jebkurās attiecībās, arī tiesā, tas mums ir jāpatur prātā. Jo tieši tiesas rīcībā ir tie instrumenti, lai par to padomātu, lai līdzsvarotu, jo vislabāko sarunu, vislabāko rezultātu var sasniegt tikai tad, ja šī saruna ir līdzvērtīga.

Kad mēs ieejam zālē, mēs kā tiesneši esam diezgan koncentrējušies uz lietu. Protams, tas ir galvenais – faktiskie apstākļi, tiesību normas – tas viss ir jāatrod, jāsaprot, un spriedumā saprotami un pamatoti jāuzraksta. Tajā pašā laikā ir šis „neatkarīgais vērotājs”, kurš mūs vēro, kā mēs izturamies zālē, jo tieši zālē notiek šī saruna. Ne velti lietās, kuras tiek izskatītas pēc būtības, īpaši jau rajona tiesā, pamatā ir šis mutvārdu process, ir saruna un ir jābūt sarunai. Un šis neatkarīgais vērotājs vēro, kā es esmu ienākusi zālē, kā es pret viņu vērsos, kā es izturo pret vienu vai pret otru, vai vienādi. Kāpēc viņš vienam drusciņ pasmaidīja, bet man sarauca uzacis? Pieļauju, ka tiesneši to pat var nepamanīt, jo mēs darām savu darbu, un tas ir procesa ietvaros, kurā tu reaģē un kaut kādā veidā rīkojies. Tomēr ir jāpatur prātā, ka tevi visu laiku vēro un kā tas izskatās. Jo galu galā tas viss veido tiesību uz tiesu sastāvdaļu, un tava rīcība – vai tu esi kliezīgs vai neesi kliezīgs – beigās var radīt pārkāpumu Latvijas valstī.

Vai ir vajadzīgas īpašas normas, kas ir uzrakstītas un kas stāsta, kā mums jāuzvedas? Tiesnešiem taču vajadzētu būt augstas kultūras cilvēkiem un pašiem būtu jāsaprot, kā jāuzvedas. Tomēr citās dzīves sfērās ir šis tiesiskais regulējums, kas, piemēram, pasaka, ka ar mašīnu nedrīkst ātri braukt, ja kas, policija tevi var gaidīt aiz stūra. Ir Valsts ieņēmumu dienests vai KNAB, kas mums pasaka – nē, šādi uzvesties nevar un kā tad būtu pareizi.

Arī mums attiecībā uz profesionālo ētiku ir šie regulējumi izstrādāti. Pārejot jau pie atsevišķām konkrētām lietām, kuras Tiesnešu ētikas komisija ir izskatījusi šo gadu laikā, jāteic, ka šis darbs tiešām ir vainagojies ar panākumiem. Paskatījos 10 gadu statistiku, kā tas viss attīstījās. Mēs sākam ar dažiem iesniegumiem gadā, ļoti daudz diskutējām, rakstījām skaidrojumus un atzinumus. Skatos, ka šogad Tiesnešu ētikas komisija jau ir uzrakstījusi tik daudz dokumentus, cik ir bijis rekords vienā no iepriekšējiem gadiem visa gada laikā. Domāju, tas norāda nevis uz to, ka cilvēki vai tiesneši ir kļuvuši vai nu kašķīgāki, vai mazāk prot uzvesties, vai nesaprot, kā uzvesties, un arvien vairāk tiesneši vērsās Ētikas komisijā, bet tas drīzāk norāda, ka ir sasniegts mērķis, ar ko mēs sākam šo darbu – ka mēs gribam palīdzēt tiesnešiem, būt par sarunu biedriem. Ja ir kāds jautājums – uzdodiet, domāsim visi kopā!

No 58 Tiesnešu ētikas komisijas dokumentiem, kurus mēs varam atrast vietnē www.tiesas.lv, deviņi ir par izturēšanos tiesas zālē. Iniciatori šīm sarunām ir bijuši dažādi – gan privātpersonas, gan tiesu priekšsēdētāji, kuri vērsušies un teikuši, ka viņuprāt šī situācija nav bijusi adekvāta. Tiesnešu ētikas komisija parasti aplūkoja divus dokumentus. Viens ir starptautisks, ANO ietvaros radīts dokuments – Bangaloras Tiesnešu ētikas principi, otrs ir Latvijas Tiesnešu ētikas kodekss, kas ir uzrakstīts jau 1995.gadā un ir spēkā no tā laika, ko mēs ļoti veiksmīgi varam piemērot šodien un arī turpmāk. Jo šīs normas jau ir mūžīgas visos laikos, tās nemainās un, domāju, arī nemainīsies. Kas man ļoti patik Bangaloras principos – tur ir seši principi, kas tiek nosaukti par vērtībām. Vērtība – neatkarība, vērtība – objektivitāte, vērtība – godprātīgums, atbilstība – tās visas ir vērtības.

Un kad es domāju jums īsi nolasīt, kuras tad būtu tās galvenās normas, kuras būtu svarīgi zināt, ka tiesnešiem tādas ir, man sanāca diezgan daudz atzīmēt katrā vērtībā. Neatkarība ir princips, ka tiesnesis ar savu stāju apliecina un veicina augstus tiesneša ētikas standartus, lai palielinātu sabiedrības uzticēšanos tiesu varai, kas ir ļoti svarīgs apstāklis tiesnešu neatkarības saglabāšanai. Objektivitātes ietvaros tiesnesis nodrošina, ka viņa rīcība gan tiesā, gan ārpus tās veicina un nostiprina sabiedrības, juristu un tiesvedības dalībnieku uzticēšanos tiesnešu un tiesu sistēmas objektivitātei. Godprātības ietvaros tiesneša rīcībai un uzvedībai jāattaisno cilvēka uzticēšanās tiesnešu godprātībai. Taisnīgums ne vien faktiski jānodrošina, bet arī jārada sabiedrībā pārliecība, ka tas ir nodrošināts. Runājot par atbilstību, tiesnesim jāizturas tā, lai viņš nedarītu kaunu tiesneša amatam. Runājot par vienlīdzību, savus pienākumus tiesnesis nedrīkst veikt tā, ka ar vārdiem vai rīcību izrāda aizspriedumus pret kādu personu vai grupu nebūtisku apstākļu dēļ. Visbeidzot vērtības – kompetence un rūpība – tiesnesis nodrošina kārtību un pieklājību visā tiesas sēdes laikā, ir pacietīgs, cienīgs un pieklājīgs.

Arī Latvijas Tiesnešu ētikas kodekss sastāv no kanoniem. Tiesnešu ētikas komisija parasti nepārraksta visas šīs normas. Mēs parasti atrodam tā saucamās speciālās normas, kas ir tuvāk izskatāmajam gadījumam. Attiecībā uz uzvedību ir teikts, ka tiesnesim ir jābūt iecietīgam, cieņas pilnam un laipnam pret procesa dalībniekiem. Iztiesājot lietas, jādarbojas pacietīgi, nosvērti un nesteidzīgi, tomēr efektīvi un uzņēmīgi. Savi uzdevumi jāpilda ar atbildības sajūtu un bez aizspriedumiem. Jāizvairās no vārdiem un runas, žestiem vai citas darbības, ko varētu saprast kā neobjektivitāti vai aizspriedumu izpausmi. Šīs jau ir speciālas normas par izturēšanos, bet, manuprāt, pietiktu ar vienu – ka tiesnesis tur cieņā savu amatu, tiesu varas neatkarību un tiesas godīgumu. Un pat ja nebūtu šie divi skaistie dokumenti uzrakstīti, domāju, Tiesnešu ētikas komisijas, ja tāda tiktu izveidota, darbs netiktu kavēts nevienam brīdī, jo šīs normas rastos pašas, jo tās ir vērtības. Tās būtu tieši tās pašas, pat ja tās nebūtu uzrakstītas, bet tiktu piemērotas.

Pāriesim pie konkrētiem gadījumiem. Piemēram, sūdzību bija iesniedzis advokātu birojs, un Ētikas komisija konstatēja, ka tiesnesis nav ļāvis advokātam izteikties, pārtraucis, ironizējis. Piemēram, lietojis tādas izteicienu: „Vai jūs arī teātrī tā lecat augšā un

sakāt, ja jums kaut kas nepatik”. Acīmredzot advokāts bija teicis „no otras puses”, un tiesnesis bija teicis: „un no trešās, un no ceturtais...” Visbeidzot tiesnesis teicis: „Rakstiet sūdzību, kā jau jūs birojs to mēdz darīt.” Parasti procedūra ir tāda, ka vispirms tiesnesim prasa paskaidrojumu, lai viņš izskaidro savu redzējumu, lūdzot pastāstīt, ko tiesnesis pats par to domā. Tiesnesis saka: man ir tēlaina valoda un es vienkārši norādīju uz šo procesuālo iespēju iesniegt sūdzības, kas ir ļoti pareizi. Ētikas komisija saka – protams, pats fakts, ka tiesnesis aizrāda tiesas sēdes laikā, nav ētikas pārkāpums. Bet veids, kādā tas tika izdarīts, un lietotie izteicieni liecina par šo ironisko un aizspriedumaino attieksmi. Mēs nezinām, vai tiesnesim tajā dienā vienkārši bija slikts garastāvoklis, vai viņam patiešām nepatika šis juridiskais birojs, bet sekas ir tādas, ka jebkuram, klausoties no malas, liekas – jā, attieksme ir aizspriedumaina, līdz ar to tas ir ētikas pārkāpums. Līdzīgi kā šodien stāstīja par armēņu lietu Cilvēktiesību tiesā. Vieni sūdzējās, ka tiesnesis, izskatot lietu saka: „Nebārstieties ar apvainojumiem, jo vairāk vai mazāk tas var atsaukties uz lietas izskatīšanu”. Diskusija acīmredzot bija gājusi tālāk, un sēdes vadītājs bija teicis: „Nevajag baidīties ar tiesas priekšsēdētāju” un doti mājienu, ka tiesnesis pats tagad izpilda tiesas priekšsēdētāja pienākumus un ka nekādu cerību tur nebūs. Tiesnesis, sniedzot savu paskaidrojumu, teica – tas viss ir apmelojums, jo tiesas process tika vadīts saskaņā ar procesuālo tiesību normām un apvainojumi pret dalībniekiem netika izteikti. Kad mēs kopā klausījāmies audioierakstu, tiesnesis teica – jā, varbūt man tā balss tāda skaļa un dusmīga. Un komisija saka: jā, izteikumi varēja radīt šaubas par objektivitāti, pat ja nebija tā domāti. Es ļoti labi atceros to reizi, kad mēs runājām ar tiesnesi. Jā, varēja redzēt, ka tiesnesim arī jebkurā situācijā ir šis stils tā runāt, ka liekas, ka viņš ir visu laiku dusmīgs, kaut gan var redzēt, ka cilvēks nav dusmīgs. Tas runas stils ir tāds. Bet tad, kad cilvēks ir zālē un runā ar tiesu, domāju, viņam nav jānodarbina prāts ar jautājumiem, vai tiesnesis ir pret mani dusmīgs, vai viņš vispār ir dusmīgs. Mēs esam uzņēmīgiem ievērot šos standartus, un par to ir jādomā.

Bija viena ļoti interesanta lieta, kur process bija novadīts pareizi, nebija lietoti nekādi slikti vārdi, nekas slikts. Mēs klausījāmies trīs, četras reizes. Un piekritām tam, kas sūdzībā rakstīts – tonis ir augstprātīgs. Ir tāds viegls cinisms, augstprātība, kas nāk ārā, un to jūt, to nevar nepamanīt. Šajā gadījumā tas tika uzskatīts par pārkāpumu.

Kāda privātpersona atrakstīja, ka viņa ir vilusies tiesu sistēmā tāpēc, ka izturēšanās bijusi ļoti paaugstinātā tonī, izskanējis aizkaitinājums par to, ka pierādījumi nav laikus iesniegti, replikas par personīgo pieredzi. Tā bija ar bērnu saistīta lieta par to, cik tad vajadzētu būt līdzekļiem, lai varētu bērnu uzturēt. Arī šoreiz tiesnese saka – nē, viņa nav kliegusi, viņa ir vienlīdzīgi pret visiem attiekušies, vienlīdz skarba bijusi un viņai vispār ir skaļa balss. Komisija atzina, ka ne dalībnieku izturēšanās, ne jautājumu būtība, ne dalībnieku prasību pamatotība nevar būt pamats tiesneša nepacietībai, neiecietībai, aizkaitinājuma vai aizvainojošai uzvedībai. Tiesneša izteikumi par lietas būtību, ja būtu izteikti citā veidā, būtu gluži vietā. Tātad atkal problēma ar veidu.

Vēl viena sūdzība par kliegšanu, par emociju nevaldišanu. „Es ne pirmo dienu strādāju tiesā. Kaut ko tādu redzu pirmo reizi. Jūs nenorādīsiet, kā man rīkoties. Procesu es vadu, ne jūs”. Arī šajā gadījumā tiesnesis saka – tas nebija ētikas pārkāpums, jo es rīkojos atbilstoši procesuālām normām. Un tas ir simptomātiski, ka pašam acīmredzot ir visgrūtāk izvērtēt savu uzvedību, jo visos gadījumos ir bijis tā, ka nāk uz komisiju un saka: es atceros to gadījumu – nekā tāda tur nebija, viņi mani apmelo.

Ētikas komisija ir arī skatījusi un atzinusi, ka pret kolēģiem ir jāizturas pieklājīgi. Jo, piemēram, vienā tiesas sēdē tiesnesis bija pārņēmis lietu no kolēģa, un dalībnieki bija atsaukušies, ka tiesnesis bija darijis tā un nolēmis tā, un tiesnesis tiesas sēdē saka: „Tas nepārzina Civilprocesu, ir kaut ko sadarījis un uz to paļauties nevar...”. Kā nevar! Tiesu sistēma ir viens vesels, nevis atsevišķi tiesneši. No malas lasot šķiet, ka tie varētu būt izdomāti, pārspīlēti gadījumi. Bet tie visi ir ņemti no dzīves. Acīmredzot par to ir jārunā un jārunā.

2016.gadā Ētikas komisijā tapa skaidrojums par tiesneša izturēšanos tiesas zālē. Nolasīšu tēzes no šī

skaidrojuma, jo manuprāt tur ir pateikts nepieciešamais:

1. Tiesas kompetence spriest par lietā piemērojamām normām nekādā veidā nepieļauj raudzīties uz lietā iesaistītajiem no varas pozīcijām.

2. Cieņa pret cilvēku ir viens no Latvijas pamatprincipiem.

3. Tiesnesis ir persona, kas palīdz nodrošināt personas tiesību ievērošanu.

4. Taisnīgs process ir ne tikai formāla procesuālo darbību veikšana; tas ietver cieņpilnu attieksmi pret zālē esošajiem.

5. Profesionāls tiesnesis ne tikai pārzina piemērojamās tiesību normas, bet arī nodrošina, ka cilvēks tiesā nejūtas pazemots.

6. Un, kas ir ļoti būtiski, katra tiesneša rīcība ietekmē – ceļ vai grauj – tiesu varas autoritāti. Ja personības rakstura iezīmes (paaugstināta balss, dusmīgs tonis) pilnībā neatbilst vispārējam priekšstatam par to, kas tiek saprasts ar cieņpilnu attieksmi un laipnu uzvedību, tad tiesnesim ir īpaši jāpiedomā, lai viņa personiskās īpašības neietekmē tiesu lietu izskatīšanu.

VI TIESĪBU PRAKSE

SKAIDROJUMS

NOLĒMUMU TIESISKUMA PĀRBAUDI KASĀCIJAS KĀRTĪBĀ KRIMINĀLLIETĀS VEIKS KOLEĢIĀLI; ATTEIKUMU MOTIVĒS

Atbilstoši Satversmes tiesas 2018.gada 14.jūnija spriedumam lietā Nr.2017-23-01 „Par Kriminālprocesa likuma 573.panta otrās un trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam” nolēmumu pārbaude kasācijas kārtībā Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā turpmāk notiks koleģiāli trīs tiesnešu sastāvā un atteikums ierosināt kasācijas tiesvedību tiks motivēts.

Satversmes tiesā tika apstrīdēta Kriminālprocesa likuma 573.panta otrā daļa, kas noteic, ka jautājumu par nolēmuma pārbaudi kasācijas kārtībā izlemj Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta priekšsēdētāja norikots tiesnesis. Tāpat tika apstrīdēta Kriminālprocesa likuma 573.panta trešā daļa, kas noteic, ka lēmumu uzraksta rezolūcijas veidā, un tas nav pārsūdzams.

Satversmes tiesa atzina Kriminālprocesa likuma 573.panta otro un trešo daļu, ciktāl tā paredz, ka jautājums par tiesvedības ierosināšanu kasācijas instances tiesā kriminālprocesā tiek izlemts vienpersoniski, nesniedzot tiesas motīvus par atteikšanos ierosināt kasācijas

tiesvedību kriminālprocesā, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa atzina, ka viens no principiem, kas garantē tiesas objektivitāti, ir koleģialitāte, un tas ietilpst Satversmes 92.panta pirmā teikuma tvērumā. Tādējādi, lai nodrošinātu objektivitātes principa ievērošanu kasācijas instances tiesā, kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā kriminālprocesā ir ievērojams koleģialitātes princips.

Satversmes tiesa atzina arī to, ka demokrātiskas tiesiskas valsts principa ievērošana ir nodrošināta tikai tadā gadījumā, ja personai tiek darīti zināmi tiesas motīvi attiecībā uz tās kasācijas sūdzībā norādītajiem apsvērumiem. Satversmes tiesa uzsver, ka tiesas motīviem, kas ietverti atteikumā ierosināt kasācijas tiesvedību kriminālprocesā, vajadzētu būt pietiekamiem, lai persona varētu saprast, kādēļ kasācijas tiesvedība pēc sūdzībā norādīto argumentu izvērtēšanas nav ierosināta.

Satversmes tiesa norāda, ka līdz brīdim, kad likumdevējs būs pilnveidojis tiesisko regulējumu attiecībā uz kasācijas sūdzības pieņemšanu, personu tiesības uz taisnīgu tiesu nodrošināmas, tieši piemērojot Satversmes 92.pantu un šā sprieduma atziņas.

NOZĪMĪGĀKĀS LIETAS DEPARTAMENTOS 2018.GADA PIRMAJĀ PUSĒ

Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa, strādājot ar Augstākās tiesas nolēmumu apstrādi publicēšanai tiesu nolēmumu portālā un atlasī publicēšanai Augstākās tiesas mājaslapas Judikatūras nolēmumu arhīvam, ir sagatavojusi ieskatu tiesību piemērotājiem interesantos nolēmumos. Augstākās tiesas nolēmumos kā ierasti ir aplūkots plašs jautājumu loks, proti, gan vispārīgi procesa jautājumi, gan arī konkrētu nozaru tiesību jautājumi. Šajā apskatā izcelti nolēmumi, kuros paustās atziņas var būt noderīgas vispārīgu zināšanu papildināšanai vai konkrēti attiecīgo tiesību nozaru jomā.

Nolēmumus apkopojusi attiecīgi par katra departamenta nolēmumu apstrādi atbildīgi: par Administratīvo lietu departamenta nolēmumiem – Kaspars Kukmilks; Civillietu departamenta nolēmumiem – Zīnaida Indrūna un Evita Frīdentāle, sadarbībā ar Reini Markvartu, par Krimināllietu departamenta nolēmumiem – Kristīne Laganovska.

ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTS

SOCIĀLĀS TIESĪBAS

SKA-26/2018.¹ Spriedumā skaidroti divi svarīgi un savstarpēji saistīti sociālo tiesību principi – subsidiaritātes un līdzdarbības princips. Atsaucoties uz savu iepriekšējo praksi, Administratīvo lietu departaments skaidro, ka subsidiaritātes princips nozīmē, ka sociālā palīdzība personai (vai ģimenei) pienākas tikai tadā gadījumā, ja, pirmkārt, pati persona (vai ģimene) sevi nevar uzturēt tadā materiālā līmenī, kas liedz saņemt sociālās palīdzības statusu (piemēram, lai personu atzītu par trūcīgu, tai pēdējo trīs mēnešu laikā vidējiem ienākumiem jābūt mazākiem par 128,06 euro

¹ 2018.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.SKA-26/2018, ECLI:LV:AT:2018:0205. A420220014.2.S.

mēnesi). Otrkārt, personai (vai ģimenei) nav nevienas personas, kura varētu vai kurai būtu pienākums palīdzēt uzlabot personas (vai ģimenes) materiālo stāvokli. Savukārt līdzdarbības princips skaidrots kā personas pienākums pašai aktīvi līdzdarboties administratīvajā procesā, sniedzot iestādei (nepieciešamības gadījumā arī tiesai) lēmuma pieņemšanai nepieciešamās ziņas.

SKA-167/2018.² Departamenta kopsēdes spriedumā izteiktas divas būtiskas atziņas sociālo tiesību jomā. Pirmkārt, skaidrots „ienākumu” jēdziens trūcīgas personas statusa iegūšanas procesā, ko regulē 2010. gada 30.marta Ministru kabineta noteikumi Nr.299 „Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzišanu par trūcīgu” (turpmāk – Noteikumi Nr.299). Otrkārt, precizētas atsevišķas atziņas, kuras izteiktas 2017.gada 30.oktobra spriedumā lietā Nr.SKA-416/2017 attiecībā uz aizdevumu kā personas ienākumu avotu.

Par „ienākumu” jēdzienu trūcīgas personas statusa iegūšanas procesā norādīts, ka tiesību normās, kuras bija spēkā laikā, kad persona vērsās iestādē,³ ienākumu uzskaitījums ir bijis atvērts, proti, konkrētajā noteikumu punktā ir noteikti tipiskākie ienākumu veidi, un tāpēc par ienākumiem var atzīt arī citus personas naudas līdzekļus (piemēram, aizdevumus). Savukārt to naudas līdzekļu saraksts, kuri nav uzskatāmi par ienākumiem, ir pirmšķietami izsmēlošs, proti, tie ir ienākumi, kuri nav norādīti Noteikumu Nr.299 14.punktā, ir uzskatāmi par personas ienākumiem. Spriedumā uzsvērts, ka vispārīgā gadījumā pretēji sociālās palīdzības mērķim būtu neieskaitīt personas iegūtos naudas līdzekļus no aizdevuma (vai cita darījuma, kurš ir noformēts kā aizdevums), ja šie līdzekļi ir izmantoti ikdienas pamatvajadzību nodrošināšanai un ja tie ļauj personai saviem spēkiem pārvarēt īpašās dzīves grūtības (kuru dēļ ir nepieciešama sociālā palīdzība). Vienlaikus spriedumā atzīts, ka, interpretējot normatīvo regulējumu sociālās palīdzības jomā kopsakarā ar sociāli atbildīgas valsts principu, aizdevuma saņemšana un izlietošana hipotekārā kredīta par vienīgo mājokli samaksai, var netikt uzskatīts par personas ienākumu. Spriedumā norādīts, ka priekšnoteikums, lai atzitu, ka aizdevums, kas ņemts hipotekārā kredīta segšanai, nav uzskatāms par ienākumu, ja sociālais dienests pēc individuālas konkrētās personas apstākļu izvērtēšanas konstatējis, ka šāds aizdevums personai ir bijis objektīvi nepieciešams pamatvajadzību apmierināšanai.

BĒRNU TIESĪBAS

SKA-681/2018⁴. Aplūkoti divi būtiski jautājumi saistībā ar bērnu tiesībām un bāriņtiesu darbu. Pirmais jautājums saistīts ar bāriņtiesas amatpersonas vienpersonisku lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu bērna vecākiem un bērna šķiršanas no ģimenes pieņemšanas pamatu. Kā uzsvērts spriedumā, šāds bāriņtiesas amatpersonas vienpersonisks lēmums ir ārkārtas līdzeklis, lai rīkotos situācijās, kad nekādi citi risinājumi nav iespējami, lai novērstu bērna uzturēšanos

² 2018.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-167/2018, ECLI:LV:AT:2018:0622. A420225314.3.S.

³ Piezīme – lai gan Noteikumu Nr.299 13.punktā ir izdarīti grozījumi, salīdzinot abas tiesību normas redakcijas, var nonākt pie secinājuma, ka tiesas atziņas, kas ir šajā spriedumā, var tikt piemērotas arī uz pašlaik spēkā esošo regulējumu.

⁴ 2018.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr.SKA-681/2018, ECLI:LV:AT:2018:0416. A420213416.2.S.

apstākļos, kas apdraud viņa veselību, dzīvību vai kad ir apdraudēta bērna pilnvērtīga attīstība. Vienlaikus uzsvērts, ka pirms bāriņtiesas amatpersona pieņem šādu lēmumu, tai ir jāizvērtē, vai nav iespējams novērst apstākļus, kas apdraud bērnu, ar citiem saudzējošākiem līdzekļiem (kuri vienlaikus mazāk ierobežo bērna tiesības uz dzīvi ģimenē). Tikai tadā gadījumā, ja tas nav iespējams, var pieņemt lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu bērna vecākiem un bērna šķiršanu no ģimenes.

Otrs jautājums šajā lietā saistīts ar bāriņtiesas oficiālo darba laiku un iestādes darbības nodrošināšanu. Konkrētajā gadījumā jautājums tika vērtēts lietas faktisko apstākļu dēļ, jo tiesai bija radušās aizdomas, ka atbildīgais bāriņtiesas darbinieks, vēloties lietu pabeigt pirms darba laika beigām, nav pieņēmis bērna interesēm atbilstošāko risinājumu. Spriedumā norādīts, ka bāriņtiesai kā krīzes situāciju risināšanas iestādei ir jābūt gatavai risināt situācijas arī ilgāk par oficiālo darba laiku, ja tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu izsvērtu un kvalitatīvu lēmumu pieņemšanu.

PILSONĪBAS JAUTĀJUMI

SKA-237/2018.⁵ Departamenta kopsēdē pieņemtajā spriedumā analizēta Pilsonības likuma regulējuma piemērošana atbilstoši Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnai. Uzsverot diplomātisko un konsulāro dienestu ārzemēs izdotu lēmumu un veikto darbību tiesisko nozīmi Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnā, norādīts, ka iestādēm un tiesām ir jāņem vērā konsulāro dienestu izdotie lēmumi un veiktās darbības un jāievēro tie atbilstoši minētajai Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnai, tani skaitā pilsonības jautājumos.

Otra sprieduma atziņa, iespējams, pat būtiskāka, ir, ka Pilsonības likuma 2.panta pirmās daļas 2.punkts interpretējams, ievērojot Pilsonības likuma mērķu sasniegšanu un Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnu. Proti, ka minētā tiesību norma piešķir tiesības personai reģistrēties par Latvijas pilsoni, pat ja tā ir dzimusi Latvijas okupācijas laikā, ja vien dzimšanas brīdi vismaz viens no tās vecākiem bija Latvijas pilsonis. Būtiska nozīme šajā lietā ir faktiskajiem apstākļiem: pirmkārt, pieteicēja tēvs okupācijas laikā saņēma Latvijas konsulārā dienestā izdotu ārzemju pasi, otrkārt, pieteicēja tēvam deviņdesmitajos gados tika atjaunota Latvijas pilsonība.

SKA-27/2018⁶ un **SKA-28/2018.**⁷ Nolēmumos apskatītais jautājums saistīts ar Latvijas trimdinieku un viņu pēcnācēju pilsonību. Proti, atbilstoši Pilsonības likuma 8.¹panta pirmajai daļai persona, kura likumā noteiktajā laika posmā (no 1940.gada 17.jūnija līdz 1990. gada 4.maijam) ir atstājusi Latviju, glābdamās no PSRS vai Vācijas okupācijas režīma, vai ir deportēta un minēto iemeslu dēļ līdz 1990.gada 4.maijam nav atgriezies Latvijā uz pastāvīgu dzīvi, saglabā tiesības reģistrēties par Latvijas pilsoni. Spriedumā lietā Nr.SKA-27/2008 dota kritērija „minēto iemeslu dēļ” interpretācija, proti, norādīts, kā minētais kritērijs ir jāinterpretē, ietverot arī sekas, kuras ir radījušas glābšanās no okupācijas režīma

⁵ 2018.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-237/2018, ECLI:LV:AT:2018:0622. A420341714.5.S.

⁶ 2018.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr.SKA-27/2018, ECLI:LV:AT:2018:0426. A420167315.2.S.

⁷ 2018.gada 26.jūlija spriedums lietā Nr.SKA-28/2018, ECLI:LV:AT:2018:0726. A420344914.2.S.

vai deportācijas, proti, ciešāka saikne ar citu valsti. Vienlaikus uzsvērts, ka, piemērojot šo tiesību normu, ir būtiski noskaidrot iemeslus, kādēļ persona ir atstājusi Latviju, jo konkrētajā lietā pieteicēja glābās no Vācijas okupācijas režīma. Savukārt lietā Nr.SKA-28/2018 lemts, ka personai nav tiesību tikt reģistrētai kā Latvijas pilsoni, pamatojoties uz Pilsonības likuma 8.pantū, jo lietā noskaidrots, ka pieteicējas tēvs Latviju ir pametis labprātīgi, lai turpinātu mācības Krievijā, nevis glābdamies no okupācijas režīma. Vienlaikus spriedumā norādīts, ka pieteicējai ir tiesības reģistrēties par Latvijas pilsoni kā Latvijas pilsona pēcnācējai.

BŪVNICĪBAS TIESĪBAS

2018.gada pirmajā pusgadā būvniecības tiesību jomā publicēti 7 tiesas nolēmumi, no tiem atzīmējami trīs nolēmumi lietās Nr.SKA-29/2018, SKA-631/2018 un SKA-755/2018. Visiem trim spriedumiem kopīgs jautājums par būvdarbu veikšanu kopīpašumā un citu kopīpašnieku saskaņojuma nepieciešamība.

SKA-631/2018.⁸ Konkrētajā lietā strīds bija par patvaļīgas būves nojaukšanu kopīpašumā, precizāk, vai ir nepieciešams dzīvokļu īpašnieku kopības lēmums par būves nojaukšanu. Rīcības sēdes lēmumā secināts, ka patvaļīgas būves (konkrētajā lietā tas bija malkas šķūnis) nojaukšanas gadījumā nav nepieciešama dzīvokļu īpašnieku kopības piekrišana (vai nepiekrišana), ja būvju nojaukšana izriet no normatīvajiem aktiem.

SKA-29/2018⁹ un **SKA-755/2018.**¹⁰ Abos nolēmumos aplūkoti jautājumi par būvdarbu veikšanu kopīpašumā (daudzdzīvokļu dzīvojamā māja, kura nav sadalīta dzīvokļos). Lai arī atbilstoši Civillikuma 1068.pantam ar kopīpašumu var rīkoties (konkrētajā gadījumā veikt būvdarbus) tikai ar visu īpašnieku piekrišanu, kuru nevar atņemt ar balsu vairākumu, spriedumā lietā Nr.SKA-29/2018 norādīts, ka, pirmkārt, ja ir noslēgta vienošanās par kopīpašuma lietošanas kārtību, ir iespējams, ka pastāv atšķirīgi nosacījumi būvdarbu saskaņošanā. Otrkārt, nošķirami ar kopīpašniekiem nesaskaņoti būvdarbi, kuri bijuši nepieciešami, lai ēku saglabātu (Civillikuma 1068.panta trešā daļa), no citiem būvdarbiem, kuros ir nepieciešama personas piekrišana.

VIDES TIESĪBAS

SKA-989/2018.¹¹ Departaments kopsēdē uzsvēra, ka, pirmkārt, pamatojoties uz savu iepriekšējo praksi (2016.gada 1.augusta lēmums lietā Nr.SKA-942/2016) un tiesību zinātnieku atzīto, jēdziens „vide” ietver arī kultūrvēsturisko mantojumu. Otrkārt, norādīja, ka pieteikums par tādu administratīvo aktu, faktisko rīcību vai publisko tiesību līgumu, kas rada kaitējuma draudus vai kaitējumu kultūrvēsturiskajam mantojumam, iesniedzams, pamatojoties uz Vides aizsardzības likuma 9.panta trešo daļu.

SKA-356/2018¹² un **SKA-757/2018.**¹³ Nolēmumos analizēti jautājumi par sabiedrības līdzdalības tiesībām vides aizsardzības jomā, proti, par personas tiesībām iegūt informāciju par būvniecības ieceri, par sabiedrības iespējām ietekmēt lēmumu utt. Izceļamas divas sprieduma lietā Nr.SKA-356/2018 atziņas. Pirmkārt, sabiedrības informēšana par sabiedrības līdzdalības pasākumiem (piemēram, publisko apspriešanu) un to īstenošana nav aplūkojama formāli, bet gan ir vērtējams, vai šie pasākumi pēc savas būtības ir sasnieguši savu mērķi. Otrkārt, ierosinātāja darbībām sabiedrības informēšanas un iesaistes procesā jābūt tādām, kas kopumā ir vērstas uz pēc iespējas lielākas sabiedrības iesaistes veicināšanu (tani skaitā organizējot sabiedriskās apspriešanas procedūru tā, lai efektīvi tiktu nodrošināta sabiedrības iespēja tajā piedalīties). Vienlaikus spriedumā uzsvērts sabiedrības pienākums būt aktīvai un iesaistīties sabiedrības iesaisti nodrošinošos pasākumos.

NODOKĻU TIESĪBAS

SKA-30/2018¹⁴ un **SKA-81/2018.**¹⁵ Spriedumos ir aplūkoti divi saistīti jautājumi par muitas tranzīta procedūrām un atsevišķu Padomes 1992.gada 12.oktobra Regulas (EEK) Nr.2913/92 par Kopienas Muitas kodeksa izveidi (turpmāk – Muitas kodekss) normu piemērošanu, proti, par preču izņemšanu no muitas uzraudzības un principiālu atbildību par nodokļu parādu.

Pirmais jautājums – preču izņemšana no muitas uzraudzības – katrā no abiem spriedumiem aplūkots no cita skatpunkta. Spriedumā lietā Nr.SKA-81/2018, ievērojot Eiropas Savienības Tiesas sniegtos apsvērumus, atbildot uz Departamenta uzdotajiem jautājumiem, atzīts, ka ievedmuitas parāds rodas arī par precī, kura ir atzīstama par nelikumīgi izņemtu precī no muitas uzraudzības, ja pastāv risks, ka tā var nonākt Eiropas Savienības ekonomiskajā aprītē. Vienlaikus norādīts, ka ievedmuitas parādu ir iespējams aprēķināt tikai tad, ja netiek pierādīts, ka prece (vai tās daļa) ir gājusi bojā vai neglābjami zudusi. Savukārt spriedumā lietā Nr.SKA-30/2018 aplūkots jautājums par muitas iestādes tiesībām veikt pārbaudi par preču izņemšanu no muitas uzraudzības pēc muitas procedūras pabeigšanas. Balstoties uz Eiropas Savienības Tiesas atziņām citās lietās, atzīts, ka muitas iestādei ir šādas tiesības (proti, veikt pārbaudi pēc muitas procedūras pabeigšanas), tomēr vienlaikus uzsvērts, ka šajā jautājumā ļoti būtiska loma ir faktiskajiem apstākļiem (konkrētajā lietā faktam, ka Latvijas muitas iestāde pabeidza muitas procedūru bez fiziskas kravas kontroles).

Attiecībā uz otro jautājumu – principiālu atbildību – abos spriedumos izteiktas līdzīgas atziņas, proti, ka principiālam ir primārā atbildība par nodokļu parādu, neatkarīgi no tā, vai viņš ir vainojams konkrētajā lietā (piemēram, pārvadātāja rīcības dēļ ir pazudusi daļa no kravas). Vienlaikus uzsvērts, ka atbildība par nodokļu parādu ir solidāra, no kā izriet divi būtiski aspekti

⁸ 2018.gada 26.jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.SKA-631/2018, ECLI:LV:AT:2018:0626.A420268015.2.L

⁹ 2018.gada 25.maija spriedums lietā Nr.SKA-29/2018, ECLI:LV:AT:2018:0525.A420430912.3.S.

¹⁰ 2018.gada 11.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-755/2018, ECLI:LV:AT:2018:0111.A420169416.3.L

¹¹ 2018.gada 23.aprīļa lēmums lietā Nr.SKA-989/2018, ECLI:LV:AT:2018:0423.SKA098918.5.L

¹² 2018.gada 7.maija spriedums lietā Nr.SKA-356/2018, ECLI:LV:AT:2018:0507.A420168915.2.S.

¹³ 2018.gada 26.janvāra lēmums lietā Nr.SKA-757/2018, ECLI:LV:AT:2018:0126.SKA075718.4.L

¹⁴ 2018.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SKA-30/2018, ECLI:LV:AT:2018:0130.A420434513.2.S.

¹⁵ 2018.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SKA-81/2018, ECLI:LV:AT:2018:0126.A420246014.1.S.

attiecībā uz tiesībām. Pirmkārt, muitas iestādei ir tiesības (bet, kas ir svarīgi, nav pienākums), vērsties pret principiālu, noteikt solidarāru atbildību arī citām personām (pārvadātājiem). Otrkārt, principiālam ir regresa prasības tiesības pret pārvadātājiem neatkarīgi no tā, vai muitas iestāde ir noteikusi solidarāru atbildību, vai ne.

SKA-44/2018.¹⁶ Šajā lietā jautājums attiecas uz pievienotās vērtības nodokļa priekšnodokļa atskaitīšanas tiesību liegšanu. Spriedumā ietvertas vadlīnijas/rekomendācijas par pašu pārbaudes kārtību, kādu tiesai būtu vēlams izmantot, analizējot jautājumu par to, vai pievienotās vērtības nodokļa priekšnodokļa atskaitīšanas tiesības ir liegtas pamatoti. Jāuzsver, ka šī nolēmuma atziņas nemaina iepriekšējo Augstākās tiesas judikatūru, proti, lai uzņēmumam tiktu liegtas tiesības uz pievienotās vērtības nodokļa priekšnodokļa atskaitīšanu, ir nepieciešams konstatēt vienu no šiem nosacījumiem: 1) darījums faktiski nemaz nav noticis (preces reāli nav piegādātas vispār, noformēti ir tikai dokumenti); 2) pieteicēja pati iesaistījusies darījumā ar fiktīvo uzņēmumu, līdz ar to nodokļu sistēmas ļaunprātīgā izmantošanā; 3) pieteicēja ir bijusi informēta, ka tiek iesaistīta darījumā ar fiktīvo uzņēmumu.¹⁷

Minēto jautājumu būtu jāuzskata par aktuālu, jo, kā savā publikācijā ir norādījis Administratīvo lietu departamenta tiesneša palīgs Jānis Geks: balstoties uz Administratīvo lietu departamenta statistiku, no visām 2017.gadā departamentā saņemtajām kasācijas sūdzībām nedaudz vairāk nekā viena trešdaļa (36%) bija par lietām, kurās atbildētājs bija Valsts ieņēmumu dienests, savukārt no visām kasācijas sūdzībām, kurās atbildētājs bija Valsts ieņēmumu dienests, vairāk nekā puse (57%) bija strīdi par pievienotās vērtības nodokli.¹⁸ Vienlaikus būtu norādāms, ka, aplūkojot tiesu praksi šajā jautājumā, ir konstatējams, ka bieži vien spriedums tiek atcelts, pamatojoties uz to, ka tiesa nav novērtējusi/analizējusi lietā esošos pierādījumus atbilstoši Augstākās tiesas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai. Spriedumā lietā Nr.**SKA-92/2018**¹⁹ departaments analizē pierādīšanas pienākuma sadalījumu starp nodokļu maksātāju un Valsts ieņēmumu dienestu.

PAGaidu AIZSARDZĪBA TIESĀ

29.jūnijā departaments pieņēma lēmumu lietā Nr.**SKA-1320/2018**,²⁰ ar kuru tika noraidīta pieteicēja blakus sūdzība par Administratīvās rajona tiesas lēmumu par lūguma par pagaidu aizsardzību piemērošanu izskatīšanas izbeigšanu. Norādot, ka Administratīvās rajona tiesas lēmums bija pamatots, lēmumā sniegts novērtējums tiesas rīcībai par lūguma par pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošanu izskatīšanu.

Augstākās tiesas lēmumā uzsverta tiesas būtiskā loma efektīvas pagaidu aizsardzības nodrošināšanā. Proti, tieši tiesai ir aktīvs pienākums rīkoties tā, lai jautājums

¹⁶ 2018.gada 16.maija spriedums lietā Nr.SKA-44/2018, ECLI:LV:AT:2018:0516.A420462813.2.S.

¹⁷ 2013.gada 10.septembra sprieduma lietā Nr.SKA-12/2013 (A42676407) 12.punkts.

¹⁸ Geks J. PVN darījumi no tiesas skatpunkta. Jurista Vārds, 24.04.2018., Nr.17/18, 59.–65.lpp.

¹⁹ 2018.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.SKA-92/2018, ECLI:LV:AT:2018:0213.A420433513.2.S.

²⁰ 2018.gada 29.jūnija lēmums lietā Nr.SKA-1320/2018, ECLI:LV:AT:2018:0629.A420191718.5.L

par pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu tiktu izlemts ātri un efektīvi. Šajā pienākumā ietilpst arī tiesas pienākums maksimāli novērst iespējamību, ka lūguma par pagaidu aizsardzības līdzekli izskatīšanas ilguma dēļ tiesību aizskārums var kļūt neatgriezenisks (kā tas bija konkrētajā gadījumā, kur persona vērsās tiesā par Iepirkumu uzraudzības biroja lēmumu, ar kuru tika noraidīta pieteicēja sūdzība par neatbilstošām iepirkuma konkursa nolikuma prasībām un atļauts pasūtītājam turpināt iepirkumu, kurš laikā, kamēr tiesa skatīja lūgumu par lēmuma apturēšanu, tika pabeigts un tika noslēgti iepirkuma līgumi ar uzvarējušajiem pretendentiem).

Atbildība par pagaidu aizsardzības iespēju īstenošanas efektivitāti gulstas ne tikai uz tiesnesi, bet arī uz tiesu kā iestādi. Tāpēc tiesai jābūt organizētai tā, lai dokumenti, kas saistīti ar pagaidu aizsardzības lūgumu, tiktu pēc iespējas ātrāk nodoti tiesnesim, kura kompetencē ir šis jautājums. Prejudiciāli citos līdzīgos gadījumos norādīts, ja iepirkuma līgums ar konkursa uzvarētāju vēl nav noslēgts, tiesai būtu jāaicina pasūtītājs līdz pagaidu aizsardzības līguma izskatīšanai atturēties no līguma noslēgšanas.

CIVILLIETU DEPARTAMENTS SABIEDRĪBAS DALĪBNIEKA LOJALITĀTES PĀRKĀPUMS

Divās lietās tika dots novērtējums sabiedrības dalībnieka lojalitātes pienākuma iespējamajam pārkāpumam.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-34/2018**²¹ tiesa atzina, ka sabiedrības dalībnieka lojalitāte pret sabiedrību kā vispārīgs pienākums izriet no Civillikuma 2341., 2250. un 2251.panta. Ņemot vērā šo dalībnieka likumisko pienākumu, ne sabiedrībai, ne citiem tās dalībniekiem nav jāpiecieš savā sastāvā dalībnieks, kurš ne vien šo pienākumu nepilda, bet ar savu rīcību nodarījis sabiedrībai būtisku kaitējumu, turklāt pastāv iespēja, ka viņš varētu kaitējumu nodarīt arī turpmāk.

Augstākā tiesa norādīja, ka viens no Komerclikuma 195.panta mērķiem ir novērst turpmāka kaitējuma nodarīšanu sabiedrībai no tai nelojāla dalībnieka puses. Vērtējot turpmāka kaitējuma nodarīšanas iespējamību, jāņem vērā arī konkrētā dalībnieka rīcības raksturs, proti, vai kaitējuma nodarīšana ir bijis atsevišķs, izolēts incidents, kam pamatā ir nejauša apstākļu sakritība vai neuzmanība, vai arī tā ir radīta ar tišu, sistemātisku šī dalībnieka rīcību. Turklāt nav vajadzīgs tišs nolūks kaitēt sabiedrībai, pietiek ar to, ka kaitējums ir nodarīts ar apzinātu rīcību, kuras kaitīgumu sabiedrībai tās veicējs nevarēja neapzināties. Jāņem vērā arī dalībnieka rīcības motīvi – tiša, ar nolūku veikta sistemātiska plānveida rīcība, kas vērsta uz būtisku zaudējumu nodarīšanu sabiedrībai ar mērķi gūt no tā personisku labumu, vienmēr uzskatāma par nopietnu lojalitātes pārkāpumu pret sabiedrību ar augstu atkarotāšanās iespējamības risku un tāpēc par būtisku kaitējumu Komerclikuma 195.panta izpratnē.

Dažas no pazīmēm, kuras var norādīt uz lojalitātes pārkāpumu: sabiedrībai kaitējumu nodarījusi rīcība ir bijusi tiša, veikta ilgākā laika posmā un ietver sevī vairākas,

²¹ 2018.gada 31.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-34/2018, ECLI:LV:AT:2018:0131.C29816512.1.S.

uz vienu mērķi vērstas saskaņotas aktīvas darbības.

Konkrētajā lietā par šādām darbībām tika atzītas:

- 1) fiktīvu sapulču vairākkārtēja noturēšana, kas konstatēta ar spēkā stājušos tiesas spriedumu,
- 2) pieteikuma iesniegšana Uzņēmumu reģistram par fiktīvajās sapulcēs pieņemto lēmumu reģistrāciju komercreģistrā, prettiesiski iegūstot valdes locekļa statusu pret trešajām personām,
- 3) prettiesiski iegūtā valdes locekļa statusa izmantošana, slēdzot cesijas līgumu un izdodot vekseli uz sabiedrībai neizdevīgiem noteikumiem,
- 4) kaitējums sabiedrībai nodarīts par labu citām komercsabiedrībām, kuras saistītas ar atbildētāju (atbildētājs ir pārstāvējis cesionāru, un vekselis izdots sabiedrībā, kurā viņš ir vienīgais dalībnieks un valdes loceklis), kas var norādīt uz to, ka atbildētājs ir patiesais labuma guvējs šajās sabiedrībās.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-195/2018** faktiskie apstākļi attiecās uz tālākizglītības jomu, proti, viens no sabiedrības dibinātājiem nodibināja konkurējošu sabiedrību, kā arī veicināja tās aktīvu darbību. Šajā nolēmumā konkretizēts, ka ievērojams kaitējums sabiedrībai var izpausties arī kā ievērojams apmācāmo skaita samazinājums.

PĀRSTĀVJA NEPIELAIŠANA ĀRVALSTS LIKUMA SATURA NOSKAIDROŠANAI VALSTS VALODAS NEZINĀŠANAS DĒĻ

Lietā Nr.**SKC-84/2018**²² Augstākā tiesa atcēla apelācijas instances tiesas spriedumu, kas pamatots ar šādiem apsvērumiem. Tiesa nevar nodrošināt tulku juridiskās personas pārstāvim. Viens no otras puses pārstāvjiem – zvērināts advokāts – nepārvalda krievu valodu, bet otrs zvērināts advokāts iebilst pret paskaidrojumu sniegšanu „ne valsts valodā” (tā tiesas sēdes protokolā). Tātad secināms, ka apelācijas instances tiesa, nepielaižot par prasītājas pārstāvi valsts valodas nepratēju, piemērojusi Civilprocesa likuma 13.pantu.

Augstākā tiesa norādīja, ka apelācijas instances tiesa nav ņēmusi vērā, ka, uz tiesas sēdi ierodoties ar savu tulku, kas ir ar mieru nodrošināt tulkojumu ne vien savam pārstāvim – citas valsts zvērinātam advokātam, bet arī pretējās puses advokātam, lietas dalībnieks ir izpildījis Civilprocesa likuma 13.panta ceturtajā daļā noteikto pienākumu.

Šādos apstākļos apelācijas instances tiesa nepamatoti atteikusies pieļaut lietā lietas dalībnieka pārstāvi kopā ar tulku, tādā veidā pārkāpjot Civilprocesa likuma 13. un 83.pantu. Tulka pakalpojumu izmantošana tiesas sēdē nenozīmē, ka tiesvedība nenotiek valsts valodā.

Konkrētajā situācijā tāda pārstāvja nepielaišana lietā, kura rīcībā varēja būt ziņas par citas valsts likuma piemērošanas praksi un kurš ar mērķi sniegt šīs ziņas ir ieradies tiesā, varēja ietekmēt lietas iznākumu. Tāpēc Augstākā tiesa konkrēto procesuālo normu pārkāpumu uzskatīja par būtisku, kas varēja novest pie lietas nepareizas izspriešanas.

ATLĪDZINĀJUMA PRASĪBAS, KAS IZRIET NO PUBLISKI TIESISKAJĀM ATTIECĪBĀM, PAKĻAUTĪBA

Spriedumā lietā Nr.**SKC-78/2018**²³ norādīts, ka atlīdzinājums par tiesību nepamatotu aizskārumpu, kas nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes faktisko rīcību, izriet no publiski tiesiskajām, nevis civiltiesiskajām attiecībām, tāpēc ir izvērtējams Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.

Vispārējās jurisdikcijas tiesai ir pakļautas lietas, kurās jārisina strīdi par personas aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību. Tiesai ir rūpīgi jāizvērtē, vai personas rosinātais strīds vispār attiecināms uz tādu, kas risināms Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.

Spriedumā atspoguļots jautājuma doktrinārais vērtējums – par lietas pakļautību gan senākā, gan mūsdienu juridiskā literatūrā akcentēto privāto un publisko tiesību dalījuma jeb nošķiršanas nozīmi, kā arī norādītas būtiskas judikatūras atziņas šajā jautājumā.

Ievērojot likuma „Par tiesu varu” 1.panta ceturtajā daļā noteikto – katrai personai ir tiesības uz lietas iztiesāšanu likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā, personai ir tiesības savas aizskartās, ierobežotās vai apstrīdētās tiesības aizstāvēt nevis tādā kārtībā, kādā tā vēlas vai kādu tā subjektīvi uzskata par lietderīgāku, bet gan tādā kārtībā, kādu noteicis likumdevējs. Apstākļi, ka persona nav pilnvērtīgi izmantojusi likumā noteikto regulējumu savu interešu aizsardzībai administratīvā procesa ietvaros, nepārverš konkrēto starp privātpersonu, no vienas puses, un publisko tiesību subjektu, no otras puses, radušos tiesisko attiecību par civiltiesiska rakstura strīdu, kas varētu tikt izskatīts civilprocesuālā kārtībā.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-69/2018**, kurš taisīts paplašinātā tiesnešu sastāvā, precizēta agrākā spriedumā lietā Nr.SKC-32/2013 paustā atziņa attiecībā uz iespēju izņēmuma kārtā turpināt izskatīt ārpus civilās tiesvedības kompetences esošus lietu.

Lietā Nr.SKC-32/2013 ārpus civilās tiesvedības kompetences esošā jautājuma izskatīšana kasācijas instancē tika turpināta izņēmuma kārtā, jo daļēji tiesas rīcības dēļ, pieņemot lietu, kas tai nav pakļauta, izveidojās situācija, kad personai bija zudusi iespēja savu tiesību aizsardzību īstenot administratīvā procesa kārtībā.

Lietā Nr.SKC-69/2018 pastāvēja būtiska faktisko apstākļu atšķirība, jo persona bija vērsusies ar prasību civilprocesuālā kārtībā pēc tam, kad pieteikums par iestādes faktisko rīcību Administratīvajā rajona tiesā tika uzskatīts par neiesniegtu un atdots iesniedzējam, jo trūkumi pieteikumā netika novērsti likumā noteiktajā termiņā, un tas neattaisno Satversmes 92.pantā noteikto personas pamattiesību nodrošināšanas pārākumu pār tiesu kompetences nošķiršanas jautājumiem.

Tiesa atkāpās no šajā lietā 2015.gada 3.novembra nolēmumā paustā uzskata par iespēju tiesvedību lietā turpināt Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, kā arī par tiesas pienākumu pārbaudīt un novērtēt prasītāja argumentus attiecībā uz viņam liegto iespēju izpildīt administratīvās tiesas tiesneša lēmumā norādītos trūkumus. Apstāklim, vai prasītājam, atrodoties apcietinājumā, bija iespējams izpildīt administratīvās tiesas tiesneša lēmumā

²² 2018.gada 17.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-84/2018, ECLI:LV:AT:2018:0417. C17159914.1.S.

²³ 2018.gada 6.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-78/2018, ECLI:LV:AT:2018:0406. C32258014.1.S.

norādītos trūkumus un pabeigt likumā noteiktajā termiņā uzsākt procesu savu tiesību aizstāvēšanai administratīvajā tiesā, nav nozīmes.

NEGATĪVĀS ATZĪŠANAS PRASĪBAS CIVILTIESĪBĀS

Spriedumā lietā Nr.**SKC-107/2018**²⁴, kurā lūgts atzīt, ka kreditoram nav tiesību prasīt galvniekiem izpildīt no galvojuma ligumiem izrietošas saistības, secināts, ka prasītāju izvirzītais prasījums par galvojuma saistības pienākuma nepildīšanas atzīšanu savā būtībā atbilst negatīvajai atzīšanas prasībai.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-1/2018**²⁵ par dūmeņa pārbūves atzīšanu par prettiesisku secināts, ka lietā celtā prasība, kas pamatota ar atbildētāja jau veiktajām darbībām, ir vērsta uz atbildētāja radīto īpašuma aizskāruma novēršanu un ka tā tādējādi atbilst negatīvajai atzīšanas prasībai.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-36/2018**²⁶ par rēķina daļēju atzīšanu par spēkā neesošu secināts, ka prasība, kas celta nolūkā panākt tiesas apstiprinājumu (konstatējumu), ka prasītājam nav pienākuma izpildīt ligumsaistības pieprasītajā apmērā, pēc savas būtības atbilst juridisko attiecību nepastāvēšanas prasībai, t.i., tā dēvētajai negatīvajai atzīšanas prasībai.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-239/2018**²⁷ par fakturrēķina atzīšanu par nepamatotu secināts, ka konkrētajā gadījumā prasītājs savu tiesību aizskārumu saistījis ar nepamatoti izrakstītu fakturrēķinu, par prasības mērķi izvirzot šajā rēķinā iekļauto maksājumu atlīdzināšanas pienākuma nepastāvēšanas konstatēšanu.

Savos spriedumos (lietās Nr.SKC-107/2018, SKC-36/2018, SKC-239/2018) kasācijas instances tiesa atsaukusies uz juridiskajā literatūrā norādīto, ka „negatīvā atzīšanas prasība, kas vēsturiski sakņojas romiešu tiesību institūtā *provocatio ex lege diffamari*, vērsta uz juridisku attiecību neesamības atzīšanu, pirms noticis tiesību pārkāpums, kurš dotu pamatu prasīt apmierinājumu” (*Lange V. Atzīšanas prasība un mūsu Senāta judikatūra. Rīga, 1937, 7.lpp.*). Personai, kuras tiesības atbildētājs nostāda apdraudētā stāvoklī, bet vēl nav pārkāpis, bija pamats celt atzīšanas prasību, kurai pēc būtības ir prejudiciāls raksturs.

Nolēmumos secināts, ka Latvijas starpkaru laikposmā prejudiciālu prasību, kurai piemita procesuāls, nevis materiāltiesisks raksturs, varēja celt tikai tad, ja atbildētājs vēl nebija pārkāpis (traucējis) prasītāja tiesības. Citiem vārdiem, šādas prejudiciālas prasības par juridiskās attiecības pastāvēšanu vai nepastāvēšanu likumā īpaši bija paredzētas kā preventīvs līdzeklis tādu strīdu, neskaidrību, nenoteiktības tiesībās novēršanai, kas varētu būt pamats piespriešanas vai tiesībpārveidojošas (konstitutīvas, kas vērstas uz juridisko attiecību radīšanu, grozīšanu, izbeigšanu) prasības celšanai.

Skaidrojot mūsdienās spēkā esošo civilprocesuālo regulējumu (spriedumos lietās Nr.SKC-107/2018 un SKC-239/2018), norādīts, ka šobrīd spēkā esošajā Civilprocesa likumā likumdevējs nav iekļāvis normu, kas paredzētu

personai iespēju tiesas ceļā prasīt juridiskas attiecības pastāvēšanas vai nepastāvēšanas atzīšanu. Tiesas aizsardzību Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā bauda persona, kuras prasījums saistāms ar tās tiesību aizskārumu. Jebkurai prasībai jābūt vērstai uz konkrēta tiesību vai interešu aizskāruma vai apstrīdējuma novēršanu, proti, materiāltiesiskām attiecībām. Savukārt tiesai, aizstāvot personu aizskartās vai apstrīdētās civilās tiesības, jāizvēlas un jāpiemēro atbilstošs tiesību aizsardzības līdzeklis, kas var būt vērsts uz: 1) tiesību atzīšanu; 2) tā stāvokļa atjaunošanu, kāds bija līdz tiesību aizskārūmam; 3) tiesību aizskarošās darbības pārtraukšanu; 4) pienākuma uzlikšanu; 5) tiesiskās attiecības grozīšanu vai izbeigšanu u.c.

Vienlaikus nevar uzskatīt, ka pozitīvās vai negatīvās atzīšanas prasības Civilprocesa likums vispār nepazīst. Persona nav ierobežota celt šādu prasību ar nosacījumu, ka ir radies strīds par tiesībām vai tikušas aizskartas ar likumu aizsargātās intereses.

PIETEIKUMA ATKĀRTOTA IESNIEGŠANA PAR MAKSĀTNESPĒJAS PROCESA PASLUDINĀŠANU

Civillietu departaments 26.janvārī noraidīja virsprokurora protestu lietā Nr.**SPC-2/2018**²⁸ un norādīja – ja pieteikums par fiziskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanu iesniegts atkārtoti par saistībām, par kurām tiesa jau ir lēmusi, nepiemērojot saistību dzēšanas procedūru parādnieka negodprātīgas rīcības dēļ, un no tā neizriet, ka jautājuma izlemšanai būtiski mainījušies faktiskie vai tiesiskie apstākļi, pieteikums nav pieņemams. Savukārt gadījumā, ja fakts, ka pieteikums iesniegts atkārtoti, tiek konstatēts jau pēc maksātnespējas procesa pasludināšanas, ierosinātais process ir jāizbeidz.

Departaments atgādināja Satversmes tiesas atziņu, ka fiziskās personas maksātnespējas procesa mērķis ir veicināt fiziskās personas maksātnespējas atjaunošanu un vienlaikus pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus no parādnieka mantas; parādnieks var tikt atbrīvots no atlikušajām parādsaistībām tikai tad, ja tas godprātīgi pildījis Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus (*sk. Satversmes tiesas 2016.gada 28.septembra sprieduma lietā Nr.2016-01-01 11.1. un 11.2.punktū*).

DEFEKTĪVI GRIBAS IZTEIKUMI

2018.gada pirmajā pusgadā Civillietu departaments izskatījis divas lietas par Civillikuma 1438.panta un 1439.panta piemērošanu, konstatējot un analizējot pušu apstrīdētajos darījumos ietvertos defektīvos gribas izteikumus.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-7/2018**²⁹ par pušu noslēgtā aizdevuma līguma atzīšanu par simulatīvu darījumu un spēkā neesošu no noslēgšanas brīža vērsta uzmanību uz simulatīva un fiktīva darījuma nošķiršanas nepieciešamību, akcentējot, ka šķietams jeb fiktīvs darījums un simulatīvs darījums ir divi dažādi gribas izteikuma veidi, kuri izraisa atšķirīgas tiesiskas sekas.

Civillietu departaments atzina, ka par simulatīvu kvalificējams tāds darījums, aiz kura apslēpts cits – līdzēju patiesi gribētais un likumā regulētais – līguma

²⁴ 2018.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.SKC-107/2018, ECLI:LV:AT:2018:0214.C28458012.1.S.

²⁵ 2018.gada 12.marta spriedums lietā Nr.SKC-1/2018, ECLI:LV:AT:2018:0312.C30716512.1.S.

²⁶ 2018.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-36/2018, ECLI:LV:AT:2018:0426.C28418212.4.S.

²⁷ 2018.gada 27.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-239/2018, ECLI:LV:AT:2018:0427.C33433814.1.S.

²⁸ 2018.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SPC-2/2018, ECLI:LV:AT:2018:0126.C68310217.1.L

²⁹ 2018.gada 19.februāra spriedums lietā Nr.SKC-7/2018, ECLI:LV:AT:2018:0219.C15291810.1.S.

tips (Civillikuma 1439.pants). Šis gribētais ligums paliek spēkā, ja vien tas nav noslēgts ar mērķi pievilt trešo personu vai apiet likumu. Ja tādu simulatīvu darījumu, kas neskar trešo personu intereses, līdzēji noslēguši, brīvi izteicot savu gribu, tad nav iedomājama tāda situācija, ka šāds darījums varētu tikt atzīts par spēkā neesošu pēc vienas saistītās puses prasījuma.

Turpretī ja šķietama jeb fiktīva darījuma gadījumā griba izteikta tikai izskata pēc, tai nav nekādu tiesisku seku, izņemot trešās personas prettiesīga maldinājuma gadījumus (Civillikuma 1438.pants). Līdz ar to, ja griba izteikta izskata pēc, kas nozīmē, ka gribas faktiski nav, šāds darījums nevar radīt tiesiskas sekas, tāpēc šķietams darījums ir nederīgs jeb absolūti spēkā neesošs no noslēgšanas brīža.

Spriedumā lietā Nr.**SKC-52/2018**³⁰, atsaucoties arī uz iepriekš minētajā spriedumā lietā Nr.SKC-7/2018 izteiktajām atziņām, norādīts, ka apelācijas instances tiesa, atzidama, ka pušu noslēgtais darījums apspriežams pēc Civillikuma 1439.panta, nav apsvērusi, vai strīdus darījums nav noslēgts ar mērķi pievilt trešās personas vai apiet strīdus nekustamā īpašuma kopīpašnieku Civillikuma 1073.pantā noteiktās pirmpirkuma tiesības, uz ko lietas iztiesāšanas laikā norādījuši lietas dalībnieki.

Savos atzinumos tiesa atsauca uz tiesību doktrīnu par Civillikuma 1439.pantu izteiktajām atziņām, kā arī tā ņēma vērā Latvijas Senāta judikatūrā, iztulkojot Civillikuma 1439.pantam atbilstošu Baltijas Vietējo likumu kopojuma 2952.pantu, norādīto: „Sakarā ar tādas prasības pamatu, kura vērsta uz zināma liguma atzīšanu par simulatīvu, jānoskaidro tas fakts, ka kontrahentu īstais nodoms bijis noslēgt citu ligumu nekā to, ko norāda faktiski uzrakstītais kontrakts. Tātad prasītājam jāpierāda: a) īstais starp kontrahentiem patiesi domātais liguma noslēgšanas fakts un šā liguma saturs, b) ka šis īstais ligums nav atradis attiecīgu izteikšanu faktiski uzrakstītā kontraktā [...]. Tādēļ prasītājam uzdevums bija iesniegt tiesai neapšaubāmus pierādījumus tam, ka kontrahentu griba būtu jāiztulko taisni prasītāja uzrādītā nozīmē (Latvijas Senāta 1922.gada 1.jūnija sprieduma lietā Nr.156 izvilcums. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1927, Nr.2/3, 115.lpp.).

KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTS

APSTĀKĻI, KAS LIEDZ VEIKT KRIMINĀLPROCESU

(KRIMINĀLPROCESA LIKUMA 4.NODAĻA)

Divās lietās (Nr. **SKK-20/2018** un **SKK-349/2018**) par pierādījumiem, kas iegūti neapstrīdamos interešu konflikta apstākļos, Krimināllietu departaments atzina pierādījumus, ko policijas darbinieks ieguvis, veicot izmeklēšanas darbības un sastādot procesuālos dokumentus pēc viņa nopratināšanas liecinieka statusā šajā pašā kriminālprocesā. Valsts policijas darbinieki vienā no lietām veica izmeklēšanas darbības – uzrādīšanu atpazīšanai pēc fotogrāfijām un speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanai paredzēto naudaszīmju apskati,

par ko sastādīja attiecīgus protokolus³¹, bet otrā lietā veica pasākumus akcīzes preču nelegālās aprites jomā, par ko sastādīja ziņojumu.³² Pēc minēto darbību veikšanas policijas darbinieki šajos kriminālprocesos tika nopratināti kā liecinieki, taču pēc nopratināšanas turpināja veikt izmeklēšanas darbības – piedalījās speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanā un sastādīja pārskatu par speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanu, kā arī veica aizturētā kratišanu, par ko sastādīja protokolu, un attiecīgi piedalījās kratišanas laikā atrasto un izņemto tilpņu ar nelikumīgu alkoholisko dzērienu – spirtu – apskatē un parakstīja procesuālu dokumentu – apskates protokolu.

Apelācijas instances tiesas nolēmumi tika atcelti pilnībā un lietas nosūtītas jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā, jo tiesa, nekonstatējot, ka vairāki pierādījumi, ar kuriem pamatots notiesājošais spriedums, ir iegūti interešu konflikta apstākļos un nepārbaudot šo pierādījumu pieļaujamību atbilstoši Kriminālprocesa likuma prasībām, nav ievērojusi Kriminālprocesa likuma 51.panta 5.punkta un 130.panta nosacījumus, kas atzīstami par Kriminālprocesa likuma būtiskiem pārkāpumiem 575.panta trešās daļas izpratnē.

Atzīmējams, ka Krimināllietu departaments norādīja, ka interešu konflikts nav konstatējams gadījumos, kad policijas darbinieks sākumā veic izmeklēšanas darbības, bet pēc tam tiek nopratināts kā liecinieks par šo izmeklēšanas darbību norisi.³³

Lietā Nr. **SKK-7/2018**³⁴ izskaidrots, ka par interešu konfliktu, kas liedz lietas izskatīšanā tiesā piedalīties tiesnesim, kurš ir piedalījies šajā kriminālprocesā jebkādā statusā (Kriminālprocesa likuma 52.panta ceturtās daļas 1.punkts), nav atzīstams apstāklis, ka tiesnesis iepriekš šajā lietā ir pieņēmis procesuālu lēmumu, kuram ir organizatorisks raksturs un kas nav saistīts ar iepriekšēju vērtējuma izteikšanu par lietas faktiskajiem un juridiskajiem apstākļiem, proti, lēmumu par krimināllietas atdošanu atpakaļ pirmās instances tiesai trūkumu novēršanai, ja konstatēts, ka apsūdzētais nav parakstījis iesniegto apelācijas sūdzību. Vienlaikus Augstākā tiesa arī norādīja, ka lieta Nr.SKK-88/2010³⁵, uz ko kasācijas protestā atsaukusies prokurore, nav salīdzināma ar izskatāmo lietu, jo tajā konstatēti citi lietas faktiskie apstākļi, proti, minētajā lietā tiesnese tiesas sastāvā pieņēma procesuālu lēmumu par liecinieka piespiedu atvešanu uz tiesas sēdi. Pieņemot šādu procesuālu lēmumu, tiesnesis ir izteicis iepriekšēju vērtējumu par jautājumiem, kas var būt būtiski lietas iztiesāšanā. Turklāt šādā gadījumā tiesnesis jau faktiski ir iepazinies ar visiem krimināllietas materiāliem un guvis pamatu konkrētā procesuālā lēmuma pieņemšanai.

Skatot jautājumu, vai procesa virzītājam pirmstiesas procesā bija pamats sevi atstāt no kriminālprocesa veikšanas, jo viņš bija pazīstams ar cietušo, Augstākā

³¹ 2018.gada 29.marta lēmums lietā Nr.SKK-20/2018, ECLI:LV:AT:2018:0329.1 1089060516.1.L

³² 2018.gada 9.augusta lēmums lietā Nr.SKK-349/2018, ECLI:LV:AT:2018:0809.11905016412.2.L

³³ 2018.gada 29.marta lēmums lietā Nr.SKK-20/2018, ECLI:LV:AT:2018:0329.1 1089060516.1.L

³⁴ 2018.gada 7.marta lēmums lietā Nr.SKK-7/2018, ECLI:LV:AT:2018:0307.1226 1000915.1.L

³⁵ 2010.gada 17.februāra lēmums lietā Nr.SKK-88/2010, 11819007606.

³⁰ 2018.gada 14.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-52/2018, ECLI:LV:AT:2018:0614. C02064114.1.S.

tiesa lietā Nr.**SKK-197/2018**³⁶ norādīja, ka apstākļi, ka amatpersona (konkrētajā lietā – izmeklētāja) ir pazīstama ar procesā iesaistītu personu (izmeklētāja ir par cietušo kriminālprocesā atzītās personas vecāku kaimiņa sieva un virtuālajā vidē – sociālajā tīklā *Facebook* – izmeklētāja ir apstiprinājusi draudzību ar šo personu), pats par sevi nevar būt par iemeslu, lai atzītu, ka kriminālprocess noritējis neobjektīvi. Tāpat Augstākā tiesa atzina, ka dalība sociālajā tīklā un draudzības apstiprināšana vien nenozīmē, ka tas kaut kādā veidā ietekmējis kriminālprocesa objektīvu norisi.

Lietā Nr.**SKK-30/2018**³⁷ Augstākā tiesa atzina, ka apelācijas instances tiesa, noraidot apsūdzētā un viņa aizstāvja lūgumu par papildu ambulatorās tiesu psihiatriskās ekspertīzes noteikšanu, atsaucoties uz ārstniecības iestādes sniegtajā izziņā ietvertajām ziņām, nav izvērtējusi, vai šīs ziņas nav iegūtas interešu konflikta apstākļos un līdz ar to nav izvērtējusi šajā izziņā sniegto ziņu pieļaujamību saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 130.pantu. Proti, ekspertam, kurš parakstījis atzinumu, apsūdzētais 2016.gadā cita kriminālprocesa ietvaros veiktas ekspertīzes laikā, kuras rezultātā tika ieteikts atzīt apsūdzēto par pieskaitāmu, izteica draudus izdarīt slepkavību. Par šiem draudiem tika uzsākts kriminālprocess izskatāmajā lietā, kurā eksperts ir atzīts par cietušo.

TIESĪBU UZ AIZSTĀVĪBU PĀRKĀPUMS, KAS NAV IETEKMĒJIS TIESAS SPRIEDUMA TIESISKUMU UN PAMATOTĪBU UN NAV NOVEDIS PIE NELIKUMĪGA TIESAS NOLĒMUMA

Lietā Nr.**SKK-J-58/2018**³⁸ Augstākā tiesa atzina apsūdzētā tiesību uz aizstāvību pārkāpumu, jo divās tiesas sēdēs, kurās tika lemts par apsūdzētajam piemērojamo drošības līdzekli – apcietinājumu, juridisko palīdzību apsūdzētajam sniedza aizstāvis, kurš bija izslēgts no zvērinātu advokātu skaita, tātad persona, kurai nebija tiesību īstenot aizstāvību. Tomēr ievērojot, ka pār pirmstiesas procesā piemērotā drošības līdzekļa – apcietinājuma – turpmāku piemērošanu tika veikta tiesas kontrole atbilstoši Kriminālprocesa likuma nosacījumiem, un to, ka pirmās instances tiesa, atzīstot apsūdzēto par vainīgu un nosakot viņam sodu brīvības

atņemšanas veidā, minētā drošības līdzekļa piemērošanu atzinusi par pamatotu un atstājusi drošības līdzekli negrozītu, Augstākā tiesa atzina, ka apsūdzētā tiesību uz aizstāvību pārkāpums minētajās tiesas sēdēs nav ietekmējis pirmās instances tiesas sprieduma tiesiskumu un pamatotību un nav novedis pie nelikumīga tiesas nolēmuma Kriminālprocesa likuma 575.panta izpratnē. Tiesību uz aizstāvību pārkāpums (Kriminālprocesa likuma 20.panta otrā daļa), kas nav atzīstams par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu, kas novedis pie nelikumīga sprieduma, tika konstatēts vēl vienā lietā³⁹, kurā pirmās instances tiesa, izskatot lietu, nepaziņoja un neuzaicināja apsūdzētā izvēlēto aizstāvi uz tiesas sēdēm. Augstākā tiesa norādīja, ka šis pārkāpums nav atzīstams par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu, kas novedis pie nelikumīga sprieduma, jo apsūdzētajam pirmās instances tiesā (lieta iztiesāta apsūdzētā prombūtnē (*in absentia*)) tika nodrošināta aizstāvība, pieaicinot Latvijas Zvērinātu advokātu padomes aizstāvjus, turklāt, pārsūdzot pirmās instances tiesas nolēmumu, apsūdzētais nav norādījis, ka pirmās instances tiesā ir pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību.

IZLĪGUMA IESPĒJAMĪBA KASĀCIJAS INSTANCES TIESĀ

Lietās Nr.**SKK-190/2018**⁴⁰ un **SKK-555/2018**⁴¹ Augstākā tiesa izbeidza kriminālprocesu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377.panta 9.punktu. Kasācijas instances tiesa atzina, ka kriminālprocesos, kurus var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata un kuros ir pilnīgi novērsts vai atlidzināts ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radītais kaitējums, izlīgums starp apsūdzēto un cietušo ir kriminālprocesu nepieļaujošs apstākļi. Konstatējot, ka izlīgums satur visus nepieciešamos un obligātos Kriminālprocesa likumā paredzētos nosacījumus par izlīguma formu un saturu, kriminālprocesa izbeigšana ir iespējama arī kasācijas instances tiesā, jo tiesai nav jāskaidro faktiskie apstākļi, tostarp izlīguma noslēgšanas apstākļi, bet ir izlemjams jautājums par likuma piemērošanu. Abās lietās kasācijas instances tiesai bija iesniegts zvērināta notāra taisīts notariāls akts – izlīgums kriminālprocesā.

³⁶ 2018.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-197/2018, ECLI:LV:AT:2018:0619.11151002215.2.L

³⁷ 2018.gada 9.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-30/2018, ECLI:LV:AT:2018:0409.11817002916.2.L

³⁸ 2018.gada 11.maija lēmums lietā Nr.SKK-J-58/2018, ECLI:LV:AT:2018:0511.11817002515.1.L

³⁹ 2018.gada 23.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-9/2018, ECLI:LV:AT:2018:0423.01815000603.1.L

⁴⁰ 2018.gada 23.marta lēmums lietā Nr.SKK-190/2018, ECLI:LV:AT:2018:0323.11087192014.2.L

⁴¹ 2018.gada 9.augusta lēmums lietā Nr.SKK-555/2018, ECLI:LV:AT:2018:0809.11094051115.4.L

AUGSTĀKĀS TIESAS SPRIEDUMS PAPLAŠINA SATVERSMES TIESAS IEDIBINĀTO JUDIKATŪRU

PAR SPRIEDUMU LIETĀ NR.SKA-237/2018

PILSONĪBAS LIKUMA REGULĒJUMS JĀPIEMĒRO ATBILSTOŠI LATVIJAS VALSTS NEPĀRTRAUKTĪBAS DOKTRĪNAI

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments kopsēdē šā gada 22.jūnijā izskatīja pieteicēja kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2016. gada 4.oktobra spriedumu. Izskatāmajā lietā procesa dalībniekiem bija strīds par to, vai pieteicējam ir tiesības tikt atzītam par Latvijas pilsoni.

Augstākā tiesa atzina, ka Administratīvā apgabaltiesa nepareizi interpretējusi un piemērojusi Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnu, vērtējot Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta ārzemēs lēmumu un darbību nozīmi.

Spriedumā Augstākā tiesa norāda, ka Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnai kā Latvijas valsts iekārtas vispārējam tiesību principam ir augstākais juridiskais spēks. Šī doktrīna nav formāls princips, kura praktiskā nozīme izbeigusies līdz ar Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīna ir saistoša ikvienai Latvijas valsts institūcijai, un tām ir pienākums ievērot Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnu, istenojot jebkuru tām uzticēto funkciju. Valsts nepārtrauktības doktrīna ir jāņem vērā arī tiesām, vērtējot Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta ārzemēs izdoto lēmumu un veikto darbību tiesisko nozīmi.

Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta ārzemēs darbība bija vienīgā Latvijas valsts rīcības spējas izpausme okupācijas periodā. Dienests rīkojās Latvijas valsts vārdā, lai nodrošinātu Latvijas valsts pastāvēšanu. Tā izdotajiem lēmumiem un veiktajām darbībām bija un ir tiesiska nozīme.

Augstākā tiesa secināja, ka Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta ārzemēs īstenotā Latvijas ārzemju pasu izsniegšana un pagarināšana bija svarīga Latvijas valsts nepārtrauktības idejas uzturēšanā okupācijas periodā, tostarp saglabājot Latvijas pilsoņu kopumu.

Augstākā tiesa ar šo spriedumu paplašina judikatūru par valsts nepārtrauktības doktrīnu, kas iepriekš skaidrota vairākos Satversmes tiesas spriedumos.

TIESNEŠIEM IR ĪPAŠA ATBILDĪBA PAR TIESISKUMA AIZSARDZĪBU

Veronika Krūmiņa,
Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

Kasācijas instances sniegtajai problēmjautājumu analīzei un tiesību normu interpretācijai ir būtiska nozīme sabiedrības izpratnes veidošanā par tiesiskas valsts vērtībām. Augstākās tiesas Administratīvo lietu

departaments lietu Nr.SKA-237/2018 izskatīja kopsēdē. Nododot lietu kopsēdēi, tika atzīts, ka lietā ir jārisina vairāki sarežģīti tiesību jautājumi, uz kuriem tiesību sistēmā līdz šim nav rastas atbildes.

Tiesību normu principiāla interpretācija tiek sniegta, izskatot lietas gan trīs tiesnešu sastāvā, gan arī Administratīvo lietu departamenta kopsēdē. Kopsēdē kā tiesas spriešanas forma nodrošina plašu viedokļu apmaiņu starp visiem tiesnešiem. Bieži vien atbildes uz konkrētā lietā nozīmīgiem tiesību jautājumiem rodas, aplūkojot tos no dažādiem skatupunktiem un meklējot pareizo līdzsvaru starp tiesiskas valsts vērtībām. Izspriežot problēmjautājumus kopsēdē, tiesneši diskusijā nonāk pie vienota viedokļa vai tiek akceptēts risinājums, kuram piekrit tiesnešu vairākums.

Viens no būtiskajiem jautājumiem, kas tika izvērtēti konkrētajā lietā, bija jautājums par Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta darbību ārzemēs, nodrošinot Latvijas valsts pastāvēšanu okupācijas periodā. Latvijas diplomātu uzticība Latvijas valstij vairāk nekā 50 gadus ilgajā okupācijas periodā ir aicinājums ikvienam no mums ar savu darbu sargāt demokrātiskas un tiesiskas valsts vērtības.

Cilvēku ticība valstij lielā mērā ir atkarīga tieši no tiesnešu darba. Ja cilvēks ticēs, ka viņa lieta tiesā tiks izskatīta objektīvi un taisnīgi, viņš ticēs arī valstij kopumā. Līdz ar to tiesnešiem ir īpaša atbildība par tiesiskuma aizsardzību valstī. Sagaidot Latvijas Senāta simtgadi, jāatceras, ka jaunizveidotajā Latvijā senatora amats bija kā pilsonisks pienākums un ziedošanās.

Šādu vēstījumu ar savu dzīvi un darbu apliecināja Administratīvās justīcijas pamatlicējs – Latvijas Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētājs un Latvijas Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētājs – Kristaps Valters, kurš vienmēr iestājās par demokrātisku un tiesisku Latvijas valsti.

LIETĀ VEIKTS APJOMĪGS IZPĒTES DARBS

Anita Kovaļevska,
Administratīvo lietu departamenta tiesnese,
tiesnese referente lietā

Lietā Nr.SKA-237/2018 bija īpaša ar to, ka tā prasīja veikt apjomīgu pētniecības darbu un izmantot dažādas juridiskās metodes.

Gatavojot ziņojumu par lietu Nr.SKA-237/2018, daudz resursu tika ieguldīts pētniecībā, jo lietas izspriešanai bija nepieciešams apzināt un analizēt avotus, kuri ļauj atklāt specifiskus Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnas aspektus, kā arī Latvijas pilsonības institūta attīstību. Papildus tam bija jāpēta arī vairāki konstitucionālo un starptautisko tiesību jautājumi. Līdz ar to pētniecības process ilga gandrīz gadu.

Izpētes gaitā tika analizēti dažādi vēsturiski dokumenti un vēsturnieku pētījumi par Otro pasaules karu un vācbaltiešu izceļošanu no Latvijas, kā arī par Latvijas

diplomātiskā un konsulārā dienesta ārzemēs darbību okupācijas periodā. Lai vēsturiskiem notikumiem varētu piešķirt juridisku vērtējumu, svarīgi ir tas, ka ir apzināti fakti un avoti. Latvijas vēstures pētnieki un tiesību vēsturnieki paveikuši teicamu darbu, jo lietā Nr.SKA-237/2018 aplūkotais vēstures periods ir analizēts vairākās monogrāfijās, rakstos un dokumentu krājumos. Līdz ar to šīs lietas ietvaros izpētes process norisinājās ne vien tiesā, lasot vēsturnieku sarakstītās grāmatas, bet arī meklējot avotus bibliotēkās un grāmatnīcās, kā arī piedaloties konferencēs, kurās tika prezentēti jaunākie pētījumi. Jānorāda, ka daudzi lietas ietvaros pētnieki jautājumi nav atspoguļoti nolēmuma tekstā, tomēr izpēte ļāva labāk izprast notikumu kontekstu un izvēlēties atbilstošāko risinājumu lietai. No šodienas skatupunkta raugoties, jāsecina, ka tieši tas apstākļi, ka vēstures un tiesību zinātnē ir vairāki pētījumi par Latvijas valstiskumu, ļāvis tiesību piemērotājiem izkopt izpratni par Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnu.

Nozīmīgs pētniecības virziens bija saistīts ar Pilsonības likuma grozījumu izstrādes materiāliem. Šajā pētniecības posmā būtiski bija tas, ka Pilsonības likuma grozījumu izstrādes process bija ļoti detalizēti dokumentēts gan Saeimas atbildīgās komisijas, gan arī speciāli izveidotas apakškomisijas protokolos un audio ierakstos, kā arī bija notikušas izvērstas debātes Saeimas sēdē. Ļoti noderīgs avots likumdevēja gribas noskaidrošanā bija Saeimas rīkotā konference un tematiskais žurnāla „Jurista Vārds” izdevums, kas veltīts Pilsonības likuma grozījumiem. Detalizēti dokumentētais Pilsonības likuma grozījumu izstrādes process ļāva noskaidrot likumdevēja gribu un piemērot tiesību normas atbilstoši likuma mērķim.

Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr.2009-94-01 jau bija ieskicējusi Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta ārzemēs darbību nozīmi un konkretizējusi pilsonības nepārtrauktības principa saturu. Arī citos Satversmes tiesas spriedumos skaidrota Latvijas valsts neatkarības doktrīnas praktiskā nozīme. Līdz ar to Satversmes tiesas spriedumos paustās atziņas bija pamats sprieduma koncepcijai lietā Nr.SKA-237/2018. Ikvienu tiesību piemērotāja, tostarp tiesneša, darbā ir svarīgi pārzināt Satversmes tiesas nolēmumus, jo tajos ietvertas būtiskas atziņas par daudziem Latvijas tiesību sistēmas aspektiem.

Tiesneša darba ikdiena ir saistīta ar tiesību normu piemērošanu un tiesību satura izziņāšanu. Līdz ar to tiesa katrā lietā izmanto tiesību normu iztulkošanas metodes. Lietas Nr.SKA-237/2018 izspriešanā bija jāizmanto plašs juridisko metožu klāsts, kas lika arī rūpīgi pārdomāt robežas starp dažādām juridiskajām metodēm. Tieši iespēja pielietot praksē dažādas juridiskās metodes tiesneša darbu padara aizraujošu. Vienlaikus tiesai ir svarīgi arī saskatīt to, kur beidzas juridiski apsvērumi un sākas tiesībpolitiski apsvērumi, jo tas nosaka tiesas kompetences robežas.

NOZĪMĪGS SPRIEDUMS PAR PILSONĪBAS NEPĀRTRAUKTĪBU VALSTS NEPĀRTRAUKTĪBAS DOKTRĪNAS IETVARĀ

Dr. iur. h.c. Egils Levits,

Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis

Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2018.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr.A420341714 (SKA-237/2018)¹ ir viens no būtiskākajiem spriedumiem valststiesību jomā, kas izvērsē Satversmes tiesas

iedibināto judikatūru par valsts nepārtrauktības doktrīnu, kā arī pilsonības nepārtrauktību, un to virknē aspektu papildina un precizē.

Minētajā lietā ir jautājums par pilsonības nepārtrauktību okupācijas periodā un par vienīgo Latvijas valsts institūciju, kas šajā laikā turpināja savu darbību, – Latvijas sūtniecību ārzemēs, resp., Latvijas diplomātisko dienestu – darbības izvērtējumu valsts nepārtrauktības kontekstā, kā arī par valsts iestāžu un amatpersonu pienākumu attiecīgajā situācijā, neraugoties uz normatīvo aktu trūkumu, rīkoties saskaņā ar augstākajām valsts interesēm (t.i., *raison d'etat* principu).

Konkrēti jāatzīmē vismaz pieci aspekti, kuros šis spriedums ir devis nopietnu ieguldījumu Latvijas valsts tiesību padziļināšanā.

Pirmkārt, tas izvērsē un izskaidro *valsts nepārtrauktības doktrīnu* kā Latvijas valststiesību stūrakmeni un, galvenais, iezīmē juridiskās un praktiskās konsekvences, kas no tās šobrīd izriet, it sevišķi uzsverot, ka tā ir saistoša ikvienai valsts institūcijai un amatpersonai, īstenojot jebkuru tai uzticēto funkciju.

Otrkārt, tas izseko Latvijas pilsonības institūta attīstības gaitai, it sevišķi izanalizējot komplicēto, gan tiešā tekstā izlasāmo, gan tajā implicēto atjaunošanas regulējumu (un, starp citu, uzrāda, kādēļ 1919.gada Pavalstniecības likums balstījās uz *jus solis*, bet vēlāk tas turpināja ar *jus sanguinis* principu, kas ir arī 1994.gada Pilsonības likuma pamatvadlīnija). Būtiski, ka spriedumā atzīts un piemērots viens no pilsonības regulējuma principiem, kas ietverts starptautiskajās tiesībās un kam atbilst Latvijas pilsonības likumdošanas attīstības gaita: Valsts savas (nepārtrauktas) pastāvēšanas gaitā, mainoties pilsonības likumdošanai vai faktiskajiem apstākļiem, nedrīkst „pa ceļam pazaudēt” kādus savus pilsoņus.

Treškārt, spriedums metodoloģiski skaidri un caurskatāmi uzrāda tiesas domu gaitu, interpretējot likumu, līdz tā nonāk pie gala rezultāta. Tā kā likuma gramatiskā interpretācija nedod atbildi uz izvirzīto jautājumu, uz ko tiesai bija jāatbild, spriedumā vispirms tiek rūpīgi izanalizēta 2013.gada grozījumu Pilsonības likumā tapšanas gaita, lai ar vēsturiskās metodes palīdzību izprastu likuma jēgu. Tā kā pats piedalījies toreizējās apspriedēs, tad varu teikt, ka šī *post factum* re konstrukcija ir precīza. Tā kā „likumdevēja griba” parasti nav viennozīmīgi dokumentēta, tad tiesas uzdevums ir to rekonstruēt, cik vien precīzi tas iespējams. Tas šeit soli pa solim arī darīts, tomēr nenonākot pie pilnīgi viennozīmīga rezultāta.

Ceturtkārt, spriedums metodoloģiski pareizi neapstājas pie vēsturiskās metodes piemērošanas rezultātā rekonstruētās likumdevēja gribas. Bieži – un arī šajā gadījumā – tiesas veikta likumdevēja griba nav izšķiroša. Tādēļ tālāk spriedumā ar *teleoloģiskās metodes* palīdzību tiek rūpīgi analizēts likuma mērķis – gan likuma vispārējais mērķis, gan konkrētās likuma normas mērķis. Šajā gadījumā pēc tam, kad tiesa konstatē, ka tās rekonstruētā likumdevēja griba varētu nonākt pretrunā ar nepārtrauktības doktrīnu, tad *sistēmiskās metodes* ietvarā tiek piemērota *tiesību normu saskanīguma palīgmetode*, t.i., likuma mērķis – neraugoties uz (šajā gadījumā iespējamo) likumdevēja gribu – tiek interpretēts tā, lai tas būtu saskanīgs ar augstākstāvošu normu – Neatkarības atjaunošanas deklarācijā un vēlāk Satversmes Ievadā noteikto, visām valsts institūcijām un amatpersonām (un

tā tad arī tiesām!) saistošo valsts nepārtrauktības doktrīnu.

Piektkārt, pirmo reizi judikatūrā ir skaidri iezīmēts (lai ar tiešā tekstā neminēts) *raison d'état* princips – t.i., visu valsts institūciju un amatpersonu augstākais pienākums jebkurā situācijā aizstāvēt valsts intereses – arī tad, ja likumdošana attiecīgo situāciju neparedz (tiesa, daļēji tas jau bija iezīmēts arī Satversmes tiesas spriedumā 2009-94-01, kas ir pamatspriedums par pilsonības nepārtrauktību, taču te tas izteikts daudz skaidrāk). Piemērs ar Latvijas diplomātiskā dienesta amatpersonām, kas – Satversmē un likumos neparedzētā – okupācijas situācijā rīkojās atbilstoši augstākajam valsts interesēm (kā tie to autonomi interpretēja), ir gan vēsturisks, gan teorētisks piemērs *raison d'état* principa piemērošanai praksē (tas arī būtu labs piemērs studentiem juridiskās izglītības ietvarā).

Spriedums līdz ar to dod taisnīgu novērtējumu Latvijas diplomātiskā dienesta darbībai okupācijas apstākļos un iekļauj to Latvijas valsts pamatu argumentatīvajā bāzē. Spriedumā arī netieši, bet nepārprotami, tiek

noraidīta likuma formāla interpretācija kā nepareiza un kaitīga – ņemot vērā mūsu tiesību kultūru, tas ir būtisks konstatējums.

Jāpiebilst, ka šis princips ir piemērojams ne tikai valsts pastāvēšanas apdraudējuma, bet arī citās situācijās, kur rodas nepieļaujama spriedze starp objektīvi konstatējamām valsts interesēm, no vienas puses, un normatīvi tiesisko regulējumu (vai tā trūkumu), no otras puses. Būtu vēlams, ka *raison d'état* principa vieta Latvijas valsts pamatos, tā saturs un piemērošanas priekšnosacījumi tiktu detalizēti apskatīti valststiesību zinātnē.

Bez šaubām, šis spriedums ir viens no Latvijas valststiesību judikatūras pamatspriedumiem, taču tas ir paraugs arī no metodoloģiskā viedokļa – kā konkrēta likuma norma tiek interpretēta sarežģītā kontekstā, lai nonāktu pie saprātīga un sabiedrības interesēm atbilstoša viedokļa.

No žurnāla „Jurista Vārds”, 24.07.2018.

TIESU PRAKSES APKOPOJUMI

ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTA PRAKSE NODOKĻU TIESĪBU JAUTĀJUMOS

Latvijā visus nodokļus un nodevas vienojošais likums ir likums „Par nodokļiem un nodevām”. Tas nosaka nodokļu tiesību un to iekasēšanas pamatus un ir uzskatāms par „jumta” likumu visiem Latvijas nodokļiem. Ņemot vērā šā likuma sabiedrisko nozīmi, kā arī to, ka sakārtots un pārskatāms nodokļu regulējums ir arī neatņemams komercdarbības vides uzlabošanai, apkopota Augstākās tiesas prakse likuma „Par nodokļiem un nodevām” piemērošanā.

Apkopojums veidots kā likuma normu komentārs, kurā Augstākās tiesas nolēmumos atrodamās atziņas sakārtotas pēc attiecīgajiem likuma pantiem. Katrai atziņai ir pievienota norāde uz izmantoto nolēmumu un tā punktiem. Ja izteiktā atziņa ietverta vairākos nolēmumos, norādīti arī pārējie nolēmumi. Turklāt, ņemot vērā, ka šās jomas lietās risināmie jautājumi parasti ir cieši saistīti ar konkrētās lietas apstākļiem, nepieciešamības gadījumā, lai labāk varētu uztvert izteikto atziņu būtību, ir ietvertas arī ziņas par lietas faktiskajiem apstākļiem.

Tiesu prakses apkopojumā īpaši aplūkoti tādi jautājumi kā nodokļu apmēra precizēšana, nodokļa iekasēšanas noilgums, atbildība par budžeta iemaksājamā nodokļa apmēra samazināšanu vai no budžeta atmaksājamā nodokļa apmēra nepamatotu palielināšanu, nodokļu pārbaudes un pierādījumu nodrošināšana.

Tiesu prakses apkopojuma pamatā ir Administratīvo lietu departamenta nolēmumi, kas pieņemti laikā no 2005.gada līdz 2018.gadam. Apkopojumā iekļautas atziņas no vairāk nekā 260 nolēmumiem, tostarp atziņas

no atsevišķiem Satversmes tiesas, Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas nolēmumiem.

Tiesu prakses apkopojumu sagatavoja Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks Aleksandrs Potaičuks.

CIVILLIETU DEPARTAMENTA PRAKSE ZEMESGRĀMATU LIKUMA PIEMĒROŠANĀ

Latvijā privātīpašuma atzišanu un nostiprināšanu, kas ir valsts un sabiedriskās iekārtas pamats, palīdz īstenot 1937.gada 22.decembra Zemesgrāmatu likums. Šis likums ir pielāgots mūsdienu apstākļiem, taču savā būtībā tas vēl arvien saglabājis savas vēsturiskās iezīmes. Lai veicinātu vienveidīgas tiesu prakses veidošanos, apkopota tiesu prakse par šī likuma normu līdzšinējo piemērošanu. Apkopojuma pamatā ir Augstākās tiesas Civillietu departamenta nolēmumi, kas pieņemti laikā no 2006.gada līdz 2018.gadam.

Apkopojums veidots kā Zemesgrāmatu likuma normu komentārs, kurā Augstākās tiesas nolēmumos atrodamās atziņas sakārtotas pēc attiecīgajiem Zemesgrāmatu likuma pantiem. Proti, norādīts attiecīgās tiesību normas teksts, bet pēc tam saistībā ar konkrēto tiesību normas interpretāciju un piemērošanu paustās tiesas atziņas.

Tiesu prakses apkopojumā īpaši aplūkoti tādi jautājumi kā zemesgrāmatu vešanas kārtība, zemesgrāmatu ieraksts un publiskā ticamība, nodaļuma ierakstu veidi un saturs, galvenie problēmjautājumi saistībā ar nostiprinājuma lūgumu iesniegšanu un to pārbaudi, zemesgrāmatu tiesnešu kompetence un lēmumu pārsūdzēšana.

Tiesu prakses apkopojumu sagatavoja Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks Aleksandrs Potaičuks.

AUGSTĀKĀS TIESAS UN EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS PRAKSE MAKSĀTNESPĒJAS TIESĪBĀS

Apkopojumā par Civillietu departamenta praksi fizisko un juridisko personu maksātspēju un tiesiskās aizsardzības procesu regulējošo normatīvo aktu piemērošanā iekļauti nolēmumi visās maksātspējas lietās, kas laika posmā no 2015.gada janvāra līdz 2018.gada augustam Civillietu departamentā saņemtas kasācijas protesta kārtībā, kā arī nozīmīgākie nolēmumi šajā jomā lietās, kas saņemtas kasācijas sūdzības kārtībā. Tāpat apkopojumā iekļautas arī nozīmīgākās Satversmes tiesas un kopš 2010.gada pieņemto Augstākās tiesas nolēmumu atziņas maksātspējas tiesību jomā.

Apkopojuma pamatmērķis ir informēt tiesību normu piemērotājus (tiesnešus, maksātspējas administratorus, citus maksātspējas tiesību jomas profesionāļus) par to, kā Augstākā tiesa iztulkojusi konkrētās maksātspējas tiesības regulējošās normas. Tāpēc atziņas apkopojumā sistematizētas nevis tematiski, bet gan pēc likumu normām, kuru iztulkojums rodams Augstākās tiesas nolēmumos.

Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa sagatavojusi arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūras atziņu apkopojumu pārrobežu maksātspējas tiesību jomā.

Kopš 2004.gada 1.maija attiecībā uz pārrobežu maksātspējas procesu Latvijā ir piemērojams Eiropas Savienības regulējums maksātspējas tiesību jomā, tajā skaitā Padomes 2000.gada 29.maija Regula (EK) Nr.1346/2000 par maksātspējas procedūrām. Procedūrām, kas uzsāktas pēc 2017.gada 26.jūnija, ir

piemērojama Eiropas Parlamenta un Padomes 2015.gada 20.maija Regula (ES) Nr.2015/848.

Eiropas Savienības tiesas judikatūras apkopojumā sniegts ieskats Eiropas Savienības Tiesas atziņās par nozīmīgākajiem Regulas Nr.1346/2000 jautājumiem: regulas darbības joma, tiesu jurisdikcija, piemērojamās tiesību normas, nolēmumu atzišana, sekundārās maksātspējas procedūras.

Par Regulas Nr.2015/848 normu piemērošanu Eiropas Savienības Tiesa līdz šim vēl nav lēmusi.

Tiesu prakses atziņas sistematizēja Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks Reinis Markvarts.

APKOPOJUMS PAR NAIDA RUNU UN VĀRDA BRĪVĪBU KRIMINĀLTIESĪBĀS

Apkopojumā izvērtēti skatīti starptautiskais tiesiskais regulējums vārda brīvības aizsardzībai un Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse šajos jautājumos. Papildus tam norādīta arī Latvijas tiesu prakse naida runas krimināllietās, kurās taisītais spriedums ir stājies spēkā no 2012.gada oktobra līdz 2018.gada maijam.

Vārda brīvības kā centrālās tēmas izvēle 2018.gada apkopojumam skaidrojama ar to, ka visas attiecīgajā periodā iztiesātās krimināllietas ir saistītas ar personu paustienu izteikumiem. Līdz ar to tiesību uz vārda brīvību aizsardzības standarta piemērošana Latvijas tiesu praksē ir aktuāls jautājums.

Visi tiesu prakses apkopojumi pieejami Augstākās tiesas mājaslapā www.at.gov.lv sadaļā Judikatūra/ Tiesu prakses apkopojumi

TIESAS PIENĀKUMI MAKSĀTNESPĒJAS LIETU VĒRTĒŠANĀ

Augstākās tiesas mājaslapā publicēts Judikatūras un zinātniski analitiskās nodaļas veikts apkopojums maksātnespējas lietās, kurā iekļauta Civillietu departamenta prakse fizisko un juridisko personu maksātnespēju un tiesiskās aizsardzības procesu regulējošo normatīvo aktu piemērošanā laika posmā no 2015.gada janvāra līdz 2018.gada augustam. Šis raksts iepazīstina ar apkopojumā ietvertajām Augstākās tiesas atziņām, kas attiecas uz tiesas, proti, pirmās instances tiesas tiesnešu, kuri izskata maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesa lietas, pienākumiem procesa dalībnieku un ieinteresēto personu pieteikumu un sūdzību izskatīšanā un lēmumu pamatošanā. Augstākās tiesas nolēmumos atrodamas atziņas par tiesas pienākumiem maksātnespējas procesa administratora atbilstības un pieņemto lēmumu vērtēšanā, pieteikuma par tiesiskās aizsardzības procesu vērtēšanā, fiziskās personas saistību dzēšanas plāna izpildes vērtēšanā un kreditoru sapulces lēmumu tiesiskuma vērtēšanā.

MAKSĀTNESPĒJAS PROCESA ADMINISTRATORA ATBILSTĪBAS UN PIENĒMTO LĒMUMU VĒRTĒŠANA

Atbilstoši Civilprocesa likuma 363.¹⁷ panta pirmajai daļai tiesa izskata sūdzības par maksātnespējas procesa administratora lēmumiem. Augstākā tiesa uzsvērusi, ka, veicot šo uzraudzības funkciju, tiesai ir pienākums izvērtēt kreditora, parādnieka pārstāvja vai trešās personas sūdzībā izteiktos iebildumus pēc būtības, lēmumā sniedzot juridisku motivāciju izdarītajiem secinājumiem.¹ Civilprocesa likuma 363.¹⁹ panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā ietvertā norma par tiesas funkcijām, izskatot sūdzību, pārbaudīt Maksātnespējas kontroles dienesta lēmuma atbilstību normatīvo aktu prasībām, ir iztulkojama kā tiesas pienākums, izskatot sūdzību par administratora lēmumu, izvērtēt lēmumā norādītos apstākļus par administratora rīcību pēc būtības.²

Jautājums saistībā ar Maksātnespējas kontroles dienesta atzinumu par administratora pārkāpumiem izskatāms prioritāri, pirms citiem pieteikumiem, ko iesnieguši lietas dalībnieki, lai nepieļautu, ka administrators izvairās no normatīvajos aktos paredzētajām sekām par pārkāpumiem maksātnespējas procesā.³ Ja šādā situācijā saņemts parādnieka pārstāvju pieteikums par juridiskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu un tiesiskās aizsardzības procesa pasludināšanu ar citu administratoru, tiesai jāizvērtē, vai parādnieks rīkojies godprātīgi.⁴

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 22.panta pirmo daļu tiesa administratoru atceļ pēc savas

iniciatīvas, Maksātnespējas kontroles dienesta vai paša administratora pieteikuma vai kreditoru sapulces ierosinājuma. Ja lūgumu izvērtēt iespēju atcelt administratoru no pienākumu pildīšanas tiesai pieteicis Maksātnespējas kontroles dienests, un tiesa lēmuma motīvu daļā nav atspoguļojusi nekādus apsvērumus šā lūguma sakarā un lemjošajā daļā šo jautājumu nav izlēmusi, šāda lēmuma pieņemšanā pārkāpti Civilprocesa likuma 230.panta ceturtais un piektais daļas noteikumi.⁵

Izvērtējot apstākļus, kas var liecināt par administratora personisko ieinteresētību maksātnespējas procesa lietā (*Maksātnespējas likuma 20.panta pirmās daļas 7.punkts*), tiesai jākonstatē nevis apstākļi, kas vienīgi maksātnespējas procesā iesaistītajām personām varētu radīt šaubas par administratora objektivitāti, bet gan apstākļi, kas saprātīgam vērotājam no malas, ievērojot konkrētās lietas faktus un apstākļus, varētu radīt šaubas par administratora objektivitāti. Lai gan novērtējums vienmēr ir subjektīvs, tam jābalstās uz objektīviem, proti, saskaņā ar pierādījumiem konstatētiem faktiem.⁶

PIETEIKUMA PAR TIESISKĀS AIZSARDZĪBAS PROCESU VĒRTĒŠANA

Augstākā tiesa vairākkārt uzsvērusi, ka, izvērtējot tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānu Civilprocesa likuma 341.⁶ panta kārtībā, tiesai ir pienākums pārbaudīt, vai pareizi noteikts nodrošināto kreditoru sastāvs un vai šo plānu saskaņojušo kreditoru prasījumu pamatā ir reālas saistības.⁷ Civilprocesa likuma 341.⁶ panta trešās daļas prasība pirms pieteikuma par tiesiskās aizsardzības procesa istenošanu apmierināšanas vērtēt arī kreditoru iebildumus nav istenojama virspusēji un formāli. Ja tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānā iekļauts kreditora prasījums, kas būtiski ietekmē tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plāna saskaņošanu, ir vērtējama tā pamatotība. Piemēram, regulāra avansa maksājumu pārskaitīšana ievērojamā apmērā, vispār nepārlicinoties par naudas izlietojumu, ir netipiska komercdarbībai un liecina par fiktīvu darījumu.⁸

Ievērojot labas ticības principu, tiesai jāizvērtē, vai parādnieks rīkojies godprātīgi, iesniedzot tiesiskās aizsardzības procesa pieteikumu, ja šādas rīcības izvērtējumu lūdzis kreditors, norādot arī konkrētus apstākļus, kas, viņaprāt, liecina par vēlmi īstenot pretlikumīgu tiesiskās aizsardzības procesu.⁹ Ja tiesiskās aizsardzības procesa plānu nesaskaņojušie kreditori

⁵ Augstākās tiesas 2017.gada 31.marta lēmums lietā Nr.SPC-4/2017 (C16111214), 6.punkts.

⁶ Augstākās tiesas 2016.gada 18.augusta lēmums lietā Nr.SPC-3/2016 (C29392415), 10.1.punkts.

⁷ Augstākās tiesas Senāta 2013.gada 23.oktobra lēmums lietā Nr.SPC-48/2013 (C30623012), 4.3.punkts, Augstākās tiesas 2014.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.SPC-27/2014 (C27150012), 13.punkts, 2015.gada 20.februāra spriedums lietā Nr.SPC-5/2015 (C27144014), 15.3.punkts, 2015.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.SPC-17/2015 (C30557714), 9.2.punkts, 2016.gada 28.janvāra spriedums lietā Nr.SPC-1/2016 (C30447716), 9.punkts.

⁸ Augstākās tiesas 2017.gada 15.maija spriedums lietā Nr.SPC-16/2017 (C11043816), 13.1.punkts.

⁹ Augstākās tiesas 2015.gada 20.janvāra spriedums lietā Nr.SPC-5/2015 (C27144014), 15.2.punkts.

¹ Augstākās tiesas 2016.gada 29.aprīļa lēmums lietā Nr.SPC-2/2016 (C17092915), 4.2.punkts.

² Augstākās tiesas 2016.gada 18.augusta lēmums lietā Nr.SPC-3/2016 (C29392415), 11.punkts.

³ Augstākās tiesas 2015.gada 29.decembra lēmums lietā Nr.SPC-18/2015 (C29389515), 7.punkts.

⁴ Augstākās tiesas 2015.gada 29. decembra lēmums lietā Nr.SPC-18/2015 (C29389515), 8.2.punkts.

ir iesnieguši motivētus iebildumus par darījumu, iespējams, fiktīvo raksturu, tiesai ir jāpievēršas tās rīcībā iesniegto darījumu apliecinājošu dokumentu vērtēšanai un jāspēj izdarīt loģiskus secinājumus par saistību pamatotību vismaz no pirmšķietamības viedokļa. Turklāt katrs atsevišķais darījums šādā situācijā ir vērtējams ne tikai kontekstā ar pretējus viedokļus pārstāvošo personu domstarpību cēloni un tā paredzamajām sekām, bet arī ar visiem lietas materiāliem to kopumā, ņemot vērā Civilprocesa likuma 97.panta pirmās daļas noteikumus. Citiem vārdiem, tiesai uz lietā apkopoto pierādījumu pamata jāspēj saskatīt tādu juridisko apstākļu esību, kuri faktiski izslēdz attiecīgās saistības izpildes pienākumu vai otrādi – apstiprina to.¹⁰

Neesot argumentācijai, kas atspēkotu nodrošinātā kreditora iebildumus par fiktīvā kreditora statusu, kura saistību apjoms būtiski ietekmē tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plāna saskaņošanu nodrošināto kreditoru grupā, tiesas atzinumu, ka tiesiskās aizsardzības procesa plāns ir atbalstīts Maksātnespējas likumā noteiktajā kārtībā, nevar atzīt par pamatotu.¹¹

Augstākā tiesa arī norādījusi, ka tiesai ir jāvērtē ne vien kreditoru prasījumu iespējami fiktīvais raksturs, bet arī tiesiskās aizsardzības procesa iesniedzēja prasījumu izpildes iespējamība. Lai izdarītu secinājumus par tiesiskās aizsardzības procesa pieteikuma iesniedzēja tiesībām saņemt samaksu saskaņā ar noslēgto līgumu un šādu summu iekļautu tiesiskās aizsardzības procesa pasākumu plānā kā drošu nākotnē paredzamu ienākumu, uz kuru varētu paļauties tiesiskās aizsardzības procesa pieteikuma iesniedzēja kreditori, tiesai ir jānovērtē šādas prasības pirmšķietamas apmierināšanas iespējas.¹²

FIZISKĀS PERSONAS SAISTĪBU DZĒŠANAS PLĀNA IZPILDES VĒRTĒŠANA

Nav pieļaujams atbrīvot no parādsaistībām fiziskas personas, kuru rīcība liecina par negodprātīgu attieksmi pret kreditoriem. Vienlaikus jāievēro, ka saistību dzēšanas procedūras nepiemērošanas izraisītās sekas parādniekam ir nelabvēlīgas, un lai šo jautājumu izlemtu pareizi un taisnīgi, katrs individuāls gadījums prasa rūpīgu izvērtējumu. Piemēram, kā norādījusi Augstākā tiesa, piemērojot Maksātnespējas likuma 153.panta 2.punktu, tiesai jānorāda, kāda tieši parādnieka rīcība un kāpēc atzīta par patieso ienākumu slēpšanu, turklāt ar

¹⁰ Augstākās tiesas 2016.gada 28.janvāra spriedums lietā Nr.SPC-1/2016 (C30447716), 9.punkts.

¹¹ Augstākās tiesas 2015.gada 20.februāra spriedums lietā Nr.SPC-5/2015 (C27144014), 15.4.punkts.

¹² Augstākās tiesas 2016.gada 28.janvāra spriedums lietā Nr.SPC-1/2016 (C30447716), 11.2.punkts.

nodomu izvairīties no savu saistību izpildes.¹³

Ja parādnieka ikmēneša ienākumi ir mainīgi, likums neaizliedz parādniekam veikt maksājumu pārrēķinu un labot radušos kļūdu, ja kādā mēnesī kreditoru prasījumu segšanai novirzīti līdzekļi mazāk nekā vienas trešdaļas apmērā no parādnieka ienākumiem (sk. *Maksātnespējas likuma 155.panta ceturto daļu*). Tāpēc, lemjot par fiziskas personas atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no saistību dzēšanas plānā atlikušajām saistībām, tiesai rūpīgi jāizvērtē lietas faktiskie un tiesiskie apstākļi, kā arī samērīgums starp parādnieka un kreditoru interesēm, ievērojot fiziskas personas maksātnespējas procesa mērķi un iesaistīto personu labticību.¹⁴

Nepieprasot informāciju par saistību dzēšanas plāna izpildi, lai varētu izlemt jautājumu, vai parādnieks atbrīvojams no atlikušajām saistībām, tiesa rīkojas formāli, kas ir pretrunā ar Civilprocesa likuma 363.²⁸ panta desmito daļu.¹⁵

KREDITORU SAPULCES LĒMUMU TIESISKUMA VĒRTĒŠANA

Kreditoru sapulces lēmumi var aizskart ieinteresēto personu likumiskās intereses, tāpēc kreditors vai parādnieka pārstāvis var pārsūdzēt kreditoru sapulces lēmumu, ja tas ir prettiesisks vai pretrunā ar kreditoru kopuma interesēm (sk. *Maksātnespējas likuma 91.panta otro daļu*). Augstākā tiesa norādījusi, ka, pārbaudot sūdzību par kreditoru sapulces lēmuma tiesiskumu, piemēram, par administratora atbildības palielināšanu, tiesnesim ir jāpārlicinās, vai vismaz formāli pastāv objektīvi iemesli šāda lēmuma pieņemšanai.¹⁶

Augstākā tiesa atzinusi, ka kreditoru prasījuma tiesību samazinājums par 75–80% (sk. *Maksātnespējas likuma 38.panta otro daļu*) ir netipisks komercdarbībai, vēl jo vairāk, ja tas noticis bez atsevišķu kreditoru piekrišanas. Tādēļ tiesai šādā situācijā ir īpaši rūpīgi jāpievēršas piemērojamo tiesību normu sistēmiskajai un teleoloģiskajai iztulkošanai Satversmes 105.panta un Maksātnespējas likuma mērķu un principu kontekstā.¹⁷

Reinis MARKVARTS,

Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks

¹³ Augstākās tiesas 2015.gada 24.februāra lēmums lietā Nr.SPC-4/2015 (C40040014), 4.2.punkts, sk. arī 2015.gada 29.decembra lēmuma lietā Nr.SPC-44/2015 (C33486213) 8.1.punktu.

¹⁴ Augstākās tiesas 2017.gada 16.februāra lēmums lietā Nr.SPC-5/2017 (C37101714), 10.punkts.

¹⁵ Augstākās tiesas 2015.gada 27.novembra lēmums lietā Nr.SPC-27/2015 (C32287412), 6.3.punkts.

¹⁶ Augstākās tiesas 2015.gada 30.aprīļa lēmums lietā Nr.SPC-9/2015 (C27170214), 6.punkts.

¹⁷ Augstākās tiesas 2015.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.SPC-17/2015 (C30557714), 10.punkts, sk. arī 2014.gada 31.oktobra sprieduma lietā Nr.SPC-27/2014 (C27150012), 10.2.punktu.

JURIDISKĀS LITERATŪRAS JAUNUMI

Augstākās tiesas spriedumi un lēmumi 2017

Turpinot tradīciju, Augstākās tiesas departamenti pārskatījuši gada laikā paveikto, atlasot katrs 25 nolēmumus publicēšanai Augstākās tiesas spriedumu un lēmumu krājumā. Atlasītie nolēmumi gan iezīmē aktualitātes sabiedrībā, gan atklāj tiesību izpratnes būtību kopumā, kā arī norāda uz juridiski sarežģītajām konstrukcijām Latvijas tiesību sistēmas mijiedarbībā ar Eiropas Savienības un starptautiskajām tiesībām.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs norāda: Augstākās tiesas nolēmumi pēdējos gados nostiprina savu lomu tiesību avotu sistēmā. Tie ne tikai klasiskā izpratnē papildina pamatavotus, bet ir kļuvuši par būtisku tiesību sistēmas izpratnes instrumentu. Tas izskaidro arī augošo interesi par Augstākās tiesas nolēmumiem – gan kontekstā ar konkrētām izskatāmām lietām, gan analizējot nolēmumus izteiktās atziņas.

Katra departamenta nolēmumi sakārtoti atsevišķā krājuma daļā ar savu lappušu numerāciju. Katras daļas sākumā izvērstas satura rādītājs un anotācija latviešu un angļu valodā, kurā skaidrots, kāpēc publicēšanai krājumā izvēlēti tieši šie nolēmumi. Nolēmumi ir sistematizēti, tiem pievienotas judikatūras tēzes. Katrai daļai atsevišķi pēc dažādiem kritērijiem izveidoti vairāki rādītāji.

Krājuma veidošanā piedalījušies departamentu priekšsēdētāji Veronika Krūmiņa, Edīte Vernuša un Pēteris Dzalbe, departamenta priekšsēdētājas palidze Silvija Kuškina un zinātniski analītiskā padomniece Nora Magone, Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas vadītāja Anita Zikmane un speciālistes Zinaīda Indrūna un Liēna Henke, kā arī Tiesu namu aģentūras Tiesiskās informācijas un izdevējdarbības daļas juriste Signe Terihova.

Visas Latvijas tiesas saņēma nolēmumu krājumu no Augstākās tiesas bez maksas.

Administratīvajām tiesībām veltīts „Jurista Vārds”

Žurnāla „Jurista Vārda” 24.aprīļa numurs pilnībā veltīts administratīvajām tiesībām, un tā veidošanā piedalījušies visu triju instanču administratīvo tiesu priekšsēdētāji, tiesneši un tiesnešu palīgi. Par numura viesredaktori „Jurista Vārds” aicinājis Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta zinātniski analītisko padomnieci Ditu Plepu, viņa savukārt projektā iesaistījusi teju visu departamentu.

Administratīvo tiesu priekšsēdētāji apzinājuši nozares problēmas un formulējuši stratēģiskos mērķus. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa akcentē no Latvijas Senāta mantotās tradīcijas, profesionālu tiesnešu un darbinieku komandu, kā arī departamenta vērtības – nolēmumu kvalitāti, veiksmīgu dialogu ar Satversmes tiesu un Eiropas Savienības tiesu.

Tiesnese Dace Mita un palidze Inga Ruska analizējušas, vai administratīvā tiesa darbojas atbilstoši tās izveides mērķim pirms četrpadsmit gadiem, vai likuma izstrādātāju un likumdevēja vīzija par to, kā jāizskatās administratīvajam procesam mūsdienu demokrātiskajā Latvijā, tiek īstenota praksē. Departamenta tiesnešu palīgi pievērsušies daudzveidīgam tēmu lokam – Dārta Freimane raksta par administratīvajiem aktiem, kuri rada tiesiskas sekas vairākām noteiktām personām, Miķelis Zumbergs par administratīvo aktu izpildes problēmām, Jānis Geks par pievienotās vērtības nodokļa darījumiem. Tiesnese Ieva Višķere kopā ar palidzi Santu Ratniku ieskicē atsevišķus procesuālos jautājumus, kas ir aktuāli gadījumos, kad saistībā ar publisko tiesību līgumu ir radies strīds un persona vēlas šo strīdu risināt tiesas ceļā. Judikatūras un zinātniski analītiskās nodaļas padomnieks Aleksandrs Potaičuks raksta par administratīvā procesa tiesību ieropeizāciju.

Savukārt Administratīvo lietu departamenta tiesnese Rudīte Viduša aizsākusi jaunu žurnāla rubriku „Jurists un kultūra”, kur tiesībnieki savus kolēģus iepazīstinās ar iespajdiem no kultūras pasaules un mudinās paplašināt savu intelektuālo pieredzi. Tiesnese dalās pārdomās, ko raisījusi spēņu autora Huana Boniljas grāmata par krievu dzejnieku Majakovski.

VII

LATVIJAS SENĀTAM 100

CESVAINĒ UN PRIEKUĻOS GODINA SENATORUS – NOVADNIEKUS

Atsaucoties Augstākās tiesas aicinājumam pašvaldībās, kurās dzimuši Latvijas Senāta (1918–1940) senatori, organizēt senatoriem veltītus pasākumus ar Augstākās tiesas filmas „Senatori” skatīšanos, Cescvainē 2.maijā notika senatoriem Aleksandram Gubenam un Miķelim Gobiņam veltīti pasākumi, kuros piedalījās arī Augstākās tiesas priekšsēdētājs un tiesneši.

Izmantojot iespēju, ka viņus apciemo Augstākās tiesas tiesneši, cescvainieši rīkoja tiesnešu tikšanos ar pašvaldības deputātiem un iestāžu vadītājiem. Augstākās tiesas priekšsēdētājs un tiesneši vadīja arī mācību stundas Cescvaines vidusskolas 9.–12. klasēm, stāstot par Latvijas tiesu sistēmu, Augstāko tiesu un tiesneša darbu.

Pēc tam cescvainieši kultūras namā skatījās filmu „Senatori”, kas ir stāsts par trīsdesmit Latvijas senatoriem – kasācijas instances tiesnešiem Latvijas brīvvalsts pirmajā posmā no 1918. līdz 1940.gadam.

Dienas noslēgumā Augstākās tiesas pārstāvji kopā ar cescvainiešiem noklausījās koncertu Cescvaines ev-luteriskajā baznīcā, kurā skanēja Aleksandra Gubena māsas Marijas Gubenes tautas dziesmas un ērģeļmūzika. Viņa bija pirmā sievietē ērģeļniece un pirmā Latvijas konservatorijas profesore.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs cescvainiešiem dāvina Latvijas Senāta 1938.gada fotogrāfiju, kad Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētājs bija Aleksandrs Gubens

Savukārt 14.septembrī savam novadniekam senatoram Kārlim Ozoliņam veltītajos pasākumos aicināja piedalīties Priekuļu pašvaldība.

„Novada iedzīvotājiem jābūt lepniem, ka viens no tiesiskas Latvijas valsts pamatlicējiem dzimis pie mums, Veselavā. Ir jāzina savu vēsturi un un jāparāda mūsu izcilus novadniekus,” sacīja Priekuļu novada domes priekšsēdētāja Elīna Stapulone.

Kārļa Ozoliņa piemiņai netālu no viņa dzimtas

Augstākās tiesas, Vidzemes rajona tiesas un Priekuļu pašvaldības pārstāvji pie iestādītā ozoliņa ar Priekuļu lepnumu – Latvijas pirmkarogu

mājas kuplos jauns ozoliņš, ko pašvaldības domes priekšsēdētāja iestādīja kopā ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču un Vidzemes rajona tiesas priekšsēdētāju Jāni Grīnbergu. Vieta ozoliņam īpaša – tas kuplos Latvijas pirmkaroga laukumā, kas ierīkots karoga autora Jāņa Lapiņa dzimtas māju vietā, kas atradušās kaimiņos ar senatora Kārļa Ozoliņa dzimtajām mājām.

Uz Kārlim Ozoliņam veltīto pasākumu Veselavas muižā bija pulcējies kupls skaits Cēsu un Priekuļu novadu bijušo un esošo juristu. Klātesošie noklausījās stāstījumu par Kārli Ozoliņu un noskatījās filmu „Senatori”, noslēgumā baudīja koncertu, kurā skanēja pamatā Emila

Dārziņa dziesmas. Komponistam bija ciešas saites ar senatoru Kārli Ozoliņu – viņu bērni pianists Volfgangs Dārziņš un gleznotāja Anna Ozoliņa bija ģimene, kas kopa latvisko kultūru gan Latvijā, gan trimdā.

Augstākās tiesas pateicība senatoru piemiņas pasākumu iniciatoriem un organizatoriem – Cēsaines novada domes priekšsēdētājam Vilnim Špatam un juristei Sarmītei Mellei un Priekuļu novada domes priekšsēdētājai Elinai Stapulonei un bāriņtiesas priekšsēdētājai Inītai Jansonei.

ARHĪVĀ DIGITALIZĒTI VĒSTURISKI LATVIJAS SENĀTA MATERIĀLI

Turpinot Augstākās tiesas un Latvijas Nacionālā arhīva sadarbību, ar vērtīgiem materiāliem papildināta arhīva digitālo materiālu kopa „Ieskats Latvijas Senāta dokumentos 1919–1940”. Tagad tajā ikviens interesents var iepazīties ar Latvijas Senāta Apvienotās sapulces tiesas un rīcības sēžu žurnāliem, kas glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva 1535. fondā „Latvijas Senāts”.

Latvijas Senāta digitālo materiālu kopu Latvijas

Nacionālais arhīvs pēc Augstākās tiesas ierosinājuma izveidoja pirms diviem gadiem, digitalizējot un darot publiski pieejamu daļu no Senāta Spriedumu biroja materiāliem. Tagad arhīva portālā skatāmo dokumentu krātuvī papildinājuši Senāta „pamatdokumenti” – Senāta Apvienotās sapulces tiesas un rīcības sēžu žurnāli, sākot no 1919.gada un līdz 1940.gadam (izņemot 1936., 1937. un 1938.gadu, ko nav izdevies arhīvā atrast).

Latvijas Senāts bija kasācijas instance Latvijas

tiesu sistēmā no 1918.gada līdz 1940.gadam. Senāta Apvienotā sapulce bija visu trīs Senāta departamentu kopēja institūcija, kuru veidoja visi senatori.

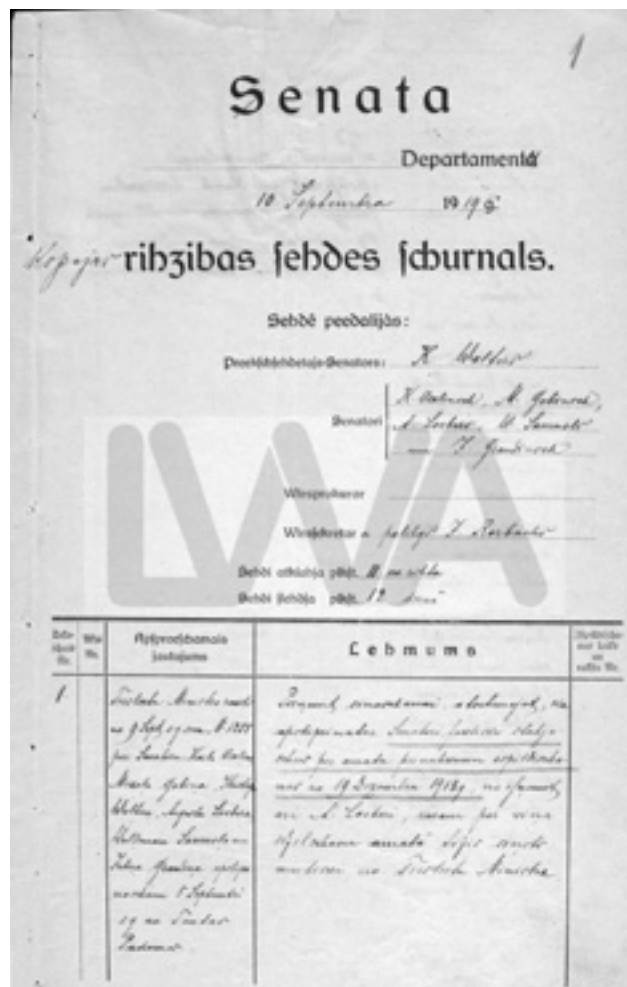
No 1919.gada jūlija senatori ik nedēļu vairākas reizes sanāca uz kopējām sapulcēm, galvenokārt lai apspriestu saimnieciskus un organizatoriskus jautājumus un arī lai izstrādātu ar tiesām saistītus likumus un noteikumus. Vēlāk Senāta Apvienotā sapulce izšķīra sarežģītākās un strīdīgākās Senātā saņemtās lietas. Pavisam tā izlēmusi vairāk par 650 lietām.

Senāta Apvienotā sapulce pati ievēlēja savu priekšsēdētāju, departamentu priekšsēdētājus un Augstākās disciplinārtiesas locekļus, kā arī vakanču gadījumā izraudzīja jaunus senatorus. Pēc tieslietu ministra priekšlikuma tā deva arī savu atzinumu, lai norādītu likuma pareizu un vienādu iztulkošanu.

Tas viss fiksēts Apvienotās sapulces tiesas un rīcības sēžu žurnālos un senatoru parakstīti. Var teikt – tā ir Latvijas Senāta dzīves un darba vēstures dienasgrāmata.

Digitālo materiālu kopu „Ieskats Latvijas Senāta dokumentos 1919–1940” skatiet: www.arhiviem.lv/Virtuālās_izstādes_un_digitālie_resursi/Digitalizētie_dokumenti

**Pirmais ieraksts
Senāta kopējās
rīcības sēdes žurnālā
1919.gada 10.septembrī**

ATKLĀJUMS – SENĀTA APVIENOTĀS SAPULCES ČETRI PRIEKŠSĒDĒTĀJI

Senāta Apvienotās sapulces sēžu žurnālos fiksētie darba kārtības jautājumi, lēmumi un piezīmes dara dzīvas Senāta vēstures lappuses un sagādā arī pa kādam negaidītam pārsteigumam. Tāds bija arī jaunatklātie Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāji.

Sākumā kopējās rīcības sēdēs un Apvienotās sapulces tiesas sēdēs priekšsēdētāja pienākumus izpildīja tā departamenta priekšsēdētājs, no kura lieta nāca izspriešanā vai uz kuru attiecās apspriežamais jautājums. 1920. gada 3.jūnijā Senāts par kopējo rīcības un tiesas sēžu priekšsēdētāju ievēlēja **KRISTAPU VALTERU**, „lai būtu atbildīga persona šo sēžu sagatavošanā un sasaukšanā”.¹ Kad 1921.gadā senatoru skaits bija pietiekams, Kristaps Valters palika par Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāju un turpināja vienlaikus vadīt arī Administratīvo departamentu. Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāja amatam termiņa ierobežojums netika noteikts.

Līdzšinējie Senāta vēstures apskati mūsdienu tiesībnieku darbos, domājams, pamatā ir balstīti uz diviem pamatavotiem – senatora Augusta Lēbera un

senatora Augusta Rumpētera atmiņām.² Šajās atmiņās neizskaidrojami minēti tikai divi Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāji – Kristaps Valters un Aleksandrs Gubens, kurš Senāta vadību pārņēma 1934.gadā, kad par 15.maija Ulmaņa apvērsuma tiesiskuma neatzišanu amatu zaudējis un bijis spiests pensionēties Kristaps Valters.³

Savukārt arhīva materiāli liecina – Kristaps Valters pēc paša lūguma no Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāja amata atsavināts jau 1929.gada 11.janvārī.⁴ Valters lūgumu atbrīvot viņu no Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāja amata pamato ar slikto veselības stāvokli: „Administratīvā departamenta priekšsēdētāja pienākumi atņem man visu to laiku, kurā ārsti man vispāri atļauj strādāt.”⁵

²A.Lēbers. Atzīmes (referāts) par Senāta vēsturi. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr.3, 1936; Latvijas Senāta senators Augusts Lēbers/ Bibliogrāfija. Sastādījis A.D.Lēbers, 1997., papildināts izdevums 2002; A.Rumpēters. Atskats uz Senātu Latvijas tiesu sistēmā. Latviešu Juristu Raksti, Nr.12, 1978.

³Sk. iepriekš minētos avotus un D.A.Lēbers. Latvijas Senāts viņdienās un mūsdienās. Latvijas Vēstnesis, 29.12.1998.; Ā.Šilde. Latvijas tiesību vēsture. 1914–1940, 1976.

⁴LVVA 1535.fonds, 10.apr., 14.lieta.

⁵Turpat.

¹LVVA 1535.fonds, 10.apr., 3.lieta.

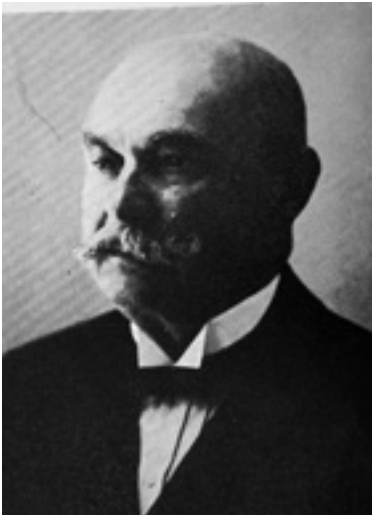
Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāji

Kristaps Valters
(1920–1929; 1933–1934)

Miķelis Gobiņš
(1929–1931)

Kārlis Ozoliņš
(1931–1933)

Aleksandrs Gubens
(1934–1940)

Tajā pašā 1929.gada 11.janvāra sēdē par Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāju 1929.gadam ievēlēts senators **MIĶELIS GOBIŅŠ**, kurš bija Kriminālās kasācijas departamenta priekšsēdētājs. Ja Kristapa Valtera ievēlēšanai par Apvienotās sapulces priekšsēdētāju 1920.gadā kā noteicošais kritērijs minēts, ka viņš ievēlēts kā gados vecākais senators,⁶ tad 1929.gadā acimredzot bijuši citi apsvērumi priekšsēdētāja izvēlē, jo gados vecākais senators tobrīd bija Augusts Lēbers.

1930.gada 10.februārī Miķelis Gobiņš par Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāju ievēlēts vēl uz vienu gadu.⁷ Gobiņa vārds bieži izskan gan no Saeimas tribīnes, gan presē, un tas ir saistīts ar viņa amatiem vairākās akciju sabiedrību valdēs, īpaši ar senatora amata savienošānu ar Uniona bankas padomes priekšsēdētāja amatu.⁸ Saeimā pat tiek pieprasīts grozīt Tiesu iekārtas

⁶ A.Rumpēters. Atskats uz Senātu Latvijas tiesu sistēmā. Latviešu Juristu Raksti, Nr.12, 1978., 8.lpp.

⁷ LVVA 1535.fonds, 10.apr., 106.lieta.

⁸ Saeimas 1930.gada sēžu stenogrammas, piem., 21.janvāri, 4.martā, 1.maijā, 6.jūnijā, 2.decembrī.

likumu un noliegt tiesnešiem ieņemt citus algotus amatus.⁹

1931.gada 27.janvāris nāk ar sēru vēsti – Miķelis Gobiņš ir savā dzīvoklī naktī miris. Kā raksta prese, „viņš pēdējā laikā slimoja ar nerviem un sirdskaiti”.¹⁰ Valsts arhīva materiāli liecina, ka jau 1930.gada decembrī un 1931.gada janvārī Senāta Apvienotās sapulces sēdes priekšsēdētāja pienākumus pildījis senators Kārlis Ozoliņš.¹¹

KĀRLIS OZOLIŅŠ, Civilās kasācijas departamenta priekšsēdētājs, 1931.gada 13.februārī arī tiek ievēlēts par Senāta Apvienotās sapulces nākamo priekšsēdētāju.¹² Taču arī viņa darbība Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāja amatā nav ilga – Ozoliņš mirst 1933.gada 23.novembrī. Turklāt, kā raksta prese, pirms tam viņš jau ilgāku laiku slimojis, pārcietis operāciju, tātad darba pienākumus nevarēja pildīt.¹³

Bez rakstiska Apvienotās sapulces lēmuma, kas būtu reģistrēts sēžu žurnālā, kā Senāta apvienotās sapulces priekšsēdētāja vietas izpildītājs jau 1933.gada decembra sēdē un turpmākās sēdes līdz 1934.gada 12.jūnijam vada pirmais Senāta priekšsēdētājs **KRISTAPS VALTERS**.¹⁴ Šajā laikā notiek Ulmaņa 15.maija apvērsums, ko Valters nespēj atzīt par tiesisku demokrātiskā valsti.

1934.gada 12.jūnijā par Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāju tiek ievēlēts Kriminālās kasācijas departamenta priekšsēdētājs **ALEKSANDRS GUBENS**.¹⁵ Viņš tiek uzskatīts par pēdējo Senāta Apvienotās sapulces priekšsēdētāju. Oficiāli tas tā ir, jo nav lēmuma par cita priekšsēdētāja iecelšanu. Bet faktiski Gubens 1940.gada 9.jūlijā rakstīja tieslietu ministram

lūgumu ļaut izlietot neizlietoto kārtējo divu mēnešu atvaļinājumu un „pēc atvaļinājuma es darbā Senātā vairs neatgriezīšos”.¹⁶

Pēdējās četras Senāta Apvienotās sapulces sēdes 1940.gadā no jūlija līdz novembrim vadīja Civilās kasācijas departamenta priekšsēdētājs Osvalds Ozoliņš. Latvijas Senāta Apvienotās sapulces pēdējā sēde notika 1940.gada 31.oktobrī.¹⁷ 1940.gada 26.novembrī ar LSRS tieslietu tautas komisāra pavēli Senāts tika likvidēts un senatori atbrīvoti no amata tajā pašā dienā.

Rasma ZVEJNIECE,
Komunikācijas nodaļas vadītāja

⁹ Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis, 05.12.1930.

¹⁰ Latvijas Kareivis, 28.01.1931.

¹¹ LVVA 1535.fonds, 10.apr., 15. un 16.lieta.

¹² LVVA 1535.fonds, 10.apr., 16.lieta.

¹³ Jaunākās Ziņas, 24.11.1933.

¹⁴ LVVA 1535.fonds, 10.apr., 18. un 19.lieta.

¹⁵ LVVA 1535.fonds, 10.apr., 19.lieta.

¹⁶ LVVA 1536.fonds, 2.apr., 388.lieta.

¹⁷ LVVA 1535.fonds, 10.apr., 20.lieta.

AUGSTĀKAJAI TIESAI DĀVINA AUGUSTA RUMPĒTERA JURIDISKĀS LITERATŪRAS BIBLIOTĒKU

Augstākā tiesa saņēmusi vērtīgu dāvinājumu – Latvijas Senāta senatora Augusta Rumpētera mazdēls Videmars Rumpēteris dāvināja sava vectēva juridisko bibliotēku – 143 juridiska satura grāmatas un likumu krājumus latviešu, vācu un krievu valodā.

Augusts Rumpēters bija senators Civilās kasācijas departamentā 1938.–1940. gadā. Kad 1944.gadā viņš kopā ar diviem vecākajiem dēliem devās trimdā, senatora bibliotēka palika Latvijā, viņa lauku mājās Vigantos. To mantoja senatora mazdēls Videmars. Viņš studēja bioloģiju, pēc tam teoloģiju, un tā kā profesija nebija saistīta ar tieslietām, vectēva bibliotēku nodeva lietošanā klasesbiedrenei Mārai Vācietei, kura studēja juristos un strādā prokuratūrā.

Tieši Māra Vāciete rosināja senatora mazdēlu šo juridisko bibliotēku Latvijas Senāta simtgadē dāvināt

Videmars Rumpēteris Augstākās tiesas priekšsēdētājam nodod īpašo grāmatu no sava vectēva senatora Augusta Rumpētera bibliotēkas – 1937.gada Civillikumu

Augstākajai tiesai, lai grāmatas atgrieztos tur, kur tām vislabāk būt – Augstākajā tiesā. Ar prokuratūras atbalstu dāvinājums pārvests uz Augstāko tiesu.

Videmars Rumpēteris ar dēliem un Māra Vāciete pie dāvinājuma, kas vēl atrodas četrās lielās kastēs

BALTIJAS VALSTU SIMTGADES GADĀ AUGSTĀKĀS TIESAS TIEKAS LATVIJĀ

BALTIJAS VALSTU
AUGSTĀKO TIESU
KONFERENCE
2018.gada 14.jūnijā

**TIESU SISTĒMU
ATTĪSTĪBAS
SIMTGADES CEĻŠ
BALTIJAS VALSTĪS**

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas Augstāko tiesu ikgadēja tikšanās ir tradīcija, un īpašajā visu Baltijas valstu simtgades gadā tā notika Rīgā. 14.jūnijā trīs valstu Augstāko tiesu priekšsēdētāji un tiesneši kopīgā konferencē „Tiesu sistēmu attīstības simtgades ceļš Baltijas valstīs” atskatījās uz tiesu sistēmu attīstību valstu pirmajā simtgadē.

Tiesas dalījās ar savu vēsturisko pieredzi, akcentējot Augstākajām tiesām un tiesu sistēmām nozīmīgākos

notikumus un attīstības procesus simts gados. Latvijas Augstākā tiesa kolēģiem piedāvāja arī noskatīties filmu „Senatori”, kas konferences nolūkā tulkota angļiski.

Konferences noslēgumā Latvijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētājs *Rimvydas Norkus* un Igaunijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs *Priit Pikamäe* Latvijas Nacionālajā bibliotēkā Simtgades Tautas grāmatu plauktam dāvināja katrs savu nozīmīgu grāmatu ar īpašu ierakstu.

Tikšanās otrajā dienā tiesu pārstāvji apmeklēja Zemgales apgabaltiesu. Ņemot vērā tikšanās īpašo simtgades akcentu, Baltijas valstu Augstāko tiesu tiesneši devās uz Latvijas Valsts pirmā prezidenta Jāņa Čakstes dzimtas mājām Ozolniekos. Tur dzīvojis arī prezidenta dēls Mintauts Čakste, kas bija viens no Latvijas Senāta senatoriem. Čakstu dzimtas piemiņai Baltijas valstu Augstākās tiesas kopā ar Mintauta Čakstes mazmeitu Kristīni Čaksti „Aučos” iestādīja ozolu.

NO KONFERENCES PRIEKŠLASĪJUMIEM LATVIJAS AUGSTĀKĀ TIESA: VĒSTURISKIE PIETURPUNKTI

Augstākās tiesas priekšsēdētāja
Ivara BIČKOVIČA akcentētie
fakti un notikumi

LATVIJAS SENĀTS 1918–1940

- Līdz 1918.gada 18.novembrim Latvijas teritorijā funkcionēja Krievijas impērijas tiesu sistēma ar Tiesu palātu un Valdošo Senātu Pēterburgā.
- Tautas padome 1918.gada 6.decembrī pieņēma Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību, kas noteica jaunās valsts tiesu sistēmu: miertiesas, apgabaltiesas, Tiesu palāta un Latvijas Senāts.
- 1918.gada 7.decembrī Pagaidu valdība iecēla pirmos senatorus – zvērinātus advokātus Jāni Graudiņu un Kristapu Valteru. Par Senāta dibināšanas dienu uzskata 19.decembri, kad senatoru amatā iecelti vēl 5 senatori.
- Senātā bija 3 departamenti – Civilās kasācijas, Kriminālās kasācijas un Administratīvais departaments. Visu departamentu kopēja institūcija bija Apvienotā sapulce.
- Senātā darbojās Augstākā disciplinārā tiesa, kurā uz vienu gadu ievēlēja trīs senatorus un divus Tiesu palātas locekļus. Pie Senāta darbojās vīrsprokurors ar biedriem.

- Senāta pastāvēšanas laikā senatora amatā bija iecelti 30 tiesneši, bet vienlaikus strādāja ne vairāk kā 17.
- Senāts darbojās līdz 1940.gada 26.novembrim, kad senatori saņēma LPSR tieslietu tautas komisāra pavēli par viņu atbrīvošanu no darba tajā pašā dienā.
- Bijšie senatori nekļuva kolaboracionisti un nesadarbojās ar padomju varu. Senatori iesaistījās politiskajās akcijās par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Piemēram, Latvijas Centrālās Padomes politiskā memoranda par Latvijas Republikas faktiskās suverenitātes atjaunošanu parakstīšanā 1944.gadā.
- Padomju represijas smagi skāra tiesnešus. No 16 tā brīža senatoriem un septiņiem bijušajiem senatoriem tikai trijiem bija lemts palikt Latvijā. 7 senatori deportēti uz Sibīriju un tur gāja bojā. 13 senatori pirms Otrā pasaules kara vai tā beigās devās trimdā.

PADOMJU LAIKS

- Pēc 1944.gada Latvijā bija divu pakāpju tiesu sistēma – rajonu un pilsētu tautas tiesas un Latvijas PSR Augstākā tiesa. Augstākā tiesa skatīja civillietas un krimināllietas otrajā instancē, kā arī dažas krimināllietas pirmajā instancē.
- 1959.–1970.gadā, kad bija likvidēta Tieslietu

ministrija, Augstākās tiesas funkcija bija arī tautas tiesu un notariāta kantoru vadība.

- Sākumā daļu tiesnešu sastāva veidoja iebrucēji no PSRS. Sākot ar 60.gadiem, par tiesnešiem sāka strādāt Latvijas Valsts universitātē izglītību ieguvuši latviešu juristi. 1990.gadā no 33 Augstākās tiesas tiesnešiem 7 nebija latvieši, daži no viņiem nerunāja latviski.
- Augstākās tiesas tiesnešus un piesēdētājus uz 5 gadiem ievēlēja Augstākā padome. Bija divas tiesu kolēģijas – Civillietu un Krimināllietu. Protestus par kolēģiju spriedumiem izskatīja Augstākās tiesas Prezidijs, par Prezidija lēmumiem – Plēnums.

ATMODAS LAIKS UN NEATKARĪGĀS LATVIJAS AUGSTĀKĀS TIESAS ATJAUNOŠANA

- 1985.gadā pēc Gorbačova izsludinātā „pārbūves un atklātības kurss” sākās pārmaiņas arī attiecībā uz PSRS republiku kaut vai nelielu patstāvību. Latvijā tautas atmodas virzītājs bija Latvijas Tautas fronte (LTF) un Latvijas Nacionālā Neatkarības kustība (LNNK). Atmodas procesos aktīvi iesaistījās radošā inteliģence, arī juristi.
- LTF atbalsta grupa izveidojās arī Augstākajā tiesā, tās vadītājs bija tiesnesis Andrejs Lepse.
- 1990.gadā, kad Latvijā faktiski bija divvaldību laiks, atšķirībā no prokuratūras un iekšlietu ministrijas, tiesa nesašķēlās un nepieņēma izskatīt lietas, kas nāca no Interfrontes pārvalditās prokuratūras. Augstākā tiesa vēl pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas pieņēma lēmumu par tiesu depolitizāciju un tiesneša amata nesavienojamību ar piederību partijai.
- 1990.gada 4.maijā Augstākā Padome nobalsoja par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. 16.maijā Augstākā Padome izteica uzticību esošajam Augstākās tiesas priekšsēdētājam Gvido Zemrībo turpināt darbu un uzdeva viņam veidot jauno Augstākās tiesas sastāvu.
- Zemrībo apstiprināšanai Augstākajā Padomē virzīja 32 Augstākās tiesas tiesnešus (30 no tiem bija strādājuši arī līdz tam). Nolēma, ka balsos tikai par tiem, kam tobrīd bija beidzies pilnvaru termiņš. 6 tiesneši netika pārvēlēti.
- 1991.gadā Plēnuma lēmumā „Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību” pirmo reizi noteikti tiesu neatkarības pamatprincipi, kas 1992.gadā ierakstīti likumā „Par tiesu varu”.
- 1991.gadā atjaunoja Latvijas tiesnešu mantijas un amata zīmes, kas bija darinātas pēc Latvijas brīvvalsts laika paraugiem, tomēr atšķirīgas. 1991.gada aprīlī Augstākās tiesas tiesneši pirmo reizi nodeva tiesneša zvērestu.

TRĪSPAKĀPJU TIESU SISTĒMAS ATJAUNOŠANA

- Pēc neatkarības atjaunošanas, veidojot tiesu sistēmu, tajā skaitā arī Augstāko tiesu, nebija jāsāk no „baltas lapas”, jo Latvijas tiesu sistēma pamatā tika veidota pēc Latvijas brīvvalsts pirmā laika parauga.
- 1992.gada 15.decembrī pieņemtajā likumā „Par tiesu varu”, kas uzskatāms par Latvijas tiesu

reformas tiesisko pamatu, pirmo reizi nostiprināts varas dališanas princips. Likums paredzēja pārveidot Latvijas tiesas, ieviešot trīspakāpju sistēmu: no jauna izveidoja piecas apgabaltiesas, bet Augstāko tiesu sadalīja kasācijas instancē Senātā un apelācijas instancē – tiesu palātās.

- 1995.gada 3.oktobrī Augstākās tiesas plēnums ar lēmumu „Par Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta departamentu un tiesu palātu izveidošanu” radīja Augstākās tiesas jauno struktūru – apstiprināja Civillietu tiesu palātas, Krimināllietu tiesu palātas, kā arī Senāta Civillietu un Krimināllietu departamentu tiesnešu sastāvu un priekšsēdētājus.
- Senāta Administratīvo lietu departaments darbu sāka 2004.gada 6.februārī.
- Kopš 2004.gada Latvijas Augstākā tiesa ir Eiropas valstu Augstāko tiesu priekšsēdētāju tīkla (Network) locekle un Eiropas Savienības valstu Valsts padomju un Augstāko administratīvo tiesu asociācijas (ACA-Europe) locekle.

AUGSTĀKĀS TIESAS REFORMA UN FUNKCIJU PAPLAŠINĀŠANA

- 2013.gadā Saeima pieņēma grozījumus likumā „Par tiesu varu”, paredzot pāreju uz tiro trīspakāpju tiesu sistēmu un nosakot, ka visās lietās pirmā instance ir rajona (pilsētas) tiesa, apelācijas instance – apgabaltiesa, bet Augstākā tiesa ir tikai kasācijas instance. Šī bija nozīmīgākā tiesu reforma kopš valsts neatkarības atjaunošanu. Visbūtiskāk reorganizācija skāra Augstāko tiesu, likvidējot tajā apelācijas instanci. Krimināllietu tiesu palāta Augstākās tiesas struktūrā bija līdz 2014.gada 31.decembrim, Civillietu tiesu palāta – līdz 2016.gada 31.decembrim.
- Tiesu reformas grozījumos bija vēl kāds Augstākajai tiesai vēsturiski netaisnīgs lēmums – atņemt kasācijas instanci vēsturisko Senāta nosaukumu. Kopš 2014.gada 1.janvāra kasācijas instance ir Augstākās tiesas trīs departamenti.
- 2010.gadā Latvijā tika izveidota Tieslietu padome. Saskaņā ar likumu Tieslietu padomes priekšsēdētājs ir Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Tieslietu padomes darbu nodrošināja Augstākās tiesas Administrācija, bet kopš 2017.gada izveidota atsevišķa struktūrvienība – Tieslietu padomes sekretariāts.
- Kopš 2010.gada Augstākajā tiesā izveidota Disciplinārtiesā, kurā var pārsūdzēt Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumus, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas un arī Tieslietu padomes lēmumus, kas saistīti ar tiesnešu karjeras jautājumiem.

LIETUVAS AUGSTĀKĀ TIESA: NEATKARĪGĀS LIETUVAS TIESU SIMTGADE – VĒSTURE UN MŪSDIENAS

Lietuvas Augstākās tiesas tiesnesis
Artūrs PAZARSKIS (*Artūras Pažarskis*)

Šis ziņojums ir balstīts uz četrus tiesību vēsturnieku pētījumiem, trīs no kuriem ir aizstāvējuši disertācijas tiesību vēsturē – tie ir profesors Mindaugs Maksmais (Mindaugas Maksimaitis), doktore Dovile Sagatiene (*Dovilė Sagatienė*) un doktore Lina Griškeviča (*Lina Griškevič*). Ziņojumā izmantota arī informācija, ko apkopojis tiesnesis Alfreds Vilbikas (*Alfredas Vilbikas*), kurš jau daudzus gadus strādā Lietuvas tiesu sistēmā.

Lietuvas tiesu sistēma, tāpat kā Latvijas un Igaunijas tiesu sistēmas, atguva savu neatkarību 20.gadsimta sākumā. 1918.gada 16.februāris bija Lietuvas valsts atjaunošanas diena. Ar Lietuvas tieslietu ministra rīkojumu 1918.gada 15.decembris tika pasludināts par Lietuvas tiesu izveides dienu. No tā brīža tiesām bija jāpārņem tiesu lietas no Vācijas militārās varas un jāuzsāk tiesas spriešana. Tolaik īpaši neskaidrs bija jautājums par apelāciju un kasāciju, kas tika atrisināts 1933.gadā pēc jaunā „Likuma par tiesām” pieņemšanas, kas joprojām pārsteidz mūs ar savu moderno pieeju un konsekvenci. Sarežģīts periods Lietuvai bija padomju un nacistiskās okupācijas laiks. Tiesneša pienākumu pildīšana tajā laikā bija īpaši sarežģīta. 1990.gadā pēc valstiskuma atjaunošanas un neatkarīgas tiesu sistēmas izveides sākās jauns Lietuvas tiesu attīstības posms, tika izveidota četrpakāpju tiesu sistēma, administratīvās tiesas un Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa.

APELĀCIJA UN KASĀCIJA LIETUVAS TIESĀS 1918.–1940. GADĀ

1918.gadā pēc neatkarības pasludināšanas Lietuvā tika izveidota juridiskā komisija, kas vāca un pētīja materiālus par agrāko tiesu sistēmu un sagatavoja vēsturisku pārskatu par Lietuvas lielkņazistes tiesu sistēmu. 1918.gada 28.novembrī Valsts padome sagatavoja pagaidu likumu „Par Lietuvas tiesu darba organizāciju”, kas ietvēra 36 pantus. Tā laika prese likumā noteikto kārtību novērtēja kā „līdz galējībai vienkāršotu” – likvidējot kārtu tiesu sistēmu un atceļot zvērīnāto dalību tiesas procesā. Tiesu sistēma tika veidota pēc Vācijas okupētās teritorijas tiesu sistēmas modeļa, kas formāli joprojām darbojās arī Lietuvā (miertiesas – pagasttiesas – augstākā tiesa), cenšoties saglabāt trīspakāpju tiesu sistēmu, kas sastāv no miertiesām, apgabaltiesām un Lietuvas Augstākā Tribūnāla ar pārstāvniecību Viļņā un darbību visā valstī. Augstākā līmeņa tiesas nosaukums tika aizgūts no Lietuvas Augstākā tribūnāla, kas uzsāka darbību 1581.gadā Lietuvas lielkņazistes laikā un darbojās līdz 1794.gadam, t.i., līdz trešajai Polijas–Lietuvas dalīšanai,

kad lielākā daļa Lietuvas teritorijas kļuva par Krievijas impērijas daļu. Tiesu sistēmas augšgalā atradās Lietuvas Augstākais tribūnāls, kas darbojās vairāk nekā divus simtus gadu un sastāvēja no valdošās muižniecības. Tribūnāla lēmumi bija neapstrīdami, un to spēks bija vienāds ar valdnieka vai Seima lēmumiem. Ikviens, kurš uzdrošinājās apstrīdēt tribūnāla, valdnieka vai Seima lēmumu, varēja tikt sodīts ar naudas sodu, un advokāts, kas piekritis pārstāvēt sūdzības iesniedzēja intereses, varēja tikt aizturēts un turēts apcietinājumā vienu nedēļu.

Saskaņā ar „Pagaidu likumu par tiesām” pirmo divu pakāpju tiesas – miertiesas un (atkarībā no lietas kategorijas, civilprasības apjoma vai noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpes) apgabaltiesas darbojās kā pirmās instances tiesas. Apgabaltiesām tika noteiktas pilnvaras to lietu izskatīšanai apelācijas kārtībā, kas jau izskatītas miertiesās. Par augstāko tiesu instanci tika pasludināts Augstākais tribūnāls, kas bija apelācijas instance lietās, kuras izskatītas pirmās instances apgabaltiesās. Šajā laikā apgabaltiesu apelācijas lēmumi un tribūnāla lēmumi bija galīgi: pagaidu likums neparedzēja lietu izskatīšanu kasācijas kārtībā.

Likuma oficiālajā skaidrojumā, ko parakstījis tieslietu ministrs, skaidrots, ka lietas pamatoti izskatīšanai ir pietiekami ar pirmās un otrās instances tiesām, kasācijas instance var tikai sabojāt pareizu lietas iznākumu. Bija arī viedokļi par to, ka vienotu likuma interpretāciju, ar ko parasti nodarbojas kasācijas instances tiesa, var nodrošināt tribūnāls, rīkojoties visas Lietuvas apelācijas instances vārdā. Ne visi piekrita šim uzskatam. Profesors Mikols Romeris (*Mykolas Römeris*) uzskatīja, ka kasācijas tiesa ir vienīgais iespējams un atzītājs līdzeklis pasaules praksē vispārējās jurisdikcijas tiesu lēmumu likumības kontrolei. Viņš uzskatīja, ka tiesas lēmumi ir jāpamato ar likumu, tomēr nepareizas likuma interpretācijas rezultātā vai citu iemeslu dēļ, reizēm pat kādas ļaunas gribas dēļ, lēmums var neatbilst likumam vai būt pretrunā ar to, tādēļ kasācijas instances tiesa ir nepieciešama, lai kontrolētu zemāko instanču tiesu piemērotos tiesību aktus.

Sarežģītā politiskā situācija 1919.gadā lika Lietuvas valdībai apvienot karatiesas ar vispārējās jurisdikcijas tiesām. Tribūnālam tika uzlikts pienākums izskatīt karatiesu lietas ne tikai apelācijas, bet arī kasācijas kārtībā, nosakot, ka lēmumi ir galīgi un nav pārsūdzami.

1921.gadā Konstitucionālā sapulce pieņēma grozījumus pagaidu likumā „Par Lietuvas tiesu darba organizāciju”, nosakot, ka apgabaltiesu lēmumi kasācijas kārtībā var tikt pārsūdzēti tribūnālā. Tādējādi lietas dalībniekiem bija iespēja vērsties Augstākajā tribūnālā ar sūdzībām pret apgabaltiesu lēmumiem, kas pieņemti apelācijas kārtībā.

Tomēr kasācijas iespējas neaptvēra visu to tiesu darbu, kas izskatīja civillietas un krimināllietas, un pati kasācijas

funkcija tika nodota tribunālam, kas pildīja apelācijas tiesas funkcijas. Tas nozīmēja, ka Augstākajā tribunālā tika īstenota ne tikai apelācijas, bet arī kasācijas instance. Papildus tribunālā tika izskatītas arī krimināllietas par amatnoziegumiem vai valsts nodevību, kas iniciētas pret Republikas prezidentu vai valdības locekli, kas nonākušas izskatīšanai tribunālā kā pirmajā un galīgajā tiesas instancē.

Tribunāla darba apjomu būtiski mainīja lēmums starptautisko tiesību jautājumā attiecībā uz Klaipēdas reģionu. Tika izdarīti grozījumi pagaidu likumā, pievienojot Klaipēdas reģionu Lietuvas Augstākajam tribunālam jurisdikcijai.

1933.gada 11.jūlijā Ministru kabinets pieņēma un valsts prezidents izsludināja „Likumu par tiesisko kārtību”, kas regulēja Lietuvas tiesu sistēmu, tās kompetenci, tiesas sēdes norises kārtību, tiesneša statusu, izmeklētāju, prokuroru un viņu palīgu, kā arī advokātu statusu. Jaunais likums apstiprināja jauno četrpakāpju tiesu sistēmu, nodrošinot trīs iespējamās tiesu instances: divas – pirmo un otro (apelācijas) – lietu izskatīšanai pēc būtības un trešo (kasācijas), lai pārbaudītu piemēroto materiālo un procesuālo tiesību atbilstību likumam.

Saskaņā ar jauno likumu tika izveidota Apelācijas palāta kā apelācijas tiesa lietām, kas izskatītas apgabaltiesās kā pirmās instances tiesās. Turklāt likums noteica, ka Apelācijas palāta ir pirmā instance krimināllietās par darbībām, kas vērstas pret „valsts drošību”, izņemot to lietu izskatīšanu, kas skatītas karatiesās.

Kā kasācijas tiesa tika iedibināts Augstākais tribunāls, piešķirot tam plašu kompetenci. Papildus pilnvarām izskatīt vispārējās jurisdikcijas lietas kasācijas kārtībā un kara noziegumu lietas, kā arī Klaipēdas apgabala lietas, tribunālā varēja pārsūdzēt Apelācijas palātā kā pirmās instances tiesā pieņemtus lēmumus par noziedzīgām darbībām pret valsts drošību, tādējādi ļaujot notiesātajiem aizstāvēties divās tiesu instancēs.

TIESU SISTĒMA OKUPĒTAJĀ LIETUVĀ

1940.gada 15.jūnijā Lietuvā sākās piecdesmit gadus ilgs padomju un nacistiskās Vācijas okupācijas periods. Vispirms Padomju Savienība noteica savu tiesību sistēmu, kuras pamatā bija komunistiskā ideoloģija, likvidēja Lietuvas tiesas un sāka veidot jaunu tiesnešu korpusu, kas pakļauts komunistiskās partijas kontrolei. Gadu vēlāk nacistiskā Vācija sāka pārveidot tiesas atbilstoši savām vajadzībām. Trīs gadus vēlāk padomju vara, kas nu bija atgriezusies uz ilgu laiku, centās pārvērst tiesas par politisku veidojumu, kura mērķis atbalstīt komunistisko režīmu Lietuvā.

Daudzi neatkarīgās Lietuvas tiesneši tika pakļauti represijām – nogalināti, ieslodzīti, izsūtīti, vai, glābjot savu dzīvību, emigrēja. Tiesneši, kas palika dienestā, bija spiesti samierināties ar padomju režīma uzstādījumiem. 1940.gada rudenī Augstākā Tribunāla un Apelācijas palātas darbība tika pārtraukta un lietas nodotas Lietuvas PSR Augstākajai tiesai. Piecu apgabaltiesu darbība uz laiku tika pagarināta, taču būtiski mainījās to kompetence un sastāvs.

Pirmajos okupācijas gados padomju valdība, īpaši neuzticoties LPSR vispārējās jurisdikcijas tiesu

nepieredzējušiem tiesnešiem, savas varas stiprināšanai Lietuvā izmantoja PSRS Augstākās tiesas un PSRS specializēto tiesu, kā arī īpašo sapulču mehānismu. Īpašās sapulces ir kvazitiesiskas iestādes, kurām ir dziļas saknes Krievijas tiesību sistēmā. 1937.gadā masveida terora laikā īpašās sapulces pēc būtības tika pārveidotas par administratīvo orgānu, lai nodrošinātu operatīvu lietu izskatīšanu ārpustiesas kārtībā. Tās sastāvēja no trim, četriem vai pieciem padomju drošības iestāžu locekļiem, kuru pilnvaras ietvēra divu veidu sodu noteikšanu iedzīvotājiem, kas apdraudēja boļševiku režīmu, – īpaši aktīvie tika nošauti, bet mazāk aktīvie – izsūtīti uz koncentrācijas nometnēm. Īpašo sapulču darbība visā Padomju Savienībā, arī Lietuvā, tika pārtraukta pēc Staļina nāves 1953.gadā.

LPSR Konstitūcija noteica tiesu sistēmu, kas sastāvēja no trīspakāpju tiesām – tautas tiesas, apgabaltiesas un Augstākās tiesas. LPSR tiesu sistēmā Augstākajai tiesai tika piešķirta īpaša vieta – tā bija pirmās instances tiesa krimināllietu un civillietu izskatīšanai, kā arī tā darbojās kā kasācijas instance, lai izskatītu pilsoņu sūdzības un protestus pret tautas tiesās pieņemtajiem lēmumiem. Augstākās tiesas tiesnesi un tautas piesēdētāju uz pieciem gadiem iecēla Augstākā padome, bet apgabaltiesas un rajona tiesas tiesnesi un piesēdētāju uz piecu gadu termiņu iecēla izpildpadomes locekļi.

Okupācijas perioda sākumā tiesām tika noteikti īpaši politiskie mērķi padomju tiesiskās kārtības stiprināšanai Lietuvā: zemes apsaimniekošanas pārstrukturēšanas nodrošināšana, sociālistiskās ekonomikas un valsts monopola ieviešana alkoholisko dzērienu tirdzniecībā, kā arī pastiprināta cīņa ar opozīciju. Tiesnešu centieni pēckara laikā mīkstināt padomju kriminalpolitiku attiecībā pret valsts iedzīvotājiem tika nekavējoties aplāpēti.

Daudziem 1954.gadā ieceltajiem tiesnešiem jau bija augstākā vai vidējā juridiskā izglītība, ko viņi ieguvuši specializētajā juridiskajā viengadīgajā skolā, kas darbojās Viļņā no 1946.gada līdz 1953.gadam. Liela daļa tiesnešu vienlaikus bija arī partijas locekļi. Tiesnešiem, kā arī piesēdētājiem obligāta prasība bija pamatizglītība, Lietuvas PSR pilsonība un vismaz 25 gadu vecums. No 110 tiesnešiem, kas ievēlēti 1960.gadā, augstākā juridiskā izglītība bija 67, bet komunistiskās partijas biedri vai kandidāti bija 101.

Pēc Staļina nāves izmaiņas padomju tiesību sistēmā bija fragmentāras vai īslaicīgas, un dažreiz pat netika īstenotas. Lai gan politisko lietu sistēmas destalinizācija daļēji tika veikta, tomēr lielākā daļa izmaiņu LPSR vispārējās jurisdikcijas tiesu darbībā nenozīmēja sistēmas liberalizāciju, bet gan uzraudzības ieviešanu citā formā. Ņikitas Hruščova valdīšanas laikā politiskais spiediens uz tiesnešiem turpinājās, jo partija sāka jaunu kursu, lai īstenotu tā saucamo sociālistisko taisnīgumu, t.i., sludināja visu pilsoņu vienlīdzību likuma priekšā un uz likumu pamatotu lēmumu pieņemšanu.

Tā saucamā „stagnācijas” vai „nobriedušā sociālisma” laikā divreiz tika uzsākta „sociālisma leģitimācijas” programma, un Lietuvas PSR tiesu reformas atkal bija tikai imitācija. Sakarā ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos tiesu galvenais uzdevums bija aizsargāt ekonomisko sistēmu, pieprasot no tiesām vissmagākā soda piemērošanu.

LIETUVAS TIESU SISTĒMA PĒC 1990.GADA

Pēc Lietuvas neatkarības atjaunošanas un pagaidu pamatlikuma pieņemšanas tika apstiprināts demokrātiskas valsts tiesību pamatprincips – varas dališana. Jaunās tiesu sistēmas pamatā bija Lietuvas tiesu sistēmas starpkaru modelis, ko 1933.gadā apstiprināja ar „Likumu par tiesisko iekārtu”, piemērojot to atjaunotās valsts demokrātiskajiem principiem un standartiem. 1992.gada 16.janvārī Augstākā padome pieņēma likumu „Par atsevišķu papildinājumu un grozījumu veikšanu Lietuvas Republikas pagaidu pamatlikuma atsevišķos pantos”, nosakot, ka Lietuvā ir Augstākā tiesa, Apelācijas tiesa, apgabalu un rajonu tiesas. Apgabaltiesas un Apelācijas tiesa bija jāveido no jauna, tādēļ nebija iespējams istenot Augstākās padomes lēmumus, ka no 1992.gada 1.novembra Lietuvā jāsāk darboties četrpakāpju tiesu sistēmai. Pirmkārt, šo procesu kavēja procesuālo likumu pieņemšana, kuros bija paredzēts iekļaut Lietuvas Apelācijas tiesas un apgabaltiesu darbības regulējumu. Otrkārt, trūka tiesnešu. 1992.gadā darbu sāka tikai rajona tiesas, bet apgabaltiesas, Lietuvas Apelācijas tiesa un Augstākā tiesa (kasācijas instance) sāka darbību 1995.gadā. Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa darbu sāka 1993.gadā.

Istenojot tiesu reformu, izaicinājums bija Lietuvas Augstākās tiesas izveide. Dažādu subjektīvu un objektīvu iemeslu dēļ tika uzskatīts, ka esošā Lietuvas Augstākā tiesa sastāva un funkciju ziņā neatbilst tiesai, kāda noteikta 1992.gada likumā, tādēļ tika nolemts veikt tiesas reorganizāciju, kas nozīmēja tiesas likvidešanu un jaunas tiesas izveidi, kā arī to tiesnešu pilnvaru izbeigšanu, kuru konstitucionalitāti 1994.gadā apstiprināja Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa.

Jaunās tiesu sistēmas izveide tika pabeigta 1999.gadā, izveidojot specializētas administratīvās tiesas. Lietuvā tika izvēlēts jauktais modelis (ar administratīvo strīdu izšķiršanu nodarbojās gan tiesas, gan citas valsts institūcijas) un tika izveidota divu instanču četru pakāpju administratīvo tiesu sistēma, kas sastāvēja no administratīvajām apgabaltiesām, Augstākās administratīvās tiesas, Apelācijas tiesas un Administratīvo lietu departamenta. Efektīvizējot administratīvo tiesu sistēmu, 2001.gadā tika izveidota divpakāpju tiesu sistēma, kas sastāvēja no piecām administratīvajām apgabaltiesām ar Augstāko Administratīvo tiesu augšgalā. Tādējādi tika izveidota atsevišķa un neatkarīga administratīvo tiesu sistēma, tika pabeigta tiesu iestāžu reforma un Lietuvas tiesu sistēmas pārveide.

Tomēr tiesu sistēmas attīstība neapstājās – process turpinājās, lai nodrošinātu efektīvāku tiesu sistēmas darbību, cilvēkresursu un finanšu resursu pārvaldību, ātrāku un lētāku tiesvedību, kā arī labākus nosacījumus personas piekļuvei tiesai. Ar 2018.gada 1.janvāri tiesu reformas rezultātā samazināts vispārējās jurisdikcijas rajona tiesu un administratīvo apgabaltiesu skaits. 49 rajona tiesu vietā izveidotas 12 tiesas ar 4–5 apakšnodaļām (tiesu palātām), kā arī Viļņas rajona tiesu. Piecu administratīvo apgabaltiesu vietā darbojas divas – Viļņas administratīvā apgabaltiesa un Reģionālā administratīvā tiesa ar palātām Kauņā, Klaipēdā, Šauļos un Paņevēžā. Papildus šīm tiesām darbojas arī Lietuvas Augstākā tiesa, Lietuvas Apelācijas tiesa, Augstākā

administratīvā tiesa un 5 vispārējās jurisdikcijas apgabaltiesas.

Lietuvas iedzīvotāji vēlas redzēt efektīvas, modernas un atklātas tiesu institūcijas, kas lemj taisnīgu tiesu. Mēs pārliecinoši soli virzāties uz šo mērķi.

2017.gadā Lietuvas tiesās tika saņemtas un izskatītas apmēram 250 000 lietas. Eiropas Komisijas ziņojumā par lietu izskatīšanas rezultātiem Eiropas Savienībā 2016.–2017.gadā ir norādīts, ka Lietuvā izskatīto civillietu un komercietu skaits ir viens no augstākajiem Eiropā, arī pēc tiesvedības ilguma un informācijas tehnoloģiju izmantošanas Lietuvas tiesas ir līderos. Lietuvas tiesām joprojām ir vieni no labākajiem rādītājiem Eiropā attiecībā uz lietu izskatīšanas ilgumu – civilstrīda un komercietas izskatīšana ilgst apmēram 100 dienas – tas ir augstākais rādītājs visā Eiropas Savienībā.

Eiropas Komisija arī norāda, ka Lietuva ir viens no līderiem informācijas tehnoloģiju izmantošanā tiesvedības procesā. Mums ar Igauniju ir pirmā vieta moderno tehnoloģiju izmantošanā, lai lietas dalībnieki ātri un viegli iesniegtu lietas materiālus elektroniskā veidā, lai sniegtu tiem informāciju par e-lietu un iespēju pārraudzīt lietas izskatīšanas gaitu no dokumentu iesniegšanas brīža līdz galīgā tiesas lēmuma pieņemšanai. Katru gadu elektroniskā formā ievadītu lietu skaits pieaug, 2017.gadā Lietuvas tiesās šādā veidā izskatītas aptuveni 158 000 administratīvās lietas un civillietas.

Tiesās palielinās ar mediācijas palīdzību izšķirto strīdu skaits – mērķis ir palīdzēt lietas dalībniekiem civillietās atrisināt strīdu izlīguma ceļā ar vienu vai vairāku mediatoru (starpnieku) starpniecību, neuzsākot tiesvedību. Jāatzīmē, ka divi Lietuvas augstāk vērtētie mediatori ir tieši tiesneši – Lietuvas Apelācijas tiesas tiesnesis Arturs Drukas (*Arturas Drukas*) un Lietuvas Augstākās tiesas tiesnesis Andžejs Maciejevskis (*Andrzej Maciejewski*).

Lietuvas tiesas ir atvērtas sabiedrībai, tiesneši aktīvi komunicē ar sabiedrību, veic tiesisko izglītošanu, aicina skolēnus iepazīties ar tiesneša darbu, organizē ekskursijas, karjeras dienas. Vecāko klašu studentiem dota iespēja piedalīties istās tiesas sēdēs. Kopš 2014.gada tiek istenots projekts „Diena ar tiesnesi”, pērn šajā projektā piedalījās apmēram 100 studentu no dažādām universitātēm. Tiesas ir iesaistītas arī citos projektos, piemēram, Kultūras naktī tiesas darbs tiek skaidrots 500 cilvēkiem, ir uzsākts tiesiskās izglītošanas projekts „Tiesnesis bibliotēkā” – tiesneši apmeklē 13 bibliotēkas visā valstī.

Apzinoties sociālo atbildību, tiesās tiek attīstītas dažādas sociālās iniciatīvas, piemēram, brīvprātīgie palīdz cilvēkiem, kas ieradusies tiesā, sniedzot nepieciešamo informāciju un palīdzot orientēties tiesu ēkā. 2017.gadā strādāja 43 brīvprātīgie piecās tiesās visā valstī. Gada laikā palīdzību saņēmuši vairāk nekā 3000 iedzīvotāju. 2018.gada jūnijā Eiropas Savienības Tieslietu padomju tikla Ģenerālajā asamblejā Lisabonā Lietuvas tiesas saņēma prestižo starptautisko apbalvojumu „Pozitīvas pārmaiņas” par iniciatīvu sociālajā jomā, kas rada drošāku psiholoģisko vidi lietas dalībniekiem.

2018.gadā mēs svinam ne tikai Lietuvas valsts atjaunošanas 100.gadadienu, bet arī Lietuvas tiesu simtgadi. Tai veltītas bija Lietuvas tiesu vēsturē pirmās riteņbraukšanas sacensības apkārt visai valstij. Jūnijā

deviņu dienu laikā 10 tiesneši pārvareja vairāk nekā 1200 km, apmeklēja 22 tiesas un tikās ar tiesnešiem un tiesu palātu darbiniekiem.

Kā jau tiesu sistēmas patriotam pienākas, ziņojumu vēlos noslēgt ar Lietuvas Tieslietu padomes priekšsēdētāja Rimvida Norkusa (*Rimvydas Norkus*) vārdiem: „Mūsu darba būtība ir spēcīgā balss, kas bija un būs nepieciešama. Šī brīža nemierīgajā un pārbaudījumiem pilnajā tiesiskuma laikā vairāk nekā jebkad agrāk mēs esam vajadzīgi demokrātiskas valsts pilsoņiem – cilvēkiem, kuri saskārušies ar netaisnību un kuriem ir jābūtu droši un aizsargāti. Jo Lietuvas tiesām nav augstāka mērķa kā ikdienas centieni un pacietīgs darbs TAISNĪGUMA VĀRDĀ!”

* Šī ziņojuma pamatā ir četru tiesību vēsturnieku pētījumi: viena no ievērojamākajiem Lietuvas tiesību vēstures profesoriem Mindauga Maksimaita (*Mindaugas*

Maksimaitis) pētījums „Apelācija un kasācija Lietuvas tiesās 1918.–1940. gadā”, kas 2018.gadā prezentēts Lietuvas Augstākajā tiesā; publikācija, ko sagatavoja doktore Dovile Sagatiene (*Dovilė Sagatienė*) – „Lietuvas tiesu vēsture un mūsdienas”; Doviles Sagatienes un Linas Griškevičas (*Lina Griškevič*) pētījumi disertācijā par tiesību vēsturi²; kā arī informāciju, ko apkopojis ilggadējs tiesnesis Alfreds Vilbikas (*Alfredas Vilbikas*)³.

¹ Prof. dr. (HP) J. Machovenko, dr. A. Stankevič, prof. habil. Dr. T. Bairašauskaitė, prof. habil. Dr. M. Maksimaitis, dr. D. Sagatiene, dr. L. Griškevič, Lietuvos teismų istorija ir dabartis, Viļņa: Small Art, 2018, 188.lpp.

² D. Sagatiene. Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940-1941 ir 1944-1953 metais. [Manuskripts]: Doktora disertācija: Sociālās zinības. Tiesības. 2003, Viļņa.

L. Griškevič. Autentiškos teismu sistemos sukūrimas Lietuvoje. [Manuskripts]: Doktora disertācija: Sociālās zinātnes. Tiesības. 2003, Viļņa.

³ A. Vilbikas. Teismai ir teisėjai Lietuvoje (1918-2013), Kauņa: Izdevējs UAB ARX, 2014, 612.lpp.

IGAUNIJAS AUGSTĀKĀ TIESA: 25 GADI INTERESANTAS DZĪVES NEATKARĪBU ATGUVUŠĀS IGAUNIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS INSTANCES TIESĀ

Igaunijas Augstākās tiesas tiesnesis
Ēriks KERGANDBERGS (*Eerik Kergandberg*)

Ievērojot pilnīgu politkorektumu, stāsts būtu jāsāk ar 1919.gada 21.oktobri, kad Konstitucionālajā sapulcē tika likti pamati gan jaunizveidotās Igaunijas Republikas tiesu sistēmai, gan Augstākajai tiesai. Bet šodien pagātni atstāšu malā un koncentrēšos tikai uz pēdējiem 25 gadiem. 25 gadi jau ir vesels stāsts, laulības dzīvē tās jau ir sudraba kāzas.

Mans stāstījums nav zinātniski pētnieciskā darba prezentācija, kas paustu pilnīgu objektivitāti (atsevišķs jautājums – cik tālu mēs vispār varam runāt par pilnīgu objektivitāti vēstures zinātnē), bet gan stāsts, kas lielā mērā balstīts personīgajās atmiņās, secinājumos. Tomēr lai izvairītos no acimredzamiem faktu sagrozījumiem, esmu noskaidrojis kolēģu viedokļus un lūdzis kolēģus kritiski paraudzīties uz manis uzrakstīto.

Savu stāstījumu sadalīšu šādos apakšpunktos: 1. Cilvēki. 2. Augstākās tiesas nolēmumi. 3. „Ģeopolitika”. 4. Horizonts.

CILVĒKI

Šobrīd darba attiecības ar Augstāko tiesu ir 107 cilvēkiem, no kuriem absolūto vairākumu es droši varu saukt par „saviem cilvēkiem”. Tas daļēji nozīmē to, ka attiecības starp cilvēkiem un atmosfēra tiesas mājā

vienmēr bijusi radoša un darbīga, vienlaikus – patikami cilvēcīga un ar veselīgu humora piedevu.

Augstākās tiesas tiesnešiem ar laiku īpaši vērtīgi kļuvuši mūsu padomnieki. No vienas puses, nav iespējams pārvērtēt viņu darbu tiesas nolēmumu sagatavošanā. No otras puses, padomnieki kļuvuši arī par ļoti kvalificētiem tiesneša amata kandidātiem. Tā nu mūsu agrākie padomnieki atgriežas mūsu mājā Augstākās tiesas tiesnešu kārtā.

Saskaņā ar likumā noteikto Augstākajā tiesā ir tikai 19 tiesneši, tai skaitā tiesas priekšsēdētājs. Ja ņem vērā, ka saskaņā ar mūsu Konstitūciju Augstākā tiesa vienlaikus ir arī tiesa, kas pilda konstitucionālās uzraudzības funkciju (jo Igaunijā nav atsevišķas konstitucionālās tiesas), tad tiesnešu skaitu nekādā ziņā nevar uzskatīt par pārlieku lielu. Deviņi no Augstākās tiesas tiesnešiem nav iepriekš strādājuši par tiesnešiem zemākā tiesu instancē, tikai četri no mums agrāk ir darbojušies pirmās un otrās instances tiesās. Septiņiem tiesnešiem ir doktora grāds. Tiesnešu sastāvā ir 5 sievietes un 12 vīrieši.

Visas Augstākās tiesas vēstures gaitā, tas ir, sākot no 1919.gada līdz pat mūsdienām, bijuši vien pieci tiesas priekšsēdētāji: Karls Parts (*Kaarel Parts*), Raitis Maruste (*Rait Maruste*), Uno Lihmuss (*Uno Lõhmus*), Marts Rasks (*Märt Rask*) un Priits Pikamē (*Priit Pikamäe*). Karls Parts bija Augstākās tiesas priekšsēdētājs visilgāko laiku – visu pirmskara periodu kopš Augstākās tiesas izveides līdz padomju okupācijai. Pirmais priekšsēdētājs pēc neatkarības atjaunošanas Raitis Maruste agrāk strādāja par pasniedzēju Tartu Universitātes Juridiskajā fakultātē (pasniedza kriminālistiku un tiesu psiholoģiju), vēlāk

Eiropas Cilvēktiesību tiesā, vēl pēc tam bija Igaunijas parlamenta deputāts. Uno Lihmuss agrāk bija advokāts, pasniedzējs Tartu Universitātes Juridiskajā fakultātē (pasniedza sodu izpildes tiesības), kā arī iepriekš bijis *ad hoc* tiesnesis Eiropas Cilvēktiesību tiesā, pēc tam – tiesnesis Eiropas Savienības Tiesā. Marts Rasks „iepriekšējā dzīvē” arī strādāja par zvērinātu advokātu, turklāt bijis aktīvs politiķis un tieslietu ministrs. Jāatzīmē, ka no daudzu politiķu puses un preses tika saņemti pārmetumi, ka šīs divas Marta Raska lomas ietekmējušas arī atsevišķus Augstākās tiesas lēmumus. Lai gan lielākā daļa šo pārmetumu bijusi nepamatota, tā laika situācija Augstākās tiesas tiesnešiem nebija diez ko patikama. Prits Pikamē, kurš amatā ir kopš 2013.gada 13.septembra, ir pirmais Augstākās tiesas priekšsēdētājs, kurš nācis no tieslietu sistēmas, tas ir, iepriekš strādājis par tiesnesi gan pirmās, gan otrās instances tiesā. Viņš ir arī vieslektors Tartu Universitātē (specialitāte – sodu izpildes tiesības). Kopš 2017.gada 1.janvāra Prits Pikamē ir Eiropas Savienības Augstāko tiesu priekšsēdētāju tīkla prezidents.

AUGSTĀKĀS TIESAS NOLĒMUMI UN TAS, KAS AR TIEM NESARAUJAMI SAISTĪTS

Jebkuras tiesas darba rezultāts un galvenais darba kvalitātes rādītājs bez šaubām ir tiesas nolēmumi. Ja salīdzina Augstākās tiesas nolēmumus, kas pieņemti pirms pāris desmitgadēm, ar tagadējiem nolēmumiem – tie ir kā diena un nakts.

Mūsu nolēmumi ir kļuvuši ievērojami garāki: parasti tie ir 10 lappuses gari, bet arī 20 lappušu nolēmumi nav retums. Par Augstākās tiesas „rekordistu” kļuvis Krimināllietu kolēģijas 2014.gada 30.jūnija lēmums Nr.3-1-1-14-14 lietā par „zemesgabalu maiņu”. Šīs tiesas lēmums ir 205 lappuses garš, un kopumā tajā ir 1074 apakšpunkti. Tā saucamā tiesas lēmuma aprakstošā daļa sākas ar 5 lappušu garu satura rādītāju. Tiesas lēmumam pievienotas arī divu tiesnešu atsevišķās domas, un šobrīd šī lieta tiek izskatīta Eiropas Cilvēktiesību tiesā. (Lietā iesaistīti daudzi bijušie ministri un citi augstākie ierēdņi, kā arī pazīstami uzņēmēji, kuri apsūdzēti par kukuļu došanu un ņemšanu, lai, no komerciālā skatupunkta raugoties, veiktu mazvērtīgu (bet aizsargājamu) zemesgabalu maiņu pret komerciāli izdevīgākiem zemesgabaliem).

Paši tiesneši uzskata, ka mūsu nolēmumi nereti ir pārlietu gari un detalizēti bez pārlicinoša pamatojuma tam, un tas liek arī zemāku instanču tiesu tiesnešiem rakstīt pārāk daudz. Ar nožēlu jāatzīst, ka atsevišķi mūsu nolēmumi ir gari tikai tāpēc, ka ne vienmēr izdodas pārlicināt mūsu padomniekus fokusēties tikai uz svarīgo un izvairīties no nevajadzīgas argumentācijas.

Tomēr nevar noliegt, ka Augstākās tiesas praksē arvien ir situācijas, ka lietu lemjošais tiesas sastāvs (protams, ar vislabākajiem nolūkiem!) apzināti pārsniedz tiesvedības priekšmeta robežas un uzskata par nepieciešamu pateikt arī kaut ko *obiter dictum* kārtā. Turklāt Krimināllietu kolēģija šo *obiter dictum* parasti izmanto, rakstot „papildu runu”, bet citu kolēģiju praksē bieži vērojama pāreja uz blakustēmām – tāpat neiztiekot bez tūlītējas tiesas šo vārdu pielietošanas sprieduma tekstā. Interesanti, ka mūsu tiesu praksē (arī tiesību sistēmā kopumā) nav izšķirts strīds par to, vai *obiter dictum* kārtā

pateiktajam pie mums ir tāds pats statuss kā, piemēram, angloamerikāņu valstīs. Ir kolēģi, kas ir pārlicināti, ka viss bez izņēmuma, ko Augstākā tiesa „runā” savā spriedumā, ir vienādi juridiski saistošs, neatkarīgi no tā, ka attiecībā uz *obiter dictum* kārtā pateikto pušu viedoklis nemaz netika prasīts un viņi nebija varējuši to paust.

Augstākās tiesas nolēmumos skaidri noteiktu vietu ieņem tiesnešu atsevišķās domas, lai arī bieži paši atkārtojam, ka par atsevišķajām domām neviens mums algu nemaksā. Turklāt papildus likumā lietotajam jēdzienam „atsevišķās domas” ir arī tā sauktie „konkurējošie viedokļi”, ar kuru palīdzību šādu viedokļu sniedzēji vēlas uzsvērt, ka viņi piekrit lēmuma rezolūtīvajai daļai, bet viņiem ir lielisks viedoklis par lēmuma motivāciju.

Šajā kontekstā leģendārākais ir Augstākās tiesas 2012.gada 12.jūlija tiesnešu kopsapulces lēmums lietā Nr.3-4-1-6-12, kurā Tieslietu kanclers pieprasījis atzīt Līguma par Eiropas Stabilitātes mehānisma (ESM) dibināšanu 4.panta ceturtās daļas (parakstīts 2012.gada 2.februārī Briselē) neatbilstību Igaunijas Konstitūcijai. Šajā lietā tiesnešu kopsapulcē ar balsu sadalījumu 10:9 tika nolemts, ka ESM nav pretrunā ar Konstitūciju, un šim Augstākās tiesas lēmumam tika pievienotas arī deviņu tiesnešu atsevišķās domas. Neilgu laiku Igaunijas Augstākajā tiesā strādājusi tiesnese, šobrīd Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese Jūlija Lafranka (*Julia Laffranque*) savu doktorantūras darbu rakstīja tieši par tiesneša atsevišķajām domām. Tajā laikā Uno Lihmusu un mani kā šī darba recenzentus nedaudz uzjautrināja doktorantes (kura tajā laikā vēl nebija tiesnese) rakstītais, ka, iespējams, interese par karjeras izaugsmi traucē Augstākās tiesas tiesnešiem rakstīt atsevišķās domas. „Noteikumus” attiecībā uz atsevišķajām domām izstrādāt neizdevās, tāpēc daudreiz šīs domas ietvēra tādas emocijas (pat dzeju!), kādas nav atbilstoši ietvert spriedumā. Augstākās tiesas tiesnešu atsevišķo domu saturu lietu dalībnieki nereti izmanto kā pamatojumu savās sūdzībās. Taču nav pētījumu par to, cik lielā mērā atsevišķās domas ir ietekmējušas likumdošanas procesus vai citus tiesiskās vides aspektus. Bet viens, manuprāt, ir skaidrs: savas neatkarības interesēs Igaunijas tiesneši šodien nekādā gadījumā nepiekrīst atteikties no tiesībām uz atsevišķajām domām.

Veidojot tagadējo Augstākās tiesas (zināmā mērā arī citu Igaunijas tiesu) nolēmumu veidolu, nozīmīga loma ir bijusi Augstākās tiesas priekšsēdētājam Uno Lihmusam. Līdz tam mūsu nolēmumi izskatījās kā „viengabalains” teksts bez atsevišķiem nodalītiem punktiem un sadaļām. Kaut kādā mērā teksta sadalījuma elementi Augstākās tiesas nolēmumos sāka spontāni parādīties trešajā, ceturtajā darba gadā. Bet Uno Lihmuss pievērsās šai lietai sistēmiski, un tā rezultātā mēs vienojamies, ka:

- nolēmuma sākumdaļā ir rezolūtīvā daļa: tiesvedības procesa dalībniekam jau sākumā ir jāredz, kāds būs izskatāmās lietas rezultāts – tā vietā, lai uztrauktos par savu likteni, lasot visu nolēmumu līdz galam;
- nolēmums sadalāms punktos un pēc nepieciešamības arī apakšpunktos, lai tas būtu izlasāms pēc iespējas ērtāk. Šajā jautājumā pagaidām nav izdevies panākt pilnīgu vienprātību

starp kolēģiem. Ir notikušas karstas debates starp dažādu skolu piekritējiem par to, vai visiem nolēmuma punktiem jābūt vienā līmenī, vai drīkst izmantot arī apakšpunktus;

- Uno Lihmusa „laikā” tika uzsākta Augstākās tiesas nolēmumu tekstu rediģēšana. Līdz tam tiesas spriedumi bija pakļauti tikai kopsapulces un konstitucionālajai pārraudzībai, tomēr šodien tikai retais Augstākās tiesas spriedums spēj „paglābties” no „ljuilēšanas-mikelēšanas” (jaunizveidotie darbības vārdi *ljuilēt* un *mikelēt* (igauņu val. *löölitamine* un *mihkeldamine*) Augstākās tiesas praksē ir iesakņojušies, pamatojoties uz to, ka mūsu tekstu redaktoru vārdi ir *Lüüli* un *Mihkel*). Mani kolēģi atzīst – lai arī Augstākās tiesas tiesnesim vajadzētu brīvi pārvaldīt dzimto valodu, tekstu redaktori mūs gandrīz katru reizi pārsteidz ar saviem labojumiem. Un parasti tiesnešiem nākas viņiem piekrist. Atliek vien cerēt, ka no lingvistikas viedokļa pareizi tiesas spriedumi ir ne tikai vieglāk izlasāmi, bet arī no juridiskā viedokļa ir mazāk sarežģīti. Protams, nepastāv tieša korelācija starp lēmuma pareizu lingvistiku un tā pareizību no juridiskā skatupunkta. Taču gribētu minēt, ka kādā Krimināllietu kolēģijas lēmumā prokuratūrai tika atklāti pārmests apsūdzības kļūdainais formulējums – šādā veidā tika pārkāpts valodas likums (valodas likuma pārkāpums kā tiesību pārkāpums!), jo bija pilnīgi neiespējami saprast prokurora formulējumu (no padomju laikiem nākusi prasība, ka apsūdzības raksts ir jāizsaka vienā teikumā – un nav svarīgi, cik garš ir šis teikums!).

Gatavojot ziņojumu šodienas konferencei, veicu sava veida socioloģisko aptauju kolēģu vidū, lai noskaidrotu, kurus no savas kolēģijas pieņemtajiem lēmumiem viņi uzskata par ievērināmiem. Protams, arī šeit nav iespējams runāt par objektīviem kritērijiem, bet tika atlasīti šādi lēmumi.

Pēc Civillietu kolēģijas priekšsēdētāja Villu Kives (*Villu Kõve*) domām ir vērts izcelt šādus nolēmumus:

- lēmums par pieteikuma iesniegšanu Eiropas Savienības Tiesā prejudiciāla nolēmuma saņemšanai lietā Nr.3-2-1-2-16, kas noveda pie tā, ka internetā tika apšaubīta Eiropas Savienības Tiesas kompetence lietas piekritībā;
- Augstākās tiesas tiesnešu kopsapulces lēmums lietā Nr.3-2-1-62-10, ar kuru valsts nodevas pārāk augstās likmes dēļ tika atzītas par neatbilstošām Konstitūcijai;
- vairāki lēmumi (3-2-1-65-05; 3-2-1-64-12; 2-14-21710), kas padarīja kredītēšanas praksi lietotājam draudzīgāku, proti, kavējuma naudas apmērs tika samazināts līdz pamatparāda lielumam, aizliegti ķīlas līgumi, lai nodrošinātu visu veidu parādus, un izskaidroti atbildīgas kredītēšanas principi;
- ar lēmumu lietā Nr.3-2-1-35-17 Civillietu kolēģija „iejaucās”, lai samazinātu valsts uzliktos netaisnīgos alimentus, kas piešķirti kādas personas apgādāšanai;
- viens no skaļākajiem kolēģijas pēdējā laika

lēmumiem pieņemts lietā Nr.3-2-1-181-15 (t.s. Autorollo lieta), kas precizēja jautājumu par uzņēmuma valdes un t.s. „aizkadra krāpšanas meistar” atbildību un atzina iepriekš neizmantotās tiesiskās aizsardzības iespējas;

- pēc kolēģijas domām īpašu pieminēšanu ir pelnījis arī viņu lēmums lietā Nr.3-2-1-155-13, kurā tiesa „sauca pie kārtības” praksi ievietot individuus slēgtajā iestādē viņu garīga rakstura traucējumu dēļ.

Pēc Administratīvo lietu kolēģijas priekšsēdētāja Ivo Pilvinga (*Ivo Pilving*) domām akcentējami ir šādi viņu kolēģijas nolēmumi:

- 2017.gada 12.decembra lēmums lietā Nr.3-11-1355, kurā lemts par AS Tallinna Vesi sūdzību par Konkurences padomes darbību, kuras rezultātā AS Tallinna Vesi tika „apgriezti spārni” sakarā ar neietekmējamu ūdens cenu pieaugumu;
- lēmumā Nr.3-3-1-88-16 izskatīts ļoti sarežģīts strīds par konkurences tiesībām un jautājums, saistīts ar raktuves licenzēšanu;
- lietas Nr.3-3-1-88-15 fons, ja tā var teikt, bija vēja ģeneratori. Zemes īpašnieks X iesniedza apelāciju par pašvaldības izdoto administratīvo aktu, pamatojoties uz kuru tika apstiprināts detālplānojums, saskaņā ar kuru nolemts būvēt vēja parku zemes īpašnieka X īpašuma tuvumā. Kolēģija atzina, ka detālplānojums ir prettiesisks;
- lietā Nr.3-3-1-55-10 izskatīja jautājumu par lauksaimniecības produktu (eļļas) krājumu pārmērīgo apjomu, kā arī pieprasīja šajā lietā Eiropas Savienības Tiesas prejudiciālo nolēmumu.

Man bija grūtības izvēlēties konkrētus Krimināllietu kolēģijas lēmumus. Lielākā daļa no izvēlētajiem nolēmumiem ir tādi, ko galu gala bija jāpieņem konstitucionālās uzraudzības kārtībā. Tātad:

- vispirms vēlreiz jānosauca Augstākās tiesas „rekordistu” vismaz attiecībā uz kvantitatīvo rādītāju: nolēmums tā sauktajā „zemesgabal maīņas” lietā;
- kā otro būtu vērts pieminēt daudzu gadu „lēgendārāko” Augstākās tiesas lēmumu, tā saucamo „Brusilova lēmumu”, kas pieņemts 2003. gadā (3-1-3-10-02). Šī lēmuma galvenā problēma attiecībā uz sodu izpildes tiesībām bija saistīta ar Soduzpildes likuma pagaidu noregulējuma atpakaļejoša spēka principa piemērošanu. Bet galu galā ar šo lēmumu Augstākā tiesa radīja individuālās konstitucionālās sūdzības precedentu. Vēl paradoksālāk it tas, ka pēc šāda „radošā darba” Augstākā tiesa savā turpmākajā darbībā uzreiz „aizmirsā” šo veikumu un individuālās konstitucionālās sūdzības nekad vairs neuzskatīja par pieņemamām. Bet Brusilova lēmuma mantojums ir ļoti svarīgs! 2013.gada sākumā Igaunijas Akadēmiskā biedrība tiesību zinātnēs organizēja bezprecedenta semināru par tēmu „10 gadi kopš Brusilova lēmuma pieņemšanas”. Seminārā valdīja diezgan atšķirīgi viedokļi par to, vai Igaunijā plaši izplatīta Augstākās tiesas iedibinātā prakse attiecībā uz konstitucionālajām sūdzībām (ņemot vērā, ka likumdevējs 10 gadu laikā nav apstiprinājis

Augstākās tiesas „radošumu”). Faktiski diskusija turpinās līdz šai dienai, un Augstākās tiesas tiesnešu viedokļi joprojām ir krasi atšķirīgi. Daļa kolēģu uzskata šo lēmumu par absolūtu kļūdu, ko būtu jāaizmirst, bet daļa, starp citu, tāpat kā pašreizējais likumdevējs, šodien nopietni apsver Brusilova lēmuma idejas, t.i., tiesību uz individuālās konstitucionālās sūdzības iesniegšanu, iestrādāšanu likumā;

- lieta Nr.3-4-1-13-15, kurā par neatbilstošu Konstitūcijai tika atzīts tas, ka par seksuāla rakstura darbību, kas veikta bez vardarbības pielietošanas pret bērnu, kas jaunāks par 10 gadiem, minimālais sods ir brīvības atņemšana uz sešiem gadiem. Augstākā tiesa šajā lēmumā atkārtoti jau iepriekš teikto – nosakot sankcijas attiecībā uz sodu izpildes tiesībām, likumdevējam ir liela rīcības brīvība lēmumu pieņemšanā, taču tā neizslēdz tiesu tiesības izvērtēt sodu izpildes normas, t.i., soda, atbilstību konstitūcijai;
- lietā Nr.3-1-1-23-12 apsūdzētā persona bija Tallinas pilsētas domes loceklis, labi pazīstams bijušais televīzijas darbinieks. Viņš saskaņā ar Krimināllikuma 298.¹ panta pirmo daļu bija apsūdzēts par tirgošanos ar ietekmi. Kolēģija detalizēti izskatīja šo lietu, rūpīgi pārskatīja likumu un Pretkorupcijas konvenciju un nonāca pie secinājuma, ka Igaunijā personu nevar notiesāt, pamatojoties uz minēto pantu. Lai personu atzītu par vainīgu, pamatojoties uz šo pantu, ir jākonstatē tā saucamais lobisms. Tā kā likumdevējs nav sniedzis definīciju jēdzienam „pieļaujamā lobēšana”, tad nepastāv skaidra robeža starp pieļaujamo un aizliegto lobēšanu, tāpēc nevar noteikt sodu par aizliegto lobēšanu.

PĀRIS VĀRDI PAR „ĢEOPOLITIKU”

Augstākās tiesas jubilejas runas konteksts, manuprāt, paredz dažas piezīmes ar spilgtu „ģeopolitisku” nokrāsu.

Kā dibināšanas laikā, tā arī mūsdienās Igaunijas Republikas Augstākā tiesa neatrodas galvaspilsētā, bet gan Tartu – mūsu universitātes pilsētā, kuras devīze ir „Labo ideju pilsēta” (1935.gadā valsts centralizācijas laikā Augstākā tiesa tik pārvietota uz Tallinu). Tieši Augstākās tiesas un Tartu Universitātes sadarbība, kā arī savstarpējas papildināšanas profesionālajā jomā perspektīva savā laikā bija galvenie argumenti Augstākās tiesas dibināšanai Tartu. Šodien abu institūciju sadarbības nozīmīgumu valsts tiesību lauka veidošanā joprojām nav iespējams pārvērtēt: ar akadēmisko darbu fakultātē ir saistīti vairāk nekā 30 Augstākās tiesas tiesneši un darbinieki, kuri ir ne tikai darba grupu un semināru vadītāji, bet arī daudzu pamatkursu pasniedzēji. Tomēr bažas rada tas, ka acīmredzot algu politikas dēļ Juridiskā fakultāte jau sen netiek uzskatīta par pievilcīgu darba vietu.

Par simbolisku zīmi var uzskatīt faktu, ka šodien Augstākā tiesa atrodas agrākās terapeitiskās klinikas telpās: arī tiesai kaut kādā ziņā ir jācenšas ārstēt sabiedrību. Mums kaimiņos Doma kalnā atrodas agrākais dzemdību nams, turklāt šīs abas ēkas savieno Velna tilts (*Kuradisild*). Saprotams, ka ar kaimiņiem ir jādzīvo satīcīgi.

Tieši pretī Augstākās tiesas ēkai stāv skulptora Tiu Kirsipū (*Tiiu Kirsipuu*) darbs, kas veltīts Juhanam Šitem (*Johan Skytte*), kurš 1632.gadā dibināja Tartu Universitāti. Skulptūra ir divdaļīgs mākslas darbs, viena daļa ir zīmogs, bet otra – tā nospiedums. Lai vajadzīgajam tekstam būtu pietiekami daudz vietas, uzraksti uz zīmoga un tā nospieduma ir atšķirīgi (vērīgam cilvēkam uzreiz kļūst skaidrs, ka šis zīmogs nevar atstāt šādu nospiedumu). Skulptūras atklāšanas dienā pie mākslinieka pienākusi kāda dusmīga tantiņa un jautājusi: „Ko nozīmē šī skulptūra, kas stāv tieši pretī Augstākajai tiesai un skaidri attēlo viltojumu?” Tēlnieka atbilde izpalikusi.

Ir vēl kāds sava veida „ģeopolitisks” aspekts. Apmēram 10 gadus Augstākās tiesas darbiniekiem nebija īpašu problēmu ar pusdienām, jo mājas pagrabā atradās restorāns „*Neljas Aste*” (Ceturtda instance). Pēc restorāna saimnieces lūguma mēs piedāvājām viņai ēdienu nosaukumus, un ēdienkartē varēja redzēt „Akceptēto piedāvājumu” (salātu kokteilis ar šķiņķi un sieru), „Likumdošanas pārsteigumu” (vistas salāti ar augļiem un zilā pelējuma sieru), „Formāli-juridiskais” (karstā brokastu sviestmaize), „Domājot par *Cesare Beccaria*” (pica ar vistas gaļu), „Ar veltījumu savam bankrota administratoram” (pollaka fileja tartara mērcē), „Saprātīgā laikā” (muslis ar pienu) un daudzus citus gardus ēdienus. Diemžēl šī restorāna jau sen nav.

Nobeidzot savu runu par ģeopolitiku, gribētu minēt, ka parkā, kas atrodas pretī Augstākajai tiesai, pirms pāris gadiem ierīkoja soliņus ar veltījumu mūsu universitātes zināmākajiem profesoriem. Katrā soliņā tika ierakstīts kāds profesora izteikums. Labākais universitātes rektors (pēc manām domām), kas strādājis pēc neatkarības atjaunošanas, – psiholoģijas profesors Pēters Tulviste (*Peeter Tulviste*) ir teicis: „Pasaules skaistums slēpjas tās dažādībā”.

HORIZONTS

Laiks ir dīvainā kārtā nemierīgs, un horizonts, kas vēl pirms pāris gadiem šķita salīdzinoši skaidrs, šodien kļuvis miglains. Atkal tuvojas parlamenta vēlēšanas, ļoti iespējams, ka tieši tāpēc pie mums ir izveidojušās dažādas institūcijas, kas sola valsti veikt reformas. Starp citu, mūsu labējo populistu partija, kas ir sašutusi par Augstākās tiesas lēmumu, ar kuru (pretēji partijas viedoklim) tika atzīta likuma par kopdzīvi spēkā esamība, pirms pāris dienām nāca klajā ar paziņojumu veikt nopietnu tiesu sistēmas reformu, lai panāktu, ka tiesneši ieņem amatu uz noteiktu laiku un šajā amatā tiek vēlēti. Šeit paturpināšu ar mūsu padomnieka Berita Āvikso (*Berit Aaviksoo*) jau pirms desmit gadiem uzdoto jautājumu – kāpēc vēl aizvien Igaunijā nav diskusijas par tiesu aktivismu?

Tomēr ļoti skaidri mūsu horizontā var redzēt Augstākās tiesas ēkas kapitālo remontu. Ēka ir kļuvusi par šauru. Dzīve turpinās.

KO BALTIJAS AUGSTĀKO TIESU PRIEKŠSĒDĒTĀJI DĀVINĀJA SIMTGADES GRĀMATU PLAUKTAM?

Noslēdzot konferenci „Tiesu sistēmu attīstības simtgades ceļš Baltijas valstīs”, Igaunijas, Lietuvas un Latvijas Augstāko tiesu priekšsēdētāji Latvijas Nacionālajā bibliotēkā Simtgades Tautas grāmatu plauktam dāvināja katrs savu nozīmīgu grāmatu ar īpašu ierakstu. Igaunijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Priit Pikamäe (*Priit Pikamäe*) dāvināja Igaunijas starpkaru laika (1918–1940) tiesnešu biogrāfisko vārdnīcu. Igaunijā valsts simtgadē ikviens bija aicināts gatavot dāvanu savai valstij, un Igaunijas tiesu dāvana bija šī grāmata. Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētāja Rimvidus Norkus (*Rimvydas Norkus*) dāvana bija Lietuvas statūts – Lietuvas lielkņazistes 1529. gada tiesību krājums. Kā sacīja tiesas priekšsēdētājs – pamatprincipi no šī Lietuvas pirmā tiesību dokumenta ir aktuāli joprojām. Latvijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs Tautas grāmatu plauktā atstāja Augstākās tiesas plēnuma 1990.–1995.gada lēmumu krājumu. Krājumā publicēti Augstākās tiesas plēnuma lēmumi, kam bija un ir vēsturiska nozīme: par tiesu neatkarību, par represēto rehabilitāciju, par tiesneša politisko neitralitāti, par Tiesu pili. Tie liecina par tālaika Augstākās tiesas tiesnešu uzdrīkstēšanos, ticību Latvijas neatkarības idejai un drosmīgu rīcību.

Baltijas valstu Augstāko tiesu priekšsēdētāji un viņu dāvinājums

Latvijas dāvinājuma ieraksts:

Šī grāmata ir liecība par Augstākās tiesas devumu Latvijas Republikas atjaunošanā 1990.gadā un atjaunotās valsts tiesiskuma stiprināšanā pirmajos atjaunotās neatkarības gados. Lai Latvijas tiesneši vienmēr atcerētos savu misiju – nodrošināt ikvienam aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, stiprinot ticību Latvijai kā tiesiskais valstij!

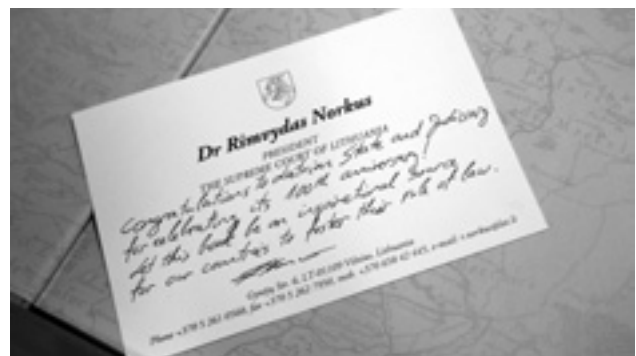
Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs
Ivars Bičkovičs

Igaunijas dāvinājuma ieraksts:

Dārgie kaimiņi,
Igaunijas Republikas 100.dzimšanas dienā, 2018.gada februārī, tika publicēts biogrāfisks leksikons, kas iepazīstina ar tiesnešiem un prokuroriem, kuri darbojās laika periodā no 1918. līdz 1940.gadam. Šī grāmata ir kā pateicība bijušajiem tiesas spriedējiem un prokuroriem, kas bruģēja ceļu uz neatkarīgas valsts tiesu sistēmu. Ar prieku šodien jums dāvinu šo mums nozīmīgo grāmatu.

Ar vislabākiem novēlējumiem, Igaunijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Priit Pikamäe (*Priit Pikamäe*)

Lietuvas dāvinājuma ieraksts:

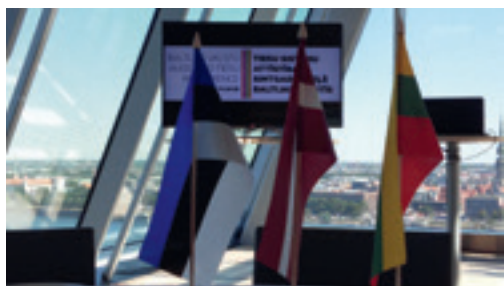
Apsveicam Latvijas valsti un tiesu sistēmu atzīmējot simtgadi! Lai šī grāmata mūsu valstīs būtu iedvesmas avots, nodrošinot likumu lomu.

Lietuvas Augstākās tiesas prezidents Rimvidas Norkus
(*Rimvydas Norkus*)

KONFERENCE „TIESU SISTĒMU ATTĪSTĪBAS SIMTGADES CEĻŠ BALTIJAS VALSTĪS” 2018.GADA 14.JŪNIJĀ RĪGĀ. LATVIJAS NACIONĀLAJĀ BIBLIOTĒKĀ

BALTIJAS VALSTU
AUGSTĀKO TIESU
KONFERENCE
2018.gada 14.jūnijā

**TIESU SISTĒMU
ATTĪSTĪBAS
SIMTGADES CEĻŠ
BALTIJAS VALSTĪS**

Trīs Baltijas valstu karodziņi Rīgas panorāmā

Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Augstāko tiesu priekšsēdētāji
Rimvidus Norkus, Ivars Bičkovičs un Prits Pikamē

Par Latvijas tiesu vēsturi stāsta
Augstākās tiesas priekšsēdētājs
Ivars Bičkovičs

Par Lietuvas tiesu vēsturi stāsta Augstākās
tiesas tiesnesis Artūrs Pazarskis

Par Igaunijas tiesu vēsturi stāsta Augstākās
tiesas tiesnesis Ēriks Kergandbergs

Konferences dalībnieki

Konferences īpašā
nozīmīte

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv